POP SIMION

CARTEA CHINEI

Scanned with OKEN Scanner

POP SIMION

CARTEA CHINEI

editura CARTEA ROMÂNEASCĂ 1977

Iaşi 977

Scanned with OKEN Scanner

a trăi într-o pasăre

Cînd ieşi din casă uită-te la cer ;
cînd intri în casă uită-te la oameni [1].

Mă uit la cer şi cerul e gri-plumbos. Îl cert în sinea mea pentru neutralismul şi faţa inexpresivă cu care asistă la voiajul meu asiatic. Aş fi vrut un cer puternic pluvios, cu trăznete şi fulgere, ori unul iernatic, debordînd potop de omăt, într-o albă şi dalbă magnanimie. Adică un cer în care să se întîmple ceva, şi nu indiferentismul care stăpîneşte văzduhul zilei mele H.

E vineri, douăzeci şi unu noiembrie una mie nouă sute şaptezeci şi cinci, timpul se află în apogeul de indecizie al zilei bucureştene, orele patru şi jumătate ale după-amiezii, cînd Capitala îşi încheie ziua de lucru şi oamenii somnolează în come digestive. Mîncatul acela tîrziu, hulpav, în cantitate, scoate din uz organismul pentru cel puţin două ore, dar asta-i altă căciulă. Eu plec în China şi sentimentul de a-i şti pe semenii mei închişi în casă la ora asta îmi face bine. Marile plecări trebuie să se producă simplu, abrupt, fără zgomotoasa participare a curioşilor. Dar la aeroportul Otopeni nimic nu e simplu, vînzoleala e mare, orice călător care se respectă are cel puţin zece însoţitori, fiecare năzuind la un rol prim în piesa despărţirii. Cele mai năstruşnice dialoguri se macină aici, mediu ideal pentru spiritul alunecos-flecar al bucureşteanului, cînd forţa imaginativă, talentul de improvizare au cîmp.

[1] Cititorul trebuie să afle că în fruntea fiecărui capitol de carte va întîlni un proverb chinezesc.

Scanned with OKEN Scanner

Poate-i firească necontenita mea evaziune din punctul fierbinte al preocupării : călătoria. E un mod de a estompa emoția, de a atenua tracul, deși numitele stări pe mine nu mă prea ating. Am hoinărit prea mult ca vreo călătorie, chiar importantă, să-mi răvășească sentimentele. Deși, să nu fiu fariseu, plecarea mea în China e o treabă de destin, îmi place să cred. Nu pe plan afectiv, pe planul cunoașterii, șansa de a pătrunde într-o lume care aprinde, nu de azi, de ieri, cele mai luminate minți. Vreau să pătrund acolo rațional, lucid, cu toate simțurile treze, deci cu sentimentele cenzurate, spre a înmagazina și a înțelege cît mai mult în timpii comprimați pe care șansa mi-i oferă. Recunoștința mea va trebui să se producă prin calitatea descoperirii Chinei de azi, așa cum mi-am repetat aproape obsesiv în săptămînile din urmă. Am avut timp să mă pregătesc psihologic pentru această aventură a spiritului. O banală apendicită m-a băgat în spital cînd îmi era lumea mai dragă și astfel plecarea a întîrziat cu două săptămîni, adevărată binecuvîntare, nu pentru a citi cu toptanul — lecturile oferă călătorului prea puțin sau nimic — cît spre a medita, a face frumos pe dinlăuntru, a pregăti energiile spiritului pentru ceea ce va să vină. Colac peste pupăză, cu două zile înaintea plecării, se instalează în trupul meu, și așa lovit, o viroză țeapănă — patruzeci de grade și trei linii — cu care mă lupt pînă în pînzele albe. O a doua amînare nu mai este de conceput.

Și, iată-mă astfel ușure, *Cînd eram mai tînăr / și la trup curat,* cum zice poetul. Plecarea mă găsește cu o fiziologie transparentă, împuținat biologic și spiritul navigînd în transcedental.

Vin formalitățile de aeroport și, desigur, bun-rămas-ul — am și eu unu-doi scutieri care mă conduc — după care mă grăbesc să fac curat în jurul meu. Prin gînd reflex, dizolv mulțimile ce umplu largile peroane, mișună pe scările de marmură și lărmuiesc sub bolțile de sticlă și aluminiu. Las în

Scanned with OKEN Scanner

palatul zborului o singură persoană, pe tătînele poetului Iu-An ho, țăran cu duh și har, de șaptezeci și trei de ani vîrstă, sosit din podișul Transilvaniei, de pe Mureș, să-și conducă scumpul fecior la aeroplan, către marea Azie, pîntecele născător al Lumii Vechi, de care scrie în *Biblie*. Stă bătrînul ca un preot, nimerit în templu străin, cu noduroasele mîini împreunate parcă a rugăciune. Toate zgomotele se sting în această poartă a țării — inclusiv pustielnicele megafoane — și, la un tainic consemn, las să vibreze în aerul ventilat exclusiv urarea bătrînului, care cutreieră liberă, în lungi reverberări, încăperile palatului alb, locuite acum de omenia lui.

„Călătorești cu bine, fătul meu, să-mi aduci leac de rînză și o cîrjă din lemn rar, că nu mă țin picioarele", zice singurul om viu în aeroportul pustiu, grăind către feciorul său, poet în Capitala țării, trimis de stăpînire departe, să spună adevărurile românești.

E secunda cînd trebuie să-l anunț pe cititor că, spre a nu strica o regulă, în cartea de față voi transcrie monosilabic, în stil chinez, și numele compagnonilor mei de călătorie, poetul Iu-An-ho și romancierul Al-Si. Prin același gest al imaginației, dau curs altui joc al meu : cerul, pînă adineaori sterp, începe să ningă abundent, ca în cărțile de citire, așa cum natura ar fi fost datoare să facă după bunul meu plac, încît plecarea are loc sub cele mai favorabile auspicii subiective.

Urc în aeronava gata de zbor, cu sentimentul de siguranță că un Boeing 707 e, oricum, un Boeing 707, în mîna oricui s-ar afla această sculă bună pe care românașii o mînuiesc, sînt sigur, cu măiestrie și orgoliu profesional. Cîte locuri are magnifica pasăre ? Mi-i jenă să constat că nu știu. Plicul din folie de polietilenă pe care mi-l dă stewardesa nu conține un prospect al aparatului de zbor, cum e obiceiul în lume. Acest plic conține o ilustrată, o insignă și — glumă de proporții ! — harta zborurilor TAROM în Europa. Înțeleg că noi, care sîntem călători în extremul asiatic, nu vom putea urmări

Scanned with OKEN Scanner

itinerariul cu degetul pe o sumară schiță spațială. Harta noastră se termină la țara turcaleților, în pragul Orientului Apropiat și gata. Nu-i o șicană, e o treabă de bun simț, care strică statutul de plăcere ce trebuie să domnească în acest colos zburător, dotat cu comodități și amenajări de prim rang, care a costat bani grei și ne înscrie pe o orbită de civilizație în aviația mondială.

Pasărea suie aproape vertical, pînă ajunge în cerul ei, la douăsprezece mii de metri altitudine, unde se fixează într-un mers orizontal, continuu și egal. Vom zbura astfel circa treisprezece mii de kilometri.

Abia acum îmi dau seama că am plecat cu adevărat : gîndesc numai și numai înainte, la ceea ce va fi, memoria evenimentelor consumate alunecă treptat la limita colinelor purpurii ale subconștientului, de unde știu că n-am s-o rechem curînd-curînd. Navigăm prin efluvii de griuri, seara cade ca o încenușare, arborîndu-se între cer și pămînt, își azvîrle colburile peste case, fluvii, munți, păduri și peste aripile avionului nostru. Îmi pare că și văd zdrențele înserării fluturînd în botul delfinic al avionului, în aripile lui, cît un bulevard, care se cutremură din cînd în cînd, în accese de surplus de sănătate.

Cînd au trecut două ore ? Sîntem la Athena. Pipăi cu ochii minții noaptea de sub aeronavă, încerc să smulg întunericului sfintele panorame descrise în *Jurnal hellenic*. Nu reușesc să deslușesc nimic coerent, miriadele de lumini nu fac decît să-mi strice reperele. Operația de a developa în nitratul de argint al nopții atheniene un film prea cunoscut eșuează. Închid ochii și panorama Athenei se conturează fabulos, grea de soare, așa cum o știu și cum am pus-o în carte. Îmi zic : nu așeza niciodată în paralelă două peisaje de sorginte diferită, pentru că naturalul cu spiritualul nu se suprapun, se completează, formează împreună o ecuație pentru noi înțele-

Scanned with OKEN Scanner

suri, se transferă într-o altă calitate, alchimie în care luăm act de miracolul artei... și basta cu raționamentele !

Pogor într-un aeroport luxos, pustiu la ora aceasta, cu shop-uri îmbelșugate, vorbind de multicolora Grecie. Sporovăiala grecoteilor — doar gura lor se aude — îmi sună familiar de românește, gînd care i-ar șifona pe lingviști. Și chiar așa : din ce vatră lingvistică face parte greaca ? E o întrebare pe care, aproape incredibil, nu mi-am pus-o încă. Din ce ramură s-a desprins spre a conlucra atît de extraordinar în civilizația mediteraneeană ? Prin ce filiație ? Pe parcursul căror nevoi istorice ? Cu ce aluviuni, influențe, înrudiri ? Voi avea oare timp — și destul apetit — să caut cîndva răspuns la toate acestea, așa cum, poate, ne-la-locul-său poftesc acum ?

Din nou în pasăre. Călătorii, încă din start puțini, s-au împuținat și mai mult. Acum poți umbla cu bicicleta în avion. Poți juca oină. Sînt împrejurările în care simt că o nevăzută mînă taie ombilicul care ne ținuse legați de continentul european. Navigăm purtați parcă de un alt curent, cu gîndul la următoarea bornă, Karachi. Lumea de jos a încetat cu totul să existe, sîntem mai însinguraţi și, totodată, mai orgolios conștienți de forța vaporului care ne duce. Denumire corectă, ținînd cont de dulcea linie de plutire și silențiozitatea monstrului. Evoluăm prin oceanul aerian după legile noastre. Am senzația că formăm o lume aparte, de sine și pentru sine, ignorînd — în numele ideii de zbor — toate celelalte alcătuiri.

A trăi într-o pasăre. A cogita într-o pasăre. A scrie într-o pasăre. Totul seamănă cu o retragere pe o insulă a sinelui, dacă mai există așa ceva, o îmbarcare pe un plaur plutitor care înaintează invers, către o deltă a genezei ori, mai exact, miracolul călătoriei pe un covor fermecat, propulsat-dirijat de vînturile violete ale basmelor cu o mie și una de nopți. Somnolează lumea, nu doarme cu adevărat, doar luturile sînt

Scanned with OKEN Scanner

în repaos, în exercițiu rămîne trezia de spirit, farul de veghe, arzînd verde-calm în altarele trupului, fără să-l atingă nici o undă de vînt, nici un zgomot universal, nici o vibrație distonantă.

Astfel lucrez într-o pasăre, scriind cu poftă. Vreau să zic, *mă scriu*, ceea ce se întîmplă destul de rar, la urma urmelor.

Mă smulge din rugă Al-Si :

„Nu se poate să n-ai un plan, cu siguranță că ai deja un plan al cărții. Chit că se va da peste cap planul acela, ceea ce nu contează, important e să ai un astfel de plan, îți dă siguranță în acțiune."

„Ar fi plicticos să-l am", grăiesc fără saț, secundă în care sînt total interzis.

Cum adică : nu am un plan ? Am citit cu osîrdie despre China, mi-am fișat idei, meditații, filoane de explorat, leitmotive de judecat, am gîndit săptămîni în șir la posibila carte, la formula acesteia și, uite-mă descoperit : nu am un plan, oricît de vag, al ipoteticului op !

Dezolarea lucră în mine ca o hemoragie. Sînt lovit în buna mea credință de a nu mă fi pregătit, poate, îndeajuns pentru această experiență. Din creierul înfierbîntat îmi zboară, ca niște file de spulberată carte, aceste cuvinte pe care nu știu cînd și în ce mod le voi putea aduna din spațiul planetar :

...China nu poate fi privită din Europa, nu poate fi privită de niciunde. Infinitul chinez nu e piedica principală în efortul de a ne reprezenta cît mai exact această lume crezută secretă. Un teribil daltonism stăpînește vederea europeanului ațintită spre China, dîndu-i, fie o dulce miopie, fie un prezbitism glacial. Boala e a privitorului, vine din neștiința, sau neputința, de a abandona — pentru o clipă măcar — obișnuințele și canoanele continentului, care nu pot fi criterii și table de judecată pentru o cu totul altfel întemeiată lume. Din contră, devin prejudecăți. De aceea inevitabilul s-a pro-

Scanned with OKEN Scanner

dus : Europa, fiica cea mai mică, mai răsfățată și mai trufașă a planetei, a avut mereu neșansa de a cunoaște strîmb, palid, neconcludent fenomenul chinez, care a curs pentru noi ca un fluviu subteran, ale cărui adîncimi, meandre și puteri neîntrebuințate au rămas tabú. Europa n-a vrut dinadins să se întîmple astfel, dar nici nu a luptat convingător să depășească inerția necontenitei sale uimiri, a adoptat starea contemplativă, a minimei rezistențe, crezîndu-se buricul lumii, amuzîndu-se păgubos, exotizînd invariabil. E de-ajuns ! ne dăm seama acum. China trebuie demitizată, la urma urmelor, nu pentru că vrem noi, ci pentru că ea s-a demitizat demult. Datori sîntem a o pogorî din fantasme și parfumatele ceremonialuri de odinioară. Avem nevoie să cunoaștem China reală, pragmatică, așa cum este ea. Experiența îmi poruncește să mă conduc după acest adevăr solid : nicăieri nu înțelegi mai bine filosofia, politica și calea unui popor decît acolo unde se plămădesc toate acestea. Iar acest *acolo* este China de azi, China dezlănțuită, adică eliberată de lanțurile de tot soiul, împătimată în a-și realiza opera istorică, vijelioasă, în edificarea destinului nou. De aceea zic : China contemporană este cel puțin tot atît de fascinantă pe cît cea a mandarinilor și succesivelor dinastii, despre care s-au scris milioane de cărți. Nu ignor și nu ocolesc cu bunăștiință acest trecut fabulos, dar meditația mea merge cu deliberare spre China de azi, adică spre ceea ce văd, simt, respir, exult, unicul punct de forță din care mă pot prelungi în misterele trecutului ori, dimpotrivă, în cîmpurile pline de iradiație ale viitorului, unde China pătrunde solemn și sigur, ca un continent deschis tuturor posibilităților. Nu știu dacă reușesc să cuprind vitalismul, frenezia de gînd și faptă, forța de autodevenire ale celor opt sute de milioane. Dar încerc...

Este ceea ce zic sau vreau să zic, pentru Al-Si, pentru toată lumea și pentru mine, mai ales. Și astfel, furat de raționamente, devine incredibilă luna care plutește paralel cu

Scanned with OKEN Scanner

nava, la cîteva palme de ovalurile de plexiglas ale geamurilor. Cred că întinzînd mîna aș atinge-o cu degetele și luna ar zice „bing !“, ca un talger. Luna asta nu-i nici de cretă, nici ca un ban vechi, nici ca o mămăligă. Luna nopții dintre douăzeci și unu spre douăzeci și doi noiembrie una mie nouă sute șapte zeci și cinci, în clipa tăierii ombilicului european și trecerii în spațiul asiatic, este un delicat și slab-pîlpîitor lampion chinezesc.

Scanned with OKEN Scanner

Gangele refuzat

Cerul nu spune despre sine : eu sînt înalt.

Cerul nu spune nimic. Cerul tace. Ne rabdă sub clopotele lui de aer, prin care turbopropulsorul înscrie o tăietură de diamant ; zgomotul său infernal, atît de bine izolat spre interior, dar revărsat ca dintr-un corn al abundenței spre coaja Terrei, nu este *vocea* propriu-zisă a mașinăriei, nu e „jetul" acesteia, este vaietul continuu al clopotelor de aer, stîrnite ca de uragan, într-o niagară de decibeli, gata-gata să despice catapeteasma cerului. Avionul acesta își strigă tot timpul, de șapte sute șapte ori pe secundă, prezența, zicînd cu aţîţată înfometare : priviți-mă, sînt în cer, sînt enorm, sînt puternic, sînt rapid, sînt ieșit din comun. Cerul, dimpotrivă. Cerul, vorba chinezilor, nu spune despre sine : eu sînt înalt.

Pînă la Karachi mai avem cîteva ore bune, sîntem poftiți să amenajăm în pasărea noastră un vast dormitor. A dormi într-o pasăre ! Rîndurile sînt formate din cîte trei fotolii, în linie, care se rabatează și, dacă le pliezi rezemătoarele despărțitoare, obții o canapea de mărimea unui stat de om. Apar puișorii de pernă, pledurile în culori pale, ușoare ca un oftat. Oftează destui în avionul acesta : unii de plictiseală, alții de dor, alții de depărtare, de inimă rea, de lentoare de timp. Prima se vîră în așternut nevasta ambasadorului ce reprezintă undeva o țară africană. Rînd pe rînd se dedau somnului toți pasagerii, fie că reprezintă ceva anume, ori, pur și simplu,

Scanned with OKEN Scanner

se reprezintă pe sine ; mareea de somn care se instalează în pasăre este generală și universală, îi adoarme pe toți, în chip egal, fără vise. N-am auzit pe cineva să fi visat prin avioane. Nici n-ar fi drept. Visele sînt cenușa actelor noastre de peste zi, repovestite de ochiul demonic al nopții...

Mă ridic din patul improvizat, ca împins de un resort, la ora unu și cîteva minute (mă mențin pe ora României) dar ce văd ? Stelele din cer curg pe pămînt spumegător, ca un fluviu de șampanie : sub burta avionului înclinat pe o aripă se conturează, misterios și luminiscent, orașul Karachi, capitala Republicii Pakistan. Așezarea impresionează prin extensie spațială ; deși e mult după miezul nopții, spre zori, orașul e feeric luminat, pare o enormă caracatiță bătută în nestemate, pandantiv pe pieptul nopții orientale. Luminile sînt împrăștiate inegal, scăpate din mîna unui semănător turmentat ; par să palpite, ca pulsarii cosmici, pricina fiind diferențele de intensitate, de culori și răspîndirea dezordonată. Sînt lumini galben-portocalii, unele roșii, amestecate, ca într-o lagună, în timp ce altele, alb-lăptii, evoluează în linie dreaptă, ordonînd ansamblul, dînd panoramei (încă stăpînită de întuneric) relief și geometrism ; cele din urmă, albele, sînt neîndoielnic păpădiile de neon ale bulevardelor, riguros trasate. Este un veritabil spectacol acest Karachi, care vine de undeva din vis și, foarte probabil, va dispare pentru mine tot acolo.

Pînă una alta, orașul se oferă real ; aterizăm pe coaja de bitum a aeroportului internațional PIA (Pakistan International Airport), pe o temperatură de 17 grade Celsius. Coborîm în talie. Foișorul de tranzit, dispus în acoladă, e strict funcțional ; din pernele canapelelor sar, ca arși cu fierul, neguțătorii mic-nimicurilor din shop-uri, nota bene ! încă deschise (ora 4,25, timpul local al aterizării noastre). Fugind spre tejghele, aprigii vînzători își flutură șalvarii și burnus-urile, albe sau

Scanned with OKEN Scanner

mov, își pierd papucii în graba de a fi la dispoziția unei clientele iluzorii. Peisajul e oriental, cum mai văzusem la Istanbul și Damasc, cu nimic deosebit de clasicile aglomerări de aurărie, mătăsuri, obiecte de decor, suveniruri exotice și exotizante. Dintr-o repede privire, aflu că lira locală (ca și cea engleză, cea iraniană, cea kuweitiană etc.) este de două ori mai tare decît dolarul. Nu-mi displace ambiția unor țări mici și mijlocii de a face pe dracu' ghem spre a pune moneda lor națională în competiție, de la egal la egal, cu cea a unchiului Sam. Important e să afli căile, strategia doritei fortificări monetare, decurgînd din economic.

Părăsim solul după mai bine de o oră și jumătate. Zorile nu se decid de niciunde, orizontul e orb, dimineața întîrzie, au mîncat-o vîrcolacii. Un aproape pierdut instinct oriental (de îndepărtată tinerețe) îmi spune că zorile vor irumpe dintr-o dată, vor pica peste noi netam-nesam, strivindu-ne cu violența lor sinceră, neașteptată, pură. Este ceea ce se întîmplă, riguros-exact, într-o alură de nesperată frumusețe, care iscă în noi focul cosmic și îmbucură simțurile (atrofiate de lunga noapte), aducîndu-le la beatitudine. Întîi flutură o panglică nervoasă, fugită pe linia orizontului, o flacără-vînăt-roșcată, subțiată de vînt, uneori pînă la totală destrămare, încît rămîne într-un fir, alteori îngroșîndu-se pînă la un lat de mînă, modificîndu-și mereu curgerea, formele și nuanțele, ca un șarpe fantastic, semn că în zona aceea cerul muncește ceva, e gata să fete. Niște acizi mănîncă apoi hîrtia de turnesol a zenitului, pe cînd șarpele e tot mai fierbinte, ia tonalități galben-sulf, portocaliu, toată gama de roșu, dar fără a se menține astfel, recade în movuri și griuri mortificate, ca de fontă, din mijlocul cărora se saltă cu noi puteri și o mai ațîțată poftă de afirmare. Ivitul de ziuă este, îmi dau seama dintr-un Boeing 707 aflat la douăsprezece mii de

Scanned with OKEN Scanner

metri deasupra scoarței, o naștere titanică, o teribilă fierbere, o decantare de proporții cosmice, pe care de jos nu avem cum a o sesiza. Este incredibil cum se luptă Ziua cu Noaptea. Fenomenul cotidian al alegerii zilei de noapte este o realitate asupra căreia ar trebui să ne aplecăm cu mai multă seriozitate și o mai delicată instrumentație de analiză spectrală. Pentru spectacol ? Nu neapărat, deși grandoarea acestuia atinge sublimul. Trebuie să fim nesătui în a privi răsăriturile de soare, din absolut toate unghiurile posibile, spre a ne contamina de lupta luminii cu întunericul, de sacra răzvrătire universală, de focurile secrete și candoarea mereu repetatei victorii. E o experiență care însănătoșește, sînt sigur, încarcă cu energie cosmică, ne smulge înțepenirii pe care ți-o dă apartenența la un loc fix, oferind în schimb ochiul proaspăt și vast al nemărginirii. A-ți regenera privirea, simțurile, ritmurile de viață în incendiul răsăritului perceput la scara unu pe unu (unghi demiurgic) este un act de sfințenie de sine, vitalizant, de purificare. Nici confruntarea cu marea, cu munții, cu fluviile — supremele îndrăzneli ale omului — nu sînt comparabile cu aceasta, deoarece este nepereche și ține de substanța plină de enigme a genezei noastre.

Soarele-copil devine soare-adolescentin, apoi soare-bărbat, astru în lege, un soare glorios, destul pentru întreg pămîntul. A crescut hiperbolic în miimi de secundă, așa cum doar în poveste se mai întîmplă uneori. Incendiată, pasărea de aluminiu navighează prin oceanul foarte material al soarelui instalat pretutindeni. Și cîte nu face nou-născutul ?! Dă ființă și rost cerului orb, aerul încremenit prinde viață, letargica scoarță începe să palpite, fluviile să curgă cu adevărat, pădurile să vibreze, iarba să urce în sus, păsările să deseneze spațiul, afirmînd — cu fiecare bătaie de aripă —

Scanned with OKEN Scanner

libertatea. Pot spune : am văzut cum se proclamă ziua planetei !

Fetele din pasărea noastră s-au schimbat, devastate de plumbul nopții prelungite ; un alt rînd de fete le ia locul, proaspete, delicat-sporovăitoare. Sînt abia ieșite din așternuturile lor din Karachi, așternuturi transmise acum celorlalte, abia picate din pasăre, de la drum, căpiate de oboseală. TAROM-ul are undeva pe aici un cămin de reîmprospătare, un hotel de tranzit, o stație orbitală de refacere, fapt banal, dar avînd o mulțime de implicații moral-psihologice.

Hotelul unei singure nopți ;

hotelul somnului fără vise ;

hotelul unde se abandonează, succesiv, oboselile aceluiași itinerariu ;

golful unde se respiră, în plin Pakistan, exclusiv românește ;

hotelul fetelor istovite de zbor ;

hotelul fetelor istovite de spațiu ;

hotelul fetelor istovite de pasăre ;

oază deșertică a oceanului aerian ;

insulă a bunei speranțe ;

cuib de decepții și nostalgii ;

colivie de mierle care cîntă zilnic, la comandă, prin vămile văzduhului ;

închisoare și, deopotrivă, paradis ;

un templu al dorului de fată ;

altar de pasăre-phoenix renăscînd, peste noapte, din propria cenușă ;

O odihnită fată luluie în microfon, serafică și detașată, că vom zbura șapte ore pînă la Peking, survolînd spațiul hindic, Birmania și cea mai mare parte a teritoriului chinez, de

Scanned with OKEN Scanner

la sud la nord. Al-Si e derutat, se foieşte în scaun, pînă cînd se decide, bate aerul cu palma şi întreabă abrupt :

„Bine, dar pe unde vom ocoli Himalaya ?“

„Pe din jos“, clarifică Iu-An ho, plimbîndu-şi degetul pe o iluzorie hartă de aer.

„A, exact. Mergem prin sud, sigur că da !“ se desmeticeşte Al-Si, bătînd aerul cu palma ; e nervos că nu-i venise în minte ceea ce, cu perspicacitate geografică, poetul rezolvase dintr-o respiraţie.

Pare chinuit, ca după un adevăr smuls cu greu, dar — în sfîrşit — integrat în tezaurul nostru informaţional.

„Eu merg, fraţilor, în coada aeroplanului, să văd Gangele“, anunţă Iu-An ho cu aviditate şi, pentru că entuziasta-i pornire nu e gustată imediat, îşi continuă firul gîndirii vădit indispus şi mormăitor, în timp ce se aşază pe unul din locurile din spate : „Ce ştiţi voi ! La ducere trebuie să şezi pe partea stîngă. La întoarcere pe dreapta.“

Panorama Gangelui îmi inspiră o inexplicabilă teamă, care ucide starea de extaz, dîndu-mi o înverşunare traductibilă astfel : în clipa asta eu merg spre China şi nu vreau ca simţurile mele să fie locuite de trupul mătăhălos al Gangelui, nu vreau ca acesta să se insinueze în minte şi inimă, cu toate implicaţiile pe care le poate avea această violentă cunoaştere, prefer să-mi păstrez forţele spiritului cît mai intacte pentru descoperirea Chinei, căreia m-am dedicat deja.

Nu mai vreau să percep ceea ce se întîmplă acolo jos, deşi nu-mi iau ochii ; tot ce văd, fără voia mea expresă, arunc undeva în cimitirele memoriei, gîndindu-mă să le scot de acolo mai tîrziu, cînd voi avea timp şi inimă pentru asta, cînd va fi nevoie. Deocamdată, China. Gangele ? Poate la întoarcere, cînd, vorba poetului, vom şedea pe dreapta.

Se întîmplă toate astea pe un soare molcom-istovit, cînd lumea pare decupată din staniol. Jos îşi ţipă existenţa un

Scanned with OKEN Scanner

oraș de hămesită fervoare : Calcutta. Îl șterg și pe acesta din veghea mea fortuită, eludînd tot ce se cuprinde în împărăția acelui fluviu pe care mi-l interzisesem : geografie, peisaj, culori, vizualitate, tot.

Aduc, în schimb, în ecranul percepției mele pe călugărul budist Xuan Jiang (citește Siuan Țang) [1], renumit arheolog, etnograf, filolog și tălmăcitor de texte budhiste, unul dintre marii pelegrini ai Chinei, care s-a consacrat (între anii 629—646) unei formidabile aventuri a spiritului, aici, pe Gange : a călătorit în toată India, străbătînd peste 50 de țări ale acestui vast teritoriu, condus de pasiunea de a studia doctrina budhistă la sursă, în matricea de geneză a acesteia. S-a întors iluminat, încărcat de învățături și dogme, bagajul pelegrinului însumînd peste 600 de *sutre* (scrieri sfinte) pe care le-a propovăduit în țara sa. Expediția lui Xuan Jiang a întrecut în toate privințele scopul religios inițial. Revenit în China, acesta publică *Însemnări despre țările apusului*, lucrare științifică cu caracter enciclopedic, care a dezvoltat substanțial cunoștințele chinezilor privitoare la geografia, etnografia, obiceiurile, bogățiile, cultura și ceremonialurile țărilor învecinate. Sînt împrejurările în care Xuan Jiang își cîștigă o faimă colosală, preceptele lui se răspîndesc „ca focul prin ierburi", transmise de către povestitorii populari, tagmă foarte extinsă pe vremea aceea ; mulțimea legendelor ce iau ființă pe tema vestitei călătorii permit adepților propovăduitorului să scrie o *Istorie* a slăvitului Învățător și, mai tîrziu, în baza aceluiași proces de decantare a literaturii orale, scriitorul Wu Ceng-en (U Țhăng-ăn) publică epopeea *Călă-*

[1] În chineză, anumite sunete se pronunță altminteri de cum se scriu, motiv să notăm, ori de cîte ori va fi nevoie, pronunțarea exactă în paranteză, conform normelor de transcripție latină adoptate de Academia chineză ; trudă realizată, în cazul nostru, cu ajutorul binevoitor al profesoarei Ileana Hogea-Velișcu, cărturar și sinolog de marcă, motiv să-i aducem mulțumiri.

Scanned with OKEN Scanner

torie spre Soare-apune, una dintre cele mai importante creații aparținînd dinastiei Ming (1368—1662); este un roman fluvial, conceput ca o împletire de realism cu alegorii fantastice, al cărui filon de bază îl constituie aventura, de cunoaștere și sanctificare a călugărului Xuan Jiang, care este supus la 81 de încercări, devine Tripitaka („Trei coșuri" în sanscrită) după cele trei coșuri cu sutre pe care le primește de la Budha. Secole în șir, cartea aceasta a stat pe locul întîi al preferințelor publicului chinez, fiind comparabilă — artistic și vizionar — cu *Odiseea*, *Ghilgameș* și, îndeosebi, cu *Ramayana*, capodoperă a mitologiei hinduse, care îl influențează copleșitor pe Wu Ceng-en, lucru confirmat și de similaritatea dintre maimuța Hunuman, resoneur-ul din *Ramayana*, și Maimuța avînd același rol din *Călătorie spre Soare-apune*. În planul literaturii române, poate *Harap Alb* ori, din alt unghi, *Țiganiada*, sînt comparabile cu această odisee, realizată cu mijloacele basmului fantastic; caracterul de satiră socială și desfășurare picarescă a evenimentelor narate hiperbolic, cu incifrări și „chei", așază această operă de întîia mărime a literaturii chineze alături de *Don Quijote*, cu care se și suprapune oarecum în timp.

Povestea călugărului chinez care își încarcă desaga cu învățături în India nu-i oarecare și nici singulară nu-i; ea este un simbol care indică extraordinarul transfer de valori filosofice, științifice și religioase din spațiul hindus spre China medievală, creîndu-se — în împrejurările unei magmatice fierberi și influențe reciproce — comunitatea de spirit a țărilor asiatice. Vom înțelege că Gangele, ramificatul fluviu, a ajuns peste tot; prin confluența de mitologii, dogme, învățături, cunoștințe, viziuni, practici laice sau ceremonialuri de cult, Fluviul sfînt al hindusilor formează arborescență confraternă cu Fluviul Galben și, desigur, cu Yangtse, care este Gangele chinezesc. Curînd-curînd, acest mare

transfer de valori se va produce, poate, invers, dinspre Yangtse spre Gange...

Gangele, adevăratul, nu se mai află sub noi, survolăm o aglomerare de munți verzi-albaștri, cu muchii tăioase și văi cu linie ruptă, foarte adînci. Tot ce se vede jos e copleșit de o vegetație solzoasă, de horbota junglei, profund hermetică. Pe distanțe de sute de kilometri se derulează, ca un covor țepos, țara munților albaștri, viața aproape că nu are acces, locurile par necălcate, doar cîte un fluviu rebel, evadat din răstoaca oceanului, scoate capul plin de curiozitate, umblînd meandrat, cu fereală și strîmtoare, după cum îi dictează munții albaștri, stăpînii acestui teritoriu încruntat, plin de energii ascunse. Sîntem undeva în Birmania.

„China-i la o aruncătură de băț", are inițiativa Al-Si, risipind orice neclaritate de natură geografică în care ne-am putea afla.

„N-aș vrea să trecem dincolo pe neobservate. Eu nu mă mai mișc de lîngă geam", zice Iu Ăn-ho cu aplomb, luîndu-și destinul în propriile mîini.

Apropierea de țel ne dă o anume febrilitate. Ne strîngem tustrei, încălzindu-ne la focul aceleiași dorințe : să ajungem cu bine la liman. Și limanul, în cazul nostru, se numește China, în care vrem să pătrundem cu ochii, cu mintea, cu inima, cu conștiința noastră de cetățeni români, spre a cunoaște o țară despre care se vorbește mult și se știe puțin.

Simțim nevoia să conversăm (pentru a cîta oară ?) despre *ultimele noutăți* chineze, așa cum ajung ele în Europa europenilor : s-au reînființat cîteva edituri, scriitori profesioniști au devenit consilieri de edituri, au sarcina să-i învețe pe tinerii autori (proveniți din rîndul muncitorilor, țăranilor și soldaților) arta scrisului, cărțile apar în devălmășie, unele purtînd semnătura autorului, altele ba, pentru că exaltarea

individualismului este socialmente păgubitoare, arta o fac masele (motiv pentru care nu există o uniune, o societate a scriitorilor etc.). Ultima noutate în materie de cultură și artă este reevaluarea, pentru scopurile actuale, a conceptului de *romantism revoluționar,* în următorul sens : nu avem nevoie de eroi literari cu părți pozitive și negative, ci de eroi la propriu și la figurat, de existențe exemplare, care să stimuleze, să incite la un comportament ireproșabil, fără ezitări, în limitele idealului propus.

Mă uit jos și îi dau un cot lui Iu-An ho, aflat la datorie, lipit de geam. Peisajul chinez se impune dintr-o dată. Știu din absolut toate relatările despre hărnicia proverbială, despre meticulozitatea cu care țăranul chinez mînuiește pămîntul, mă așteptam să întîlnesc frumoasa lucrare, mă așteptam să dau de țarina adusă la un grad maxim de civilizație agrară. Cu toate acestea, cîmpul chinez este copleșitor : prin temeinicie și starea de frumos. Nu există petec de pămînt nelucrat, neîngrijit, nemăruntit, neîncălzit, neatins de harul mîinii și sufletul țăranului chinez, neadus la același numitor de fertilitate, noblețe și calitate estetică, pentru că întregul cîmp agrar, cît vezi cu ochii, din zare în zare, se desfășoară ca un nesfîrșit mozaic, ca o operă de artă. Țăranul chinez muncește pămîntul nu numai cu mîna, cu unealta, cu mintea ; țăranul chinez muncește pămîntul *cu dragoste,* idee asupra căreia, nu am îndoieli, voi avea ocazia să revin. Pînă una alta, mă uit la Iu-An ho, extaziatul, care face această remarcă.

„Văzut-ați ? În cîmpurile lor poți sui ca pe trepte !“

Înțeleg prea bine omeneasca bucurie a poetului agrar. E și a mea.

Cea mai neutrală voce din lume ne anunță că peste puține minute vom ateriza. Mă uit la pasageri : încep să semene a oameni, par a-și fi scos la repezeală niște obrăzare

de carton de pe fețe, pe care le purtaseră tot timpul. Au gesturi hămesite, de parcă și-ar lua trupurile în primire, după ce le abandonaseră în spațiu, nefiindu-le de trebuință ; le cer acum, cuprinși de frenezie, de parcă le-ar lua de la garderobă. O electrocardiogramă colectivă într-un avion de cursă lungă ce se pregătește de aterizare ar fi, bănuiesc, un mare spectacol (uragan al sîngelui) pentru medicii de cord. Dar nu-i timp de speculațiuni. Deși devastați de zbor, Al-Si și Iu-An ho au ochi catifelați, de copil, și o mină de strigătoare sănătate, cum nu-mi amintesc să mai fi avut. Sînt obosiți și frumoși. Reîntoarcerea în sine este suprema noastră frumusețe. Privesc o clipă în minele meu ; nu găsesc știutul *lamento* al mai tuturor înaintemergătorilor mei întru China, cum că am sosit, vai ! prea tîrziu sau prea devreme. Nu există prea-devremele sau prea-tîrziul sosirii într-un spațiu de viață. Fiecare sosește la *timpul său*, pentru că marile sosiri — ca iubirile — sînt irepetabile. Timpul meu este cel al patruzeci și cincilea an de viață, abia împlinit, pe care, iată, crestez ca pe răboj : China.

Pogorîm din cer, după optsprezece ore de zbor neîntrerupt ; sorb prima gură de aer liber la ceasurile 16,40, ora Pekingului, pe un friguleț care îmi pătrunde în mădulare ca un whisky. Întîia surpriză : ni se cer vaccinuri antivariolice și antiholerice, despre care ni se spusese în țară că nu mai sînt necesare. Sîntem conduși la secția sanitară a aeroportului, unde o fetișcană ne vaccinează (operație mai simplă decît la noi) : desinfecție, se aplică picătura de vaccin, urmează înțepătura de ac fără seringă și gata.

„Rămîneți așa timp de două minute, ca inocularea să aibă loc", ni se cere în engleză.

Cum românii sînt franțuziți incurabili, trebuie să intervină băiețandrul ce întocmește certificatele internaționale

(student în medicină) uzînd de o vorbire care se cuprinde în familia limbilor latine (spaniola) :

„Dos minutos, por favor, sei tranquilo, silentiosamente."

Traduc colegilor porunca. Doar două minute. Prea puțin spre a-mi da seama că am sosit cu adevărat.

Gazdele ne caută peste tot. Le stricasem protocolul.

Scanned with OKEN Scanner

Colții de fildeș nu cresc în gura unui cîine.

Călătoria mea în China nu începe azi. Călătoria mea în China a demarat de o mulțime de ori, în mereu alte împrejurări.

Ultima dintre acestea s-a produs mai zilele trecute, pe Calea Victoriei, în palatul Muzeului de istorie, unde am privit o expoziție chineză de artizanat de cea mai bună clasă. O veritabilă „repetiție" înaintea plecării propriu-zise.

Au fost, în schimb, alte zeci și sute de ocazii ce au trezit în mine demonul care avea să țină mereu vie dorința de a vedea China, de a adăuga această importantă columnă în edificiul experienței mele. Prima și cea mai violentă pornire s-a produs cu o duzină de ani în urmă, în toamna anului 1964, cînd am fost în Vietnam. La ducere, dar mai ales la întoarcere, mi s-a oferit prilejul să stau cîteva zile în China, răgaz cu aromă de basm și încîntare, deoarece am văzut Orașul Interzis, Templul Cerului, Palatul de Vară, am fost la mormintele Ming, la Marele Zid, i-am văzut pe chinezi la ei acasă, am privit pămîntul și cerul Chinei, am privit arborii, păsările și florile, am privit soarele de aici, am privit ochii oamenilor. O benefică și, totuși, furată secundă, pentru că totul s-a derulat cu sufletul la gură, dus de înfometarea de a cuprinde mult, luptînd cîine-cîinește cu timpul foarte drămuit ; icoanele acelea s-au instalat în mine ca într-o ceață, aglomerat și incert, contururile au rămas tremurate, vuietul străzii și vocea naturii chi-

Scanned with OKEN Scanner

neze au fost percepute la un diapazon jos ori înregistrate într-o păgubitoare supramodulare, care nu îți permite să distingi șoapte, semitonuri, nuanțe. Este motivul pentru care din prima și fulgurata mea întîlnire cu China eu n-am adus propriu-zis impresii, am adus cioburi de imagini, frînturi de privelişti, disparate voci, trilul unor păsări, parfumul unor flori, surîsul unor oameni, culoarea unor dimineți. Ceva fumegos, lesne de pierdut, ceva imposibil să rețină memoria. Am adus, în schimb, din prima și fulgurata mea întîlnire cu China, într-adevăr ceva durabil : o anume *stare*, o biciuire lăuntrică, pofta de a reveni cîndva, transformată apoi într-o lentă dar tot mai devoratoare febră de a revedea această țară și, desigur, obsesia experienței chineze, care m-a însoțit ani în șir.

Scriitorul acestor rînduri are bunul sau poate răul obicei de a crede în obiecte, de a se înconjura, din cînd în cînd, cu unele dintre ele, cărora le conferă însușiri ieșite din comun, simboluri frapante, puteri totemice. Așa se întîmplă că în cuibul meu de vis și meditație asupra cuvîntului, în odaia trudei mele de zi cu zi, în fortul acela inexpugnabil și interzis curiozității publice, îngrămădesc, printre obiectele mele dragi, printre lucrurile de mine însuflețite, un șir de „chinezării" : fioroasa mască de lemn de *mu nan*, cedru parfumat de Taiwan, a unui luptător din nu știu care dinastie, o lingură spatulată (cu coadă mică, de sorbit supă) împodobită cu semne, imaginea unui tigru printre arborii de camfor zugrăvită pe țesătura de bambus de un reputat meșter al penelului, un surîzător și bonom Budha de porțelan și, în sfîrșit, un bizar desen în tuș, de Gina Hagiu, sugerînd șerpuirea Marelui Zid, de-a lungul căruia mulțimile tot urcă, urcă în cer, urcă în infinit, sub privirea extatică a unui facies de lemn, copia unui fragment de altar budhaic. Cam asta ar fi merindea necontenitei mele întoarceri la China. Am, care va să zică, rarul privilegiu ca într-o singură și binecuvîntată secundă, aruncîndu-mi doar privirea asupra unuia dintre

Scanned with OKEN Scanner

obiectele-simbol, să regăsesc China și climatele ei, să mă pot oricînd reîntoarce acolo, fără preparative și pașaport, dus de un dor, de un firicel de sentiment, de pofta inimii.

Nu mă reîntorc în sălile palatului din Calea Victoriei, cum aș fi voit, spre a povesti despre China artizană ; nu mă reîntorc, deoarece am ocazia să revăd minunile acelea, cu deosebirea că de astă dată le văd *altfel,* la ele acasă, în vatra unde se plămădesc, în mîinile celor care le înfăptuiesc. E o duminică cu soare rar, geruleţul taie ca un brici și bate un vînt bolnav dinspre deșertul Gobi, aducînd peste Peking o pulbere infinitezimală, galben-roșcată, ce înspăimîntă organismele vii prin persistența cu care se insinuează în celule, perturbîndu-le. E motivul pentru care la vremea asta se poartă pe figură *kouzhao* (cougiau) mască de tifon contra vîntului, jucărie asupra căreia voi mai reveni.

Cele două automobile, de proveniență chineză, pe care le avem la dispoziție, pătrund pe poarta fabricii de artizanat, situată într-o suburbie a Capitalei ; în curtea interioară sîntem așteptați de conducătorii întreprinderii, ajungem într-un salon de primire, unde se arsese lemn de santhal și se pregătise ceaiul verde. Două fetișcane îl toarnă în cești înalte, cu căpăcele, în chiar secunda cînd te așezi pe scaun.

Gazda noastră e un bărbat scund, negricios, cu părul înspicat, la o vîrstă indefinibilă, aceasta putînd fi, în egală măsură, cincizeci sau treizeci de ani ; îl cheamă Pan Chen-yuan și este vicepreședintele comitetului revoluționar al întreprinderii. Ne întreabă de sănătate, după care dă curs unei mici informări privitoare la rosturile întreprinderii în care ne aflăm. Din spusele lui se conturează un portret al fabricii : o mie două sute de muncitori (majoritatea femei), meșteșugăresc în jad, în fildeș, în lac, în sidef, în smalț, compun bazoreliefuri mozaicate, fac orfevrerie și intarsii din felurite materii, conduși — ne asigură gazda — de talentul lor înnăscut și îndemnul președintelui Mao să facă „să în-

Scanned with OKEN Scanner

floreasca toate florile". Produsele lor sînt cerute în peste 90 de țări ale lumii, ceea ce nu înseamnă că meșterii artizani nu au lipsuri și, în consecință, oaspeții sînt rugați să critice, deoarece gazda învață din critica prietenilor.

Spusele lui Pan Chen-yuan, bărbatul cu vîrstă indecisă, devin palpabile, capătă relief imediat ce ne ridicăm din fotolii spre a privi vitrinele ce acopăr pereții odăii înmiresmate : sînt expuse aici exemplare din toate tipurile de lucrări, deci o imagine concentrată a producției. Un enorm corp de fildeș, ferăstruit în milioane de puncte, spre a obține peisaje, arhitecturi, tipologii, ambianțe, toate strînse într-o corabie a popoarelor lumii, în catargul căreia tronează globul pămîntesc, constituie cadoul pregătit de muncitorii acestei fabrici pentru Organizația Națiunilor Unite, ale cărei nobile țeluri sînt redate sugestiv în blocul de fildeș ; alături de foarte franțuzescul Turn Effel, londonezul pod de pe Tamisa, americana Casă Albă, sovieticul Kremlin, italianul Coliseum, egipteanul Sfinx cu piramidă etc., România este sugerată — în această Arcă a tuturor țărilor lumii — prin energicul Castel al Huniazilor, reprodus la scară miniaturală cu o încîntătoare precizie. Natura chineză și tipologiile, care formează îndeobște obiectul acestor lucrări, sînt abordate acum în viziune nouă, cu subiecte din trecutul de luptă sau opera constructivă a prezentului.

„Caracterul muncii rămîne tradițional, dar conținutul se schimbă, este revoluționar", precizează omul cu vîrstă indecisă, după care surîde prietenos, dă din cap, semn că am atins un adevăr esențial, și ne invită în ateliere.

Un pîlc de fetișcane sculptează în fildeș cu minuscule strunguri, ale căror ace sînt precum cele de la stomatologie (cam 80 de tipuri), se lucrează la dimensiuni de micron, după care intră în uz dăltuțele microscopice, cu ajutorul cărora se șterg asperitățile, se îndulcesc reliefurile, sub lupa măritoare ; la orfevrerie, firul de aur și firul de argint se

transformă în floare de prun sălbatic, în pasărea paradisului, în camelii, în unda rîului, toate acestea meşterite cu degetele, penseta şi un ciocănaş de mărimea unui bob de orez; în alt loc se pictează cu pensula din păr de oaie şi de lup, se desenează în tuşuri, la scară mare, ceea ce urmează a se realiza în mic; vine la rînd pictura pe sticlă, ceea ce n-aş fi bănuit că e posibil, adică să pictezi înlăuntrul unui văscior de doi centimetri [1], strecurîndu-ţi unealta printr-un orificiu de cîţiva milimetri, peniţa ta nefiind altceva decît un beţigaş de bambus cu cioc întors, de fineţea unui ac; sculptura în lac are avantajul docilităţii maxime, se supune fanteziei miniaturale, de unde şi surprinzătoarele forme pe care le îmbracă; un examen de răbdare şi persuasiune este munca la vasele de bronz, îmbrăcate în horbota intarsiilor (tot de bronz) o curgere de forme, figuri, peisaje, oameni, care se umplu, bucăţică cu bucăţică, în glazuri colorate, după care se coc în cuptoare electrice, precum cornurile şi covrigii; strungăria în jad pare a fi curată industrie, doar că strungăriţele mînuiesc, în loc de metal amorf, piatra vie, de basm, care — prelucrată fiind — îşi ridică preţul la de cîteva ori greutatea sa în aur.

„Cît timp se lucrează la un obiect de mari dimensiuni?“ întreb naiv.

„Se lucrează cît e nevoie, uneori mii de zile-muncă, în trei schimburi, nimeni nu poate stabili exact, lucrarea îşi cere timpul ei“, vine răspunsul; înţeleg încă o dată că truda artistică nu-i măsurabilă în timp, criteriu de cantitate, ci prin intensitatea lucrării, o măsură în ordinea calităţii.

„Aveţi destul fildeş?“ vrea să afle Iu-An ho.

„Avem turme de elefanţi în sud-vestul Chinei, puţine la număr, cumpărăm fildeş din Africa.“

---

[1] Recipiente minuscule în care se păstra cîndva opiu.

Scanned with OKEN Scanner

Intuiesc adevărata valoare a răspunsului cînd, printre îndemnuri la muncă și lozinci, găsesc pe peretele unui atelier hieroglifele zicătorii, care avertizează : „Colții de fildeș nu cresc în gura unui cîine".

Nici un cap nu se răsucește spre noi cînd pătrundem în ateliere, în stilul cunoscutei curiozități, cînd apariția unui oaspete stîrnește oarecare interes ; lucrătorii își văd de lucru netulburat, stăpîniți de o anume religiozitate, parcă aflați în transă. Nu-i rigiditate, m-am convins, e grija de a nu reteza tensiunea lucrului, de a nu rata, prin gest superficial, faza unei operații, comparabilă cu aceea a chirurgului, căruia nimeni nu-i dă dreptul să-i tremure bisturiul în mînă. Cînd li te adresezi, stau de vorbă cu plăcere, explică politicos felul muncii lor, adăugînd invariabil că mai au de învățat multe și că *Women shi hao pengyou* (noi sîntem prieteni buni).

Se bucură ca niște copii auzind că doar în urmă cu cîteva zile am putut admira rodul muncii lor la București, în expoziția de artizanat chinez, care s-a bucurat de un mare succes. O nescrisă lege cere ca plăcerea pe care le-am produs-o să fie răscumpărată cu o altă plăcere : ni se spune că și românii pot face obiecte rare, s-au convins cu ochii lor în 1972, cînd veniseră în schimb de experiență doi muncitori ai unei fabrici de faianță din România și au lucrat împreună o compoziție care cerea multă măiestrie, colaborare pe deplin reușită, drept care obiectul produs a fost oferit în dar fabricii care îi trimisese pe cei doi.

În curtea fabricii, facem poza de adio cu conducătorii fabricii. E o duminică însorită ; vîntul *acela* a mai stat, respirăm mai în voie, piața Tien An Men (Poarta Tihnei Cerești) e plină de oameni, în spatele cunoscutelor tribune e Orașul Interzis, cum i se mai spune Palatului de Iarnă. Vom pătrunde acolo după amiază.

Întrebarea care îmi stătuse pe limbă și ezitasem s-o spun la fabrică o adresez acum lui Kong și Zu (Țu), bunii mei

Scanned with OKEN Scanner

însoțitori, ale căror portrete le voi contura cu prima ocazie care mi se va ivi ; deocamdată mi se ivesc pe buze cuvintele :

„De ce se lucrează duminica în fabrica unde tocmai fusesem ?“

Răspunsul nu întîrzie, îl formulează pe fragmente — Kong în românește, Zu în franțuzește — și anume :

„Fabrica și-a fixat ziua liberă într-o altă zi a săptămînii, cum se întîmplă în cazul multor uzine și instituții ; motivul ține de grija de a nu aglomera peste măsură străzile și magazinele într-o singură zi, ceea ce ar face imposibilă circulația normală.“

Răspunsul devine zăpăcitor cînd trebuie să receptezi din două limbi deodată și după o topică foarte chinezească ; dar este pe deplin lămuritor și liniștitor, încît cea de a șaptea zi poate să curgă ca un fluviu de lapte pe făgașurile sale de totdeauna, îmbălsămînd repaosul ciclic al celui ce muncește.

•

Alt templu al răbdării și migalei este fabrica unde aluatul de sticlă îmbracă formele visului. Flori și fructe, animale și păsări compun un univers pitic, care te duce în natura chineză, în flora și fauna acestor pămînturi. E lumea bibelourilor, a mic-nimicurilor artizanale, a obiectelor de ornament, care încîntă ochiul, hrănesc fantezia, întrețin starea de frumos, cheamă de-unde-de-neunde dispoziția bună, așternînd în noi purități și candori. Vreo șase sute de lucrători artizani, majoritatea femei, se dedică țelului de a perpetua o tradiție care s-a decantat, de-a lungul miilor de ani, în rafinamente și gingășii ce n-au pereche. Doar niște oameni frumos alcătuiți pe dinlăuntru, stăpîniți continuu de nevoia de a se copilări, de a se sincroniza etic și estetic cu natura din preajmă, cu virginala ei simplitate și frumusețe, pot da la iveală ase-

Scanned with OKEN Scanner

menea alcătuiri, în care omenescul se regăsește, cu exuberanță și tîlc. Nu vi se pare nemaipomenit că aceste jucării pentru mari și mici deschid cele mai hermetice suflete, penetrează stările pietrificate, dizolvă prostul gust, înmoaie încordarea de spirit, arborează falduri de lumină în ungherele înnegurate, alungă monștrii gîndului, topește brumele inimii, cheamă în noi zările curcubeice, ploi primăvăratice ne înviorează domeniile, se aprind candele în templul nostru interior, curg fluvii de lapte, untdelemnul și mierea înmiresmează cîmpurile bune de rod, iar pofta de a trăi se înstăpînește pretutindeni. Nu-mi reprim stările de frumos și gustul de metaforă, care transpar pe fila de carte. Aș fi ipocrit dacă aș tempera, cenzura, malforma impresiile pe care le iscă în mine această lume a gingășiei, din care chinezii și-au făcut columnă de viață, pe deplin valabilă în ordine filozofică, estetică, moral-psihologică. Pentru că ce poate fi mai omenesc sub raport programatic decît să-l faci pe om mai bun, mai frumos, să-i educi simțurile și trăirea, modelîndu-l necontenit prin mijlocirea simplicității însăși, prin etalarea naturii infinite : un ram, o floare, un patruped, o zburătoare.

Să ne refugiem acum în opera sticlarilor artizani. Oamenii aceștia nu atît produc, pe cît rostesc, oficiază, scriu, cîntă cu degetele și cu toate strunele ființei lor, iar simbolistica pe care o emit în lume e ușor descifrabilă : rîs floral, foșnetul viețuitoarelor, bucuria culorilor, intensitățile luminii, jocul sevelor în fibră și fruct, zvonul viu al vieții. Din aluaturile de sticlă se fac petale de floare, feluriți pomișori, fructe de tot soiul (ca să fie cît mai autentice li se pun arome). Calupii incandescenți se taie cu foarfeca, se modelează cu o lopățică de bronz ; totul e făcut din imaginație, fără model sau martor, fie că e vorba de papagal albăstriu, vulpe brun-roșcată, guguștiuc, pasărea paradisului, cocoș înfuriat, căprioară, pasărea phoenix, lebădă, țap cu barbă, cămilă de culoarea nisipului, cal, leopard, urs de baltă, dragon fioros, pește ciprin

Scanned with OKEN Scanner

cu trenă multă, elefant, barză, ibis sau rața-mandarin, toate ies cu ușurință de necrezut din degetele, de-a dreptul vrăjitorești, ale maistoriților. Ele reproduc, modelînd diafan, însuși paradisul memoriei lor, adică tot ce ochiul, mintea și simțirea lor a reținut din grădina largă și diversă a vieții. Uneori se îndepărtează puțin de natură, nu mult, atît cît trebuie, cît le dictează rafinatul lor simț, pentru că bujorul, bunăoară, apare la ele drept *mudan hua* (bujorul multicolor), în degradeuri de bleu, ultramarin, roz, orange, roșu, mov, adevărată explozie de culori, deși în natură acest exemplar floristic are o singură culoare ; ele au combinat, au recreat natura, spre a sugera infinitatea acesteia, registrul ei de miracole de necuprins. Tija de floare, frunza, piciorul de pasăre, pana din aripă și, desigur, toate alcătuirile infinitezimale ce intră în combinație se obțin din baghete de sticlă colorată, care se laminează la o sursă de foc ; seamănă cu macaroanele aceste bețigașe din care, prin căliri succesive, se obțin contorsiuni, dantele, alungiri și rarefieri, care ajung la subțirimea de filament, la transparența de elitră, la pointilismul bobițelor de mac, la înfoierea pufului de păpădie.

„Înainte vreme, călirea sticlei se făcea la lămpi cu ulei vegetal, deasupra feștilei ; acum gazul metan circulă pe țeavă la fiecare loc de muncă, lucrătorul are flacăra la robinet, zice Cui (Țui), femeia cu față de pergament, aspră de foc, purtînd însă dulceață în gest și priviri ; e conducătoarea acestui centru de artizanat din Peking și ține să ne comunice faptul esențial al schimbărilor petrecute din '56 încoace, anul întemeierii fabricii.

Trecem prin „secția animale și păsări", după care urmează „secția flori și fructe" (unde se compun și tablouri, a căror vegetație, arbori și flori sînt un soi de basoreliefuri și colaje din sticlă). În alt loc e „secția montaj-ambalaj". Ce credeți că se montează aici : mandarine, struguri, crizanteme, mere, pere, trandafiri, dragoni și seria „pasărea galbenă de jad"

Scanned with OKEN Scanner

(care-i din sticlă, desigur). Sortimente : cam șapte sute. Pentru a ști numărul de nuanțe, variante, culori, avem de înmulțit șapte-sutele cu zece, de fiecare dată, îmi spune Cui, femeia cu obrazul de pergament. Și îmi mai spune că mesajul lor ajunge în peste 30 de țări, ponderea fiind în sud-estul Asiei, America și Anglia. Materia primă costă mai nimic : praf de sticlă (topit și laminat în baghete), sodă și colburi metalifere. Ultimele dau coloratia. Un sumar nomenclator de culori ar fi acesta : ocrul derivă din argint, verdele otrăvit din bronz, vermillonul din aur, ultramarinul din aramă, galben-ocrul din cositor, albul din zinc, negrul din amestecul mai multora. După dozări farmaceutice, aluaturile de sticlă „dospesc" cu pulberile o noapte încheiată în cuptor, apoi îmbracă formele neprevăzutului, fanteziei și visului, pentru că din gura lui Cui aflu ceva incredibil :

„În meseria asta, nimeni n-a fost și n-are cum să fie calificat ; lucrătorii învață unii de la alții și se duc în mijlocul naturii, în grădini și parcuri zoo, să studieze . floare, arbore, animal, pasăre."

Doar binecuvîntarea și sfințenia sinelui are darul să nască lucruri care nu seamănă cu nimic pe lume decît cu sufletul celui ce le-a creat. De aceea sînt vii și vorbitoare. De aceea *au suflet*, cum zicem ades. De aceea nu vorbesc numai ochiului și minții. Vorbesc sinelui, templul pe care îl amplifică necontenit. Magnoliile de sticlă sînt alb-neprihănite, ca niște mirese ; lothușii sînt mov-pastelați, etalîndu-și focul floral în palma enormă a frunzelor gulerate, parcă vestind prin abundenta aprindere nașterea zeului Budha din enorma lalea a apelor chineze (cum spune legenda) ; daliile sînt galbene și lenevoase, rîzînd estompat din pistiluri carmine ; caii, ah, caii sînt mov și ireali, plutesc aerian, materialitatea sticlei le dă o fluiditate a zborului ; dragonii sînt bezmetici, le sticlesc ochii de mama focului, izbutesc să încorporeze întreg misterul pe care li-l hărăzesc miturile Orientului ; arborii

Scanned with OKEN Scanner

sînt arbori și fructele fructe, au prospețime și naturalețe, pînă și picăturile de rouă nu puteau lipsi de pe suprafața sferi a merelor, de pe frunzele solzoase ale vegetației exotice, dînd acestora strălucire diamantină ; rațele pekineze sînt rațe toată ziua, iscă pofte și ritualuri culinare ; iepurii de siliciu au moliciunea și teama întipărită pe figură ; vrăbiile glazurate se ciorovăiesc ; elefanții rag și rup jungla de nepătruns ; ibișii sînt țipăt și respirație, corpul lor filiform, ca o boare, e sclipăt de magneziu în aerul rarefiat.

Și cam atît despre acest *disneyland* al chinezilor, pe care îl văd azi luni, ziua de opt a lunii decembrie, în primele ore ale după amiezii, amănunt de reținut, deoarece în ziua de opt a lunii decembrie se celebrează încheierea lucrărilor anului care moare și decurg ceremonialurile întru spălarea păcatelor unui an întreg, sărbătoare a tuturor, pentru care muritorii prepară orez mult și bun, intrarea în noul ciclu de viață să aibă loc sub semnul dezlegării de rele, a bunei rînduieli și îndestulării, ceea ce nu-i valabil în cazul meu. Lucrările voiajului chinez abia acum încep cu adevărat, de spălarea păcatelor încă nu poate fi vorba, iar orezul, vai, orezul pentru *Cartea Chinei* abia acum se prepară, îndelung și atent, bobiță cu bobiță, cuvînt cu cuvînt. Sărbătoarea noastră va sosi (poate) în opt decembrie viitor.

•

Am examinat pînă la acest punct migala și răbdarea, haruri specific chineze, exercitate prin meșteșugul artizanatului ; le regăsesc acum în alt cîmp, în altă breaslă, de astă dată modernă, iar „jucăriile“ nu-s altele decît condensatorii radio, denumind cea mai rafinată lucrare a industriei electrotehnice. Minuscula piesă face în cel puțin tot atîta măsură proba migalei și răbdării ca în primul caz, fiind operă de artă comparabilă cu filigranul, bunăoară. Închide în sine finețe,

Scanned with OKEN Scanner

precizie, sfîntă migală, persuasiune, o îngerească delicatețe și răbdare cu carul.

Fabrica de elemente radio numărul 1 se află în zona nord-vestică a orașului Shanghai, pe firul rîului Suzhou (Sugiou). În halele gri, mîncate de vreme, ale unei filaturi de tip manufacturier, funcționează de un deceniu și jumătate o uzină care nu poate fi decît de sorginte modernă, în pas cu progresul mondial al domeniului căruia se dedică : radiotehnica.

Secolul nostru agitat și nervos se regăsește de minune, cred eu, în climatele uzinale pe care le traversăm. Îmi cad în auz, cu răpăit de grindină, numele produselor pe care le vedem cu ochii, în faze, trepte, operații și succesiuni riguroase : rezistențe cu peliculă carbonică, condensatori ceramici ajustabili. Deajuns ! Ați avut vreodată curiozitatea să priviți înlăuntrul tranzistorului dumneavoastră minuscul, cît un pachet de țigări ? Tot ce vedeți acolo — sîrmulițe colorate, contacte, puricii pieselor — prind relief, devin structură într-un asemenea loc. Jur împrejurul meu se rulează în continuu, într-o depănare plictisitor de egală, benzile de programare automată ; vreo 70 de tipuri de matrițe perforate curg și curg, hrănind automatele cu scriere enigmatică, realizată prin fluxul de înțepături dispuse geometric, similară cu scrierea nevăzătorilor, cu deosebirea că cei ce pipăie cu „burıcele degetelor“ lunga și mereu aceeași litanie sînt roboții celei mai perfecționate faune industriale : automatele electronice. Relev nu atît existența lor *aici* și în *acest mod*, pe cît apariția acestora pe un teren nepregătit prin antecedente industriale pe care o evoluție firească le impunea logic și legic. Evoluția, în acest caz, se numește revoluție, deoarece două treimi din agregatele acestea sînt înfăptuite prin autodotare, prin proiectare și execuție autohtonă. Procesul e în curs. Poate de aceea nici nu s-a renunțat (încă) la un șir de operații manuale, cu încetinitorul, așa cum se petreceau acestea în urmă cu decenii, în copilăria

Scanned with OKEN Scanner

radiofoniei. Este etic și instructiv să vezi pe lucrătorul cu mîna trudind ca pe vremea lui Pazvante, la aceleași piese, ca și colegul său de alături, care supraveghează automatul pe bază de laser și celulă fotoelectrică. Paralela e cu tîlc, arată amplitudinea efortului făcut, indică precis cota valorică a victoriei atinse. Așa îmi explică gazdele rațiunea socio-politică și profesională a acestei dualități, treabă specific chineză, tipică pentru practica saltului peste etape. She Lu, un tînăr cu aplomb și fața vie, șeful producției, mă asigură :

„Fluxul nu suferă, din contră, se racordează la un anume flux interior, al conștiinței că totul se dobîndește greu, de unde și tăria de a nu ne lăsa moleșelii, de a cîștiga terenul pas cu pas."

Unul dintre acești pași : producția fabricii a crescut de patru ori în ultimul deceniu. În ultimii doi ani, se înregistrează o foarte energică mișcare de inovații și invenții în materie. Principalul fruct al acesteia : cele peste 200 de mașini automate, care „torc", în cel mai real înțeles al expresiei, silențiozitatea lor sugerînd ambianța unei ceasornicării de pe vremuri, unde făina albă a timpului este măcinată, hămesit și egal, de sute de ceasornice care merg deodată, în intimă sporovăială și amestecul limbilor.

Dar ce aud ? Dincolo de această „muzică a sferelor" radiofoniei, în auz mi se instalează treptat firul unei muzici zeești, curgînd parcă din altă lume, cu sonorități și ritmuri ce produc o teribilă hemoragie emoțională : în toate halele uzinei se cînta *Ciocîrlia* românească. Cred că n-am savurat-o nicicînd cu atîta intensitate, îmbăindu-mă pînă dincolo de mine în cascada cristalină a acestui mesaj care venea de Acasă, de la cincisprezece mii de kilometri distanță. Sună de minune, sună de început de lume, de plenitudine și dor *Ciocîrlia* noastră în această catedrală a muncii, vatra ce naște fluviul aparatelor sonore ale acestui timp : radio, Tv, emițătoare-receptoare, radar etc. Curînd, în respirația uzinei se insinuează frenezia

Scanned with OKEN Scanner

Căluşarilor, ritm drăcos — vitalist, care se conjugă cu ritmurile alerte şi limpezi ale producţiei. Pe un panou stă scris, cu hieroglife făcute din minuscule piese ceramice : *Bun venit fraţi de luptă din România*. Climatul vizitei devine copleşitor.

Unul dintre însoţitori este Yan, tehnician de marcă, abia sosit dintr-o călătorie documentară în ţara mea. Zice omul acesta :

„Oaspeţilor li se cuvine cinste mare, precum tot cinste mare li se cuvine celor care i-au trimis, celor care nu sînt de faţă acum. Muncitorii şi tehnicienii de componente electronice radio de la Piteşti, cu care ne-am înfrăţit prin muncă, sînt tot timpul prezenţi în memoria noastră. Muzica lor e şi a noastră. De asemenea experienţa."

Aflu că *înfrăţirea* dintre cele două uzine se întemeiază pe o conlucrare precis statuată : amfitrionii mei acordă asistenţă tehnică la linia pentru fabricarea condensatorilor ceramici la Piteşti, cooperare pentru care partenerii chinezi s-au pregătit cu temeinicie, timp de patru ani, primele serii de utilaje au şi fost expediate, schimburile sînt în curs, şasesprezece stagiari români au lucrat o vreme în uzina shanghaiotă ş.m.d. Procesul de *jumellage*, cum foarte exact se exprimă în franceză această înfrăţire de la geamăn la geamăn, este acum în plină derulare.

Ne întoarcem în „odaia sfătuirii colective" să convorbim asupra celor văzute, avînd în faţă ceai verde, suav, neîndulcit, cu arome rarefiate, cum o cer primele ore ale după amiezii. Rostim cuvinte de laudă pentru gazdele care au întemeiat această uzină a migalei, preciziunii şi răbdării în timpi comprimaţi, demonstrîndu-şi virtuţile într-un domeniu esenţialmente nou, în care n-aveau (nu puteau să aibă) tradiţie. Aveau însă altceva : nepotolita sete de a-şi transfera harurile multimilenare — hărnicie, seriozitate, cultul amănuntului, rigoare, aplicaţia spre miniaturizare, fantezie tehnică, geniu inventiv — în atît de solicitata şi moderna îndeletnicire, radioteh-

Scanned with OKEN Scanner

nica, ce stă la baza secolului în care ne legănăm și care este al informației, al vitezei de comunicare între semeni.

Zice She Ken, cel mai vîrstnic dintre gazde, decanul de ani, de președinție și de autoritate al uzinei :

„N-am făcut destul. Vom elimina greutățile bazîndu-ne pe forțele proprii, principiul nostru călăuzitor. De mare preț ne este profunda prietenie de luptă cu frații români, a cărei chezășie sînt președinții Mao și Ceaușescu. În baza acesteia vă rugăm să ne criticați și bucuria noastră va fi mare. Iar de la noi să duceți cel mai cald salut muncitorilor români. Și să mai veniți."

Aș fi milionarul unor cuvinte milionare transcriind pe filă de carte toate apelativele de acest fel, cu care — atent, sincer, cald, direct, neostentativ și cu delicatețe — ne întîmpină chinezul de aici și de pretutindeni, ornîndu-ne drumeția cu sentimentele lui și ale țării lui. Cer scuze cititorului că nu voi descrie de fiecare dată aceste dulci ceremonialuri, așa cum ar merita, dar ele au fost multe cît frunza și iarba, prezente în fiecare ceas și secundă a ședерii noastre în China. Recunoștința mea pentru acest dar perpetuu nu va putea fi întreagă, dacă nu mi te vei alia Tu, cititorule, spre a desluși nu doar semnele, fraza scrisă, citind dincolo de litera de carte, în substanța intimă, fierbinte-omagială a rostirii noastre despre China și chinezi.

Am străbătut, pînă una alta, un cîmp al migalei și răbdării. Îmi place să cred că este un nimerit *bai lou*, cum se numește în chineză portalul de măreție, cu ornamentație multă, spirit solar, semne criptice și destul mister, prin care pătrundem în China acestor zile și acestor ani. E starea care mă locuiește și care trebuie să treacă de la cel ce scrie către cel care citește.

Pentru anul următor — seamănă grîul ; pentru ceilalţi zece — sădeşte pomi ; pentru o sută de ani — creşte oameni.

Prin nu ştiu ce joc al memoriei, din întîia mea întîlnire cu China am reţinut o imagine pe care o revăd cu o persistenţă aproape emblematică : un ţăran vînzînd greieraşi închişi în minuscule coşuleţe ovale, împletite din pai, nu mai mari ca pumnul de copil, înlăuntrul cărora micile vietăţi ţistuiau din milioane de strune, umplînd piaţa cu concertul lor picurat. Revenit după atîta amar de vreme, am dorit aproape nostalgic să revăd scena asta, însă fără rezultat. Nu găseam niciunde greieraşii în coşuleţe ovale. M-am resemnat, gîndind că poate nu-i anotimpul, că poate-i pustiu de greieri, că poate s-a abolit un obicei...

Îi regăsesc acum, cînd îmi luasem gîndul, aflu greieraşii în coşuleţe ovale, împletite din pai, la copiii de ţăran din comuna Tang Wan (Cap de Golf) din judeţul Shanghai ; greieraşii închişi în căsulii de bambus sînt prietenii lor de joacă, atîrnă împletiturile în grinda casei şi micii muzicanţi cîntă toată ziulica, umplu căminul de veselie şi aduc noroc. Copiii din Cap de Golf ştiu că greierele cîntător se numeşte Jiao zu zu: (Ţiao ţu ţu, adică Strigă-Ţhuţhu) — observaţi perfecta onomatopee ! — şi mai ştiu că doar masculul e muzicant, primvioarist fiind cel care trăieşte în arborele Wumu (Lemnul Negru) ; cu asta ştiinţa lor despre greieri se isprăveşte, au reţinut esenţialul, e deajuns. Joaca cu greierii trebuie să fie simplă, ca melancolia acestor cîntăreţi de inimă albastră.

Scanned with OKEN Scanner

Copiii din comuna Cap de Golf nu știu — și nici nu simt nevoia să știe — că greierele s-a bucurat, timp de milenii, de o venerație specială, în numita vietate concentrîndu-se trei simboluri fundamentale : de Viață, de Moarte și de Renaștere într-o altă viață, cult dezvoltat de mandarinii ce se plictiseau în scumpele lor palate. Eugen Barbu vorbește despre ceremonialurile cu greieri la curțile împărătești ale vechii Chine, reuniuni bizare, cu *spleen* monarhic, unele frizînd demența. Un ministru își făcuse o colecție de greieri, îi dresa, ca soldații, îndeletnicire căreia i s-a dedicat și un tratat științific ; oameni anume tocmai realizau pentru insectele luptătoare grajduri speciale, hipodromuri, palate de fildeș și arene de luptă, niște coveți de piatră rară, cu încrustături, unde se făceau demonstrațiile cu public ales, în pavilioane cu ceai sau grădini princiare, în spectacole pe categorii, cu decernarea de titluri și premii, înscrise cu litere aurii pe panouri de fildeș ; micii artiști erau hrăniți cu țînțari și felurite specialități cerute de natura numerelor pe care le susțineau, erau îmbăiați în ceai, dotați cu veselă, servicii scumpe, mobilă de jad și, survenind moartea, artistul tuciuriu era pus în argintărie și condus cu muzici spre locul de unde avea să revină, zice-se, într-o altă înfățișare eroică, și tot așa mereu...

Te și doare mintea de atîta huzur și viață insipidă. Uraganul trebuia să vină, odată și odată, să mături cu măturoiul cel mare, pentru totdeauna, viața stătută din putredele palate, să întemeieze pe pămîntul Chinei un cu totul altfel conceput mod de a trăi. Au făcut fapta asta tații copiilor din Cap de Golf și alții asemeni lor. Bine că nu știu copiii din Cap de Golf în ce mod deșuchiat se jucau mandarinii perverși cu greierii pămîntului ; bine că au rămas copiii din Cap de Golf la jocul lor simplu, natural și pur, al cîntecului menit să umple casa, să împodobească sufletul, să orneze viața...

Mari hieroglife roșii, înfipte ca niște prapuri în vîntul cîmpiei, mă smulg cu violență, însănătoșitor, din mandarinatul

Scanned with OKEN Scanner

memorial, mă readuc pe solul ferm al realităților; sînt credințele arborate ale celor ce lucră pămîntul, puse din loc în loc, asemeni unor pietre de hotar, table de legi și judecată nouă, borne ale unui timp instaurat cu temeinicie de către cei ce lucrează cu brațele și mintea. Citesc cîteva dintre aceste crezuri, pe care vîntul lui decembrie e gata să le smulgă din pămîntul înghețat bocnă, să le urce în slăvi, le fixeze în cruciș și curmeziș, în arcul de boltă al cerului chinez, spre văzul tuturor pămîntenilor. *„Pentru anul următor — seamănă grîul; pentru ceilalți zece — sădește pomii; pentru o sută de ani — crește oameni“*, iată o credință care străbate, la ora aceasta, asemeni unui dirijabil propulsat de conștiința mulțimilor, întregul spațiu de viață chinez.

Pe un edificiu lunguieț, situat la răscrucea unor țarini, în Șoseaua Sudului, pe un imens perete dreptunghiular, expus, toată ziua soarelui, asemeni unui remember pentru cei ce pătrund pe moșia țăranilor din Cap de Golf, stă mărturie această cartă a locului: *„Schimbarea pămîntului depinde de schimbarea oamenilor, iar schimbarea oamenilor depinde de schimbarea ideologiilor“*.

Șed pe *kan*, patul multicolor, țărănesc, cu baldachin și perdele, încălzit pe dedesubt, semănînd cu Vifleimul de pe la noi, în Transilvania, cînd umblam cu Irozii. Gazda noastră, Jin Fu-quan (Țin Fu-ciuan, Aur-Fericire-Deplină), șade pe scăunașul de bambus; e scund, plin de vioiciune și nerv, expresiv la figură și în gesturi, bărbuță moderată, tuns chilug, dar cu părul în întregime negru, în ciuda anilor, șasezeci și șapte, pe care îi numără. Zice moș Aur-Fericire-Deplină:

„În vremea aialaltă, vîntul îmi mătura pardoseala de lut și luna era lampionul meu.“

Expresia *vremea aialaltă* indică un timp foarte concret, gravat cu apă de foc și cu *cuțitele mizeriei* în destinul celor mai în vîrstă. Era timpul *shenshi*-lor, cum li se zice în chineză bogaților satului, singura pătură pe care se sprijineau dregă-

Scanned with OKEN Scanner

torii, mandarinii şi curţile împărăteşti, menţinînd enorma piramidă a exploatării chineze.

„Aurul şi Fericirea mea Deplină erau truda, foamea şi bolile", zice moş Aur-Fericire-Deplină.

Cele dobîndite de gazda noastră în *vremea astălaltă* se văd cu ochii : casa plină-stup, paturi cu podoabe, scrinuri cu oglinzi, maşină de cusut (cu care lucră fiică-sa). Continuă moşul :

„Eram neştiutor de carte, iar acum, ce fericire ! unul dintre nepoţi e la şcoala de limbi străine, al doilea a terminat gimnaziul, ăl mic e la elementară. Limba spaniolă e răspîndită în ţările care se ridică, e bine să o înveţe nepotul meu, primul. Pe vremea mea nu aveam voie să trecem pragul pavilionului unde învăţau copiii de *shenshi*. Dar ce să vă pierdeţi vremea cu mine ? Sînt un biet pensionar bătrîn şi ştirb".

Îi promitem că ne revedem pe înserate, deoarece avem de ieşit în cîmp, să vedem viaţa comunei pe lumină de zi, cînd peisajul are limpezime şi lucrurile au contur netremurat.

Ies în palma cîmpiei ; e zonă deltaică aici, cîmp neted, cît vezi cu ochii, cîmp puternic roditor, aproape două mii de hectare, în largul căruia cei peste două mii de ţărani acţionează cu toate mijloacele născocite de mintea omenească : autocamioane, căruţe, biciclete, cotiugi, minitractoare, basculante, platforme mobile, călare, cu trenul (linia ferată le intersectează moşia), cu autobuzul (două şosele fac aici cruce), cu furgoneta, cu butucănoasele sampane, corăbii ţărăneşti de dus poveri — prezente pe un întreg sistem de canale navigabile, care îi leagă pe ţărani de suburbiile oraşului Shanghai, unde îşi desfac mărfurile. Ne aflăm într-o comuniune agrară solid întemeiată, cu multiple activităţi, puls energic şi avuţie considerabilă ; toate acestea se văd, se simt.

Ceea ce nu se vede la prima ochire, nu se simte în vasta panoramă, este factura agrar-industrială a economiei comunei. Totul este conceput ca o matrice în care agricultura să aibă forţa şi mijloacele industriei şi, viceversa, industria să se sub-

Scanned with OKEN Scanner

ordoneze direct, concret, practic, scopurilor producției agrare ; e o împletire, de dublă reciprocitate și dependență, formînd un tot echilibrat și armonic, care este chiar rațiunea de a fi a comunității țărănești. Este, pare-se, forma convenabilă, specifică actualei dezvoltări a economiei chineze. Tot ce mișcă, tot ce se produce, tot ce se transformă, se reproduce în noi forme și pe alte trepte ale calității, este apanajul țăranilor, se asigură cu brațele, cu mintea lor, prin activități întrepătrunse — în genul stupului de albine — prin hărnicia, curajul, persuasiunea, morala, abnegația, migala, fantezia și înțelepciunea întregii comunități. Malraux vorbea de *un anume instinct apropiat albinei* care guvernează comunitatea chineză ; observația este fundamentală, îmi dau seama, examinînd natura relațiilor în structură, la fața locului, în tumultul realității, care poate să pară ciudat Europei europenilor, dar aici, unde se materializează aceste relații, unde se legitimează sentimentul colectivist al demnității chineze, la scara marii Chine, fenomenul capătă o importanță de neimaginat. Călinescu mai observase, îmi aduc aminte, *psihologia de albină*, ca fiind o marcă eficace a colectivității chineze, deși vizita marelui savant s-a produs la o vreme cînd structurile acestea aveau forme incipiente ; a fost la mijloc forța intuitivă a cărturarului de bună credință, care ar fi închinat azi, n-am îndoieli, un adevărat imn acestui tip de autodevenire chineză.

„Sînt trei inele înlăuntrul cărora se mișcă viața noastră, a țăranilor. Noi ne aflăm acum pe teritoriul celui de al doilea, mijlociul, numit brigada de producție", îmi spune Chang (Ciang), unul dintre conducătorii locali.

„Eu știam de o unică structură : comuna populară", zic.

„Este numele stupului, însă funcțiunile colectivității, felul muncilor, îndatoririle de albină, lucrarea în fagure, calitatea mierii se decid la nivelul echipei de producție, celula de bază, unde se organizează forța de muncă și se gospodăresc mij-

Scanned with OKEN Scanner

loacele de care dispune stupul", îmi explică Chang, răbdător, şi mă înscriu pe loc în acest expozeu de economie agrară.

„Şi brigada ?" întreb.

„Ea este fagurele : structură economică complexă, ce însumează de regulă viaţa unui sat ori două-trei îngemănate pe acelaşi teritoriu. Atribuţiile strict productive sînt doar o parte din îndatoririle brigăzii, aceasta avînd meniri social-economice, edilitare, sanitare, cultural-artistice, comerciale", continuă ciceronele meu, dotat cu o gîndire sintetică şi o logică de fier.

Observînd că îl ascult cu interes, Chang este fericit şi enumeră imediat cîteva din menirile de lungă bătaie ale brigăzii : tehnica conservării şi distribuirii apei în sistem irigat pentru culturile rotitoare, grija pentru şcoli, pentru centrele sanitare, pentru aprovizionarea şi desfacerea magazinelor cu toate cele trebuitoare şi altele. Întrebarea mea se constituie de la sine :

„Dar comuna populară ?"

Răspunsul lui Chang nu întîrzie, vine prin cîteva volute şi un şir de detalii, din care mintea mea îşi reprezintă această posibilă definiţie a comunei populare : e colectivitatea ţărănească, constituită din cîteva sate grupate teritorial — mii de familii de pe zeci şi sute de kilometri, adunaţi într-o structură unitară, complexă — adică STUPUL, cu fagurii aşezaţi straturi-straturi, cu obişnuinţe, reguli şi stil de viaţă bine cristalizate, în care se exercită conducerea locală politică, economică, militară, culturală şi administrativă. O viaţă moleculară concepută în cercuri, care se înscriu mereu în alte cercuri, cu valenţe şi proprietăţi asemănătoare structurii atomului, cu o anume independenţă de acţiune şi aptitudinea de a genera, la nevoie, alţi noduli de viaţă independentă, dar perfect integraţi ansamblului.

„Care-i preocuparea actuală a stupului ?" îl întreb pe bărbatul de lîngă mine.

Scanned with OKEN Scanner

„Sîntem cuprinşi cu toate forţele în *acţiunea Tagiai*. Ziua lucrăm în cîmp, îngrijim grîul de iarnă şi rapiţa. Seara şi noaptea, luminaţi de stele şi lună, nivelăm terenurile", povesteşte Chang.

E timpul să poposim asupra altei dominante a comunităţii chineze : *nevoia de simbol*, psihologia mulţimilor cu vaste implicaţii moral-politice, care are un rol benefic în opera de edificare naţională. Procesul se bazează pe încorporarea unui ţel practic într-un simbol pe măsură, clar şi mobilizator, ştiut fiind ce rol uriaş a jucat dintotdeauna metafora, simbolul, expresia parabolică în viaţa de fiecare zi a chinezului, *teoria exemplului* fiind una din cheile secrete ale civilizaţiei chineze multimilenare. E firesc să se uzeze de aceasta azi, mai cu seamă azi, cu inteligenţă, rafinament şi claritate de ţel, făcîndu-se din numita disponibilitate psihologică a mulţimilor un steag. *Acţiunea Tagiai*, amintită de Chang, este unul dintre aceste simboluri pe care China contemporană le abordează persuasiv, scopul fiind construcţia de conştiinţă publică şi comportament exemplar. E motivul pentru care călătorul prin China acestor zile găseşte în conceptul Tagiai un stindard de idee şi acţiune practică, recognoscibil în tot şi toate.

Tagiai este numele unui sătuc insignifiant din provincia Shangsi, din nordul Chinei. O mînă de oameni — nici o sută de familii — avînd în stăpînire 56 de hectare de pămînt sterp, căţărat pe stîncărie, expus la vînturi, ploi, secete şi necontenitele decimări ale muntelui, s-au constituit în brigadă de producţie (al doilea cerc) realizînd — prin hărnicie de albină şi dîrzenie devenită proverbială — imposibilul, adică au forţat natura, transformînd locul arid, cu desăvîrşire nedarnic, într-o gură de rai cu grădini suspendate. Sătucul din munţi a devenit o emblemă de sfidare a destinului rău croit, a neîngenunchierii în faţa stihiilor oarbe, a jertfei şi sprijinirii pe forţele proprii, pentru că iată ce făptuiesc oamenii aceia acolo sus : ori de cîte ori ploile turbate spală subţirele strat de humus, ori de

Scanned with OKEN Scanner

cîte ori torenții de apă rup digurile, surpă casele, mătură terasele pe rod, albinele-oameni din Tagiai suie luturile înapoi, aducîndu-le cu găleţile de bambus în vîrf de cobiliță, înpămîntenesc la loc muntele, reamenajează peisajul, replantează recoltele, înalță alte case, viața lor fiind o continuă *renaștere din substanța proprie*, cum se întîmplă în povestea cu *Pasărea Focului* (Phoenix) care se înalță necontenit din cenușile proprii, mai orgolioasă, mai mîndră, mai vitală. Tot astfel luptă albinele-oameni din Tagiai cu seceta : apa dătătoare de viață îmbracă azi muntele, e distribuită în serpentine și trepte, după o știință a dozării încît — indiferent de oscilațiile naturii — ei obțin recolte record.

Țăranii din Cap de Golf, asemeni altor sute de milioane de țărani chinezi, se vor harnici, dîrzi, neîngenunchiați și victorioși, precum cei din Tagiai, emblema de demnitate a țăranului din China de azi.

Mă uit la un pîlc de țărani care, pe același lot, trasează micile canalete de irigație deopotrivă cu hîrlețul-cuțitoi, cu săpăliga, cu săpătorul automat ; liniaritatea canaletelor e fixată, de aceeași oameni, pe același lot, în aceeași neperturbată secundă, cu sfoara, cu ochiul magic al teodolitului sau cu ochiul propriu. Toate modalitățile conviețuiesc, fără a stîrni cea mai vagă nedumerire. Și mai departe : măsurătoarea lotului prelucrat se face cu palma, cu pasul, cu lanțul, cu ruleta, cu compasul de arătură („V"-ul de lemn) și măsurătorile de topometrie, fără a se deranja cu nimic unii pe alții, înțelegînd foarte bine că — în cazul lor dat — toate acestea sînt posibile, valabile, conviețuiesc în bună pace ; nu-s capricii, prejudecăți, ifose, grade, rigidități, cuget contorsionat, angoasă. Important rămîne doar țelul către care să curgă convergent toată energia cheltuită în spațiu, pe toate căile, cu toate mijloacele avute la îndemînă, prin toate metodologiile — învățate sau inventate — însă după o regulă bine stabilită, asemănătoare cu aceea a stupului. În lotul pe care îl pomenesc

Scanned with OKEN Scanner

va ierna grîul și va rîde la primăvară rapița gălbioară, plante prețioase, care cer un pat bun, deoarece nu se știe ce fel de iarnă va pica în cîmpul deltaic, capricios, însă darnic, dacă îl ții în grijă.

„Întîrzii la pămînt cu un ceas, pămîntul întîrzie cu un an", zice chinezul de lîngă mine, însă părîndu-mi că a grăit tătînele meu (și nu alt țăran) de pe alte pămînturi, exact la celălalt capăt al lumii ; de unde înțeleg că bunul simț țărănesc, înțeleapta omenie a acestora, crește pe dedesubt, ca rădăcinile plantei, formînd solidaritatea de gîndire și simțire a țărănimii de pe întreaga planetă.

„Semeni cu tătînele meu, baciul Todor, țăran din podișul Transilvaniei", îi zic lui Chang, care nu se miră, zice, uitîndu-mi-se în ochi :

„Pămîntul te face asemeni lui, toți țăranii semănăm unii cu ceilalți. Cum să nu semănăm, dacă aici, bunăoară, la Cap de Golf, lumina de zi păstorește tot timpul o mulțime de oameni în cîmpul deschis, iar noaptea păstorește tot timpul o mare de lampioane ?!"

Simte că am înțeles, dă din cap. Din cer prinde să cadă cenușa înserării, n-avem timp de pierdut, trebuie să vedem activitățile agrarian-industriale, pe care încerc s-o sugerez prin aceste adnotări telegrafice.

Țăranul din Cap de Golf e, deopotrivă, gaterist, dulgher, tîmplar, dogar ; trec prin atelierele meșteșugărești unde lemnul e supus tuturor metamorfozelor industriei prelucrătoare, devenind mobilă înflorată, unealtă de lucru, ciubere, găleți, tăblii de mașină de cusut, ca să numesc doar articolele solicitate mai des.

Țăranul din Cap de Golf e fierar în toată puterea cuvîntului, lucră cu foalele și vatra aprinsă, bate barosul calupii de fier înroșit pe nicovală, aplecat asupra minunilor fieroase de care are nevoie țăranul pentru lucrarea pămîntului : se-

 ceri, săpăligi, cuie și caiele, furci, rame de roți și cercuri de

Scanned with OKEN Scanner

butoaie, potcoave, zăbale, osii de cotiugi, florile fierarului, zăvoare, cângi de sampane, roabe, scoabe, cosoroabe, securi, cutitoaie, lanțuri — toate se făuresc, în bună rînduială, în atelierele de forjă ale comunei populare.

Țăranul din Cap de Golf e strungar, are o duzină de automate (strunguri, freze, rabotezé) cu care își rezolvă necesitățile de mică mecanizare (reparații, piese de schimb); la ora vizitei noastre jumătate din strunguri stau, deoarece „muncitorii" s-au repliat pe cîmp, să prindă cîteva ore de zi-lumină, vor reveni în „fabrică" pe înserat, cînd stelele nopții vor coborî să adaste la ferestrele lor de lucrători în schimbul trei.

Țăranul din Cap de Golf e fabricant de bambusărie, are firmă recunoscută în județ, face mobilă tradițională, construcții ușoare, arcuri de cobiliță, împletitorie de coșuri și alte mărunțișuri care se cuprind în meseria de *bambusar*.

Țăranul din Cap de Golf e *producător* în înțelesul industrial al cuvîntului, motiv să întreprindă comerț pe picior mare: livrează pui de-o zi din incubatoarele comunei (fiecare automat „clocește" patru mii de ouă la trei săptămîni), producția ciupercăriei cu o suprafață de peste douăzeci de mii de metri pătrați (export și în România), contracte cu „marele alb de Shanghai", rasă de porci vestită, pe care s-a profilat crescătoria comunei, sporul acestui animal fiind de doisprezece-șaisprezece purcei la o scroafă.

Țăranul din Cap de Golf e pescar de anvergură, are la îndemînă șaptezeci de iazuri proprii, unde crăpceanul de China, ierbivor și insectivor, în același timp, demonstrează toate recordurile posibile: viteză de creștere, greutate, alimentație facilă, spor natural (peste un milion de pește-puiet); tocmai se umblă în iaz cu năvodul și fierberea vietăților, care sar la înălțimea de peste doi metri deasupra oglinzii iazului, oferă un spectacol vitalist unic.

Țăranul din Cap de Golf e corăbier cu vechi state de serviciu, pe o întinsă geografie lacustră și cu o flotă compusă

Scanned with OKEN Scanner

din optzeci de ambarcații, cărăușie ieftină spre toate punctele cardinale ; sînt tradiționalele jonci și sampane, lungi scoici pîntecos-lătărețe, mișcîndu-se cu lehuzie prin canale, veritabile case plutitoare, avînd la pupa paralelipipedul de locuit, pavilion cu ferestre, perdele colorate, sfori de întins rufărie, iar dedesubt, în cală, depozitul pentru mărfuri gingașe — bumbacul, grînele, sorgul de rachiuri, frunza de ceai, rapița, puișorii abia ieșiți din găoace, ierburile de leac, purceii — cu deosebirea că corăbiile din Cap de Golf și-au păstrat doar forma tradițională, au motor, nu somnolează pe apă și sînt alcătuite (lemn nu prea este pe aici) de fierar-betoniști, din plasă metalică dată cu lapte de ciment.

Mecanizarea are un cuvînt greu în funcțiunile comunității : 300 motoare electrice, 170 de pompe, 30 de stații de irigare, 100 minitractoare (furnica aceea care se mișcă pe spații mici, în terenuri accidentate, cu consum puțin, remorcînd orice agregat, lesne manevrabilă din butoanele cu propulsie electrică), urmînd șirul vehiculelor cu întrebuințare curentă — autocamioane, camionete, autoplatforme, tractoare, mașinile orezăriei (de plantat, de recoltat, de treierat) și așa mai departe.

„Avem o armată de școlari, peste cinci mii, toți putînd învăța în apropierea caselor lor", îmi spune gazda, văzînd că drumurile noastre pe întinsa moșie Cap de Golf se întretaie cu fluvii de copii, care pleacă sau vin de la școală (19 elementare și 3 gimnaziale).

N-am văzut nicicînd și niciunde în lume atîta copilărie concentrată pe spații mici cum se întîmplă în comuna populară, acest vas păstrător de viață chineză. E o copilărie dezlănțuită, cu frumusețe în trup și în purtări, cu inteligența în ochi și în mîinile meștere, pleznind de sănătate, fraternizînd cu cei mari, dar neuitînd jocurile, iubind munca cu brațul, dar cheltuindu-și mintea în hieroglife, crezuri strigate cu toată gura, simboluri utile vieții de toate zilele, trăindu-și condiția cu frenezie și avînd o robustă viziune asupra zilei de mîine, o sete

Scanned with OKEN Scanner

cu nimic comparabilă de a se afirma, de a clădi, de a întemeia, de a dura, în spațiu și în vreme. Nimic nu-i prea scump, prea mult sau prea ostenitor pentru statul chinez în acțiunile sale concertate — materie, legi, învățătură, cadre, practica vieții și muncii — totul spre mai binele acestei copilării în care China revoluționară își pune toate speranțele. Îmi doresc să găsesc, pe parcursul rostirii mele, răgazul și limpiditatea de sine spre a povesti mai pe larg despre ce este, cum trăiește și cum crește iarba tînără a Chinei de azi. E ocheanul prin care, cu puțină șansă și o bună intuiție, se poate vedea în China de mîine...

Ajungem pe teritoriul „doctorilor desculți" : dispensarul, farmacia cu plante, casa de nașteri, pediatria, sala de consultații cu mijloacele medicinei tradiționale, sala de consultații cu mijloacele medicinei moderne, staționarul (celulă spitalicească de tip rural), radiologia (roentgen portabil, de mici dimensiuni, pentru „citire" elementară), sală de operații. Vrem să pătrundem în ultima dintre acestea, nu-i posibil, tocmai se operează o apendicită rebelă, după ce pacientul fusese adormit prin acupunctură. Privim prin dreptunghiul de celuloid al ușii tandemul medical, două fetișcane, lucrînd asupra unui țăran răstignit în cîmpurile de bumbac.

Campania „doctorii desculți" e o acțiune relativ recentă, cerută de realitățile sociale și sanitare ale Chinei și consistă în, aproximativ, următoarele : pregătirea alertă, în progresie geometrică, dacă este posibil, a unui uriaș eșalon de cadre sanitare cu cunoștințe elementare, niște practicieni pe o claviatură medicală redusă la strictul necesar — *doctorii desculți* — care să facă apostolat în toate satele Chinei (sînt peste un milion de „doctori desculți" !), trăind între țărani, lucrînd alături de ei și lecuindu-i după un registru de cunoștințe care depășește treapta „primului ajutor", năzuind a pătrunde cît mai adînc în secretele științei medicale, dar neavînd pretenția a se suprapune acesteia, a o înlocui. Un însemnat țel social își

propune energica acțiune : să elimine, cît mai iute posibil, marele decalaj dintre sporul demografic (simțitor încetinit) și numărul mic de medici pe cap de locuitor, o mereu nelecuită rană, moștenire a trecutului. Ofensiva e de mari proporții și, dintre caracteristicile ei sînt de reținut — pe lîngă factorul de sănătate publică — cîteva trăsături programatice, cu caracter etico-politic : democratizarea ideii de medicină, știință a mulțimilor, pentru mulțimi, detronarea doctorului din turnul său și coborîrea acestuia pe pămînt, acolo unde mai este suferință și durere, abolirea aristocratismului medical, a mitei, a onorariilor necuvenite și, în sfîrșit, reevaluarea practicilor medicinii tradiționale (știința acului, a ierburilor, a rădăcinilor de leac, a apelor), care să poată fi practicată paralel și independent de cuceririle medicinii moderne, într-o competiție liberă, în care soluțiile bivalente nu pot decît să sporească șansa de reușită.

Farmacia cu plante de leac a comunei este un templu de botanică, pe care l-ar invidia orice naturalist : flori, frunze, rădăcini, semincioare de plantă, polenuri, șed în mii de căsulii și cutiuțe, în săcușteni și pachețele. Interiorul acestor farmacii are mai degrabă alură de bucătărie, cu stelaje pline de cratiți, ibrice, căldări și o mașină de gătit cu multe ochiuri, unde se pregătesc amestecurile, esențele, se fierb infuziile, se răzuiesc rădăcinile, se toacă semincioarele, se compun alifiile, după o alchimie rămasă în memoria ancestrală ori citită din tabele, cataloage, nomenclatoare și dicționare, alcătuite pentru uzul noilor generații de lecuitori în stil vechi.

„Ce operații faceți aici ?“ o întreb pe o fetișcană din oastea „doctorii desculți“.

Îmi răspunde cu bunăvoință :

„Intervenții ușoare, precum amigdalita, incizii la vedere, chisturi și plăgi, cancer incipient.“

Fac ochii cît cepele. Fetișcana zîmbește fără sfiiciune și îmi face cunoștință cu un bătrîn uscățiv, a cărui înfățișare nu se deosebește cu nimic de a oricărui țăran :

Scanned with OKEN Scanner

„Profesioniștii sînt tot timpul printre noi, fug de la un centru la altul, *ei aliniază trupele și desemnează comandanții*, cum obișnuim să spunem."

Doctorul-doctor dă din cap, confirmînd spusele „desculței", dar plasînd, parcă admirativ și parcă îngrijorat, această zicere difuză :

„Căruța aleargă repede, coviltirul e bun și desculții mănîncă cu lingură mare."

Ne reîntoarcem în casa lui moș Aur-Fericire-Deplină, unde zicerea cu tîlc, proverbul și metafora țărănească mă umplu de sărbătoare.

„Nu-s grele bătrînețile ?" întreb.

Se lasă în vorbă moș Aur-Fericire-Deplină :

„Zicînd că-i ușor, aș spune doar jumătate din adevăr, pentru că *la cincizeci de ani puterea începe să-ți scadă an de an, la șaizeci — lună de lună, la șaptezeci — zi de zi, la optzeci — ceas de ceas.*"

Careva îi urează să atingă respectiva vîrstă și să o întreacă cu mult.

„Mulțam de bunătatea de a vă ocupa de vîrsta mea, însă *viața omului e ca lumînarea în vînt, ca bruma pe acoperișul caselor*", zice moș Aur-Fericire-Deplină, ca din dogme.

„Au preț bătrînii în Cap de Golf ?"

E hîtru bătrînul, arătă spre conducătorii locali, cu zisa :

„Cum să n-aibă, prietene venit de departe ? *De vrei să izbîndești în vreo treabă, sfătuiește-te cu trei bătrîni.* Noi la Cap de Golf avem o mie și încă trei pe deasupra, așa că sîntem bogați."

„Dar bogăția-bogăție, place-ți ?"

Stă pe gînduri moșneagul, nu prea mult, găsește cheile pe care le căuta :

„*Dacă ai copii buni, ce nevoie ai de parale ?* Că doar v-am spus care-i fericirea mea, iar dacă stai să judeci, *banii la bătrînețe, ca zăpada în iunie ;* bine că am ce mînca, o zi-muncă

Scanned with OKEN Scanner

la noi se ridică la peste un yuan, adică cinci kilo de orez! Totul trebuie socotit în orez. Viața însăși se socotește în orez", zice împătimat și frumos moș Aur-Fericire-Deplină.

„Așa o socotea și vraciul pelegrin, nu-i așa *ye-ye* (bunicule)?" îmboldește discuția Chang.

Povestitorul o apucă din zbor:

„Sigur că-i așa, *shu-shu* (unchiule). Pe vraciul pelegrin îl chema — nu uit — Lang Zung, avea onorariu fix, de cincisprezece kilo de orez pentru orice doctorie îți dădea pe gură. Te duceai după el în zori și sosea, dacă sosea, pe înserate, cu zîmbetul pe buze, *ferește-te de dregătorul care zîmbește*, zicînd, în loc de salut, cincisprezece kilo de orez. Dar de unde să fi avut pe atunci cincisprezece kilo de orez? De unde?"

„Unde s-au dus *shenshii* comunei?"

Se miră moș Aur-Fericire-Deplină:

„Unde să se fi dus? Sînt aici, avem vreo trei, lucrează alături de toată lumea. Nu mai sînt cu nasul pe sus, sînt cu nasul în jos, succesele revoluției le recunosc chiar și dușmanii. Îi silim să lucreze bine, să nu mai facă tulburări. Dacă fac o mișcare, îi criticăm, așa cum ne învață președintele Mao, apoi iar le dăm de lucru, munca e cel mai bun leac contra tuturor relelor, o dăm, nu o refuzăm nici *celui ce are pe buze pepene și în inimă ridiche*, trebuie să speri într-o îndreptare, iar *dacă te îndoiești de un om, nu-i da de lucru, dar dacă i-ai dat de lucru, ai încredere în el!* Și asta îl va transforma, îl va aduce pe brazda revoluției."

Se lasă peste Cap de Golf o noapte cu ger sticlos, noaptea sudului (stelele au bobul mare și luna varsă argint viu din cornul ei de berbec) noaptea care păstorește o mie de lampioane și...

„Clipa de ușurare a oaspetelui", spune Chang fraza mieroasă și se oprește locului îndatoritor, arătînd cu mîna spre privată; e „poftirea" lui, exact cum procedase și la sosire, dar cum gestului său nu-i dau nici de astă dată curs (nici

importanța cuvenită), interpretul se simte obligat să mă pună în temă, pe șoptite, asupra următoarelor : este cea mai delicată cinstire ca oaspetele să-și lepede prisosurile în casa gazdei, dobîndind clipa de ușurare necesară sănătății și plăcerea de a se prelungi prin gunoiștea trupului său într-unul din pomii din livada amfitrionului.

Rău cînd nu știi rosturile și obiceiul casei ! mă căiesc cu dojană, mă înclin în fața lui Chang pentru cele două „poftiri“ cu care mă răsfățase, după care mă uit la stelele cu bobul mare, jurînd pe cerul nopții sudice să învăț tot ceea ce e de învățat în China chinezilor, care începe să devină și a mea.

Scanned with OKEN Scanner

ceaiul de dinaintea ceaiului

Între prieteni și apa e dulce ca mierea.

Ceaiul e ritual. Ceaiul e starea inimii. Am înțeles asta în zeci și sute de împrejurări, niciodată semănînd una cu cealaltă. O partidă de ceai, ca să zic așa, este îndeletnicirea pe parcursul căreia psihologia chinezului, cu destul de multe chei, se dezvăluie ca un superb evantai, vibrînd în plină lumină, cu nuanțe, culori, sincerități frapante, agerime de spirit, nostalgii, meandre, tumult, reverie, puțin neant, candori. Ceva miraculos se petrece înlăuntrul acestui ceremonial liturgic cu ceai, pe parcursul căruia chinezul se defoliază ca o floare exotică. Calitățile propriu-zise ale ceaiului — aroma, transparența, suavitatea, culoarea, tăria sau moliciunea, gradul de astringență, limbuția, focul, catifeaua, estetica frunzei — toate acestea nu sînt decît diversele împărății prin care hălăduiesc, în dulce preumblare, partenerii de ceai. E felurimea convorbirii de taină. E limbajul reverberat al inimii.

Mă aflu la sud de orașul Hanzhou (Hangiou), în spațiul colinat, la Fîntîna Tigrilor, sursă de apă pe care băutorii de ceai o venerează ; este apa cea mai vestită, cea mai cerută, exportată (în sticle de marcă) în tot sud-estul Asiei, acolo unde sînt cu adevărat băutori de ceai (ceaiul îndulcit, dres cu lămîie, al europenilor este, în înțelegerea chinezului, o monstruozitate). Trei celebre fîntîni se află pe colina unde fac popas la *ceaiul din pragul amiezii :* e Fîntîna de Jad, Fîntîna Dragonului și, prima dintre ele, Fîntîna Tigrilor.

Scanned with OKEN Scanner

Este o zicere, pe care și copiii o cunosc : „Cine a venit în China și n-a fost la Hanzhou, e ca și cum n-ar fi venit în China“, și, mai departe, „cine a fost la Hanzhou și n-a băut din Fîntîna Tigrilor, e ca și cum n-ar fi fost la Hanzhou“

Ocupăm o masă în ceainăria cu paravane de bambus. E un pavilion galben, integral conceput din bambus cerat, ce se conjugă cu verdea natură, copleșită de pini și, desigur, plantații de bambus, care suie pînă în cornișele stabilimentului, foșnindu-le mesenilor din frunză subțire. Aici nu se mănîncă, e de neconceput, aici se ospătează cu ceai. E ca o cuminecătură. Nimeni n-are nimic de zis, preutesele ceaiului, îmbrăcate în ocru-galben, aduc ceaiul cuvenit orei la care te afli.

Ceaiul din pragul amiezii, fiind la granița dintre dimineață și amiază, trebuie să fie suav, catifelat, deloc tare, nițel amărui, să incite poftele mîncării apropiate. Întîia impresie : ceaiul e mătăsos și plin, lucrează la rădăcina limbii, lăsînd o stinsă amăreală. Preutesele ceaiului se simt chemate să-l și inițieze pe oaspe, care află imediat cîteva subtilități deloc neglijabile. Totdeauna cea de a doua apă face ceaiul expresiv, îl aduce în plinătate de sine ; la prima șarjă de apă își aruncă tăria, este pripeala lui, pe cînd la cea de a doua, își eliberează esența, dezvăluie secretele, nuanțele, își dezbracă faldurile mătăsoase, devine intim și transparent, nu numai la culoare, ci în substanțele secrete cedate apei. Întîia apă doar macerează frunza, o pregătește să „vorbească“, să-și dea sinele, să-și arate taina, să-și dezvăluie sufletul ; la cea de a doua apă, frunza e înmuiată, descîntată, trezită, „rugată“, începe să spună tot. La prima apă ceaiul e prea năvalnic, sporovăitor, limbut (bun doar de sete) ; acesta trebuie domolit, domesticit, adus la vorbă mică.

Este tocmai ceea ce facem, cu pacientă, perfect împăcați cu rolul nostru de călugări în templu. A doua șarjă de apă e bine să țină mult ; ceaiul îți povestește și, la rîndu-ți, ai și tu chef să povestești. Vine preuteasa ceaiului cu un vas pîn-

Scanned with OKEN Scanner

tecos și o cupă de porțelan, în care toarnă apă rece, apă din Fîntîna Tigrilor, pînă la refuz, după care ia un pumn de monede, niște *fen* (făni), bănuți de aluminiu, pe care îi strecoară, unul cîte unul, pe verticală în cupă, apa se tot bolțește, fără să debordeze, crește ca o băşică deasupra, smulgînd uimirea privitorului și — act final al demonstrației — ultimul bănuț îl așază orizontal, în partea cea mai de sus a bolții lichide, unde moneda rămîne suspendată, ca pe o sferă de mercur. Jocul reușește, e aplaudat ; apa, fiind puternic mineralizată, e foarte legată, *are corp,* e păstoasă, se comportă ca argintul viu.

Ceaiul nostru ajunge la a treia apă, aromele și moliciunile vorbitoare dispar, încet-încet, estompîndu-se pînă la pianissim. Rămîne doar vaga undă amăruie, ușor astringentă : e amurgul ceaiului, ce închide gustul băutorului de ceai, cînd acesta se ridică în picioare, salută gazda, printr-o ușoară îndoitură a genunchiului drept și palmele puse a rugăciune, cu spusa :

„Mulțumim, noi ne-am umplut cămara."

S-au scris tratate despre felul în care trebuie băut ceaiul ; faptul nu mă intrigă, nici măcar nu vreau să le răsfoiesc, gîndindu-mă că — dincolo de ceremonialurile cu ceai — sînt incomparabil mai fascinante stările pe care le înscenează această licoare, caruselul de psihologii pe care îl deapănă cu farmec și repeziciune, modul mereu altul în care planta sacră știe etala omenia, infinită și indivizibilă avere, în fața căreia mă închin, bînd cel mai tare ceai din lume.

Astfel gîndesc pogorînd de la Fîntîna Tigrilor, pe drumul ce șerpuiește prin plantația Longqhing (Longțind) ; arbustul de ceai e o minge-cocoloș, de mărimea unui stat de om, trăiește pe teren terasat, în trepte, colorînd zarea în verde-otrăvit, bătînd spre brun. Curînd arbuștii vor arunca floarea lor albă de decembrie. Frunzele nu cad iarna, așteaptă această înflorire, tot așa cum culegătorii așteaptă luna lui april, cînd planta

 își dă întreaga măsură : frunze de mărime medie, soare bine

Scanned with OKEN Scanner

filtrat și umiditate mijlocie — cele trei porunci fundamentale din estetica ceaiului. Din aproape în aproape, mă conving că se pot întîmpla o mie și una de lucruri neprevăzute la o partidă de ceai în China. Să vă istorisesc niște pățanii cu ceai...

Sîntem la Xian (Siang) și întîrziem, fără vrerea cuiva, o zi și o noapte, ceea ce pentru programul minuțios conceput al gazdelor e eveniment ieșit din comun, menit să provoace o reacție în lanț, trebuie avizați la miez de noapte, prin telegrame și telefon, toți amfitrionii care ne vor primi în viitoarele zile. E o alertă, o trudă mai ales, ținînd nu atît de rigoare organizatorică, pe cît de greu imaginabila delicatețe ca totul să decurgă sub cele mai bune auspicii și oaspetele să fie mulțumit. Noi, cei trei, nu dăm importanță întîmplării, însă însoțitorii Kong și Zu cu siguranță că da, deși își păstrează nealterate zîmbetul, stăpînirea de sine, aerul olimpian-metafizic, foarte reconfortant în călătorii. Toată tevatura o cauzase brusca înrăutățire a timpului, care nu permitea zborul avioanelor spre sud. Cei doi s-au achitat de obligația de a difuza vestea în cele patru vînturi și, mai surîzători ca oricînd, ne întreabă dacă nu cumva o preumblare prin parcul Xinqing (Sințing) ar fi la locul ei. Ar fi, se înțelege. În puține minute ajungem în parcul acela, un fel de Cișmigiu asiat, prin care se plimbase poetul Li Tai-pe, încîntînd cu delicate versuri pe prea-frumoasa Yang Guifei, favorita împăratului [1], una dintre cele mai vii prezențe în memoria dinastică a oamenilor simpli.

Li, mai marele grădinarilor din parc, ne spune că pășim pe ruinele unei așezări imperiale din dinastia Tang (secolul VI), loc refăcut de locuitorii orașului într-o recentă primăvară cînd — din martie pînă în iulie — o sută șaptezeci de mii de cetățeni au sculptat cele 45 de hectare, au excavat lacul artificial, întins pe 15 hectare, au plantat zece mii de co-

[1] Guifei înseamnă „favorită".

Scanned with OKEN Scanner

paci și alte isprăvi, toate în stil chinezesc, de care nu mai am a mă uimi.

Urcăm în vasul-baldachin, care ne așteaptă, biciuiți de un ger aspru, care suie în fluierele picioarelor și strînge de beregată. Al Si nu-și scoate o singură clipă masca de tifon, în vreme ce Iu-An ho evocă nostalgic colosala lui mustață pe oală, care i-ar fi ținut cald ; o dăduse jos înainte de plecarea în China, pe motiv că nu apărea și în fotografia din pașaport. Aflăm că și Li Tai-pe se preumblase astfel cu Yang Guifei, căreia îi făcea, zice memoria populară, ochi dulci și îi dedica versuri nemuritoare cînd aceasta, purtată în palanchin, venea să vadă înflorirea bujorilor. Împăratul Tang Min-huang, care își asumase maecenatul asupra lui Li Tai-pe, l-a luat pe poet la curte, însă demnitarii îl priveau cu ochi răi, deoarece protejatul îi ataca pe nobili cu virulență ; în cele din urmă, poetul părăsește curtea scîrbit, se duce în mijlocul oamenilor, gest care îl mînie pe împărat, drept care îl exilează pe Li Tai-pe în provincia Sichiuan.

Li, mai marele grădinarilor, se simte obligat să aducă pe masa discuției acea obișnuință a poetului despre care pot pune mărturie cei o sută de grădinari aflați în subordinea sa, și anume :

„Bînd un pahar de vin bun, Li Tai-pe scria o sută de poeme."

„Cunosc un poet care bea o sută de pahare de vin și nu scrie o singură poezie", zice Iu An-ho, cu gîndul la moravuri de pe la noi.

Prea facem cuie în arca-baldachin. Tragem iute la mal și urcăm colina, umblînd în pas gimnastic pe șerpuitoarele alei. Parcul e plin de lume, deși nu-i duminică ori zi de sărbătoare ; e, pesemne, „duminica laică", cea din cursul săptămînii, la libera alegere a acelora care muncesc în cea de a șaptea zi. Nimeni nu se grăbește. Nimeni nu simte frigul. Doar colbul *acela*, mesaj invizibil al deșertului, care se insta-

lează în nară și gîtlej cu înțepătură de țipirig. Un băiat și o fată, purtînd botnița de tifon, se plimbă agale, ținîndu-se de mînă ; își vorbesc de după legătura de pînză, probabil lucruri galeșe, scoțînd sunete guturale.

Prin nu știu ce reflex al memoriei mele de adolescent, îmi vine în minte obiceiul de-a dreptul sadic al profesorului meu de religie care, prinzîndu-te că vorbești în timpul orei, îți dădea pedeapsa „gură-mută" ; avea gata pregătite fîșii de pergament pe care le lipea cu clei peste gura palavragiilor și nu le scotea decît la sfîrșitul orei sau după pauza dintre lecții. Se înțelege că scosul era un chin, smulgea tuleii, ne mai vorbind că nu te spălai cu șapte ape...

Ceaiul gazdelor îl vom binemerita în pavilionul Apelor Scufundate și al Mirosului Parfumat, cum se numește așezămîntul de pe colină, alcătuit din columne de cedru de Taiwan și cornișe cu boltiri răsfrînte, în stil tradițional. Interiorul se scaldă în culori tari — verde crud, carminuri, albastru ultramarin, auriu — cerute riguros de tradiție, o cromatică a templelor. Fiind devreme, bem ceai roșu, pătrunzător, tare ; e un amestec special, utilizat uneori în nord, infuzie de yin jian (inție n — Sabie de Argint) și jin jian (țintien — Sabie de Aur), amîndouă soiurile cultivate pe colinele din provincia Henan (Hănan). Numele derivă de la fruzulițele lungi, subțiri, ca niște săbiuțe, din care soarele nedarnic al nordului scoate totuși culori atît de solare — auriul și argintiul. Mixtura e cu poveste și descîntec, o simțim în mădulare, în celula nervoasă, mai ales, ne înviorează mental, ne învăluie într-o bunădispoziție a lucidității și poftei de necunoscut. Micul drog își face efectul de care — poate — tocmai avusesem nevoie : uităm că n-am plecat unde ar fi trebuit să plecăm, sîntem cei mai frumoși bărbați din lume, nu mai interesează nimic sub soare, nume, locuri și calendar, vorbim cu nonșalanță și spirit mătăsos, pavilionul se tot înalță, tras de nu știu ce funii

Scanned with OKEN Scanner

ale lui Budha, se clatină deasupra capetelor noastre cu nimb de ceai, bătînd ca un clopot transcedental.

Li, mai marele grădinarilor, vorbește pentru a treia oară pe tema sa preferată. Legenda spune că Li Tai-pe a murit înecîndu-se beat de vraja nopții (ori de vin), s-ar fi aruncat în apele lacului, să culeagă luna care strălucea nemaipomenit. E versiunea legendară, acreditată de biografi și breasla poeților. Li, mai marele grădinarilor, știe însă o versiune laică, mai puțin veselă (și poate mai verosimilă) privitor la sfîrșitul marelui poet. Exilat fiind, Li Tai-pe viețuia printre oameni simpli, trăindu-le truda și amarul ; așa s-a întîmplat că o inundație măturâ tot ce a fost viață în regiunea aceea, rămînînd doar puține suflete refugiate, prin cine știe ce miracol, în vîrful unei coline, în totală izolare de lume. Deznodămîntul a fost acesta : unde nu putuse ajunge apa, a ajuns holera, iscată de cadavrele decimate, stingînd și flacăra vieții lui Li Tai-pe, în timp ce apele flămînde, crescute peste măsură, îi dănțuiau la picioare, cîntînd A Mi To Fo („O, Amida, Budha !)...

Băusem, acesta-i adevărul, băusem *ceaiul împăcatei dimineți,* care spală relele și readuce omul în condiția sa bună. Însoțitorii noștri voiseră a ne smulge din starea plumboasă în care bănuiau că ne aruncă întîrzierea aceea, voiseră să ne „răscumpere“ oarecum, să ne dezdăuneze în acest mod subtil, concepînd o partidă de ceai zeesc, care iscă flăcări în vine și îți pune în brațe o bucată de paradis.

Alt ceai cu temă se petrece în turbopropulsorul *Trident,* nava de fabricație engleză, care ne duce spre Shanghai ; avionul de mărime medie, frecvent în China, seamănă într-adevăr cu tridentul lui Neptun, îmblînzitorul și răscolitorul de ape. Ajunși deasupra plafonului de nori, apare stewardesa aducînd ceaiul acestei zile, al acestei ore și al acestei dispoziții de spirit, despre care va fi vorba în cele ce urmează.

Ceaiul pe care îl povestesc se referă la Kong, bunul meu interpret, nume care înseamnă „neant“ în chineză. Nu recurg

Scanned with OKEN Scanner

la paradoxuri și potriviri, dar adevărul acesta era : Kong se dovedise un interpret înțelept, docil, ager la minte, implacabil în misiunea sa, deloc ușoară, însă fără culoare și efuziuni de nici un fel, total impenetrabil, ceea ce mă intriga. Am o oarecare experiență a relațiilor cu interpreții și pot afirma că Kong era Kong, adică Neant. Eu nu știam că se apropia, tiptil, cu sunete de cantilenă celestă, ceasul efuziunilor și al deschiderii unui suflet nuanțat.

Fata cu ceaiul are douăzeci de ani și se numește Zhao Xiao-mei (Giao Țiau-mei, Floare de Prun Pitic) ; mi se dau țigări, chibrite, insigna companiei aviatice și, bineînțeles, *cha* (cea) care înseamnă chiar ceai. Întreb ce fel de ceai ne dă.

„E ceaiul de dinaintea ceaiului", zice Floarea de Prun Pitic.

Nu e o glumă, e ceaiul oaspetelui rar, ceaiul care nu se bea de sete, ceai servit în căni mici, imediat după dejunul abundent, cînd meseanul se va tolăni pe *kan* (pătucean încălzit), cuptor, pe partea stîngă spre a-și face siesta, după care vor veni, se înțelege, ceaiurile comune, bune de sete (între care și cel de floarea soarelui, pe care îl beau europenii, ca pe o trufanda ; e ceaiul de spălătură a burții, ceai de dres, prozaic, disprețuit de inițiați). Întreb buimac :

„Și de ce îi zice ceaiul de dinaintea ceaiului ?"

E secunda în care intervine Kong, care îmi arată pachetul cu țigări ce însoțește numitul ceai : o hieroglifă aurie e imprimată pe cartonul de un roșu aprins, semn criptic, cum sînt atîtea în China.

„Nu înțeleg", zic.

„E *Schuangxi* (Șuang si) semnul Dublei Fericiri. Ceaiul de dinaintea ceaiului și semnul acesta merg mînă în mînă. Pătrunzîndu-l pe unul, îl înțelegi pe celălalt și invers."

Istețul și enigmaticul Kong izbutește să mă incite și, deoarece sorbisem amîndoi licoarea cu pricina, începem să ne comportăm (bănuiesc) pe măsura ei. Kong îmi ia carnetul de

note, desenează doi ursuleți în mijloc de bambusărie și niște pomi înfloriți, iar alături transcrie hieroglifa Dubla Fericire (*Double Happiness*, pe care o găsești pretutindeni), timp în care aflu povestea Cuplului. Hieroglifa Dubla Fericire e emblema cuplului, semnul de nuntire sau al prieteniei sincere ; o pun mirii în geamul de pergament opac, după unirea lor, sau o arborează marile prietenii. În acest climat apare *ceaiul de dinaintea ceaiului*, semn de supremă prețuire, dragoste curată, prietenie veșnică. Numitul ceai, extrem de scump și greu de găsit, crește în arbust pitic, de mare altitudine, pe țancurile pietroase ale muntelui Lu, în provincia Jiang xi (Țiang si), deasupra fluviului Yangtse, la înălțimi de nepătruns, unde soarele e oaspe rar, pricina fiind ciurda norilor veșnici ; frunza o are subțire și fină, mereu înrourată, continuu stropită de ceața și norii migratori, călătorind orizontal, ca într-un perpetuu dans cu eșarfe de sărbătoarea lampioanelor.

„Ceaiul de dinaintea ceaiului se numește *yun wu cha* (iun u cea) Ceaiul Norilor și al Ceții, adică tocmai ceea ce izbutește acesta să șteargă dintre noi, oamenii", sfîrșește Kong într-o iluminare.

Mă conving că ceaiul sorbit dizolvă orice scamă de nor sau pală de ceață dintre mine și Kong, deoarece se întîmplă nesperatul lucru al efuziunilor, stare cenzurată aici, nu din fățărnicie, din exces de pudoare și un nedesmințit bun simț ; Kong, din contră, nu se cenzurează acum, se confesează despre sine și familia sa, precizînd din capul locului mobilul acestei întorsături :

„Politețea exagerată ascunde în sine mîndrie."

Confesiunea lui Kong durează cît ai sorbi o ceașcă de ceai și e rezumabilă astfel : nu agreează numele său în traducerea „neant", o preferă pe aceea de „succes", cel de al doilea înțeles al cuvîntului Kong. Faptul e plăcut și inimii lui Zhang Wen-yin (Giang Văn-in), soția sa, cu care a arborat împreună semnul Dubla Fericire în urmă cu zece ani, la București, ca studenți

Scanned with OKEN Scanner

ai facultății de limbă și literatură, timp evocat nostalgic, poate și pentru că puii lui, o fată și un băiat, Gun Xue (Jun Siuie, Marea în Furtună) și Gun Xu (Jun Siu, Puf de Salcie), țistuie pe românește toată ziua, ca greierașii.

Îmi cîștigasem un prieten statornic. Băusem împreună *yun wu cha*, ceaiul adevăratei prietenii. De acum încolo, eu și Kong aveam să locuim în pavilionul purpuriu al proverbului, foarte gustat în China : *între prieteni și apa e dulce ca mierea.*

Ceaiul-drapel, pe numele lui *Qi cha* (ți cea), îl beau pe aeroportul din Nanking. Frunzulița acestuia este extrem de subțire, ca aripa de efemeridă, o răsucește soarele, o toarce, o face de subțirimea unui ac ; aruncată în apa fierbinte se desfășoară ca un... drapel, de unde și numele său. E leac pentru taciturni, zice-se, altminteri nu-mi dau seama cum l-aș fi decis la vorbă pe Lü Bo, „omul din sud".

E un bărbat vînos, bine întemeiat acest Lü Bo ; își poartă trupul masiv cu o discreție și o eleganță de balerin, deși greu de o sută de kile, pe cînd figura sa măslinie, de Budha bonom, dormitează impasibilă. Doar ochii negri, oblici, cu tăietură adîncă, sînt cogitativi, strecoară mediul și evenimentele prin filtre mici, ca o pupilă fotografică cu expunere instantanee ; e privilegiul bunilor observatori, a căror vizualitate îi salvează de la multe. Așa îl intuiesc pe taciturnul Lü Bo, cu care umblu de un șir de zile, fără a fi schimbat trei fraze cu adevărat. Schimbăm doar priviri, spunîndu-ne pe muteşte : ce să-i faci ? amîndoi sîntem tari la capitolul ăsta, înțelegem totul dintr-o ochire, hai să dispreţuim cuvintele, să ne simțim în elementul nostru, măcar acum, măcar noi doi...

Și respectăm consemnul. Pînă în ultima zi. Pînă în ultimul ceas. Pînă la despărțire, pe aeroport, în salonul de adio, cînd ni se pune dinainte ceaiul-drapel, cultivat în provincia Henan.

Mă uit în ceașcă și văd ce nemaipomenite trene de roșeață lasă frunzele, desfășurîndu-se, ca un dans cu steaguri. Pentru

Scanned with OKEN Scanner

că în tăcerea mea culesesem un proverb, foarte la locul lui acum, îl rostesc într-o doară, fără a mă adresa anume cuiva :

„Pînă și frunza de ceai se desfășoară, dar mite sufletul prietenului."

Sorbim ceaiul cu drapele, privirile ni se încrucișează și Lü Bo grăiește, tot într-o doară, fără a mi se adresa anume :

„Îmi aduc aminte de cineva căruia i se spunea *Omul din nord,* pentru că de acolo venise, din provincia Shantung. Viața lui îmi apare uneori ca ceaiul-drapel, își dizolvă aromele, valuri-valuri "

Ceaiul cu drapele se cere sorbit scurt și des, are pronunțat gust de măslină verde, cu care însoțesc istorioara depănată de Lü Bo și anume : *Omul din nord* luptase în războiul antijaponez, își făcuse datoria, eliberînd cu ai lui baza din peninsula Tyiautung, era instructor de partid din fragedă tinerețe — asta se întîmpla prin '45 — după aceea îl regăsim ca ostaș al războiului de eliberare, era port-drapelul tineretului, pe care îl recruta pentru front, ca să treacă fluviul Yangtse odată cu armata — sînt douăzeci și șase de ani de atunci — și să prindă rădăcini în sud, să smulgă pămîntul din mîinile moșierilor, cu care s-a luat la harță de nenumărate ori („De mai scoți o vorbă, cuțitul meu va intra în tine alb și va ieși roșu !"), să întemeieze prin anii '50, comune populare în provincia Jiangsu — cine nu îl cunoaște acolo, pe malul fluviului, în cătunele care se învecinează cu suburbiile orașului Suzhou (Sugiou) ?! — și nu peste mult îl găsim în fruntea direcției culturale a provinciei Nanking, apoi (ani destui) secretar general al filialei scriitorilor, ia parte la marea revoluție culturală proletară, („focul viu, care i-a purificat pe mulți"), ca să se dedice imediat culturii de masă, unde se află și azi, îl găsesc nopțile prin sate, întemeind grupe de creație, ori în tipografie, redactînd o revistă *(Arta și cultura Jiangsu),* tribună revoluționară pe care o conduce cu sîrg, deoarece cu ajutorul ei vorbește, lună de lună, cu patruzeci de mii de oameni deodată, motiv

Scanned with OKEN Scanner

ca nimeni să nu-i mai spună *Omul din nord,* respectivul devenise — oho ! de cînd ! — *Omul din sud,* condiție pe care și-o onorează, a jurat pînă la capătul zilelor...

O grăbită fată ne cheamă la avionul care ne așteaptă să ne ducă spre alt oraș. Ne strîngem mîinile, Lü Bo tace, mă privește în stilul său, îl privesc la fel, înțelegînd că intrăm iar în consemn, vom disprețui cuvintele.

„Omul acesta și-a povestit viața", îmi șoptește Zu, zelos și binevoitor, pe franțuzește.

„*Je le sais !*" confirm și mă uit mai departe, cu toată puterea mea de văz, în ochii aceluia care se desfășurase dinainte-mi, ca un drapel. Revoluția îl purtase de-a lungul și de-a latul imensului său teritoriu.

Îi strig (mental) de pe scara avionului : rămîi cu bine, Omule din nord, Omule din sud, Omule-steag, și să ai vînt bun în necontenita, entuziasta ta fluturare roșie !

Scanned with OKEN Scanner

viața pe fluviu

Măgarul se laudă că tatăl său a fost cal.

Numeroase sînt îndeletnicirile gloriosului fluviu Yangtse, care străbate China de la vest, din munții Kokochili și Qinghaii (Cinghaii) Occidentali, intersectînd — pe un teritoriu de 5800 kilometri — provinciile Tibet, Yunnan, Sitchiuan, Hubei (Hupei), Hunan, Jiangxi (Țiangsi), Anhuei și Jiangsu (Țiangsu), de mare diversitate economico-productivă, pe care servește cu credință, ca un aliat și un salahor pe viață. Fluviul Yangtse este fratele mut al acestor provincii, este bivolul lor bun la toate. Matca lui are 1.800.000 kilometri pătrați și leagă prin acest arbore de apă o populație de 250 de milioane de chinezi. Parcurgînd majestuos, negrăbit, solemn aceste provincii, fluviul are înțelepciunea și puterea să își îmbrace haina de lucru ori de cîte ori împrejurările o cer, aruncîndu-se vijelios, cu totală dăruire, în profesiunile pe care le întîlnește în cale și lucră pînă în pînzele albe, cu toate mijloacele pe care le are la dispoziție, pînă își însușește rînd pe rînd aceste profesii diseminate pe un vast teritoriu. Sînt aventurile lui. Astfel este văzut Yangtse succesiv, ca fiind marele cărăuș al tuturor avuțiilor Chinei, agricultorul cu duh și har, corăbierul de tradiție, pescarul reputat, irigatorul de cîmpuri, electricianul de forță (hidrocentralele lui sînt cele mai mari), chimistul, constructorul de nave, și alte meserii pe care nu mi le aduc aminte.

Încep cu profesia de vaporean a fluviului Yangtse, mai exact cu aptitudinea lui de a-și croi navele de care are atîta nevoie. Se întîmplă asta în docurile Shanghaiului, orașul cel

Scanned with OKEN Scanner

mai estic, care stă ca un berbece în Marea Chinei Orientale, avantpostul țării în Oceanul Pacific, fabuloasă poartă spre lumea chinezilor. Marele port și-a dobîndit faima și prin vatra făurarilor de nave, amplasată în docuri, pe o lungime de 60 kilometri. Era firesc să se împletească aici un ghem de interese, funcțiuni și utilități : Shanghaiul este orașul-apoteoză al marelui fluviu, punctul său de vărsare la confluența cu fluviile Huangpu și Wusong, realizînd împreună triunghiul fericit, deltaic, pe care s-a întemeiat orașul cel mai dinamic și mai populat al Chinei (11 milioane locuitori) ; prosperă aici industria, marinăria, traficul portuar, comerțul de anvergură, ca să numesc doar activitățile emblematice ale gigantului.

În docurile Shanghaiului am mai fost cu decenii în urmă, purtat de Egon Erwin Kisch, hoinarul prin patru continente. Teribile pățanii ne-a istorisit freneticul reporter, care a dat în cărțile sale o imagine dantescă a Shanghaiului anilor '30. Revăd și azi scene din zguduitoarea cronică a tragismului vieții din suburbiile shanghaiote : execuția unui „roșu" în mahalaua Nantao, lîngă fluviul Huangpu („cam ce ai vrea să mănînci la cel din urmă prînz ?") ; diluviul cerșetorilor și al acelor *rickshacoolies*, oamenii-cai, înhămați la trăsurile în care se lăfăiau trupurile puhave ale magnaților colonialiști ; trista armată a copiilor-măturători ; epuizanta trudă în halele cu duhoare de piei de capră, cărate cu spinarea în pîntecele vapoarelor ; „mai întîi opium și pe urmă arme", sloganul tîlhăresc al „civilizatorilor" englezi, japonezi sau americani ; „tusea roșie" a tuberculoșilor provenind în valuri necontenite din industria textilă a marelui oraș ; turbatul strigăt „go-down" (du-te jos, cară-te în cală !) și legănarea de apocalipsă a cohortelor de hamali, frînți sub baloturi de semințe de bumbac, sub enorme greutăți atîrnate în prăjini de bambus și psalmodiind bocetul unei vieți trăită în opinteli — „hau-la, hui-la, lei-la"...

Scanned with OKEN Scanner

Mă aflu într-un Shanghai asanat de sus pînă jos, unde tăvălugul revoluției populare a șters cu desăvîrșire neomeniile. În locul mizeriei, bolilor și brigandajului internațional puterea populară a instaurat munca cinstită și demnitatea omului, criterii care au reevaluat din temelii condiția fostei metropole a liberului arbitru. Shanghaiul este acum cea mai strălucitoare diademă a fluviului Yangtse și a Chinei însăși, capitală a industriei, a vapoarelor, a negoțului neînrobitor, reciproc avantajos, poartă de pace și liberă comunicare cu toate popoarele.

Docurile azi ? Sînt centura de energie a marelui oraș, zona cea mai dinamică, mai modernă, integral înnoită, practic nimic nu mai supraviețuiește din priveliștile trecutelor decenii. Dantesca lui Egon Erwin Kisch a devenit fapt de istorie, alunecînd în cimitirul memoriei comunității chineze. Spunea acel autor, în 1932, despre muncitorul chinez : este cea mai rentabilă mașină, nimic nu-i lipsește. Elevator — mîinile lui ; lanțuri — brațele sale ; autocamion — umerii lui ; roți de tren — picioarele lui. Mașinile astea n-au nevoie de mecanic, nici de ulei ; iar dacă se strică vreuna, patronul nu suferă nici o pagubă...

Am în față pe muncitorul din docurile Shanghaiului de azi. Încărcat-descărcatul se face exclusiv cu ajutorul mașinilor. Danele sectorului 3, unde mă aflu, sînt cea de a 13-a parte a docurilor, cu un spațiu portuar de circa 1 kilometru lungime, radă unde pot ancora 10 nave de dimensiuni variate, traficul anual însumînd aproape 4 milioane tone mărfuri. 2700 docheri dirijează acest flux al materiei cu ajutorul a 160 de utilaje complexe, la care se adaugă fauna mașinilor uzuale, care exclud efortul fizic istovitor de altădată.

Pătrundem într-o odaie unde se ard bețigașe de lemn de santhal. Bem ceai verde și gazdele ne vorbesc despre munca în demnitate și idealul creării unei „mari armate a clasei muncitoare chineze în domeniul politicii și tehnicii“ pentru care

Scanned with OKEN Scanner

oamenii docurilor luptă cu toată ființa lor. Au venit să ne cunoască și să discute cu noi oamenii din toate mediile sectorului : Liu — din activul de comuniști, Qin (Țin) — om al tehnicii, Zhang (Giang) — reprezentanta femeilor, Cu (Țu) — veteran al docurilor, Wan — reprezentant al tineretului. Evantai complet, sursă de a schimba opinii pe cele mai variate teme : despre muncitorii-studenți și muncitorii-profesori ai universității din docuri, despre cum sporește avuția socială a docherilor (dispensar, creșă, cantină), cum se umplu de fericire docurile în cea de a 20-a zi a fiecărei luni, cînd sosesc bătrînii să-și încaseze pensia (bărbații se pensionează la 55 de ani, femeile la 50), prilej de a reface iar și iar puntea nostalgică a continuității dintre generațiile de docheri.

Îi întreb pe convorbitori :

„Ce fel de vase trec prin mîinile voastre ?“

Îmi răspund în scară, fiecare cu cîte o fărîmă de frază, completîndu-se reciproc :

„Cargouri...“

„...pe itinerare nordice“

„...fac cărăușie cu laminate și oțeluri“

„...și nu numai“.

Pun altă întrebare :

„Cărui scop vă dedicați în principal la ora actuală ?“.

„Servim *acțiunea LUNG*“, mi se răspunde.

Nu înțeleg, cer lămuriri. Aflu că-i vorba de un simbol, de o metaforă pe care muncitorii docurilor o materializează sub forma unei mici flote a cargourilor de 10.000 tone. Numele acestor nave se inspiră din fapte de istorie, evenimente ale revoluției, natura patriei ori natura de spirit a chinezului, baza combinațiilor fiind invariabil cuvîntul LUNG, ceea ce a dus la ingeniosul și foarte expresivul botez ; flotila sectorului este compusă din vasele : „Marșul cel Lung“ (epopeea revoluționară condusă de Mao), „Lungul Munte“ (zona de rezistență antigomindanistă), „Apa Lungă“ (eroicul fluviu Yangtse), „Îndelun-

Scanned with OKEN Scanner

gata Frumusețe“ (lanțul de succese ale revoluției), „Lung-strălucind-în-multe-culori“ (conform cu dictonul chinez „să înflorească o mie de flori“). Cinci nave care au primit botez metaforic. Se echipează în prezent cea de a șasea, care se va numi „Lungimea noastră proprie“, sugerînd ideea centrală a bizuirii pe propriile forțe.

Docheri și poeți, poeți și docheri !

Ultima navă din „seria lungă“ este Chang qing (Ciang cing ; Lung-strălucind-în-multe-culori), cargou impozant, structurat pe șapte nivele, navigînd în Marea Galbenă, pe itinerarul Shanghai—Dalian (Port Arthur), putînd cără în pîntecele său 1000 pasageri și 2000 tone mărfuri. Wan, comandantul navei, avertizează :

„Nava noastră e casa voastră, vizitați-o cu de-amănuntul și vom fi onorați să vă răspundem întrebărilor voastre.“

Bat punțile, pătrund în toate cotloanele, din cală pînă în turnul de comandă și, în mai puțin de o jumătate de oră, îmi fac o idee despre nava asta bună la toate : cabine pentru pasageri (patru categorii), două motoare principale diesel cu o putere totală de 9000 c/p plus alte patru auxiliare, timonă electrică automată, gamă completă de servicii și asistență (cabinet medical, săli de spectacol și proiecție cinematografică, bibliotecă, punct comercial). Ciceronele meu e Fan, comisarul politic al navei și ajutor de comandant, un băietan de 23 de ani, care parcurge cu mișcări de links labirintul de scări înșurubate, ce îți iau respirația și îți frîng mușchii gambei : dar însoțitorul meu n-are habar de efort, suflă egal, umblă destins și elastic prin fagurele navei, cu mișcări mătăsoase, de parcă ar înota. Fan este cel mai tînăr comisar politic din direcția de navigație oceanică din Shanghai, o devreme recunoaștere a maturității și virtuților acestui om.

Îmi spune Fan :

„O navă trebuie cunoscută în mișcare. Dați-mi patru zile și trei nopți din timpul dumneavoastră, după care trupul și

inima călătorului vor zice de o mie de ori *Xiexie* (șieșie ; mulțumesc)".

„Făcînd ce ?"

„Făcînd un drum pînă la Dalian și înapoi, cale de peste o mie mile marine, cu o viteză de 18 noduri, pe o furtună de opt-nouă grade, cum sînt mai tot timpul în Marea Galbenă și fiecare zi pe nava Lung-strălucind-în-multe-culori va fi un eveniment."

Îi dau senzația că accept jocul și întreb :

„Unde îmi cumpăr biletul ?"

„Pe chei, colea. Costul variază între doisprezece și douăzeci și opt de yuani, depinde de categoria pentru care binevoiește a se decide stimatul de noi călător", zice Fan și se înclină cu ritual.

Turnul de comandă. Sînt la cota cea mai înaltă și mă bucur de panorama golfului. În preajmă sînt ancorate, sub diverse pavilioane, o sumedenie de vase ; între cele mai apropiate disting insemnele englez, german, iugoslav, japonez și — dulce sentiment ! — cel românesc, cargoul Lupeni. Din complicata, neștiuta de mine instrumentație marinărească, îmi atrage atenția portavocea electrică ; pun mîna pe jucărie și strig în pîlnie, pe românește, asurzitor, aceste cuvinte ce reverberează în golf :

„Trăiască solidaritatea oamenilor mării ! Oceanele sînt cîmp de înfrățire între națiuni !"

Pe cargoul românesc nici o mișcare ; matrozii vor fi fiind plecați, au liber în port. Ni se răspunde însă de pe un alt vas, tot prin portavoce, pe englezește :

„N-am înțeles mesajul. Rugăm să-l repetați."

Îl repetăm, nu prin viu grai, prin codul de semnale cu steagurile alb și roșu, mînuite de un muss îndesat cu mișcări electrizate. Cei de pe vasul cu pricina răspund în același mod, prin limbajul steagurilor :

„All right ! Sîntem de aceeași părere cu voi ! Oceanele sînt cîmp de înfrățire între națiuni ! Vînt bun din pupa !"...

Scanned with OKEN Scanner

Vom examina acum aventura petrolieră a fluviului Yangtse, care se petrece cam la 30 kilometri de Nanking, venind din direcția Shanghai, acolo unde fabulosul fluviu este angajat pînă peste cap în vrăjitoriile științei moderne, unde face petrochimie cu toptanul. Locul acesta începuse prin a fi, acum 20 de ani, o rafinărie clasică de petrol, care s-a dezvoltat apoi — prin Yangtse și datorită lui — pînă a ajuns uzina de petrochimie care este astăzi : rafinează 3 milioane tone țiței anual, cu 13 fabrici complete, în 31 sortimente ale chimiei, prin materializarea muncii și gîndirii creatoare a 4000 de muncitori. Portretul uzinei este fluvial, pe măsura lui Yangtse, care lucră atît de stăruitor și inteligent în punctul acesta, încît se metamorfozează zilnic în cu totul altceva : fluviul produselor scumpe, din familia benzinelor, care au — știe-se — un regim privilegiat, de castă nobiliară pe piața de negoț a lumii.

E duminică și sudul, odihnitorul, se află în toate celulele călătorului. Uzina e așezată pe un promontoriu de argile roșcate (2,5 hectare), la buza fluviului, un vast peron la cărăușul necontenit care este Yangtse ; acesta își rulează caravana de tancuri petroliere zi-noapte, galbenele trenuri acvatice puse în slujba acestui golf al chimiei. Nu doar uzina, cu familia ei de fabrici, a venit la fluviu ; au sosit aici, cu cățel și purcel, urcînd cu îndărătnicie în arborele de apă, ca într-o arcă a tuturor posibilităților, cvartalurile de locuit, universitatea muncitorească, casa de cultură, școlile, dispensarul, grădinițele, primăria, magazinele, străzile noi, curgînd în pantă. Toate stau atîrnate ciorchine în arborele de apă Yangtse, aflat la vîrsta cînd din tulpina lui irump curcubeic roadele aurului negru. Minunea asta au dorit-o s-o vadă, s-o trăiască și să se înscrie în ea miile de chinezi care s-au stabilit aici, întemeind un orășel pentru noua profesie a zeului Yangtse. Un orășel al

petrolului, ivit din petrol și pentru petrol. E *orașul uzinei* și nu invers.

Pătrundem în orășel ca într-o cetate întărită pe promontoriul ei. Toate străzile duc la uzină și, la rîndu-i uzina, felină tolănită pe deal, răsfățată de toți, se prelungește, respiră, trăiește în toate străzile, în edificiile publice, în toate casele. Reciprocitatea termenilor viață-uzină este primordială, îmi dau seama, are caracter vital. Uzina nu ne întîmpină cu arome benzoice, cum ne-am fi așteptat ; uzina ne primește cu tămîi de santhal. „Odaia sfătuirii colective" este întămîiată pentru noi cu îndelungi fumegări.

Zu Qing-hua (Țu Cing-hua) este brunetă, ca țițeiul, și imprevizibilă ca fîntînile eruptive ale acestuia ; halatul alb, care îmbracă impecabil corpul mărunt, creol, face mai indecisă vîrsta și așa indecisă a gazdei noastre, care are ochi adolescentini și frizură încărunțită. A terminat ingineria chimică, este rafinor de profesie și, dată fiind înzestrarea ei de a lucra cu oamenii — este energică, fără efuziuni, exactă, severă, zîmbet cald și o grație cenzurată vizibil — se exercită ca organizator de producție, calitate în care devine ciceronele nostru. Nimic laudativ nu pică dintre buzele ei cu tăietură severă, de cărturar ascet ; totul e măsurat, precis, nesofisticat, etalat cu modestie și o bună supraveghere a sinelui.

„Ridicăm la ora de față cel de al doilea corp uzinal, cu ajutorul căruia vom depăși cinci milioane tone țiței rafinat anual, vîrsta de plenitudine a uzinei, pe care o vom atinge curînd. Vadul e bun, două-treimi din țițeiul pe care îl prelucrăm e de calitate excelentă, vine din nord, din Fîntînele Pildei" zice femeia cu ochi adolescentini și frizură încărunțită.

Nu există o asemenea localitate pe harta Chinei, inginera se exprimă metaforic, cu dublu înțeles, pentru că numele ade-

Scanned with OKEN Scanner

vărat al localității este Daqing, (Tacing) vestită prin pungile ei de țiței și, cel puțin în aceeași măsură, prin rolul exemplar pe care îl joacă în frontul industrial, unde se derulează de cîțiva ani „acțiunea Tacing", de bizuire pe forțele proprii și stimularea la maximum a unor virtuți precum abnegația revoluționară, instruirea neîntreruptă, lupta cu inerția, critica vechiului, promovarea noului, însușirea tehnicii avansate, aplicarea creatoare a politicii în construcția industrială autohtonă etc. proces geamăn cu „acțiunea Dazhai (Tagiai)" în agricultură. Însumînd lucrurile, asta înseamnă a construi socialismul după principiile : slujește cauza cu toate puterile, mergi necontenit înainte, avînd cea mai mare grijă pentru cantitate, rapiditate, calitate și economie ! *Cel mai bun prieten al tău ești tu însuți !* sună pilda ce definește spiritul acestei orientări ce antrenează în prezent forțe umane și materiale incalculabile. Este modul în care Daqing, cu fîntîni ale țițeiului, a devenit prin cumularea noului sens al exemplarității sale, *Fîntînile Pildei* denominație motivată, numele și prenumele unui destin.

Caut cu degetul cam pe unde poate fi localitatea cu pricina, izvor de petrol și izvor de umanitate nouă ; o găsesc fără dificultăți, în nord-estul Chinei, la Marea Galbenă, de unde își trimite conductele pînă în insula Qinhua (Cinhua), ca de aici țițeiul să fie încărcat în tancurile petroliere, caravanele galbene lunecînd pe Marea Galbenă, hălăduind mereu către sud, apoi pe fluviul Yangtse, împătimatul întru petrol, pînă aici, la uzina prelucrătoare.

Zice femeia cu ochi adolescentini și frizura încărunțită :

„Petrolul lampant, atît de căutat de părinții noștri, care au trăit în vechea Chină, se numea *apa care vine din străinătate*, nume trist într-o realitate tristă, pe care le răzbunăm noi acum cu toată energia."

Scanned with OKEN Scanner

Avem pe masa discuției o sumedenie de sticluțe și borcane de laborator, conținînd zecile de substanțe care se produc aici : benzine pentru automobile și avioane, petrol lampant, motorină pentru mașini diesel și tractoare, combustibil greu, cocs, parafine, benzol (din care se face nylonul), asfalturi.

Zu Qing-hua ne pofteşte în perimetrul turnurilor argintii, printre sferoizi, în jungla de țevi, recipiente și mirosuri. Instalațiile sînt sub cerul liber și „torc", liniștitor de egal, ca o turmă de pantere domesticite, păstorite la fluviu, în cîmpurile roșcovane, ca de sorg. N-am ce descrie, știința e știință, are natura ei, se impune ca atare, aici și pretutindeni.

„Am luptat cu cele trei elemente și le-am învins", spune din mers femeia cu ochi adolescentini și frizură încărunțită.

E vorba de fum, apa infestată și gazul toxic, din care se scot sulfat de sodiu (pentru celuloză), sulfuri (pentru industria de vopseluri) și acid naftenic, după care sînt eliberate cele trei elemente, purificate acum : *apa* (tratată termic) devine hrana recoltelor, *gazul* — combustibil, iar *fumul* urcă în tabloul bătrînului Mendeleev sub formă de pulberi chimice.

Pe alei, printre „panterele" domesticite, întîlnesc grupuri compacte de oameni ce notează (ca și mine) în bloc-notes-urile răvășite de vînt.

„Sînt vizitatori ?" întreb.

„Sînt studenții uzinei", zice însoțitoarea.

Uzina are universitate proprie, cu durata de 3 ani, care funcționează în incinta fabricii, pe baza principiului dublei dependențe „munca prin învățătură și învățătura prin muncă", mod în care se desăvîrșesc toți specialiștii branșei, fie că lucrează la această uzină ori la altele similare. Este Yangtse-ul universitar.

Arăt spre muncitorimea studioasă și zic :

„Generația lor va uita, poate, că aici totul a pornit de la zero."

Scanned with OKEN Scanner

„Nicidecum. *Măgarul se laudă că tatăl său a fost cal*“ zice apăsat Tzu Tzing-hua şi ochii ei adolescentini prind luciri metalice, ca şi cum în pupile s-ar fi produs instantaneu o reacţie chimică fundamentală : e vocea demnităţii fără echivoc, care n-are nevoie de plus ori minus, doar de adevărul gol-goluţ, par a spune pupilele acestei femei.

N-am să uit niciodată aceste priviri, cum n-am să uit niciodată ce înseamnă pentru chinezul de azi ceea ce se numea ieri *apa care vine din străinătate.*

Ieşim la fluviul învolburat, să-i privim debarcaderele clătinate de vînt, spălate longitudinal de valuri năpraznice, smucite mereu din odgoane şi ţiţîni de bulevardul de apă, calea cea lungă a ţiţeiului. Tancurile petroliere acostează sau se desprind — enorme ţestoase îmbrăcate în coveţi de oţel, cam 15.000 tone fiecare — antrenate în lunga călătorie în susul fluviului.

Apa aceea, atît de rîvnită cîndva, nu vine acum din străinătate, ca pe vremuri ; prin hărnicia chineză, ea s-a preschimbat în *apa care pleacă în străinătate,* un tîlc la scara istoriei contemporane.

•

Titanismul chinez, relevat lumii neîntrerupt prin Marele Zid, Marele Marş, Marele Canal şi atîtea alte Mari, fructe ale grandorii şi vitalismului, trebuia să-şi nască un contemporan pe măsură : îşi asumă acest rol Marele Pod de la Nanking. Cel mai mare fluviu al Chinei este în acest mod încoronat, diademă pe care Yangtse o merită cu prisosinţă. Giganţilor li se cuvin bucurii gigantice.

Cobor pe fluviu într-o şalupă militară, pe un vînt de gradul 7, biciuit de ploaie rece, cu stropi mari, lovind pieziş, în perdele mărgelat-zuruitoare, părînd că Ilie varsă pietriş din cofele cerului. Marele Pod nu este un arc magnific sau elegant pescăruş în plutire, cum este comparat frecvent ; Marele

Scanned with OKEN Scanner

Pod este Hiperbola Braţelor Îngemănate, două braţe bărbăteşti, cît zarea de mari, dominînd semnificativ fluviul.

Imaginea se modifică substanţial dacă priveşti de aproape, cum facem acum, pilotînd ambarcaţiunea în slalom printre pilonii Marelui Pod, devenit Miriapod de Apocalipsă. Corpul fluviului are doi kilometri în acest loc, lăţimea minimă, şi o adîncime de 35 metri, din care ţîşnesc columnele-piloni, nouă la număr, formînd zece boltiri (la 160 metri una de alta), adică tot atîtea arcuri de triumf prin care trecem electrizaţi de privelişte. În ordine geografică, aici ne aflăm pe cursul inferior al Yangtse, în acolada Muntelui Purpură, la 32°3′ latitudine nordică şi 118°47′ longitudine estică, exact la mijlocul răsăritean al teritoriului Chinez, acolo unde Yangtse cuprinde lumea chineză pe la mijlocul ei, ca o cingătoare din eşarfă verde-albastră. Văzînd monumentul pe dedesubt, privind în burta lui şi bătînd şontoroiul pe apă printre picioarele sale elefantine, lungi de 70 de metri, ai imaginea reală, needulcorată a construcţiei, realizînd — nu atît spectacularul (bun pentru fotograme de ilustrată color) — pe cît asprimea, efortul încorporat, epopeea dură, adică Marele Pod în pielea goală, la scara unu pe unu, şi în acerbă dispută cu fluviul, singurul unghi veridic, din perspectiva căruia vezi — o, ce bine vezi ! — pe Meşterul Manole chinez, care a ctitorit Templul Apei şi auzi — o, ce bine auzi ! — plînsul neostoit al muierii lui, închisă în zid ca acesta să dureze.

N-am întîlnit la chinezi o legendă-baladă care să se asemene cu parabola românească a durabilităţii construcţiei prin jertfă ; am întîlnit însă pretutindeni, la absolut toate aşezămintele şi ctitoriile duratei, evocarea jertfei prin totemuri şi simboluri magice, o întreagă faună mitologică, pentru gonirea duhurilor rele din lăcaş. De un nesfîrşit amuzament este, din acest punct de vedere, obiceiul chinezilor de a cocoţa pe streaşina palatelor şi pavilioanelor lor, acolo unde cornişa se curbează la maximum şi lobul aripii exterioare cu olane ocru-

Scanned with OKEN Scanner

galbene pare că duce clădirea în plutire, ei bine, în acest punct de echilibru și mister constructiv meșterii plantează necondiționat „vietățile aducătoare de apă pentru stingerea focului". E o pleiadă de animale fantastice, niște paparude făcute din ceramică, orînduite în scară, de la mic la mare, avînd rolul magic de a îmbuna spiritele rele care dau tîrcoale, de a feri așezămîntul de prăpădul cel mai frecvent, în această țară a palatelor de lemn, focul. Recunoști în statuietele de descîntec rața, dragonul, cămila, cocoșul, calul, pasărea focului Fenghuang (fănghuang — phoenix), inorogul, leul, galeria modificîndu-se după împrejurări și gustul meșterului.

Pentru a ridica Marele Pod, oamenii Chinei noi au pus pe altarul duratei ofrande ale cheltuirii de sine, adică o cu totul altfel concepută jertfă. Prețuri mari, abominabile prețuri au fost plătite stihiilor, încă din timpi imemoriali, de către oamenii stabiliți la fluviu : inundații catastrofice au măturat tot timpul recolte, așezări, vieți omenești. A venit la rînd prețul luptei, strălucit ilustrat prin Marșul cel Lung, pornit din munții Yenan, a cărui apoteoză a fost trecerea fluviului Yangtse, aci la Nanking, cînd se inaugurează noul destin al Chinei, poporul înarmat se eliberează pe sine și aspirația de totdeauna a unirii nordului cu sudul devine o realitate istorică. Cel de al treilea preț este încoronarea acestei uniri prin Marele Pod, cu întreaga orchestrație tehnică și umană pe care o presupune „epopeea celor trei mii de zile" : opt ani de muncă dîrză ('60—'68), 50.000 de oameni participare medie zilnică, 100.000 tone cabluri, fibre și vergele de oțeluri speciale și un milion tone de ciment încorporat în lucrare. Este Piramida Apei exprimată sintetic, încît robotul ce locuiește în fantezia cititorului să schițeze instantaneu, cu duh și metaforă, un portret în cîteva linii.

Tocmai schițez un asemenea portret, mental desigur, pentru că mă țin cu ambele mîini de balustrada ambarcațiunii de oțel, foarte convulsionată de curenți, jucînd ca titirezul,

cu coverta mereu măturată de valuri și militarii stînd la pîndă, gata să mă pescuiască, în caz că vîntul, valul, tangajul, ameţeala sau răul, venind din stomac, mă vor azvîrli peste bord ; pare-mi-se că, prin reîncarnare, am luat în stăpînire corpul unui matroz din alt timp, trup de cremene, legat în odgoane care ţin la tăvăleală, dar am moștenit îndeosebi vicleniile acestuia, pentru că am talentul de a mă legăna din arcul genunchilor, de a mă smulge dezechilibrului și a păcăli răul de apă mestecînd pîine uscată și masînd diafragma cu inspiraţii prelungite, după care blochez coloana de aer, ca yoghinii, pînă ce simt un ghem de foc la linguricâ și, gata, urgia este învinsă ! Ceaiul-drapel preparat în salonul ofiţeresc mi se cuvine, îl sorb cu fruntea sus, după care îmi continui cartul de rezistenţă și Marele Pod îmi apare altminteri decît pînă acum : este perfect inelar, două lenticule suprapuse, care tocmai își iau zborul pe verticală, de pe cei nouă piloni, rampele lui de lansare. Lenticula de deasupra (galeria de fugă a autovehiculelor) are o deschidere de peste patru kilometri jumătate și o lăţime de circa douăzeci de metri (bandă pe care pot circula în front patru autocamioane), în timp ce lenticula inferioară (galeria de fugă a trenurilor) are coronamentul de aproape șase kilometri lungime, lăţimea însă fiind ceva mai mică decît a celeia de la etaj. Decembrie ceţos-fumegos și descărcările pluvioase dizolvă în bună măsură materialitatea construcţiei, șterge contururile terestre, dă colosului inefabil, o dulce imaterialitate, dans celest, evaziune cosmică.

Părăsesc coaja de oţel a șalupei în legănarea fluviului și urc cu ascensorul 120 metri pe înălţime, la cel de al patrulea etaj al meterezului ce fusese rînd pe rînd Hiperbola Mîinilor Îngemănate, Miriapod de Apocalipsă, Piramida Apei, Lenticule Zburătoare. Este cu totul altceva acum, cînd pipăi colosul cu degetele și aștern pe trupul său — foarte material și terestru — covorul ferm al pașilor mei de pelegrin incurabil peste Orga Apelor. Podul există, exultă, slujește pe oa-

meni, însumînd oceanul de eforturi, de materie, de aspirație milenară, de talent constructiv, de omenie chineză, fluturînd peste Yangtse un stindard de mîndrie și curaj revoluționar ; dar pe lîngă toate acestea, podul știe să și cînte despre cer, apă, aer, pămînt și oameni, simfonia elementelor primordiale, adică apoteoza victoriei comunității în lupta cu forțele oarbe, pe care le învinge convingător, definitiv.

Comentam adineaori profesia de petrochimist a fluviului Yangtse. La Marele Pod cel mai mare fluviu al Chinei cumulează în chip evident un șir de meserii : inginerie constructivă, hidrologie de anvergură, istorismul atîtor vicisitudini milenare, larg comerț de mărfuri, psihosociologia unității nordului cu sudul și, nu în ultimul rînd, politologia luptei, a curajului și victoriei revoluționare.

Declanșăm aparatele fotografice, să facem niște poze la podul-monument.

Scanned with OKEN Scanner

bambusul și mătasa

Dacă stai drept nu te teme că umbra-i strîmbă.

Aparent fără legătură între ele, cele două materii — devenite prin chinezi glorioase — sînt oglinzi ale caracterului și spiritualității chineze.

Bambusul este „jadul verde", vechi aliat de viață al chinezului, ancora prin care acesta este copleșitor legat de natura veșnic renăscătoare a patriei lui ; prin el, mai ales prin el, chinezul a îmblînzit natura, a umplut pămîntul cu bambus domesticit, făcînd din acesta întîia coloană a civilizației lui. Nu este o altă materie care să se fi multiplicat în atîtea ipostaze ale vieții chineze, cum se întîmplă cu bambusul. Prin virtuțile și supușenia bambusului, ingeniozitatea chinezului a atins sublimul. De aceea, bambusul este venerat. Este lemnul-rege, lemnul-zeu. Pe vatra posibilităților lui infinite, chinezul a construit un univers. Universul de bambus, realitate uimitoare a Chinei. Cultura obiectelor așezării chineze este, înainte de toate, aceea derivînd din bambus. Jadul verde este o enciclopedie de unelte, lucruri și obiecte, fără de care nu pot fi concepute funcțiunile comunității, așa cum apar acestea în calendarul de munci, în puzderia de activități și obișnuințe, în ritmurile de viață specifică. Bambusul este alpha și omega unei existențe. De aceea mi se pare logic și tulburător ca omul acestor pămînturi să-și fi împrumutat însăși linia caracterului de la arborele venerat : bambusul „se îndoaie dar nu se frînge", leit ceea ce demonstrează chinezul de-a lungul miilor de ani.

Scanned with OKEN Scanner

O transfuzie filială, de sacră esență, are loc : părintele se prelungește în copil, iar copilul, la rîndul său, dă strălucire și rost harurilor investite în el, slăvindu-și părintele din care purcede, exact cum se întîmplă transferul de calități în dualitatea omul-bambus și bambusul umanizat. Nu am întîlnit încă o atît de solid afirmată comuniune a omului cu natura, cum se întîmplă în acest dialog magnific : omul trăiește în bambus și bambusul în omenia acestuia.

Sînt musafirul pădurilor tinere, pădurile de un verde etern, mereu foșnitoare din frunzele prelungi, subțiri, șuierînd ca limbile de șarpe. Plantația de bambus este orgă vie a naturii vegetale, cîntă din zemuri și fibre, la cea mai fină clătinare de vînt ; urechea și ochiul chinezului surprind infinitezimal viața secretă a jadului verde, știind cînd, cum și pentru ce nevoie îi este de folos jordia elastică, lungă pînă la cer. O doboară exact cînd vergeaua se arată aptă scopurilor cărora va fi închinată. Nu-i stricăciune, nici sacrilegiu nu-i, pentru că frumusețea arborelui se transferă într-o altă frumusețe.

„Vedeți colinele astea ? Verdele cald îl dau plantațiile de bambus, care se întind ca niște șaluri. Cam trei sute de soiuri cresc aici, fiecare avînd trăsături, caractere, obișnuințe și regimuri de viață proprii, pe care omul locului le cunoaște."

Sîntem pe un platou pietros la grota Dragonului Galben, în spațiul colinat al localității Hanzhou ; cel care vorbește e Liu, omul locului, șef al filialei asociației de prietenie cu popoarele lumii. Solid cît trei, de constituție sangvină, aproape chel (puținul păr ce i-a rămas e blond-șaten, o bizarerie în aceste locuri), amfitrionul nostru pare să cuprindă toată zarea cînd desface brațele în vîntul subțire și soarbe în plămîni natura de o virginală frumusețe ; pare să ne convingă că peisajul cu bambus merită dragostea întreagă a omului.

Pe măsură ce pogorîm la vale, mă inițiez în secretele jadului verde, stînd sub foșnirea lui, citindu-i fibra, încercînd-o în mîini, punînd urechea s-aud frenezia sevelor, limbaj curent

Scanned with OKEN Scanner

în dialogul omului cu vergeaua de bambus. Îi plac locurile umbroase, umed-dospite, cu răcori, ca și fratele său, țăranul, viețuitor în orezării, acoperit cu pălăria conică sau umbrele de pergament mătăsat. Nu vei găsi bambus în locuri golașe, trăind singuratic, ci totdeauna în colectivități, încadrat în tumultul de solidaritate al pădurii, exact ca și fratele său din vale, al colectivității, al pădurii de oameni.

Sînt nenumărate chei prin care te înțelegi cu *dju*, cum se numește în chineză jordia de bambus, care crește un an pe înălțime și îmbătrînește în doi. E legea lui. Inele albe are bambusul-copil, la un an vîrstă ; cele negre apar pe la doi ani în sus, pînă la trei, cînd bambusul se coace, fibra-i matură, bună de lucru, arborele va fi retezat. Mai leneș, dar poate și cel mai tare în fibră, este bambusul cu tulpina pătrată ; îl aștepți pînă îți iese părul prin căciulă. Un adevărat spectacol este bambusul-coardă, hașurat vertical, cu linii verzui pe fond galben-ocru, ca și corzile de vioară ; este vesel și foarte sensibil la brizele care lunecă, cu glas de cantilenă, prin vergelele lui intens zebrate. Bambusul purpuriu este recunoscut pentru elasticitate, cel negru pentru rezistență și densitate de fibră.

„Cu puțini ani în urmă locurile astea erau goale, zice Liu, dar am adoptat codul iubirii noastre de natură, care sună astfel : *să nu treacă anul fără să pui în pămînt, omule, patru arbori,* ceea ce înseamnă că plantațiile cresc și se îndesesc, an de an, cu de patru ori populația acestei provincii. Fără a pune la socoteală că școlarii petrec o jumătate de zi pe săptămînă în plantații."

Ecuația este, pe cît de simplă, pe atît de seducătoare, iar utilitatea ei merge fluvial, pe linia continuității și permanenței îndeletnicirilor de tip chinez. Rodnicia merge în progresie geometrică, iar forma în care e concepută ofensiva îi conferă acesteia putere de statut moral. De aceea, oamenii aceștia își binemerită roadele și proverbul : *dacă stai drept, nu te teme că umbra-i strîmbă.*

Scanned with OKEN Scanner

La două-trei spinări de colină distanță de locul unde ne aflăm, în valea verde a orașului, vecină cu Lacul de Vest, este făbricuța de bambusărie, purtînd numele lacului. Ajuns aici, bambusul se află la ceasul deplinei sale docilități : devine tot ce cu mintea nu gîndești.

Din bambus tigrat, soiul *Hoang Hu-Zhu* (Bambus Galben-Amărui) se confecționează peste patruzeci de tipuri de mobilă. E practică, de mici dimensiuni, ușor de instalat și cîntărește o nimica toată, încît nu te paște necazul căratului ori calculul savant de cum să o strecori prin uși și unde să o așezi. Biblioteca, pătuțul de copil, paravanul pliant sînt obiecte pe care le ridici într-un deget ; un chinez harnic poate încărca pe cadrul unei biciclete mobila de bambus a unei încăperi. Mai greu e cu patul familial, *kan*-ul lătăreț, sau *chuang* (ciuang), cum i se mai zice, cam nouă-zece metri pătrați, în spațiul căruia își găsesc adăpost mai mulți membri ai familiei, îndeobște generația de mijloc, trecută de prima copilărie dar neajunsă la maturitatea capilor de familie. Cu scaunele, mesele, dulapurile sau scrinurile e același lucru, sînt o bagatelă pentru transport și manevre pe spații mici. Toate aceste alcătuiri păstrează cu fidelitate fibra, forma, culoarea și rotunjimile trunchiului din care sînt făcute. Doar că se perforează cu sfredelul primitiv, acționat de un popic cu sfoară și roată de piatră, ca acum trei mii de ani. Tîmplăria ? E mai degrabă inginerie, calcul al jocului dintre noduri, al simetriei liniilor, al potrivirilor „fibră în fibră", al legăturilor dintre capete, al geometrismului. Bambusului de mobilă îi spune Galben-Amărui, pentru că mugurele acestuia e — spre deosebire de al majorității soiurilor — amar ; hotărîtoare e însă fibra, foarte fină și elastică. Totul se lăcuiește apoi, ultimul act al piesei, suprafețele se acoperă cu o materie translucidă, ce conservă lucrarea.

Bambusul *Tan* e solid, drept ca lumînarea, elasticitatea lui e redusă și își păstrează culoarea verzuie. Soiul *Ku*, uscătiv

Scanned with OKEN Scanner

la fibră, e din rîndul celor de mari dimensiuni ; îl întrece însă bambusul *Mau*, uriașul plantației (uneori depășind 30 centimetri diametru), din care se fac coveți, boiserie lambrisată, felurite vase, guri de canalizare și nu mai țin minte ce. Sînt soiuri care nu se află pe toate cărările ; meșteșugarii cooperatori (făbricuța are acest regim), le aduc de la circa 60 kilometri depărtare, de pe muntele Mokan. Sînt clienți permanenți ai comunei populare cățărată acolo sus. Ultimele notate soiuri sînt pulverizate — deopotrivă trunchi, crengi, rămurиș — în mărunțișurile artizanale. Intri pe o ușă cu o jordie și pe cealaltă vor ieși păsări, pești, vaze, coșuri, de cele mai felurite forme, lampioane, pălării, suporți de tot felul, farfurii, animale domestice sau închipuite, simboluri frecvente în viața chinezului, jucării. Acestea din urmă se nasc din neașteptate combinații, captivînd prin ineditul soluțiilor, prin hazul pe care îl degajă. O vază de flori ia formă de cioc de pasăre, căprior de pădure, agreate de copii. Spre a se vărsa în forme mereu altele, bambusul trebuie îmbucătățit, scrijelat, făcut inele ori despicate în lungi benzi, care, la rîndul lor, sînt crăpate în două, în patru, în patruzeci și patru, în așa fel ca îndoiturile, împletirea și jocul fanteziei să lucre în voie. Din care parte a jadului verde să smulgi o aripă de pasăre, antenele unui fluture, arcuirea unei petale ?! Doar ochiul ager și degetele istețe ale unui meșteșugar versat le știu !

Dar golful bambusului abia aici începe, cu făbricuța în care mă aflu. Înfățișările jadului verde au în China un repertoriu niciodată epuizat, începînd de la casă-masă, trecînd prin toate uneltele vieții țărănești, precum roată, car, furcoi, fus, undiță, îmblăciu, meliță, coș, barcă, cotiugă, ciubăr, cobiliță, război, ciutură, șa, plasă, gard, împletitură, leagăn, punte, fluier, cobză, nai, plută, paviment, șindrilă, covată de aluat, ciur, adăpătoare, cană de ceai, sanda, lingură, pieptene, ac, ori ajungînd în teritoriul științei și artei, unde bambusul arată culmea posibilităților sale expresive — coloană de templu,

Scanned with OKEN Scanner

cornişă de pavilion, boltă de pagodă, trup de zeitate, totem, pensulă de pictor, vioară, hîrtie de China pentru poet şi cîte altele. Cei din vechime făceau din bambus busola care arăta sudul şi măsurătorul de distanţă (un precursor al indicatorului de kilometraj), ambele de optsprezece secole vechime, apoi cartea unui învăţat[1] scrisă pe beţe de bambus în urmă cu douăsprezece veacuri şi altele. Însemnele nobiliare, dinastice, tot din bambus erau făcute. Erau sceptrele de putere ale potentaţilor.

Voi conchide că bambusul e un arbore vechi de cînd lumea, deloc capricios, modest şi nobil în acelaşi timp, servind pe sărac dar şi pe rege. Suind treptele dezvoltării, bambusul nu şi-a schimbat natura, felul. Îl asemui, dintre necuvîntătoare, cu bivolul, tot un aliat şi un credincios, „fratele mut al ţăranului chinez".

Bambusul îl însoţeşte şi în somn pe chinez. E vorba de „femeia de bambus", împletitură tubulară de ramuri sau tulpină de cinci coţi lungime, cioplită şi găurită jur-împrejur, pe rotunjimea dulce, care îşi arată preţul în zilele cu zăpuşeală; aerul strecurat prin multele orificii produce răcoare, drept care chinezul se duce în somn cu „femeia de bambus", o ţine strîns în braţe, nu asudă, visează frumos.

*

Mătasa este o oglindă a spiritului chinez.

Aşa cum bambusul este, am văzut, materia în care lucră geniul practicii, mătasa este mediul în care operează delicateţea de spirit, fantezia şi simţul artistic al chinezului.

---

[1] E vorba de Sun U, reputat luptător legist, care a trăit la finele perioadei Primăvară-Toamnă (770—476 î.e.n.), a combătut confucianismul, dezvoltînd teoria „cunoaşte-te pe tine, cunoaşte-l pe duşman şi îl vei învinge". Cartea cu învăţăturile lui, scrisă pe beţe de bambus, a fost descoperită în anul 1972 în provincia Shandong (Şantung).

Scanned with OKEN Scanner

Povestea mătăsii începe cu *Bombix mori*, viermele trăitor cu frunză de dud, care își află răsfăț în delta fluviului Yangtse. Dudăriile se țin lanț aici, de-a lungul cîtorva județe, sericicultura este îndeletnicire prețuită de localnici.

„Gogoașa de primăvară e pe locul întîi, prin mărime, albul nepătat și frumusețea ovalului", ne spune Tei, lidera filatoarelor de mătasă din Suzhou ; e o femeie energică, în floarea vîrstei, cu trăsături aspre, zîmbet transparent, răsfrînt înlăuntru și o fizionomie neasiatică măsliniu-grecească.

I se spune *Maica*, poreclă născută din prestigiul meseriei, știința de a lucra cu oamenii și destinul personal exemplar, în care se regăsește istoria fabricii.

Gogoașa de mătasă nu-i altceva decît firul făcut cavou oval, în care viermele acela, trecut prin faza de fluture și crisalidă, se închide cu bunăștiință, spre a muri înlăuntrul propriei sale opere, prin mumifiere. Misterul e perfect, ca și opera de inginerie în care ni se oferă mumifiatul spre o cercetare, care durează, vai ! de peste 3000 de ani, vechime la care e atestată științific apariția mătăsii în China (dinastia Shang). Dacă povestea viermelui ce se bobinează pe sine, murind în autodafeul mătăsii, este simplă (cel puțin așa pare), lucrurile se complică abia după ce enigmaticul sarcofag ajunge în mîna omului, care încearcă să depene firul invers de pe ovalul prețios. Știința trebuie să pună la bătaie o întreagă claviatură tehnică spre a derula ceea ce larva realizase de una singură, din instinct ; mașinării cu mii de degete, sfîrleze și bobine complicate, ochi magici care spionează firul, tratamente termice, aparate de măsurat umiditate, căldură, număr de turații și altele. O întreagă desfășurare de forțe pentru ceea ce izbutise, somnambul și inconștient, viermele tăntălău.

Maica îmi arată cum decurge această ofensivă : ovalele de mătasă plutesc în jgheaburi cu apă fierbinte, de unde limbi cameleonice „sorb" firul de pe cîte șapte gogoașe deodată, filament răsucit pe o primă bobină, ca să se depene din nou pe

bobine mai mari, unde se și usucă de altminteri, plimbate prin băi de aer cald, ca să sfîrșească prin a deveni *păpuși greige* (de 125 grame) păpușile *Wan*, pentru țesătura subțire, acestea formează mici baloturi de cîte două kilograme fiecare, adică firul atingînd lungimea de 640 kilometri. Avînd subsuoară 40 kilograme de fir de mătasă naturală, poți lega Bucureștiul de Peking. O întreb pe *Maica*:

„Cît fir ar trebui ca să înconjurăm globul pămîntesc?"

„N-am făcut acest calcul deoarece îl înconjurăm zilnic, dat fiind exportul mare pe care îl realizăm în toată lumea", răspunde Tei cu voce stins-mătăsoasă, care este a modestiei.

Firul preparat aici e cotat în clasele maximale ale tabelelor internaționale, reușind frecvent să atingă *excepționalul* (cotele A^3, A^4). Firul împrumută, fără doar și poate, calități de la femeile care ostenesc asupră-i; delicatețe, tărie, puritate, strălucire, căldură. Pînă a ajunge aici, cele o mie cinci sute de filatoare s-au decantat ele însele, pe planul meseriei, al seriozității și preciziunii, al eticii muncii. Ele lucrează, trăiesc și locuiesc laolaltă, ca albinele într-un stup cumsecade întemeiat. Viața stupului nu poate fi înțeleasă cu adevărat numai dacă este raportată mereu la ceea ce a fost. Zice *Maica*:

„O filatoare lua în trecut cam șapte *yuani* pe lună, prețul a douăzeci de kile de orez. Din ceea ce cîștigă azi pe lună, poate cumpăra două sute kilo de orez."

Mereu se evaluează viața și munca în orez! Bobul de orez e valuta forte, valuta-simbol, care indică cursul vremii, calitatea vieții, cîtimea muncii, cîmpul speranțelor, liziera zilei de mîine. E seismograful cel mai exact al gîndirii chineze. El trebuie respectat. Și meditat asupra lui.

Ne aflăm în edificiul fostului consulat japonez, în zona pe care niponii o concesionaseră pentru înfloritoarele lor afaceri din delta fluviului Yangtse, „țara oglinzilor de apă", care își avea capitala în Suzhou, oraș al huzurului și vilegiaturii, unde consumul de opiu, prostituția și negoțul de exotism budhaic

Scanned with OKEN Scanner

în preajma multelor pagode, magnetul atîtor procesiuni, erau îndeletniciri bănoase. Fabrica, întemeiată cu o jumătate de secol în urmă, printre cele mai vechi, este ceea ce se cheamă o filatură-muzeu, unde poți medita la trecut. Filatoarele au conservat închisoarea de odinioară a patronatului manufacturier, ca un crunt remember : statui de argilă, de mărime naturală, făcute de sculptori cu tragere de inimă, arată filatoare în lanțuri, unelte de tortură, femei cu trupurile sfîrtecate de cîinii temnicierilor. O suită de imagini în acuarelă redau sociologia zilei de lucru în fabrica de odinioară : femeile strînse cu „brîul mincinos" (capitaliștii nu angajau gravide, motiv ca acestea să-și mascheze sarcina cu brîul, devenit legendar, și feții lor să se nască morți) ; jumătate din salariați erau copilandri, mîna ieftină, preferată de patronat ; durata zilei de lucru — treisprezece ore ; obligația de a oferi patronului daruri de sărbătoarea lampioanelor ; muncitoare lăsîndu-și copii de țîță la poarta fabricii, introducerea lor în incintă fiind interzisă, spre a nu risipi timp de lucru cu alăptatul. Imaginile nu s-au născut din fantezia vreunui pictor, le-au făcut chiar lucrătoarele mătăsii, povestind fărîme din viața lor de odinioară. Un tablou istorisește destinul *Maicăi,* aprigă luptătoare pentru drepturile femeii din această fabrică.

Suprapun peste sumbrele imagini, ca într-o ieșire la liman, peisajul plin de robustețe al copiilor de la creșa uzinei, aflată în incintă. Poporul cel tînăr cîntă și scandează, din toți bojocii, cu voci metalice, ca pretutindeni. În cea de a cincizeci și șasea zi de la naștere, lucrătoarea își aduce copilul aici, spre a-l lăsa în seama îngrijitoarei pe timpul celor opt ore de lucru. Statuile de argilă sînt trecutul. Copiii care cîntă și scandează sînt viitorul. Borne ale unui timp pe care prezentul chinez nu-l ignoră nici o secundă.

Maica ne dă la plecare cîteva gogoașe de mătasă, să ne aducem aminte și să revenim. De unde să revenim, în ce scop și pe care fir de mătasă ? întreb în sinea mea, știind că

Scanned with OKEN Scanner

aflasem tot ce era de aflat, vizita fusese ca o baladă dulce-amară, de-a lungul căreia cunoştinţele se bobinau simultan ca firele smulse de pe mulţii ovoizi aflaţi în baia cu apă fierbinte.

Înţeleg că firul de mătasă n-a fost totdeauna neprihănit şi curat, ca raza de soare, a fost stropit cu lacrimi şi sînge. E preţul strălucirii lui de acum.

Pătrund în delta mătăsii, cu fluvii, răstociri, estuare şi curgeri tumultoase, unde poţi întîrzia oricît, nu-i deajuns.

Ţesătoria de mătasă este, înainte de toate, veselă. Din războaie se revarsă ape spumegînd, odihnitoare pajişti, naturi în care ai vrea să ajungi, fructe din care ai vrea să muşti, vietăţi calde, cu ochi pătrunzători şi trup agil, dimineţi fumegoase, creste de neatins, figuri înţelepte de bătrîni, apusuri grele, orezării în zori, fuga peştilor, vînt, răcori, ploile sudului, gîze, nori — apariţii ce bucură ochiul şi hrănesc simţurile de frumos. Culorile orchestrează totul ; ele trăiesc, ard, curg, explodează, cad în vîltori, se adună şi se despletesc, se dizolvă în laviuri, lunecă în tonuri mici, pastelate, foc abia pîlpîind, o cromatică de umbre şi şoapte, ca să renască impulsiv, cu o mai teribilă forţă de a evoca viaţa. Horbota vitală e calitatea primă a acestor ţesături de mătasă, în care natura, oamenii, se regăsesc într-o mişcare cinetică. Mătasa, pînă adineaori potolită, blajină, trăind monocrom, cu o joasă temperatură vitală, ajunsă în scalda culorilor şi în război, renaşte, capătă rost şi nume, devine materie temperamentală, în care artele pot lucra. Deşi, pînă una alta, doar pe jumătate : ne aflăm într-o ţesătorie unde automatele au cuvîntul, ele ţes, ele bat suveica, ele schimbă firul, culoarea, desenul, închipuind, riguros şi mecanic, ceea ce omul le-a programat cu ajutorul benzilor perforate. E limbajul dintre om şi maşină, e codul, e „povestea“ pe care artizanul o dictează, înţepătură

Scanned with OKEN Scanner

cu înţepătură, ca pe tăbliţele cu scriere braille, pe care maşina le înghite necontenit, le trece prin „capul“ său electronic, le „citeşte“, fără a scăpa vreo iotă şi transcrie numita poveste, punct cu punct, în mătasă, chemînd firul trebuitor alergînd suveica, schimbînd iţele, controlînd jocul, făcînd măsura, reglînd bătăile pe minut, urmărind compoziţia, ca aceasta să transpară leit. Totul pare o proiecţie de film, pe care mătasa o încorporează instantaneu. În secunda următoare iei fluviul de viaţă subsuoară, balot, îl derulezi la picioarele femeii, îţi ornezi casa, îţi îmbraci pruncii, fără a pierde nimic din prospeţimea pajiştilor sau răcorilor strînse în ţesătură.

Locul acţiunii : ţesătoria de mătasă din oraşul Hanzhou, situată într-o întinsă grădină, unde muncitoarele au case de locuit, terenuri de sport, cantină, creşă, spital, farmacia de plante, expoziţia de crizanteme. Într-un anume fel, ţesătoarele refac ambianţa uzinei, peisajele acesteia pe care le ţes în mătasă. E mediul lor de muncă şi de viaţă. E tot ceea ce ştiu mai bine, mai frumos.

Lin Tin, o mărunţică parcă ieşită din mătăsurile cu desen, ne duce glonţ la tigrul multicolor ; ea se ocupă de sectorul administrativ, cunoaşte cîtă imaginaţie şi migală se concentrează în maşina care ţese simultan în cincisprezece culori, o mîndrie a fabricii. Tigrul cu pricina este cel de al o sutălea sortiment şi încununează un mare succes în materie ; doar că nu auzi mormăitul înfricoşător al felinei. Galopează în cîmpurile de mătasă caii nebuni ai lui Xu Pei-hun (Siu Pei-hun), pictor renumit, mort în 1940 ; îmi pare mai verosimilă mişcarea acestor animale realizate exclusiv în griuri. Voi cumpăra cu prima ocazie un astfel de tablou, să-l am acasă, în cuibul meu cu totemuri. Imaginile se iau din pînze celebre, cărţi, ilustrate, se fac cópii mărite, totul transcris manual, pe hîrtia milimetrică, după care se prepară benzile perforate. Temele frecvente ale ţesăturilor : compoziţii floral-arboricole,

Scanned with OKEN Scanner

chipuri de viață agrestă, cele patru anotimpuri, scene de luptă, portretele unor revoluționari, imagini ale construcției economice.

Mă opresc în fața tabelului de culori recepționate în fabricație : trei sute ! Aș zice că nu-i posibil, dacă n-aș avea sub buricele degetelor mostrele cu fir, așezate în scară, pe simboluri și nume, în degradeuri, cu semitonuri greu perceptibile lîngă culoarea-matcă ; ele se pun în valoare abia asociate cu altele, în cromatica de ansamblu, cînd complementaritățile învie tabloul.

Ies din țesătorie cu imaginea fuselor cu fir de mătasă puse la păstrat în pîntecoase vase de lut, să nu prindă umezeală. Le regăsesc pe acestea la Suzhou, în Institutul de broderie, treapta cea mai de sus a lucrului cu mătasa. Dacă în etapele anterioare mașina îl seconda pe om, pînă la punctul de a-l exclude (cazul războiului electronic), în această ipostază dispar mecanismele, rămîne omul cu firul. Aliații lui rămîn sentimentele, fantezia, acuitatea de văz, migala, simțul culorii, preciziunea, starea de visare, orgoliul, golgota răbdării, patima. Industria nu există aici. Nici meșteșugul. Aici există artă. Fiecare dintre cei două sute e un creator. Rațiunea de a fi a Institutului este tocmai creația : a studia, a cerceta și a practica broderia tradițională, veche de peste o mie de ani, spre a o readuce în actualitate, a o pune la îndemîna celor mulți. Un moment al acestei „arheologii“, căreia se dedică Institutul : timp de o mie de ani intrările pagodei Yün Ye de pe Colina Tigrului (Suzhou) au fost zidite ; s-a pătruns în turn în anul 1954, cînd niște lucrători au suit acolo pentru niște reparații, ocazie cu care s-au găsit broderii excelent conservate. Modelele acestora au fost studiate, reproduse și perpetuate de meșterii de broderie ai Institutului. Exemplarele de acest fel sînt numeroase. Iminența unui pericol ce

Scanned with OKEN Scanner

pîndea respectiva artă a fost stopat, remediat cu energie : după destrămarea vieții palatelor și abolirea mandarinatelor, cu trena de lux care le era proprie, broderia chineză era pe punctul de a dispare. Fiind arta cea mai scumpă, practicată în incinta palatelor și pentru uzul acestora, broderia a intrat, pe nesimțite, în declin. Cine să întrețină, să comande, să plătească — în plin ev revoluționar — arta cea mai gingașă, cea mai costisitoare. Sarcina și-a asumat-o, cu seriozitate și rigoare științifică, tocmai revoluția, prin întemeierea (în urmă cu două decenii) a acestui Institut *al unicatelor*. Roadele lui pot fi admirate în expoziții interne și externe, ori sînt păstrate în colecțiile statului ca fond intangibil, care se tezaurizează, ca bun artistic de continuitate, al cărui autor și beneficiar este poporul.

Se brodează, ca în China antică, pe pînzică întinsă pe ramă, împungînd cu ac minuscul, strecurînd scama de mătasă, scriind adică, miniatural și discret, în ape mici, unde cel mai neînsemnat punct poate strica ansamblul ; se folosește, din acest motiv, lupa, oglinda măritoare și ochi electrici care proiectează lumina în fascicule mici. Fiecare artist lucrează alt obiect sau altă părticică, în care el este neîntrecut și, fapt esențial, la liberă inspirație, după o metodologie pe care și-o compune singur. Unii își desenează mai întîi imaginea, cu de-amănuntul, în culori, abia apoi iau acul și transcriu în fir de mătasă. Altora le ajunge conturul, pictura urmînd a o face nemijlocit, privind modelul. În sfîrșit, sînt „născocitorii", ei lucrează fără schiță sau model, lucrează din inspirație modelul lor trăind undeva pe pînzele fanteziei, de unde iese la lumina zilei o dată cu opera încheiată. Uimitor este că toți aceștia, indiferent de metodă, ajung la aceleași rezultate privind acuratețea, expresia, cultul amănuntului, precizia și, desigur, reproducerea fidelă, pînă la identificare ; chiar produc-

Scanned with OKEN Scanner

ţiile „născocitorilor“ sînt perfect identificabile cu cele din natură, pe care nu o trişează nicidecum. Ştiaţi, bunăoară, că ochiul drept al unei pisici nu seamănă niciodată cu cel stîng ? Eu aici am aflat, privind truda aceluia care lucrează, de cîteva săptămîni, ochii verzi-fosforescenţi ai unei pisici japoneze, cu blană înspicată, ale cărei pupile erau irizate şi, din orice colţ le priveai, erau mereu altele, te băgau în draci. Spre a reuşi, a făcut pupilele acelea în mai multe rînduri, de probă, în bruion, pe manşeta pînzei, desfăcînd firul succesiv, pînă a ajuns să coasă — sfîntă migală ! — cu a douăzeci şi patra parte din fir. Atunci a decis să pună pe curat mîţa înspicată. Cele două feţe ale cusăturii sînt leite, se dizolvă una în alta şi fizionomia pisicii se dedublează pe fiecare parte, în acelaşi mod enigmatic.

Se brodează pe pînzică plină sau rară, după necesităţi, pe o faţă sau pe ambele, prin încălecare sau suprapunere, cînd picturalitatea, planurile, apar ca într-un basorelief (a nu se confunda cu brocartul, care se obţine cu mijloace mecanice, industriale) ori scrierea diafană, abia sugerată, cînd reliefurile se ignoră, ca în vechile stampe.

Nu e doar un *institut al acului,* cum s-ar putea crede. În cazul ţesăturilor mai rare, de compoziţie, asemănătoare cu goblenurile, se brodează prin urzeală şi nevedire, la războiul pitic, conducînd suveicuţa cu degetele, bătînd firul cu pieptănuşul de bambus, cu trei dinţi, nepierzînd din ochi oglinjoara plasată dedesubt, ca imaginile din broderia cu faţa dublă să iasă la fel, fără cea mai mică deosebire. Experţii spun că broderia cu faţă dublă poate fi fotografiată şi comparată la microscop ; deosebirile sînt excluse. Şi aici văd că se lucrează cu firul despicat, ori de cîte ori ai de reprodus umbra, ploaia subţire a după-amiezii, trena peştelui auriu, puful de păpădie, ceaţa, ochiul de pasăre, lumina, aerul. E purgatoriul prin care treci negreşit pînă a deveni *gunzai* (gunţai), meşter în broderia de mătasă.

Scanned with OKEN Scanner

Îmi stăruie și în vis ochii fosforescenți ai miței japoneze, uitîndu-se la mine ciacîr, din pupilele nepereche, dedublate enigmatic, în verde irizat. Strig la ea :

„Zit, miță înspicată !“

Și nu dispare. Stă acolo. Privește în eternitate.

Scanned with OKEN Scanner

cotiuga, ușoară ca fulgul

În fiecare bob de orez este o picătură de sudoare.

Chinezul e țăran de sus pînă jos. Felul judecății lui, gustul de viață, harurile pot fi cunoscute cu adevărat acolo unde aluatul acesta se plămădește de milenii : satul chinez. Părăsesc devreme orașul să ajung în spațiul liber, să prind febrila mișcare matinală a țăranilor ; dacă ajung tîrziu, ei se răspîndesc ca furnicile în cîmpul infinit.

Așezarea în care pătrundem, Yuancun (Iuanțun ; Satul cu mulți Iuan, un soi de Ion chinez) se află la 30—40 kilometri de orașul Xian, în capul nordic al lanțului montan Cin, la picioarele muntelui Tung Nan, înzăpezit acum. Cum satul se întinde pe un vast teritoriu, voi cunoaște aripa cea mai nouă a acestuia, Xiaoxincun (Siausin țun ; Micul Sat Nou), urmînd cursul apei Jin Sha (Țin Șa ; Rîul cu Bobițe de Aur), pe care țăranii îl captează integral pentru bunul rost al ogoarelor. Nu-i rece, nici cald, slujește un soare molatic, vreme bună de cîmp, bucuria țăranului.

Filmul vieții la țară se derulează repede. Garduri de argilă bătută cu maiul. Case de lut. Sîntem în „Anotimpul zăpezii puține“ (cuprins între 22 noiembrie — 7 decembrie, după calendarul nou) ; dar zăpadă încă nu e, abia a dat o brumușoară. Cîmpul e înălbit, ici-colo, de ultima recoltă de bumbac, vîntul zgîlțîie rarele capsule-măciulii de floare albă rămasă în cîmp. Cît vezi cu ochii, floarea de bumbac e așternută, în covoare de zeci de metri, pe șosea, tot astfel cerealele, orezul,

Scanned with OKEN Scanner

grîul, secara, sorgul roșu, porumbul alb stau înșirate pe coaja de bitum să se zbicească. Cît timp e soare sus, asfaltul șoselei se menține călduț. Cîte un bătrîn sau o bătrînă păzesc hrana expusă soarelui, lovind cu bețigașe de bambus păsăretul care s-ar nimeri acolo. Ajunse în zona cu boabe, autovehiculele încetinesc, trec cu fereală pe jumătatea liberă a șoselei, spre a nu tulbura ceremonialul agrar.

Lîngă mine șade prozatorul Wei Kan-yan, lungan cu suflet de copil, care a scris o carte despre „lupta cu nisipurile și dîrzenia oamenilor în muncile de irigare" ; vrea să ne arate pe viu evenimentele cărții lui. De un timp încoace nu mai scrie la o carte anume, îi învață pe începători să se deprindă cu munca scrisului. Pe un soldat l-a sprijinit să ducă la bun capăt scenariul „Umbre roșii pe cer", despre munca aviatorilor.

„Cîmpul literaturii nu poate rămîne pogon individualist, am fi de rîsul țăranilor", aud raționamentul lui Wei Kan-yan, surîzînd candid și dă din cap, semn că i-a scăpat din gură mărgica bună ; ceea ce spusese nu-i metaforă, ori zicere cu tîlc, e un principiu de viață.

Abia acum observ că seamănă cu mucalitul Stan, cu deosebirea că măsoară de două ori lungimea acestuia, ca un veritabil jucător de baschet. Este cel mai înalt chinez pe care l-am cunoscut vreodată.

Ulicioarele cătunului. În salcîmi și plopi spînzură enorme sarcini de cucuruz bicolor, roșu și alb ; ciucalăii de porumb, rămași în pănușile lor, sînt împletiți ciorchine, făcuți funii-funii, preț de sute de kilograme legătura, să atîrne în copac, unde se usucă încet și bine, se fac dulci în bătaia vîntului geros, care scoate răul din bob. Porci mărunți, negri, parcă dați cu tuș de China, umblă peste tot ; au gușa disproporționat dezvoltată și capul sferic, bizar, părînd a rîde necontenit. Un iz pătrunzător de privată vine dinspre ogoarele tăiate cu săpăliga și pregătite pentru somnul iernatic ; îngrășămîntul natural

Scanned with OKEN Scanner

este cărat acolo în butoiașe fixate pe teleguțe cu două roți ori în ciubere cărate cu cobilița. Țăranul chinez n-are nas pentru *hui qi* (hui ți — miros urît), îngrășămîntul miroase a *hui xiang* (hui siang, orhidee parfumată), deoarece e hrana plantei dătătoare de pîine. Snopișorii de paie de orez, puși în picioare, stau ca popîndăii în vatra satului, așteptîndu-și noul ciclu care le e sortit ; vor deveni împletitură, hîrtie de scris, pînză de sac. Vînzoleala nu conteneşte pe ariile de treierat orez, acele platforme curate-ochi, scena unde se dă spectacolul spicului de orz, bătut cu îmblăcii de bambus, în mijlocul unui continuu vîrtej de hoaspă, boabă curată ca lacrima, colb trimis în văzduh și grijuliu vînturata pleavă.

Din nou intră în funcție teleguța pe două roți de cauciuc, neprețuita cotiugă chinezească. Cară ce cu mintea nu gîndești, fiind unealtă universală.

Să ne oprim niței asupra acestui aliat statornic al lucrătorului cu brațele, acest *perpetuum mobile*, de un infinit practicism, al vieții chineze.

Cotiuga pe două roți de cauciuc, ușoară ca fulgul, lesne de manevrat, adaptabilă la orice, este o născocire genială, dacă ținem cont de obișnuințele și felul mișcării în spațiu a mulțimii chineze. Cît e ziulica, din zori pînă la căderea nopții, mișună pretutindeni această mașinărie a tuturor posibilităților, care mută materia, bobinează spațiul, se înscrie de minune în opera de construcție a mulțimilor ce pulsează fără istov. Toți umblă, fug, se duc undeva, cară ceva cu cotiuga, mută de aici un lucru și îl aduc de acolo pe celălalt. Și ce cară ? Cară boabe, saci cu grînele pămîntului : orezul, secara, sorgul, porumbul. Cară nisip, deșeuri de hîrtie, cărămidă, cauciucuri, betoane, var, colaci de sîrmă, vergele de fier, țevărie, pietriș, țiglă, copertine ondulate de azbest, lemnărie, jordii de bambus, cărbune brichetat (turte cît palma, găurite ca un caşcaval). Și ce mai cară cotiuga ? Cară bumbacul, materia cu cel mai lung anotimp ; îl cară balotat ori în stare de floare, aşe-

zat straturi într-o împletitură pîntecoasă, ce ocupă toată şoseaua. Vezi adesea în cotiugă rogojini, zdrenţe (duse la centrele de schimb), coşuri, ceramică, oale, cutii, bidoane, tuburi de oxigen (satul chinez este o economie agrar-industrială, amestec specific orei de faţă). Dar să nu uit esenţialul : cotiuga cară munţi de ceapă, cartofi dulci, verze alungite (par obuze de brand), trestie de zahăr, adică tot ce dă multlucratul şi atoatelăudatul pămînt chinez, descîntat de mîinile, mintea şi sufletul ţăranului. Cînd distanţa cărăuşiei este apreciabilă, deasupra încărcăturii, sus pe cotiugă, se aşază neapărat bicicleta ; odată eliberată, cotiuga va fi remorcată la bicicletă şi cărăuşul va pedala cu sîrg, spre a nu pierde nici o fărîmă de timp.

Auzim ades vorbindu-se despre talentul chinezilor de a-şi iriga pămînturile sărace, de a le face fertile cu orice preţ ; expresia „cu orice preţ“ e la locul său, pentru că oricît ai investi în acest nobil scop : ingeniozitate, muncă fizică, materie, nu este — în concepţia chinezului — nici prea mult, nici prea scump. Pentru rodnicia pămîntului se sacrifică oricît, orice, oriunde şi prin mijlocirea a nu importă cîte braţe de muncă. Braţele de muncă ale celor 800 de milioane au — drept primă lege — tocmai menirea de a transforma pămîntul Chinei într-o „nesfîrşită grădină“, ceea ce au reuşit în bună măsură. Ne convinge de asta şi locul în care ne aflăm.

Înzăpezitul munte Tangnan e plin de capricii şi neprevăzut, dă mult de furcă satelor din vale, drept care ţăranii din Micul Sat Nou i-au venit de hac. Ascultaţi păţania. Muntele e ţuguiat, cu repezişuri prăpăstioase, bloc stîncos, fără vegetaţie ; vara pe caniculă sau iarna pe ger, nu importă, stîncăria se macină fără întrerupere, curge la vale, sub formă de pietriş şi nisip, ca dintr-o inepuizabilă carieră.

„Marele Dragon îşi scutură solzii !“ spun oamenii din vale.

Vînturile turbate şi abundentele ploi aduc scursura pietroasă în ţarinile satelor, inundîndu-le cu nisip şi pietriş, va-

Scanned with OKEN Scanner

luri-valuri, prăbușite ca din pîlnie ; cînd ți-i recolta mai dragă, te trezești cu ea zidită-n pietriș, bolind sub dune, solzii aceia îți vin în bătătură. Necazurile nu se opreau aici, deoarece Rîul cu Bobițe de Aur se afla el însuși în stăpînirea Marelui Dragon. La timp de secetă, toată apa rîului era băută de gulerele de nisip, nu ajungea la îndemîna omului, spre a fi distribuită pe ogoarele rămase în viață ; drept care acestea mureau lipsite de apă. În anotimpul ploios, dimpotrivă, distrugeau totul, fără putința de a le sta împotrivă. Ce au făcut țăranii din Micul Sat Nou ne-o spune Zhang Ming-hua (Giang Ming-hua), președintele brigăzii de producție :

„Am schimbat stratificația pămîntului, adică am întors locurile astea pe dos, ca o mănușă. Gîndirea noastră a fost aceasta : pămîntul din afund e bun și gras, deasupra e ceea ce făcuse rău natura prin vărsăturile muntelui. Să întoarcem totul pe dos ! am zis și ne-am pus pe treabă. În apropierea muntelui am lăsat un loc de fugă, pentru măcinișurile stîncii. De aici am deschis un canal subteran, la cinci metri adîncime, care conduce apele într-un lac de acumulare. Cînd plouă mult, surplusul de apă se furișează în straturile de nisip, aflate dedesubt acum, fără să afecteze culturile de la suprafață. Cînd e timp secetos, captăm cu ușurință și ultimul firicel de apă prin canalul subteran ori apelăm la rezerva din lacul de acumulare. Povestea este aceasta : pînza de nisip e regulatorul mișcării de ape, adică tocmai solzii Marelui Dragon lucrează acuma pentru noi“, sfîrșește țăranul Zhang Ming-hua și dă din cap de două ori, semn că a ajuns în miezul acestei pățanii cu nisipuri și ape.

Pogorîm în palma cîmpiei, unde cunoaștem altă ispravă a țăranilor din Micul Sat Nou, adică acțiunea *mută pămîntul și nivelează*. Îl mută la propriu. Patru sute de țărani lucrează pe un șantier plan, cît un aeroport : umblă ca furnicile, cară pămîntul de ici-colo, cu roabele, faimoasele cotiugi, la care se înhamă cîte doi măgărușI alături de omul conducător, cu mi-

Scanned with OKEN Scanner

nitractoarele, cu cărucioarele-platformă, cu coșurile jucate în cîntarul jordiilor cobilițare, cu orice. Nivelează pămîntul.

„Pe un pămînt inegal, cu valuri și gîlme, nu se poate face irigație ; pămîntul trebuie îmbunătățit continuu, adus să fie neted, ca în palmă", ne spune Zao Cî-qin (Țao Țî-cin) ajutorul șefului de brigadă.

Timp de cincizeci de zile, cei patru sute de țărani vor termina acest pat ideal pentru noile recolte. Dar nu se vor opri aci, urmează al doilea act al piesei : dintr-o zonă învecinată, semănată anterior cu grîușor, vor scoate calota pămîntului, îl vor scalpa, recoltînd fîșii și cuburi de semănătură, spre a le reașeza în patul cel bun, pe terenurile nivelate. Cînd operația este îngreunată din variate pricini, replantarea în pămîntul cel nou se face fir cu fir, spre a nu se pierde ciclul descrisei transhumanțe a grîușorului. Ce se întîmplă cu patul cel vechi ? Pămîntul, rămas gol, chel, este luat imediat la întrebări, nivelat ca în palmă, pentru alte „mutări" și alte recolte. Și tot așa mereu.

„Grîului îi place să fie mutat, crește mai bine", ne asigură răspunzătorul acțiunii *mută pămîntul și nivelează.*

„Cine asigură topometria cîmpurilor ? Aveți specialiști care execută măsurătorile ?" întreabă Al-Si.

„Nu !" spune cu simplitate și candoare șeful numitei operații, lăsînd totul baltă.

Citind o oarecare nedumerire pe fețele noastre, spune, descoperitor, izbindu-se cu palma peste frunte (ca orice țăran din Transilvania) :

„Nu v-am spus nimic despre *cei patruzeci,* fapt pentru care mă căiesc. Aceștia aduc în sat matematică, socoteli, măsurători."

Cei patruzeci sînt absolvenții unor școli din orașul Xian, care s-au stabilit pentru un timp mai îndelungat în Micul Sat Nou, spre a cunoaște asprimile vieții, spre a se deprinde cu munca productivă, spre a fi, și în acest mod, utili socie-

Scanned with OKEN Scanner

tății, făcînd practică în comuna populară, lucrînd cot la cot, în absolut toate muncile, alături de țărani. Nu este o acțiune pasageră sau de voluntariat, aceasta ține de reglementările programei de învățămînt și legile țării. Durata e variabilă — un an, doi, trei — o hotărăște ritmul de maturizare al candidatului. Fără numita atestare în cîmpul practicii (în uzină sau la țară), prin intermediul căreia tînărul „se freacă puternic de viață, îi cunoaște dulceața și amarul", absolventul unei școli gimnaziale sau tehnice nu poate aborda învățămîntul superior. Trecerea spre un alt stadiu al școlarizării lui, către o formă superioară de învățămînt, se produce — în aceste împrejurări — nu la voia expresă a tînărului, ci la inițiativa comunității de muncă în care respectivul „și-a însușit pulsul realității, a trecut prin focul transformator al muncii. A dat, adică, examen de practică revoluționară, nu în fața unui colectiv de profesori, ci în fața vieții însăși."

În cîmpul-șantier vibrează, sub rafale de vînt fîșii de pergament cu hieroglife roșii, lozinci (pictate de *cei patruzeci*) :

„Muncim cu hărnicie și dîrzenie cincizeci de zile pentru a cîștiga recolta anului viitor !"

Toată suflarea din Micul Sat Nou se află în cîmp : nu-l deosebești pe brigadier de săpător sau plantator, pe inginer de căruțașul cu cotiuga, pe secretarul de partid (și el cu săpăliga), de paznic, pe absolventul de gimnaziu de cobilițar. Toți fac de toate și sînt îmbrăcați la fel, pufoaică și pantaloni de doc negru, căptușiți, un soi de vestă groasă, cu găitane, șapcă și papucei de postav. E îmbrăcămintea celor din nord (sudicii au vestimentul mai colorat).

Bem ceai suav-mătăsos, ceai foarte slab, *ceaiul-după-amiezii-tîrzii* și mîncăm *shizi* (șîțî), niște poame gălbioare, dulci-acrișoare, cărnoase și cu saț, semănînd cu roșiile, dar cresc în pom (am răscolit prin toate limbile știute pe aici ca să le găsesc un corespondent ori denominația europeană, însă fără

Scanned with OKEN Scanner

succes ; neexistînd fructul, nu există nici expresia). Ni se aduc castane coapte şi gazdele noastre se bucură grozav că acestea cresc şi în România. Le spun că sînt originar din zona lor ideală, Maramureş. Bucuria gazdelor este şi mai mare. Rîd deodată, ca la comandă, iar logica intimă ce declanşează numitul rîs ar fi cam aceasta : uite, frăţioare, cum le potriveşte natura pe toate, au castane şi ei, ca şi noi, depărtarea nu-i o piedică, fructele astea dulci ne leagă oarecum prietenia cea dulce, încît bucuria e de partea noastră să vă găzduim şi să rîdem împreună de potrivelile naturii, motiv să vă fim recunoscători că aţi ales drept popas Micul Sat Nou, oferindu-ne cinstea să ne înfăţişăm cu tot ce avem şi să ne îndreptăm cugetul spre ţara dumneavoastră, pe care o respectăm, cu prietenie multă, cum respectaţi şi domniile voastre China, cu prietenie la fel de multă şi să trăiţi zece mii de ani...

Gazdele nu rostesc toate acestea, din pudoare şi delicateţe, dar de gîndit le gîndesc, poate mai în detaliu şi cu mai multă înfloritură imaginativă ; psihologia lor este prin excelenţă ceremonialieră, ceea ce dă distincţie şi fineţe celui mai simplu muritor. O atestă şi foarte popularul *zhu ni wan sui* (giu ni uan sui ; să trăieşti zece mii de ani) urare dinastică, practicată la vechile curţi împărăteşti, pe care chinezii au recuperat-o, au aşezat-o între acele foarte puţine lucruri preluate de revoluţie din arsenalul vechii Chine, spre a o repune în noul circuit de valori. Numita urare o adresează preşedintelui ţării.

Ni se umple un nou rînd de căni din *ceaiul-după-amiezii-târzii* ; oficiul îl fac două fetişcane ca două flori. Se cuprind între *cei patruzeci*. Pe una o cheamă Li Lin, pe cealaltă Liu Pin (Sprînceană Veselă) ; ştim, o, ce bine ştim că nu trebuie privite mai mult de o secundă ! Cine face altfel, îşi ia riscul ca gazda să devină Pin Pin (Sprînceană Tristă, Sprînceană Neagră) ceea ce nu este cazul.

„Castanele coapte primesc ceaiul bucuros, mai bine decît solzii Marelui Dragon", opinează Zhang Ming-hua, avînd

Scanned with OKEN Scanner

sprînceana total destinsă şi o limpede bună dispoziţie, care e chiar vinul întrunirii ; cu această spusă a gazdei ajungem în acel punct al convorbirii cînd pot fi adunate niţel firele spre avuţia agonisită de ţăranii din Micul Sat Nou, muncind în stilul şi după metodele de care luasem act.

Preşedintele Zhang Ming-hua spune din memorie un fluviu de cifre. Trec cîteva în carnet. 600 metri diguri, 400 metri canale subterane de irigaţie, cursul Rîului cu Bobiţe de Aur a fost schimbat, canale de irigaţie avînd o lungime de zece mii de metri, două lacuri artificiale în care înmagazinează 70.000 metri cubi de apă, 20 de puţuri mecanice, 120 hectare de pămînt ameliorat, o jumătate de milion metri cubi de pămînt strămutat, 170 de mii de copaci plantaţi, 16 drumeaguri pentru maşini şi tractoare, însumînd circa un kilometru, gospodării anexe (fabrici de faianţă, de lăzi), aşezăminte social-culturale (o şcoală primară, un dispensar, un bloc cu etaj în locul caselor de argilă bătută cu maiul) şi multe altele. Pentru iarna în care intraseră îşi propun să realizeze alte canale subterane, alte puţuri mecanice, alte terenuri strămutate, alte edificii concepute, alte sisteme ingenioase de pogorîrea apei în culturi, alte curse de întins Marelui Dragon şi aşa mai departe, pentru că viaţa nu stă în loc.

„Cîţi oameni realizează minunile astea ?“ vrea să ştie Iu-An ho.

Zhang Ming-hua îi spune bucuros :

„Micul Sat Nou are sub trei sute de familii, 1620 de suflete, care formăm laolaltă o brigadă de producţie. Vatra noastră sînt cele o sută patruzeci de hectare pe care trăim, muncim şi sperăm, făcînd pămîntul de sub tălpile noastre o grădină niciodată îmbătrînită.“

Ieşim pe uliţa porumbului spînzurat în plopi şi arţari, gata să urcăm în maşini. Dintr-o clădire alăturată se revarsă în înserarea prematură şuvoiul melodios al unui cor de copii : sînt cei de la grădiniţă, care învaţă, scandînd şi cîntînd, lu-

Scanned with OKEN Scanner

cruri folositoare pentru mai tîrziu. Al-Si vrea să-i vedem. În încăperea mică, cu geamurile larg deschise, în ciuda frigului (așa se obișnuiește pretutindeni), un pîlc de treizeci-patruzeci de copii, încotoșmănați și grei ca pepenii, strigă cu voci metalice, cît îi ține gura, adevărurile vîrstei lor : că dușmanul e rău, leneșul păgubos, frumoasă e țara, nemuritor e eroul, orezul din sudoare se naște și digul bine făcut oprește orice fluviu. Educatoarea le spune rar, sacadat, cu voce clară, fiecare raționament, apoi vocea femeii este imediat inundată de tunătoarele voci ale micilor învățăcei, care repetă zicerea, extaziați că descoperă adevăruri nesfîrșite, cum nesfîrșită e și pofta lor de viață, de cunoaștere, de afirmare.

Sînt rugat să le spun cîteva cuvinte, dacă tot am intrat acolo. Le spun că sîntem trei oameni buni, care venim dintr-o țară îndepărtată și că țara aceea se numește România...

„Luo-ma-ni-a !“ irumpe uraganul vocilor metalice, smulgînd cuvîntul din gura translatorului.

Le mai spun că și în țara aceea îndepărtată copiii sînt frumoși, ca și ei, au ochii mărgelați și părul negru.

„Ne-gru !“ revin ca un talaz vocile.

Și ei știu cînta, recita, lucra, exact ca și cei mari.

„Cei-mari !“, mă secondează corul lor.

„Și să creșteți mari, sănătoși, țării de folos, zece mii de ani !“

„Zhu ni wan sui !“ cad vocile în cascadă, gata să se prăbușească pereții peste noi.

Plecăm din Micul Sat Nou cu sentimentul că am participat și noi la domolirea Marelui Dragon, că sîntem mai bărbați și mai copii, în același timp.

Noaptea mi-e cu năbădăi : visez fluvii de cotiuge albastre fugind pe Calea Lactee, strămut pămîntul în cupola concavă

a cerului și mă cert de mama focului cu un înlocuitor al lui Dumnezeu (profesorul meu de latinește), pe care îl zgîlțîi de bărbuță, strigînd :

„Ai văzut că declinarea-i posibilă ? Să-mi trăiești zece mii de ani, *servus humulius !* “

Scanned with OKEN Scanner

temple, palate, pagode

Mai degrabă treci marea decît să intri pe poarta casei bogaților.

Nu cunosc vreo realitate extrem-asiatică mai înșelătoare decît lumea templelor, palatelor și pagodelor. Ea exercită fascinație, hrănește foamea noastră de necunoscut, de „altceva", așezămintele de cult fiind tot atîtea rampe de lansare a spiritului nostru în universul incert și difuz de legende, invocații zeiești, credințe, ritualuri, semne, magii, cabale, practici onirice, zodii, mersul astrelor, întruchipări himerice, chei, ocultism, tîlcuri criptice, fantasme, piatra filozofală, heraldică de numere și simetrii — viespar deopotrivă înfricoșător și extatic, unde sacrul și demonicul coexistă cu întregul arsenal ceremonialier, cu fabuloasă scenografie proprie, cu galeria de personaje și, nu în ultimul rînd, cu trena de mister ce însoțește toate aceste fructe (dulci și amare) ale fanteziei omenești. E oceanul mitologic, bun și rău, frumos și hîd. Cine se încumetă prea departe în largul lui riscă să-și piardă busola (precum nefericitul Ulysse, dus de febra cunoașterii și supus atîtor încercări); pericolele îl pot răzbi, devora, în caz că n-are destulă combustiune de spirit și virtuți clare pe care să le contrapună. Prețul vagabondajului în apele moarte pot fi dezechilibrul, incertitudinea, spaima, experiența deșartă (cum am văzut de atîtea ori). Nu stă în intenția noastră să ne plimbăm donchijotește prin grădini fermecate, fără vreun rost anume, dar nici a ignora nu putem această a doua oglindă, care este chipul transfigurat al lumii reale. Templele, palatele

și pagodele Chinei sînt corpul material al acestei realități fumegoase, care însoțește comunitatea, învestmîntîndu-i actele și istoria, ca un nimb al eternității chineze.

Merită un examen mai atent templul, palatul, pagoda și pentru răul lucru că numitele așezăminte prea au fost identificate obsesiv și unilateral cu zeiescul, ceea ce este o eroare. Caracterul cultic și ceremonialier al acestor lăcașuri nu exclude (nu poate exclude) *laicismul* cu care le-au învrednicit oamenii, împrejurările concrete ale istoriei chineze. Ar fi nedrept să negi ori să diminuezi funcțiunea primă, cea sacrală, dar tot atît de nedrept este să ignori pe cea de a doua, lumescul acestor instituții ale continuității, substratul lor profund omenesc, deoarece se regăsesc aici, vom vedea, pîinea și sarea pămîntului chinez, durerea și speranța, lupta oamenilor contra naturii stihice.

Din Templul cerului *(Tientan)*, s-a invocat, timp de peste o jumătate de mileniu, la fiecare 15 ianuar, timpul bun de agricultură și recoltele îmbelșugate. Sub raport arhitectonic, Templul cerului este expresia cea mai larg cuprinzătoare, mai limpede a triadei templu-altar-pavilion, o magnifică quintesență a acesteia. Sub raport moral-filozofic, este un imn închinat cerului domesticit, umanizat, adus pe pămînt, pentru bucuriile simple, pentru hrană, pentru viață, pentru perpetuarea speciei. Ansamblul e monumental, celest, palpită în aerul Capitalei chineze ca o enormă orhidee albă. Nici o inerție nu-l atinge : evadează în cele patru zări, ca imediat să se restrîngă în multiple rotocoale de marmură și joc rotund al volumelor, dispuse în sistem și în mișcare, în jurul unor axe proprii, care nu se văd dar se simt, se intuiesc, un triumf al simetriei, echilibrului și armoniei. Nu poate fi înțeles fragmentar, ci numai în totalitate, în viziunea sa integralist-cosmogonică, subordonată ideii (materialistă, în fond), că cerul și pămîntul își dau mîna, spre mai binele oamenilor. Cine privește de la o anumită depărtare sanctuarul, va observa că

Scanned with OKEN Scanner

încadramentul de lemn al acestuia se bolteşte la nord, închipuind rotunjimea Cerului, în timp ce la sud ia formă pătrată, reprezentarea naiv-mitologică a Pămîntului.

Se pătrunde în ansamblu dinspre soare-apune, pe o alee austeră, de o jumătate kilometru lungime, străjuită de chiparoşi chirciţi, parcă pietrificaţi, în care vîntul geros al lui decembrie şuieră a morţiu. Un rînd de trepte ne saltă cu cîţiva metri mai sus, într-o terasă largă de 35 de picioare ; e bulevardul sacru, care leagă partea sudică, pămînteană, de cea nordică, cerească, trecînd prin portalul cu trei boltiri (Poarta invocaţiilor pentru recoltă bogată) şi ajunge la palatul perfect rotund, din marmură albă, ca zahărul, înconjurat de horbota balustradelor, pline de basoreliefuri florale şi geometrice, tot albe, tronînd pe un postament lenticular, în trei trepte. De aici ţîşnesc spre cer, ca nişte flăcări, columnele roşii de lemn ale templului, pe care se sprijină pălăria cu trei nivele a acoperişului conic — observaţi prezenţa numerică şi volumetrică a simetriei de trei ! — îmbrăcat în olane de un albastru ultramarin, în care lumina oţelie a nordului scînteiază nemaipomenit. E Templul cerului, inima întregului sanctuar, unde se oficia invocaţia *Chi-nien* („Cere-i cerului belşug“) către divinitatea Tien, în puterea căreia se află recoltele bune. Palatul este opera meşterilor dinastiei Ming (1420) şi se întinde pe un spaţiu construit de aproape 6000 metri pătraţi. În ultimul an al ultimului deceniu al secolului trecut, a ars din temelii, lovit de trăznet, dar se reface imediat, în anul următor, cea mai recentă lucrare fiind consemnată în 1971, cînd pentru restaurarea acestui templu guvernul popular a cheltuit 700.000 yuani (circa 7 milioane lei). Palatul este eminamente din lemn masiv, alcătuit prin îmbucare de grinzi, structurile bazîndu-se exclusiv pe principiul echilibrului de forţe, în absenţa oricărui alt element constructiv (piatră, ciment, cuie, bare metalice), totul gravitînd în jurul masivelor columne de cedru de Yunan şi Suchian, *nan mu*, de 1,2 metri grosime şi

Scanned with OKEN Scanner

înalte de 16 metri, dintr-un singur trunchi fiecare, dispuse în trei cercuri concentrice, potrivit ecuației 12-12-4, respectiv lunile anului (în exterior), cele 12 trepte ale unității de timp zi-noapte (în zona mediană) și cele 4 anotimpuri (interior). Un monumental calendar agrest, măsurînd 38 metri înălțime și un diametru de 30. Pereți nu există ; aripile largi ale unor paravane parcelează spațiul circulat, înlănțuind ingenioase grilaje sculptate, console, rampe, căpriori, în ambianța cărora obiectele par a zbura sub acest cer multicolor, evanescent, de lemn. Culorile sînt roșul viu (structurile de susținere), verdele-crud (realități pămîntene), albastrul (cerul), galbenul auriu (tot ce mișcă și zboară). Dedesubt sînt tronurile de palisandru, cel mare pentru împărat (Fiul cerului), cele mici, laterale, pentru neamurile lui. În centrul palatului, pe simetria sus-jos, șed încovrigați dragonul și phoenixul, ciopliți în marmură albă ; dragonul zburînd prin tării, simbol al unirii dintre grație și forță, este al împăratului, iar phoenixul, pasărea de foc, este a împărătesei. Ies la aer, sub cerul-cer, să respir miresmele pe care le răstoarnă aici marea de pini piperniciți ce împresoară sanctuarele, pini (zic cunoscătorii) de o jumătate de mileniu vechime.

Hoang Kun-ü („Puterea împăratului e universală") este al doilea palat al sanctuarului, mai mic decît primul (înălțimea 19,5 metri, diametrul 15,6 metri), conceput similar, cu o singură deosebire : în țuguiul cupolei, deasemeni albastră (semănînd cu o pălărie de orezar), șade un bulb auriu, imaginînd universul rotund, ca un tot finit, strălucitor. Acest palat, apreciat de unii ca fiind mai îndrăzneț, mai aproape de perfecțiune, este tot un vestigiu al dinastiei Ming (1538) loc de pomenire a morților dinastici, cum o atestă panourile sculptate (niște lemne de căpătîi), pe care stă scrisă credința că marii morți devin zei ; de aceea, întîiul nume al acestui lăcaș era *Tai Shin-te* (Palatul zeilor). Vizitatorul e sfătuit să nu părăsească curtea interioară (65 metri diametru) fără a se juca

„de-a ecoul" : mă postez pe lespedea *Shan yin-shi* (A Triplului ecou), să verific întreitele reverberări ale unui cuvînt strigat la întîmplare și, mai departe, îngenunchez la Peretele Ecoului sau Paravanul vorbirii în șoaptă, un zid semicircular cu acustică perfectă, care conservă sunete abia perceptibile și le comunică nealterate de-a lungul convexității sale, la mare distanță. E telefonia fără fir a palatului, ce încîntă pe vizitator.

La sud, în dreptunghiul împrejmuitor ce închipuie Pămîntul, se află marele altar, vastă scenă în aer liber, compusă din trei terase de marmură albă, de formă perfect circulară, care se suprapun descrescînd în sus peste lenticula mare, de la baza promontoriului scenic (51,2 metri), se așterne una mediană (30,5 metri), cea de a treia, a ofrandelor, în planul superior, este un ring cu unică deschidere de compas (5,4 metri), în a cărei tipsie înnisipată împărații au oferit cerului (timp de patru secole) viței înjunghiați, vase cu grîne, vin și untdelemn, îmbunînd astfel pronia cerească întru fertilitate și proclamînd — prin rugă, dans, cîntec și ospețe — Sărbătoarea Primăverii (15 ianuar, stil vechi), prin care se inaugura anul agricol.

Sînt ceremonii agreste, comparabile cu cele închinate zeilor Demetra (Demeter) și Dionyssos, oficiate de anticii greci, cu o singură dar foarte importantă particularitate : spre deosebire de Delphi sau Olympia, Marele altar din Templul cerului are, de sus pînă jos, o structură magic-astrologică, ordonată după o geometrie cosmogonică ce întruchipează cerul mitologic chinez. Trepte, portaluri, balustrade, simetria de numere și geometrismul de forme (cercul înscris în pătrat și pătratul încăput în cerc) sînt subordonate dialogului cu puterile magice, care trebuie îmbunate, să slujească rodirea pămîntului, să îndestuleze oamenii. E obsedantă în Marele altar frecvența numărului de 9, considerată a fi expresia norocului, în sensul că nu trebuie să ajungi niciînd la numărul finit, la 10, bunăoară, care este al nenorocului, cum e 13 în Europa.

Scanned with OKEN Scanner

Deci, vom avea cîte 9 trepte, care se distribuie concentric, pe fiecare terasă în cîte alte 9 și multiplii acestora, cuprinzînd astfel radial, în acest vîrtej al seriei magice de 9 × 9 stratificări, trepte, balustrade, căi de acces, portaluri, totul. Zilele anului chinezesc (anul lunar) și diviziunea graduală a bolții cerești se regăsesc în cei 360 pociumbi (tamburi) ai balustradelor. Cele patru căi de acces cu arcuri de poartă azvîrlite în patru zări, evocă — lesne de ghicit — punctele cardinale și, totodată, anotimpurile. Astronomia magică sau magia astronomică (ziceți-i cum vreți) se încorporează astfel în ritualul pentru divinitatea Tien, a fertilității.

După acest cam lung dar poate necesar preambul, ne vom refugia în corpurile elipsoidal-tronconice ale pagodelor chinezești, asemănătoare cu coșnița stupului de albine.

Pagoda celor șase armonii (cu 13 nivele, înaltă de 60 metri fără 11 centimetri) a fost ridicată pe fluviul Cen Tsian, lîngă Hanzhou, în urmă cu 107 ani, în timpul dinastiei Sun-nord, din blocuri de piatră și cornișe evazate, totul îmbrăcat în dulapi de lemn masiv (lac roșcat), bine înscris în spațiul veșnic verde al peisajului colinat, lîngă luciul albastru al fluviului. E foarte apreciată această lucrare a arhitectului Moi Shîn, cunoscut și printr-o altă operă de prestigiu : a construit un pod într-o zonă cu nisipuri migratoare, după ce eșuase în acest loc dificil o companie olandeză. Dar să ne întoarcem la Pagoda celor șase armonii, care îndeplinise — pe de o parte — rolul de far, aici, la 100 kilometri de Marea de Est, loc de inundații (mareele debordează pînă la doi metri peste nivelul mediu) și — pe de altă parte — rolul magic de potolire a stihiilor apei. Îi zice Pagoda celor șase armonii deoarece — domolind apa, cel mai crunt dușman al chinezilor — se considera că templul budhist împacă toate armoniile universale, adică nordul cu sudul, cu estul, cu vestul, cu cerul, cu pămîntul, și fiecare dintre acestea cu fiecare. Sînt cele

 șase armonii și tot atîtea destinații ale invocației pe care o

Scanned with OKEN Scanner

săvîrșise această pagodă aflată sub paternitatea zeului apei. Revoluția i-a învățat pe oameni să nu mai săvîrșească astfel de invocații deșarte, le-a dat alte remedii : au construit pe acest loc des măturat de ape un dig de 300 kilometri lungime și mareele au fost îngenunchiate. Farul nu mai este de trebuință, cum nu mai este de trebuință nici (mai ales) templul-descîntec, devenit acum obiect de curiozitate turistică.

Sînt nenumărate victoriile chinezilor contra dușmanului multimilenar — apa — azi pus la respect prin hărnicia și solidaritatea popoarelor Chinei sub deviza „Ridică digurile înainte să vină apa". Există o tradiție în această luptă acerbă, care nu cunoaște pauze. Încă în societatea sclavagistă, se menționează vitejia fără seamăn a conducătorului de mase Taiü, desemnat în fruntea oștilor țărănești pornite să învingă inundațiile ; înțelepciunea și bravura legendară ale lui Taiü au condus țărănimea la multe izbînzi, motiv ca fiul acestui om din popor să fie ales — prin liberul consens al comunității — împărat al dinastiei Shia (secolele 21—16 î.e.n.). Ori, mai aproape de noi — și totuși la peste 1300 ani distanță ! — în strălucita dinastie Süi (581—618 e.n.) este săpat canalul navigabil Peking — Hanzhou, lung de 2000 kilometri, una dintre cele mai impresionante lucrări de acest fel din istoria civilizațiilor. Nimic nu e prea mult, prea scump ori prea impunător cînd e vorba să celebreze apa, considerată a fi „muma existenței" și de aceea elementul cel mai îndeaproape înrudit cu DAO (calea, sensul, rînduiala firii, datul). Anticii chinezi caracterizau apa în felul următor : nu opune nici o rezistență, e umilă, caută locurile cele joase, dar cît de puternică este ea tocmai prin lipsa de rezistență și prin știuta ei umilință. Apa închipuie maternitatea, legată e prin mii de fire de fecunditate, de existența embrionară, de naștere, de tot ce e germinativ ori înmugurește fraged. Dar, vai ! legată e, în aceeași măsură, și de moarte.

Scanned with OKEN Scanner

Exista în vechime, spune legenda, un Făt Frumos al Ploii, Ci Sung-zi, care stăpînea norii de pe cer cu o nuieluşă, îi grupa sau îi despletea, precum păstorul turmele sale, le poruncea să-şi deşerte udeala, lovind cu vergeaua într-un vas cu apă şi vraja lui se împlinea. În aceeaşi ordine de ficţiuni mitologice se cuprinde dansul pasărei Shang yang, un soi de paparudă chinezească, oficiată de copilandri sărind într-un picior, în ghemuire şi omoplaţii adunaţi mult în faţă, reproducînd astfel tontoroiul pe care îl face „pasărea ploii", ce prezida descîntecul lor. Nu se opreau pînă la totală epuizare. Sînt ritualurile păgîne ale apei.

Pagoda celor şase armonii este ivită din patima ancestrală a chinezilor de a nu se lăsa îngenunchiaţi de apă, de a fi uitată pentru totdeauna povestea cu Noe şi arca lui.

Trezirea la ore mici şi veghea o simbolizează Pagoda cu clopoţei din Xian, de la înălţimea căreia cei din vechime verificau „ceea ce este şi nu este", privind îndelung orizontul, punînd în diferite simetrii şi raporturi panorama oraşului cu punctele cardinale, spre a şti dacă nava oraşului alunecă bine pe apele timpului, dacă concordă cu astrele. Mă sui şi eu în acest turn de veghe şi meditaţie, în foişorul celui de al treilea etaj, după socotelile mele, ca să descopăr (totuşi) că sînt la cel de al doilea nivel. Constructorii de pagode utilizau în chip curent jocul de-a nivelele prin adăugarea mai multor „aripi", acele cornişe de acoperiş prin care sporeau iluzoriu, uneori pînă la dublu, numărul etajelor. Pagoda în care mă aflu e de minimă altitudine (36 metri), ridicată în centrul oraşului, în inima fostului cartier manciurian, din lemn de molid masiv. Aşezămîntul fusese cîndva închisoare, ca să-şi reia apoi rosturile de început : veghea zi-noapte asupra oraşului, contra incendiilor şi era, totodată, clopotniţă pentru trezirea matinală a cetăţenilor. Confirmă această funcţie clopotul uriaş, pe care e gravat semnul daoismului (☲) în toate variantele posibile. Clopoţeii din cornişele exterioare sînt evident ai vîntului, cîntă

Scanned with OKEN Scanner

ca din țiteră la cei mai imperceptibil curenți de aer. Patru sînt culorile — verdele, albastrul, roșul, galbenul — și tot patru sînt deschizăturile de poartă ale pagodei, care se prelungesc în vatra orașului, în patru bulevarde drepte ca lumînarea, parcelînd orașul, ca o plăcintă tăiată în patru bucăți egale — sînt cartierele lui.

Pe Colina Tigrului, lîngă templul Yün-ye, se află Pagoda înclinată, a breslei țesătorilor de mătasă și a meșteșugarilor de porțelanuri din Juzhou (pare-se) prin care aceștia omagiau aceste meșteșuguri primordiale ale sudului Chinei. În turnul pagodei meșterii zidiseră un adevărat bazar al produselor lor (vase de porțelan, mătasă țesută, magnifice broderii), care au zăcut neștiute 1000 de ani ; le-au descoperit niște electricieni urcați acolo (în 1954) să instaleze un paratrăznet. Prețioasa captură a devenit material didactic la Institutul de artizanat și broderie creat în scopul conservării artelor tradiționale. Totuși faima pagodei *Yün ye sî ta,* o constituie curiozitatea înclinației sale de 15 grade, spre dreapta, gata să se prăbușească ; nu se va întîmpla asta, la baza monumentului s-a injectat lapte de beton și s-au introdus bare metalice, ca turiștii să aibă din acest turn Pisa al Chinei priveliști mirifice asupra vastului spațiu deltaic și asupra colinelor copleșite de culturile de ceai de iasomie.

Due (Tuîă), Pagoda marii gîște sălbatice (dinastia Tang) evocă febra cunoașterii, propovăduind austeritate și trudă pe brînci pentru acumularea înțelepciunii pămîntului. A fost înălțată în anul 700 e.n. pe 7 nivele, la 70 metri înălțime (a se observa obsesia de șapte) în cinstea și după concepția lui Tang Sen-cean, marele pelegrin budhist (călătorise pentru învățături în India, Pakistan și Nepal) ; reîntors, s-a închis în acest turn de meditație 11 ani, spre a pătrunde tîlcurile canoanelor budhiste și a le traduce în limba *han.*

Trec acum la „budhistul călătorind pe apă", desculț, îmbarcat pe un pai de orez, cu botinele atîrnate în băț (semnul

credinței ce îl mînă prin lume), după care a stat o mulțime de ani în genunchi, în poziția „diamant", în totală meditație, pînă ce peretele lîngă care se afla s-a tatuat prin umbră neîntreruptă cu forma trupului lui. Legenda asta o găsesc gravată într-o lespede de marmură din muzeul de istorie din Xian, cea mai mare aglomerare de vestigii confuciene. Peste 1000 de pietre scrise sînt depozitate aici, majoritatea propovăduind învățăturile lui Confucius (Kong Fu Zi), cunoscute sub denumirea „cele 13 cărți ale timpurilor străvechi" (12 din dinastia Tang, a 13-a din dinastia Qing-Țing). Ce sînt numitele scrieri : legi, reguli cetățenești, obligații de dreaptă conduită morală, poezii anonime, ziceri, evenimente de cronică, necrologuri ale marilor morți ș.a.m.d. Încă prin anul 1090, veneau aici mulțimile în pelerinaj să citească tablele cu învățături, blocuri masive de piatră, așezate pe carapace de țestoase sculptate, simbol de viață lungă. Cum sîntem și noi tot pelegrini, dar sosiți aici pentru o altfel de cunoaștere, pentru o altfel de învățătură, ne lăsăm furați de o dispută filozofică în pavilionul Bolovanului cu cele mai vechi hieroglife (anul 770 î.e.n.), un soi de Omphalos chinez, în care se povestește despre felul vînătorii împăratului cînd, țac ! Zu ne fotografiază. Sîntem pe locul despre care dogma afirmă că ar fi (la propriu) Buricul pămîntului.

„Merci. Nous sommes devenues deja confucianistes" [1] strigă Iu An-ho, cuprins de o liberă șotie.

„Moi, au contraire" [2], vine replica lui Zu, dublată de un zîmbet condescendent, cețos, enigmatic, din care ghicesc o posibilă gafă.

Revoluția chineză are toate motivele să se dezică de Confucius, ale cărui învățături sînt, în condițiile de azi, inacceptabile. Esența filozofiei sale este fatalist-pacifistă, deoarece

[1] Mulțumesc. Noi am devenit deja confucianiști.
[2] Eu, dimpotrivă.

Scanned with OKEN Scanner

toate preceptele (etica raporturilor între semeni), respectul îndatoririlor în relațiile individ-familie-societate, preluarea sacră a arsenalului ritualier-tradițional, idealul de mulțumire, tihnă, pace, seninătate etc.) au la bază ideea de supușenie, de împăcare cu orice preț, propovăduind calea „mijlocie", tăria de a îndura cu stoicism tot ceea ce se interpune între om și rînduielile sacrosante ; tradiționalismul inert, conformismul de esență birocratică, îndemnul la non-acțiune, proprii acestui cod moral sînt — evident — atît de inactuale, de străine vieții de azi a Chinei, unde inițiativa, curajul revoluționar, acțiunea dinamică, spiritul de neîmpăcare cu stările vechi, rigide, se află pe întîiul plan...

Sînt gîndurile pe care mi le trezește, firesc, ceața și ermetismul acelui zîmbet difuz de pe faciesul lui Zu.

Cu o explicabilă strîngere de inimă, pătrundem în bastionul de tristă faimă Orașul interzis, cum e numit curent Palatul imperial (Palatul de iarnă), datorită inaccesibilității lui pentru muritori, a strălucirii și bogăției îngrămădite acolo, a orgoliului dinastic ce iradiază din fiecare piatră, a fastului nepămîntean în care vițuiau „Fiii cerului", a rapacității ce guverna acest univers al trîndăviei și plăcerilor, care n-au pereche în alt loc pe pămînt. E o piramidă a nesațului. Atît de multe valori vîrfuite aici. Atît de multe palate strînse ciopor. Atît de multe scumpeturi puse straturi-straturi, ca într-o cămară de apocalipsă. Atît de multe divinități și atît de puțină omenie. Atît de multă ură. Atît de mult jaf. Atît de multă tihnă bazată pe forță și cnut. Atît de multă (totuși) spaimă. Atît de multă fericire clădită pe foamea sutelor de milioane de dincolo de zid. Atît de mult noroc supt din nenorocul mulțimilor. Atît de multă viață sub sigiliul imanent al morții. Atît de multă moarte stropită cu balsamul mincinos al vieții eterne. Toate au convițuit aici într-un amalgam demonic, timp de peste o jumătate de mileniu, cît a trăit, a prosperat și a murit Orașul interzis. Azi este orașul primitor,

Scanned with OKEN Scanner

deschis, orașul accesibil sutelor de milioane de chinezi, care se plimbă înlăuntrul lui în cohorte, ca printr-o demult trăită sodomie. Nu blestemă, dar nici nu preamăresc acest oraș al zădărniciei, pe care îl traversează uimiți dar detașați, ca eșuații pe o planetă străină.

Sîntem sfătuiți să „cucerim" Orașul interzis din prima zi a vizitei dată fiind vastitatea lui, adică să îngurgităm impresii pe nerăsuflate, spre a putea apoi reveni iar și iar, pentru omogenizări și precizări de repere, pînă la totala limpezire a celor văzute și ordonarea lor într-o viziune proprie. Totul bine și frumos, dar mie sfatul nu-mi folosește. Întîia vizită mă umple pînă la saţietate de splendorile moarte ale acestui oraș mort. Încîntarea mea — reală și continuă — este de ghiață, încît nu simt cea mai vagă dorință de a reveni aici. Preamultul mă obosește, de parcă m-aș trezi dintr-un somn otrăvit cu parfum de crini.

În Orașul interzis se ajunge îndeobște din Piața păcii cerești, prin Poarta amiezii, intrarea principală în vastul patrulater (7 200 000 m^2), unde felul vieții și morții dinastiilor Ming și Qing s-a păstrat ca într-o cronică. O cronică în marmură, în lemn, în aur, în fildeș, în jad, în argint, în porțelan, în mătasă, în palate, în oglinzi de apă, în grădini de vis, în arcuri de portale, în pavilioane parașutate din cer. Nu vom putea cunoaște amănuntele acestui abandonat paradis, deoarece numai descrierea celor peste 9000 săli împărătești ar necesita multe tomuri. Mai degrabă să prindem în auz ceva din șoptirea de dincolo de timp a Orașului interzis, să instalăm în simțuri o fărîmă din climatele sale — iată ce voim de la orașul împăraților.

Grandiosul dominion Ming și Qing se divide în două părți distincte. Jumătatea dinspre miazăzi a patrulaterului e rezervată politicestilor treburi, ceremoniilor de domnie (suirile pe tron, onomasticile împărătești, celebrarea anului nou lunar și sărbătoarea solstițiului de iarnă, recepțiile, primirea marilor

soli, decernarea titlurilor imperiale, adoptarea legilor, a decretelor prezidențiale) evenimente adăpostite de Palatul armoniei supreme, Sala armoniei nedesmințite și Sala armoniei ocrotite, edificiile de primă importanță ale stabilimentului, orientate cu fața spre soare-răsare ; aici nu pătrundea nici pasărea din cer, în afara suveranului și a asistenței acestuia. Spre miazănoapte, în partea posterioară a patrulaterului, sînt palatele unde se derulau treburile curente împărătești, audiențele, tratativele de stat, ori se aflau apartamentele suveranilor, buduarele împărăteselor, ale concubinelor, ale demnitarilor de rang mare, sălile de banchete și spectacole, altarele de jertfă pentru zeul taoist Hsiuan-wu, pavilioane de dulce tihnă, porțile și foișoarele de priveliște frumoasă, grădina imperială pentru plimbări și meditație ; se disting între acestea Palatul purității cerești, Sala solidarității, Palatul păcii pămîntești, Șapte palate estice, Șapte palate vestice și, desigur, dulcea grădină cu jocuri de apă, cu pini și chiparoși, cu alei umbroase, ce se distribuie în horbota de verdeață și stîncărie a unei coline artificiale. Este un univers complet, născut din tentația totalitară a celor puternici, care au voit — o, ce mult au voit ! — să simtă asta din fiecare detaliu al viesparului, să dureze ceva fără pereche în lume. Și au reușit. Prețul operei : au muncit aici timp de 14 ani (1406—1420) 150.000 artizani din toate meseriile pămîntului și, în medie, cîte un milion de țărani cu brațele anual, omenire chineză care a încorporat în lucrare o mare parte din avuția țării, estimată în tone de aur, în piramide de orez, în munți de păduri, în truda și foamea mulțimilor, mari cît spațiul Chinei.

Orgolioasa citadelă feudală se înconjoară cu ziduri în creneluri, înalte de zeci de metri, cu turnuri de veghe și un șanț de apă, larg de 52 metri, care se încolăcește ca un dragon în jurul inespugnabilei cetăți. Zice-se că la porțile ferecate ale Orașului interzis s-a născut proverbul „Mai degrabă treci marea decît să intri pe poarta casei bogaților".

Scanned with OKEN Scanner

Mă aflu în curtea principală a Oraşului interzis, acoperită cu un gros covor de dale de piatră, mîncat de timp, încît pare a fi un strat de oseminte omeneşti. Întăreşte această senzaţie obsesia de alb-fumuriu al marmurei, prezentă pretutindeni : în Podurile apelor de aur, cinci la număr, în promontoriul cu triplă terasă pe care şade semeţ Palatul armoniei supreme, în volbura treptelor şi balustradelor sculptate, a tamburilor împrejmuitori, încît te dor ochii de albul care invadează spaţiul, ţinîndu-l strîns sub dictatura lui nobiliară. În această arenă semicirculară veneau curtenii să se închine suveranului, căzînd în genunchi şi preaslăvindu-i puterea, orînduiţi-parcelaţi în nouă formaţiuni, după cele nouă ranguri la care avea acces conform regulilor sacrosante. La ceremoniile mari, împăratul şedea în faţa Palatului armoniei supreme pe o estradă centrală, să fie văzut de mulţime, rapoartele marilor demnitari le asculta pe terasa intermediară şi, în sfîrşit, cobora pe treapta a treia sau pe covorul de marmură care traversa curtea numai în absenţa oricărei asistenţe, doar el cu suita, în răgazul dintre două auguste fapte ; toate aceste apariţii erau tămîiate de cele 6 enorme vase de ars mirodenii (lemn de santhal, mai ales), erau măsurate de ceasul solar, erau privegheate de leul de bronz, strîngînd în ghiare sceptrul puterii, avînd alături barza şi broasca ţestoasă, monumente totemice, simboluri de viaţă lungă şi fericire. Iată palatul, mai exact pavilionul central al Armoniei supreme, numit şi Sala clopotelor de aur, măsurînd o înălţime de 35 metri, susţinută de pilaştri de molid de Yunan şi Sechuan, croiţi dintr-o bucată, de 12 metri fiecare. Tronul împăratului e flancat — pe lîngă berzele de viaţă lungă — de doi elefanţi, exprimînd în limbaj mitologic traiul tihnit şi buna sănătate.

Ieşind din palat prin poarta a doua, spre nord, apare dinaintea ochilor mei alt palat, nu mai puţin strălucitor — este al Deplinei armonii — destinat apariţiilor prime ale împăratului ; sosea aici purtat de opt servi cu lectica daurit-înmătă-

Scanned with OKEN Scanner

sată (oala de noapte îl însoțea în litieră), spre a se înveșmînta în odăjdiile de ceremonial și tot aici își primea suita.

A treia curte interioară — sînt douăsprezece în total ! — oferă ca pe tavă cel de al treilea palat, al Armoniei ocrotite, nu mai puțin somptuos, desigur, clipă în care noi, cei trei pelegrini români, jurăm să nu ne mai extaziem de nimic, să ne dezbrăcăm de necontenitele uimiri, să ne vedem de drum, privind cît mai detașați, „la rece", nemaivăzutul și nemaiauzitul care se așterne fără încetare dinaintea noastră. Deșartă făgăduință ! Nu izbutim nicidecum, îndeosebi Iu An-ho, care conversează în versuri cu umbra împăraților de odinioară, îi probozește de mama focului, așază (mental) în tronuri cîte un țăran din satele lui de pe Mureș, ori cheamă, cu meșterită vorbă, cîte o fătuță, din tinerețea lui de Cugir să șadă în scumpele jilțuri, pe canapelele din buduarele împărăteselor, le dă coroane cu pietre rare, paftale, ace de fildeș de pus în conci, fermecate oglinzi ; îi smulge apoi pe toți aceștia din nevisata lor lăfăială, distribuie țăranilor tot atîtea nevisate titluri împărătești, poruncindu-le să se împrăștie, să plece degrabă la casele și munculița lor din Transilvania, spunînd mînios :

„Hai, gata, arăduiți-vă odată, că vă așteaptă muierile și cucuruzul necules !"

Gestul poetului nu mi se pare ne la locul său, deoarece pavilionul în care ne aflăm adăpostea pe vremuri examenele de curte, avansările în grad, acordarea marelui rang împărătesc *jin shi* (țin și) și a primelor trei titluri dregătorești *tchoung yuan, pang yen* și *tan hua,* care îi planta pe curteni, pe demnitari, pe dregători riguros pe treptele ierarhiei imperiale, dîndu-le un loc pe piramida huzurului și înfruptării pe nemuncă.

Nu putem părăsi prima jumătate a Orașului interzis — grandilocventă, ritualieră, oficială — fără a cerceta, în fugă măcar, sigiliul în piatră al grandorii fără seamăn ce a guver-

nat locul : este toboganul de cădere a apei „Nori și dragoni“, care se lăfăie pe treptele celui de al treilea palat, bloc de marmură albă, dintr-o bucată, măsurînd 16,57 metri lungime, o lățime de 3,07 și o greutate de 250 tone.

„Cum a fost cărat pînă aici ?“ o întreb pe călăuza Vang Shu-fan, femeie la vîrsta părului cărunt, a cărui rost pe lume e să trăiască și să fie sănătoasă pentru a arăta mulțimilor Orașul interzis, muncă pe care o face de 20 de ani.

Iată ce îmi spune despre aducerea pînă aici a monstrului de marmură, dizlocat întreg din muntele lui de geneză : blocul se taie întotdeauna iarna, cu fierăstraie lungi, la mărimea dorită, se sapă șanț pe dedesubt, se umple cu apă, care îngheață și falia de marmură e pogorîtă în frînghii, încetișor, pe gheț, de-a sania, înainînd pe puțul de ghiață, ca pe un jgheab de bob, pînă unde vrei să-l aduci.

„Faptă genială prin simplitate și eficiență !“ exclam.

„E obișnuită, se cuprinde în cele zece mii de tehnici tradiționale ale oamenilor simpli“, mă aduce la realitate femeia încărunțită de împărați și împărății.

Alte stabilimente pe lîngă care trecem „americănește“, în fugă : Poarta eternei primăveri, Sălile Absolutului, a Hranei spiritului, a Armoniei manifeste, a Quintesenței ocrotite etc.

„Mereu rămîi în urmă, bătrîne orezar din vest“, mă dojenește Iu An-ho pe bună dreptate : prea stau să convorbesc cu „vietățile stingătoare de foc“, sacrele spurcăciuni de porțelan, cocoțate pe cornișa cu dulce repeziș a acoperișelor — fie palat, templu ori pavilion — păpuși cu puteri magice, puse acolo din credința că vor îmbuna spiritele rele, că vor stinge focul pe care îl trimite cerul sau pămîntul.

Au o nesfîrșită bonomie aceste vietăți himerice cu care mă întîlnesc pretutindeni în China, adică leul, rața, cămila, calul cu corn în frunte (inorogul), barza, elefantul, dragonul și alte dobitoace fantastice, pe care le uit, deoarece speciile și modul de ordonare în pleiada totemică variază după fantezia

Scanned with OKEN Scanner

meșterului constructor. Proclam „vieţuitoarele stingătoare de foc“ drept scutierii mei, prietenii sinceri și nedespărțiți ai drumeției mele.

În muzeul Orașului interzis, arsenal de antichităţi, ar trebui să întîrzii un an spre a înțelege strălucirile pe care le ascunde. Eu am stat un ceas, răstimp în care am înțeles următoarele : jadul poate fi alb ori negru (nu doar opalescent-verzui, cum știam), colții de fildeș pot ajunge pînă la 2 metri lungime (cei pe care îi admir sînt grei de 100 kilograme și au 200 ani vechime), ingineria machetelor era cunoscută în feudalismul chinez (o pagodă budhistă, în miniatură, cîntărind 18 kilograme aur masiv, placată cu pietre scumpe, unele cît oul de curcă), ace de fildeș pentru coc — armele muierești cele mai de temut (nu te apropiai de o curtezană fără a o dezarma în prealabil), clopotele de aur sună estompat-mătăsos (erau folosite dimineața pentru dulcea trezire a curții), zalele unui gardian al bastionului nu puteau cîntări sub 15 kilograme (spre a obliga mercenarii să fie atleți), un bolovan de jad de 5 tone a fost transportat din munții Sintian timp de 3 ani și a fost sculptat în alți 7, tehnica covoarelor dinastiei Ming n-au fost pînă azi egalate (finețe, moliciune, cromatism), fildeșul se poate țese călindu-i vergelele la flacără mică, serviciile din sufrageria împăratului nu puteau fi decît din unul din cele patru „materii de rang“ — aurul, argintul, agatha, jadul alb.

„Ce mînca un împărat Ming sau Qing ?“ vine Al Si cu întrebarea lui de Păcală.

„Se aduceau la masa acestuia cam o sută douăzeci de feluri, din care cincizeci-șaizeci principale, avînd în componența lor cel puțin o sută de rațe“, spune Vang Shu-fan, călăuza încărunțită de împărați și împărății.

Mi-am zis să nu mai calc pe acest teritoriu al atîtor fărădelegi și nici nu am simțit vreun îndemn special să mai revin

Scanned with OKEN Scanner

vreodată, cum mărturiseam mai adeseori. Am revenit totuși aici în ultima zi a ședерii mele în China, cumva intrigat, foarte robit ideii să știu dacă acea primă vizită nu au fost cumva o hiperbolă, o plăsmuire a vreunui vis. Nu. Fusese aievea, fusese adevărul gol-goluț.

Scanned with OKEN Scanner

sub arborele de camfor, mare cît o catedrală

Copacul se bizuie pe rădăcină, omul pe inimă.

Poate cel mai mare dar al omului este *simțul naturii.* Chinezul îl are cu prisosință. O dovedesc parcurile, grădinile și tot ce veți afla mai la vale.

„Lacul e în ceață, înseamnă că ziua va fi frumoasă", zice Liu, chinezul solid, cît trei ; desface brațele în vîntul subțire și soarbe în plămîni natura de o virginală frumusețe.

Știu din proverbe că Hanzhou este un oraș răsfățat, despre care se vorbește la superlativ. Zice proverbul : *„Să te naști la Hanzhou* (natură ca nicăieri), să te însori la *Suzhou* (fete frumoase), *și să mori la Lanzhou* (lemn tare, de sicriu)". Dacă ultima dintre așezări n-are de ce să mă atragă, primele două însă da ; le-am înscris în program și iată-mă în orașul proverbial. Sosind pe înnoptate, n-am deslușit fizionomia acestui oraș de vacanță și vilegiatură, mi-am rezervat plăcerea pentru azi dimineață. Orașele trebuie cunoscute în zori, cînd se spală pe față, cînd începe forfota matinală și asediul noii zile. N-am șansa asta ; hotelul în care locuim, mare cît un transatlantic, e situat pe versantul rezidențial, afară din oraș, acolo unde Lacul de Vest își arată întreaga magnificență și, alt motiv, orizontul pîclos, cu site și voaluri cețoase, curgînd longitudinal,

Scanned with OKEN Scanner

nu oferă decît o mult prea mică vizibilitate, pînă în coroanele magnoliilor ce străjuie edificiul. Deocamdată pîndim ziua, care ne dă tîrcoale pe undeva, se tîrăşte ca o căţea prin vegetaţia umed-solzoasă.

Amfitrionul are motive să jubileze, cortinele de ceaţă se zdrenţuie numaidecît, cad fîşii-fîşii pe trotuare, zarea îşi culcă la pămînt fumurile, ia curenţi de limpiditate, ca trecută prin filtru, se deschid la orizont mari ferestre şi din cer se prăbuşeşte asupră-ne clopotul alb-mătăsos al unei zile cu soare fantastic.

„Va curge orez toată ziua", spune Zu în franceză şi ochii lui căprii lucesc neobişnuit sub lentilele ochelarilor ; *curge orez* se spune cînd ziua e curată, soarele se distribuie din belşug şi omul se bucură, cum este cazul nostru.

Pe peronul din faţa hotelului îşi fac apariţia cele trei Toyota negre, cu bot de rechin ; au geamuri fumurii şi perdele de moir, care împiedică să pătrundă soarele în interiorul cu multe canapele şi comodităţi. Deşi soare cu dinţi, trag perdelele, deschid geamul, să curgă din belşug orezul zilei şi limuzina cu aer de cavou se înveseleşte. Abia cotim pe alee şi, după nici trei sute de metri, coborîm, sîntem în buza Lacului de Vest. O şalupă ancorată la mal ne aşteaptă. Omul de la timonă pregăteşte ceaiul. Spunem *Ni hao* (ni hau ; bună ziua) şi ne îmbarcăm în şalupa de mic tonaj, pentru agrement. Pornim.

Ceaiul de Fîntîna Dragonului este pătrunzător, ori aşa pare în înfrigurarea care ne strînsese bine în braţe ; prind viaţă, urechile îmi vîjîie sub galopul dragonului care începe să umble prin mine. Am ochi pentru natură acum.

Lacul pe care alunecăm e în coasta vestică a oraşului, de unde îi vine şi numele ; cîndva fusese golf la Marea Galbenă, retrasă acum la circa o sută kilometri distanţă. Oglinda lui nu atinge şase kilometri pătraţi, iar adîncimea medie e sub doi metri. Două diguri, devenite artere de circulaţie, divid

Scanned with OKEN Scanner

lacul în trei. Despărțiturile acvatice par un evantai bleu în mijlocul colinelor veșnic verzi. Dacă pînă adineaori înaintam ca prin vată, tăind cu prova ultimul strat al ceții întîrziat pe luciul apei, acum ni se arată jur-împrejurul. În dreapta și în stînga lăsăm pîlcuri de lebede dormind cu ciocul în căldura aripei și apei (lacul menține căldura din timpul zilei); din soare curg diamante și lacul se brăzdează în toate sensurile de puzderii de flame argintii, ca scăpărătorile de serbarea lampioanelor; ținutul s-a eliberat integral de tirania ceții, malurile rîd verde-albastru, pendulîndu-și sălciile plîngătoare, la rădăcina cărora chinezoaice pietroase, cu mînecile și pantalonii sumeși, spală rufe, trezind întinderile cu lotoceala lor; pescarii și-au încheiat misiunea, își strîng năvoadele, joncile lor prelungi, ca tricornul napoleonian, alunecă tihnit, cu pînzele lăsate, în direcții unde se reliefează vag cîte o siluetă umană, care agită eșarfa, semn că numitul e așteptat, odraslele-s treze, stomacele lor ar primi peștișori fripți pe plită; Colina Singuratică, perla locului, defilează ca un amfiteatru, cu nenumăratele vile și albe palate în care șezuseră îmbuibații și pontifii, sosiți la acest Monte Carlo al continentului asiat; pagoda Bao Su (Apără-l pe Su) se înalță, deget negru, în peisajul de maximă prospețime, fără a mai vorbi nimănui de împăratul care trăise în urmă cu un mileniu sau de procesiunile cultice pe care le girase cîndva, rezervîndu-și acum privilegiul de a ține deasupra orașului sceptrul de molibden al noii religii — antena de televiziune a provinciei.

Soarele ne orbește, multiplicat de oglinzile apei, ne ferim ochii, parcă am pluti într-un cuptor de siderurgie. Debarcăm în Raiul cel Mic, insulă cu lac interior și alei în zig-zag; e o grădină de nymphacee, rai de lothuși și nenufari, o enciclopedie a genului, concentrată pe spații mici, într-o arhitectonică de labirint, prin care umbli ca într-o expoziție perpetuă. Liu regretă că n-am sosit aici pe anotimp de floare, spre a cunoaște culorile Raiului Mic, înfloririle acelea pe gulere lătă-

Scanned with OKEN Scanner

reţe, potir floral în care ar fi locuit însăşi Budha imediat după întrupare, spune legenda, drept care frunzele mari, ca nişte ploiere, ar fi crescut sub fiecare pas al marelui zeu, ajutîndu-l pe acesta să umble pe apă ; arhitecţii Raiului Mic au ţinut cont, bănuiesc, de poveste, labirintul e însoţit de oglinzi de apă cu nuferi guleraţi, printre care umblă cocostîrceşte, parcă jucînd şotron, pentru fiecare pas aşternîndu-i-se o nouă dală de granit în formă de frunză de lothus. O ultimă zvîcnire a toamnei mă răsfaţă : văd cîteva măciulii de flori de lothus, înflorite violaceu, galben de lămîie şi alb, par de porţelan în horbota de frunze secătuite. Micul Rai se termină, ca şi frunzele de piatră ale aleilor, nu mai putem umbla pe apă ca Budha.

În larg, pe lacul cel mare, zărim trei piloni de piatră, al căror renume se confirmă, zic gazdele, în nopţile senine, cînd aceste borne multiplică luna de şasesprezece ori pe apa lacului : sînt vechi faruri de avertizare, fiecare cu cîte cinci orificii, în care se puneau felinare de vînt spre a marca adîncimile mari. Nu se mai utilizează de multă vreme aceste faruri de piatră şi prin orbitele lor, de trei ori cîte cinci, se oglindeşte luna în lac, reprodusă de cincisprezece ori, plus cea de a şasesprezecea, chipul veritabil al astrului nopţii.

Ajungem în crucea zilei, fără a ne da seama cînd, şi bunul obicei chinez de a mînca exact la orele doisprezece, ne precipită promenada. Trecem pe lîngă parcul *Cîntecul Privighetorilor în Sălciile Plîngătoare,* care adăposteşte, la ora aceasta, expoziţia de crizanteme, act de cultură civică tradiţională, pe care nici un oraş chinez nu-l uită în „anotimpul zăpezii puţine". Nu o vedem, n-avem timp, văzusem una la Shanghai, cînd...

„Să ne grăbim, Cerul e înalt şi aerul răcăros", îmi spune Kong, după care tace.

„N-am înţeles", zic, voind să aflu sîmburele spusei lui, învăţasem deja micul şiretlic.

Cînd chinezul spune *cerul e înalt și aerul răcoros,* vers clasic, devenit zicere curentă, înseamnă că ne aflăm în anotimpul cel mai favorabil al crizantemelor, cînd expozițiile cu „regina toamnei tîrzii" se precipită, întreg teritoriul Chinei devine un vernisaj perpetuu, o neîntreruptă sărbătoare a crizantemei, căreia un întreg popor îi aduce meritatul omagiu ; fiind și zi de duminică, nu-i bine să depășim orele opt ale dimineții, deoarece shanghaioții vor veni cu sutele de mii în parcul Hongkou, să se bucure de rîsul crizantemelor pentru că — ce să mai vorbim ? — *cerul e înalt și aerul răcoros.*

„Crizantemei nu-i pasă de frig", spune Zai (Țai), mama florilor din parcul Hong.

Ne convingem numaidecît : o sută de mii de vaze cu crizanteme, diseminate pe un spațiu de 20 de hectare, etalează, timp de trei săptămîni cele 700 soiuri locale (China are 2000 de soiuri) la acest mare festival al crizantemei, factor de cultură estetică a mulțimilor ; înainte, expozițiile de crizanteme erau admirate doar în palate, de către cei puțini și aleși, motiv ca guvernul popular să declare expozițiile de acest tip drept bun al întregului popor și, în consecință, ieșirea crizantemei în piețele publice, în parcuri, ceea ce se și întîmplă cu rigurozitate, ne convingem noi, peregrinii prin China, la ora crizantemei.

Multe preparative presupun aceste expoziții : sînt selectate exemplarele reușite, obținute prin altoire și succesive încrucișări, se transplantează fir cu fir, în vaze, spre a putea călători, se întocmește „mica biografie" a florii, cu nume, loc, soi, se pune pe categorii, dimensiuni, culori și așa mai departe. Expoziția din parcul Hong răspunde la cîteva nevoi asemeni altora din marile orașe chineze : este suma tezaurului floricol, expus pentru spectacol ori studiu de specialitate, însoțit de festivaluri (dansuri cu flori, cîntece cu flori, recitări din antologia lirică a crizantemei etc.), în sfîrșit, caracterul carnavalesc al manifestării, destoinicii grădinari se întrec în a realiza

Scanned with OKEN Scanner

adevărate opere ale genului. O balenă în mărime naturală construită din crizanteme tronează pe apele lacului, alături de un vapor cu semnificație istorică, turma de dragoni, gîsca sălbatică, un bivol, enorme amfore îmbrăcate de sus pînă jos în crizanteme, tot astfel estradele, aleile, avînd grijă ca totul să se integreze ansamblului, ca într-un univers de basm. În funcție de culoare, de forma petalei sau alte caracteristici specifice, fiecare exponat are un nume metaforic, sugerînd felia de viață pe care chipul florii o reconstituie. Crizantema albă, ca neaua, cu floarea bătută, precum *boulle-de-neige*, e numită minge de ping-pong. O despletită și focoasă crizantemă portocalie : *joc de artificii*. O albineață cu petale lungi-lățoase, ca niște tăiței : *crizantema firelor de bumbac*. Cea cu măciulie galben-pal-verzuie (exemplar rar) se numește *lothus cu ape verzi*. Aprinsele, scînteietoarele, carminatele, sînt notate în catalog : *scînteile de la oțelărie*. Păpădiile movulii, de fină scriitură sînt *lampioanele nopții*. O floare sîngerie, care îți ia privirea și face aerul să fiarbă : *crizantema electrodului de sudură*. În spatele fiecărei flori este un panou înfățișînd în fotografie color scena de viață și muncă pe care floarea o închipuie. Expoziția e gîndită ca un dialog între floare și viață, floare și muncă, floare și om, ceea ce sporește substratul civic, educativ al evenimentului. Multe dintre crizantemele expuse — soiuri celebre, cunoscute de sute de ani — avuseseră înainte alte denumiri, unele triste, altele de iatac seniorial, altele pur și simplu inacceptabile pentru gîndirea contemporană, de exemplu, *crizantema dregătorului de rangul întîi*. Horticultorii au decis să schimbe denumirile inadecvate. O crizantemă arzînd latent, cu focuri de violet potolite, se numise, pînă mai adineori, *ultimele respirații ale tristului amurg în bătaia vîntului de est*, a devenit, prin eliminarea stării de tristețe, *tinerețe înflăcărată*. Sau : floarea irizată, cu mult soare și aur, care fusese *scama norilor galbeni împresoară templul* a devenit *să adunăm toate spicele și să le punem la*

adăpost. Sau : *broderia se face numai prin voia Cerului* (a fost înlăturat neadevărul) prin *broderia se ţese cu mîna de aur*. Posibil ca unele dintre metafore să şchioapete, dar fenomenul redă fidel o stare de fapt a vieţii chineze : din toate trebuie învăţat, fiecare amănunt poate servi mai binele comuniunii. Ideea o formulează răspicat Zai, mama florilor din parc :

„Florile n-au caracter de clasă, ele cresc după legile naturii ; caracterul de clasă se manifestă în felul cum le vezi, le apreciezi, le faci folositoare omului."

Pot spune că n-are dreptate ? Mai cu seamă că, într-un alt parc al Shanghaiului, parcul Huangpu, de tristă celebritate, aşezat pe fluviul cu acelaşi nume, pe cînd zona aparţinuse concesiunilor engleze (se derula tocmai crîncenul „război al opiului") proprietarii, — ce siri şi ce lorzi ! — afişaseră la intrarea în parc : *Interzis cîinilor şi chinezilor*. Cîinii nu s-au formalizat, au mai intrat, nu ştiau citi, dar pe chinezi, fie că ştiau ori ba, cerberii cu cască colonială îi goneau cu flinta...

E miercuri, trei decembrie, anul una mie nouă sute şaptezeci şi cinci, mă aflu pe terasa hotelului care se numeşte precum oraşul, Hanzhou, stau sub soarele neobişnuit de puternic, îmi fac plaja de după amiază şi derulez toată povestea cu crizanteme petrecută ieri. Cea cu parcul interzis s-a derulat demult, deşi parcă a fost alaltăieri. Nimic nu trebuie uitat, fie că s-a petrecut în urmă cu un ceas ori în urmă cu un secol ! Mă smulg din leneveală, scriu de zor în carnet. Nu vreau să uit nimic-nimicuţa.

Toyota cu bot de rechin mă duce din nou în ambianţele Lacului de Vest. Ne reluăm întrerupta promenadă. În jur, o veritabilă grădină botanică, răspîndită pe zeci de kilometri, cu un tezaur arboricol şi floricol uriaş. Pe malul apei abundă sălciile plîngătoare şi piersicii. Prunii sălbatici şi cireşii nu mai au floare, au căzut şi petalele trandafirilor pe Colina cu Bujori ; toate aceste podoabe se trec la sfîrşit de octombrie, cînd îşi trage cortina şi anotimpul „mica primăvară". Ceva

Scanned with OKEN Scanner

mai devreme, prin septembrie, cînd se umple de floare *Kuihua*, laurul. Iată și molidul tibetan, de Himalaya, cu cetina vernil, care nu se scutură niciodată ; trăiește între magnolii, camelii și arborele camfor, toți înflorind în martie-aprilie-mai. E atîta viață în jur încît pot schița un calendar al florilor, pe luni, cicluri și anotimpuri, aflînd pentru fiecare lună a anului exemplarul vegetal pe un perimetru nu mai mare de o sută de pași. Un deliciu pentru cei ce își fac promenada, cum ceruse Budha, la orele patru după amiază ; umbra unui prun sălbatic a fost refăcută întocmai la picioarele pomului din mozaic și — fix la ora patru — umbra reală cu cea închipuită se suprapun ca acele unui ceasornic.

Dar să revin la *Chaushu*, arborele de camfor, cea mai scumpă descoperire vegetală a voiajului meu. Am obiceiul ca oriunde mă duc să privesc copacii, să le studiez arhitectura, aerul singular, forța de independență și evaziune în celest, afirmată prin fiece mugur, contorsiunea crengilor, adică gestica, felul de a umple peisajul, forma coroanei, desimea umbrei, zbaterea sevelor, tăria fibrei, obișnuințele, caracterul, vietățile și ierburile parazite care îl locuiesc. În Cuba fiind, am cunoscut *palma royale* (palmierul regal) și, desigur, *ceiba*, uriașul tropicelor, în grădina lui Hemingway la Finca Vigia din San Francisco de Paula, despre care am vorbit într-o altă carte. Pe malul caucazian al Mării Negre, la Yalta și Suhumi am cunoscut, în plină iarnă, *granatul*, arborele de rodii și eucaliptul cămilar, care tocmai se decojea, cu plictis și lentoare, cum e și viața lui. În Vietnam am cunoscut longanierul, cel cu fructa zemoasă, dulce-leșietică, închisă în nucșoara de pergament, numită „ochiul dragonului“, care are proprietatea de a te duce în somn și, desigur, prietenul meu bambusul, aflat la prima întîlnire, despre care povestesc mai pe îndelete într-o altă carte *(Orga de bambus)*. Arborii Mediteranei i-am găsit pe carapacea pietroasă, fierbinte, a Greciei

Scanned with OKEN Scanner

continentale și în Pelopones, plăcîndu-mi cu deosebire chipresul melancolic, arzînd ca o flacără pe comori, căruia i-am închinat un imn pe măsură. E rîndul arborelui de camfor să-mi cîștige inima pentru totdeauna.

Mă aflu pe colina U, locul de unde ai panorama orașului ascuns în verdeață. Aflu că Hanzhou are 700.000 locuitori, cifră care nu miră, văzînd tentaculele orașului, caracatiță mov, întinse pînă departe. Totul pare movuliu la ora aceasta, deoarece curge asupră-ne întunericul. Numele colinei vine de la țara U, vechi principat pe vremea cînd China era îmbucătățită într-o mulțime de „țări", care se luptau (acum 2100 ani) între ele pentru primat și putere. Colina unde mă aflu fusese zonă de frontieră între două „țări" : la sud se întindea țara Yue, iar la nord, de unde vin movurile înserării, se întindea țara U.

Și arborele meu de camfor se îmbracă în catifea mov, de sus pînă jos, ceea ce nu mă împiedică să-l deslușesc pînă în fibră. E un arbore de opt sute de ani. Stă înfipt ca un patriarh al colinei, prin carnea căreia rădăcinile monstrului vegetal pogoară, n-am îndoieli, pînă la adîncimi mari. Dar nu dedesubtul arborelui interesează, ci catargele acestuia, aruncate pînă departe în oceanul aerian. Și cum e arborele de camfor ? E posac, fără exuberanțe și comunicare cu lumea din preajmă. Energic prin excelență, arborele meu e contorsionat, singuratic, detașat și orgolios, sfidînd împrejurimile, înfipt ca nimeni altul în solul greu-pietros, pe care îl reface aidoma în trunchiul de dimensiuni gigantești, cu buboșenii, gîlme, umflături, gulere, scursuri și vîrtejuri, continuate în crengile de mare amplitudine, răsucite amenințător, gata pentru furtună ; trebuie să fie greu ca pămîntul acest arbore stăpînit de încruntată meditație, greu de sine și de viața pe care o închide în arborescența sa, cît o catedrală, ceea ce îi conferă majes-

Scanned with OKEN Scanner

tate dramatică, rolul de arbore-păstor, arbore de veghe şi statornicie, de continuitate, arbore de pace şi război, în egală măsură, care nu ştie să fie elastic, nu cunoaşte stări intermediare, motiv să ia cu asalt cerul şi pămîntul. E ursuz-singuratic, spuneam, comunicarea cu alţi arbori îi convine doar în măsura în care îi domină net şi indiscutabil, ceea ce se şi întîmplă ; de aceea camforul nu creşte lîngă camfor, arborii aceştia îşi distribuie spaţiul vegetal precum voievozii, întru posesiune şi drept, instaurîndu-se „pater vegetalis" peste o întinsă regiune silvică. De comunicat comunică între ei, de la un camfor la celălalt camfor peste suprastructura pădurii, peste coroanele altor existenţe, cărora le controlează soarele, le distribuie umbra, le ţine sub mantie de ocrotire şi dictat, deoarece are corp şi armuri îmbelşugate ; trunchiul său, care abia poate fi cuprins de trei oameni ţinîndu-se de mînă, se desparte cam pe la sfertul înălţimii generale în alte două trunchiuri, urcînd în tării cu aceeaşi energie multă, cu repetate devieri în multiplu de doi, pînă ce creşterea în grosime încetează brusc, izbucnesc cu furie crengile, despletitele, multele, disproporţionat de subţiri comparativ cu trunchiul, poate şi pentru ritmurile noi cărora se supun, deoarece cresc orizontal, precum cedrul, desenînd un semicerc perfect cu frunzişul acela des, organizat tufe-tufe, în rostogoluri de un verde bătînd în albastru (precum rostogolurile arbustului de ceai), mingii enorme, atîrnate de-a valma ca nişte lampioane oarbe, în arhitectura bizară a gigantului. E un arbore croit pe măsura Chinei. De pe colinele unde îşi fixează sediul, am impresia că priveşte mereu spre mare, spre ocean, adulmecînd înmiresmatele brize venind din larg, trăindu-şi cu orgoliu nemăsurat, în tăcere şi demnitate, orizontul libertăţii lui. Oare te intuiesc cu adevărat, arbore majestuos, dulcele meu prieten de pe colinele neatîrnării ?!

Scanned with OKEN Scanner

Arbori mari și arbori mici.

Cînd spui arbore secular, europeanul își imaginează un exemplar vegetal cu arborescențe mari, impunînd prin masivitate și spectacol silvic. Pentru chinez mărimea nu-i un criteriu ; nu dimensiunea arborelui indică vîrsta, ci calitățile ascunse ale acestuia. Raționamentul devine limpede și acceptabil abia după ce cunoști o colecție de arbori miniaturizați, cum este acesta din Hanzhou.

Zece mii de arbori liliputani, majoritatea nu mai mari de un lat de palmă, formează această colectivitate stranie, unde conviețuiesc în devălmășie podoabele naturii chineze (3600 de soiuri de arbori și arbuști) fiind, deopotrivă, tezaur de stat, rezervație științifică, enciclopedie botanică, obiect de studiu, monument de artă, muzeu arboricol, spațiu de agrement. Piticii vegetali șed în văscioare de lut ars, cu rădăcinile strînse ghem, cu ramurile retezate continuu, după o anume tehnică, cu trunchiurile gîtuite, înfășurate în sîrmă, ancorate într-o îndelung studiată geometrie, siluind planta să crească după un ritm impropriu naturii sale, însă controlînd fibra tot timpul, prin bandaje și corsete, avînd grijă ca forma, distribuția și răsuciturile crengilor să refacă în mic arborele mare. E o orchestrație savantă, monument al răbdării, care încîntă și sperie, totodată.

Fac cunoștință cu *lager stremia subcostata cochne,* un soi de arțar, îmi zice ochiul meu de țăran ; e cît o scamă de bușuioc și a împlinit suta de ani. Arborele *Iusua,* un uriaș al naturii sale (Tibet), a fost convins să ia înfățișarea unui leu bine temerat, de mărimea unui creion. *Pinul lui Budha,* gigant al înălțimilor, poate fi luat în servietă, cu rădăcină cu tot ; reproducerea e fără greș, o spun frunzele în formă de păstaie și, desigur, semințele, care conservă chipul zeului (a se vedea cu lupa).

Cui prodest ? Pentru chinez întrebarea apare ca nonsens. Viața omului nu poate fi clădită numai pe utilități !, va ra-

Scanned with OKEN Scanner

ţiona el, fără a o spune, din pudoare şi nesfîrşită stimă pentru interlocutor. Tot ce ne înconjoară trebuie să fie bucuria ochiului, strălucirea minţii, tihna sufletului şi rodul unor virtuţi cîştigate. Un arbore adus la scară mică de mîna omului este, la urma urmelor, o utilitate : conservi natura şi o aduci în casă, te înconjori de splendorile acesteia, ai în microcosmos revelaţia macrocosmosului. Acesta este doar unul din motivele miniaturizării arborilor, nu cel mai important. Pasionant este să intervii în procesul de viaţă al exemplarului vegetal, să te implici, ca un demiurg, în destinul acestuia, să învingi timpul şi spaţiul, devenind *consangvin* cu arborele longeviv. Un arbore pitic păstrat în casă, predat ca o ştafetă din tată în fiu, din generaţie în generaţie, pe scara genealogică, este — vă daţi seama oare ? — totem al eternităţii. Travaliul acesta n-are nume pe pămînt. E şi muncă, şi curiozitate, şi studiu, şi aventură, şi creaţie, şi domesticire, şi operă, şi perseverenţă, şi migală, şi pedagogie, şi educaţie estetică, şi încăpăţînare, şi patimă, şi dresaj, şi magie, şi — suma sumarum — răzvrătire asupra naturii înseşi, urmată de plăcerea de a o învinge în propriul ei teritoriu, cu armele pe care aceasta le-a furnizat. Psihologia este specific chineză şi beatitudinea ce o însoţeşte, deasemenea. Cine micşorează un arbore îşi măreşte, în proporţie egală cu truda sa, forţele spiritului, spune gîndirea chineză. E o dualitate, un transfer de energii, o îngemănare a vieţilor paralele.

E cunoscută înclinaţia spre miniaturizare a chinezului. Nu numai în privinţa arborilor. Casa o concepe miniatural, ca scoasă din basme, de asemenea uneltele de uz curent, adevărate jucării. Bucatele sînt miniaturizate, cu întregul lor ceremonial. Idealul de frumos e de mici dimensiuni, par să fi spus propovăduitorii din trecut şi învăţătura lor a prins ca dogmă imuabilă ; altminteri nu-mi explic cum s-a ajuns la miniaturizarea piciorului de femeie, monstruozitate abolită abia la începutul acestui secol. Încă mai vezi pe străzile Chi-

Scanned with OKEN Scanner

nei femei în vîrstă tiptopăind pe picioare minuscule, ca de păpușă, rodul schilodirii la care au fost supuse din rațiuni estetice. Care-i diferența între planta pigmee din colecție și planta omenească pe care o evoc ? Noroc că estetica de tristă amintire e convingător dezmințită de Jiang Jun-ti (Țiang Țiun-ti), îngrijitoarea grădinii de arbori miniaturizați, o fată cu alură atletică, brunetă cu cozi împletite, lungi, mișcîndu-se ca o felină prin grădina pitică, așternînd pași sănătoși, de om întreg, peste coroane de arbori, cicluri vegetale și secoli îngemănați în liliputanismul artificios pe care îl păstorește. Ies de aici cu credința că orice am face, în mic sau în mare, natura își croiește dreptate. Iar natură înseamnă inclusiv natura din noi.

*

Peisajele celebre se conservă de asemeni. Sînt refăcute aidoma munți și văi, cataracte, fluvii, lacuri, împădurite creste, splendori pentru care nu ți-ar ajunge o viață ca să le cauți în risipita lor existență de-a lungul și de-a latul spațiului chinez ; *constructorul de grădini* ți le reface în preajma casei, la scară accesibilă cu piciorul, înglobînd pavilionul de locuit în oricare dintre ambiențele dorite. Lacul Taihu îți stă la picioare, pe un spațiu de doi *mu* (14 ari), îl străbați cu barca ori îi admiri peștii ; colina U își aparține în exclusivitate ; din plantația ta de bambus nu lipsește nici un soi renumit, de parcă mesagerii jadului verde ar ține la tine conclav ; faci un pas guliveric și ai pășit peste fluviul Yangtse ori îi modifici cataractele cu mîna ; în cîteva secunde urci pe Acoperișul Lumii și pipăi cu propriile degete Himalaya etc, etc. A fost privilegiul nobilimii imperiale și al slujbașilor ei (mandarini, demnitari, cerberi dinastici) de a se juca în acest mod de-a natura chineză. Pofta de a avea tot, la un simplu gest al mîinii, a devenit lege, legea a devenit modă, moda s-a transformat în obișnuință, din obișnuință s-a născut tradiția, tra-

Scanned with OKEN Scanner

diția naște, prin repetiție și decantare, arta. Astfel s-a ajuns, de-a lungul miilor de ani, la ceea ce se cheamă arta grădinilor construite, răspîndită și la japonezi. Constructorii de grădini formează o breaslă, un clan, aflat pe treapta cea mai de sus a prețuirii, alături de gînditori, arhitecți și poeți. Lucrarea constructorilor de natură e socotită artă în cel mai înalt înțeles al cuvîntului. Opera lor nu are un nume, i se spune *grădină*, deoarece noțiunea are o altă accepțiune decît în Europa, unde aceasta înseamnă pajiște, arbori, flori și alei. În China grădina înseamnă toate acestea concepute ca spațiu de meditație și recreere. În timp ce la noi arta grădinăriei se tipizează, are stil (francez, englez, italian), chinezul o particularizează, construiește mediu jardinier în care înglobează personalitatea omului și pe om în personalitatea grădinii. E un alt mod de a concepe mediul ambiental și, implicit, relația omului cu acesta. Grădinile construite nu au corespondent în alte părți ale lumii și nu pot fi comparate cu ceea ce se practică aiurea ; ele nu-s numai o îndeletnicire ajunsă în perimetrul artei, ele sînt însăși mitologia peisajului care și-a găsit trup și formă. Nu știu, n-am văzut grădinile semiramidice, pe care memoria oamenilor le știe a fi fost de vis. Eu am văzut, în schimb, semiramidele Chinei în Suzhou, *orașul celor o sută de grădini construite*.

Veți cunoaște trei dintre acestea.

Grădina *Pădurea cu Lei* a adăpostit, pe la începuturile sale (sec. XIV) o casă de invocare a atotputerniciei lui Budha, rost părăsit în favoarea celor lumești ; a devenit casă de primire unde seniorul își invita aleșii pentru a petrece și a invoca atotputernicia bogăției. Rolul prim al unei astfel de case îl avea grădina împrejmuitoare, unde se derula cea mai mare parte a ospeției ; era o veritabilă goană pentru fastul, opulența și inéditul acestor grădini, considerate a fi cartea de vizită a seniorului, blazon de stabilitate, de rang, de putere bănească, de gust rafinat. Fiecare proprietar se căznea să-și amenajeze

Scanned with OKEN Scanner

grădina ospeției cum nu se mai văzuse niciunde, tocînd în scopul acesta averi, angajînd sute de constructori aduși din cele mai mari depărtări ale țării, patronînd cele mai îndrăznețe, mai neobișnuite proiecte, toate cu scopul de a epata. Grădina în care mă aflu e concepută ca o pădure de piatră, de-a lungul căreia te întîmpină reprezentări fantastice : himere, dragoni, păsări de vis, vîrtejuri de stîncă, fizionomii, plăsmuiri înfricoșătoare, copaci solari, basoreliefuri basm, ochi ciclopici, mîini azvîrlite spre cer, cai în mișcare, lei, mulți lei, în cele mai neașteptate poziții cu putință, de unde și numele grădinii. Totul este ritm și piatră, bolovăniș fierăstruit de apă, cărat cu miile de tone din lacul Taihu (cam 50 km distanță) spre a-l potrivi în cele mai originale legături și expresii, fără a interveni deloc cu dalta sau ciocanul. Unelte de lucru : forța brațelor, laptele de ciment și fantezia descătușată. Este un triumf al nonfigurativului care, mă conving acum, a fost practicat de anticii chinezi într-o manieră sigură și cu un simț al monumentalului neegalate de artiștii moderni. Spre a păstra puritatea limbajului pădurii de piatră, artiștii anonimi au exclus arborii vegetali, dînd acces doar ierburilor aplatizate, agățătoare, verzi ghirlande pe trupul cu multe griuri al bolovănișului calcaros. Au îngăduit unui singur arbore să puncteze peisajul, ca un nostalgic remember ; e vorba de *arborele de fier*, din familia palmierilor, mic, îndesat, cu aspect pietros și ciufulitură în vîrf, înflorind la douăzeci de ani o dată. Acest mod de a compune pădurea se acordă cu stilul casei de primire : o puzderie de mărunte pavilioane, legate prin foișoare, asemeni unui arbore culcat pe orizontală.

Grădina *Preaumilului Slujbaș* este o sinteză a peisagisticii chineze și a stilurilor de arhitectură tradițională, acreditează, deci, mai mult decît celelalte, ideea de muzeu în aer liber. Ai pe un spațiu de nici cinci hectare esența caracterologică a naturii chineze. Numele grădinii decurge din fățărnicia sluj-

Scanned with OKEN Scanner

Scanned with OKEN Scanner

başilor la împărăţie, care şi-au făcut din umilinţa faţă de ocîrmuitor o politică afişată public, o deviză plăcută a suveranului. Ultimul dintre *preaumilii slujbaşi* care au avut-o în stăpînire a fost domnul Wang, procurorul general al numitei dinastii. Grădina ţi se oferă cum ai răsfoi o carte de estetica peisajului. Imagine lacustră, „în ţara orezului şi a peştelui", cum e numită provincia, dantelărie de canale, o mică Veneţie chineză, uscatele frunze palmate stau tolănite în neorînduială pe recea oglindă a lacului şi spun de exuberanţa lothuşilor vara, poduri suspendate, curgînd inegal, pavilioane circulare de palisandru, alei cu mozaicuri în mereu alte stiluri şi înfăţişări, arcuri de punţi şi podeţe, chioşcuri în formă de evantai, refugii din lemn de cedru sculptat din abundenţă, nelipsita expoziţie de crizanteme (vara de lothuşi), coline, rezervaţia arborelui *pipa,* răspîndit aici (iarna se umple de flori albe, mari, candelabrice, ca de castan, ca să dea rod în aprilie-mai fruct mic, rotund, galben, dulce-acrişor, cu coaja moale şi sîmbure mare). O panoramă celebră, familiară celor care au citit cartea „Visul în pavilionul roşu", despre care va mai fi vorba. Preumblarea prin grădina *preaumilului* e dozată după anume reguli, încît oaspetele, fără a fi povăţuit dinadins, ştie ce are de făcut după modul cum arată peisajul ; aici este *iatacul băutorului de ceai,* am ajuns pe colina *scurtului popas,* aleea asta este a *meditaţiei profunde,* intru pe lungul coridor al *conversaţiei în doi,* trec pe podeţul care arată *jocul vesel al peştilor roşii,* cărăruia duce pe *muntele de privit amurgul molatec,* acesta-i refugiul-scoică de unde se aud clipocind *canalele sporovăind în surdină,* e ora după-amiezii cînd te îmbie *chioşcul mirosurilor plăcute* şi altele.

Tot ce povestesc este atît de departe de modul de a gîndi al europeanului în materie de grădini ! Spre a înţelege şocanta deosebire de viziuni, Roger Caillois (în cartea „Pierres réfléchies") distinge grădina chineză drept realitate nepereche, atît de îndepărtată de stilurile care se practică pe continentul

nostru și anume : *grădina în stil francez* (derulată ca un covor de simetrii și perspective, cu fîșii florale și oglinzi de apă, cu merișor tuns și arteziene acvatice), *parcul englez* (cu studiată neorînduială, gazon educat și tăiat la milimetru, mici cascade și grote artificiale, amalgam floral și convulsionate — dar foarte greblate și amenajate — alei), *parcul italian*, de origină renascentistă (cu drumeagurile labirintice de chiparos și tisă, bune pentru reverie, întîlniri galante și întîmplări nimbate de mister), *grădina japoneză* (alegorică, îngrămădire de mostre, prin care se reproduce mozaical lumea din jur, punînd din toate cîte puțin, adică lacul, pădurea, muntele, cîmpia, la proporții miniaturale), în sfîrșit, iată cum caracterizează gînditorul și eseistul francez *grădina chineză*, ca realitate provenind din budhismul zen : „...mici întinderi de piatră și nisip, unde nimic altceva nu este admis în afara nemuririi și din care, prin paradox, sînt izgonite florile : este liniștea, care este contemplarea fericită a neantului". Ar fi însă de adăugat la această observație subtilă, pertinentă, amănuntul esențial : constructorul grădinii chineze urmează cu sfințenie fantezia naturii, caută să intervină cît mai puțin în „materia primă" deja prelucrată — stîncile perforate de val, erodate de vînt, concrețiunile calcaroase ale aliniamentelor de recife, dantelăria de piatră în stare pură. El, constructorul grădinii chineze, nu face decît să imagineze în relație aceste fărîme ale vastei opere diseminate a naturii, să o recompună, să o ordoneze conform cu stările lui, să o rafineze într-o mișcare ondulatorie și în ritmuri mereu altele, construind alunecoase curbe, arcade, draperii și perdele de dantelărie pietroasă, efuziune de forme și contururi, folosind ceea ce trembolația terestră, eroziunea și jocurile geologice au operat în liberă fantezie în masa stîncoasă și, desigur, tot ceea ce încape în formele fundamentale ale lumii universale, sintetizate în limbajul volumelor prin treimea unghi-pătrat-cerc,

ecuația materială a infinitului. Este un univers pur și coerent această lucrare, o înțeleaptă descifrare a tainelor pe care le ascunde lumea pietrelor. Departe de mine gîndul de a fetișiza obiectul, cum fac adesea istoricienii de artă în comentarea de vestigii și lapidarii. Este încercarea de a sugera că sînt mai numeroase asemănările decît deosebirile între opera omului (probată, în cazul nostru, cu grădina chineză) și opera vastă, infinită, a naturii, din care omul face parte, este o bobiță a caleidoscopului universal. Așa se explică de ce grădinarul chinez, spre deosebire de toți ceilalți, nu adaugă nici o iotă, nici un obiect, nici o „operă personală", datelor oferite de universul înconjurător. El ia eșantioanele de natură și le pune în relație închipuită, gîndită, simțită. Reușita lui este, indubitabil, natură umanizată, adică operă provenind din Operă, prin iradiere cu ceea ce omul are unic și irepetabil. Altminteri, nu ne-ar spune nimic, absolut nimic, această eflorescență pietrificată, cu creșteri-descreșteri, brusce contorsiuni, averse, vîrtejuri, pereți peliculari de incredibilă subțirime, cavități și ferestre ce se multiplică la nesfîrșit, arbori bizari, crescuți unii din alții, cuburi încastrate în alte cuburi, bolți în bolți, natură prismatică, revărsări de console, peisaj concreționat, tavane stalactitice și crînguri stalagmitice, spirale, alveolări, ierbiș mineral, arbuști de cristale de calcar, balcoane de scoicărie smulsă din strînsoarea geologică, cu elansări, contraforturi, surplombe, foișoare, turnuri, cupe, buzunare hemisferice, cactuși pietrificați, pășuni de gresie și cîte altele, totul fantazat cu candoare, ingenuu, blînd și naiv, în duritatea minerală.

Grădina *Rămîi pe vecie* (pe numele chinez Liu yuan) mi-a fost hărăzită ultima, pe fugă, înainte de a pleca la un tren care avea să mă ducă la Nanking ; totul s-a consumat în grabă, poate voit în grabă, pentru că ăsta-i farmecul grădinii, cum o spune și numele, să-l mai rețină pe oaspete, într-o ultimă zvîcnire de neprevăzut, pe vecie — chiar dacă el pleacă

Scanned with OKEN Scanner

fizic — spiritual rămîne acolo. Aşa a şi fost : trenul acela m-a dus, în cele din urmă, unde aveam de mers, însă inima mi-a rămas în grădina clipei de pe urmă. Însoţitorii spun că grădina este cea mai reprezentativă dintre cele aparţinînd modei senioriale a *preaumililor* şi *simplilor*... care a avut, la vremea sa, coloratură politică. Travestiţi în preaumili şi simpli, magnaţii exploatau nemilos, cu făţărnicie, cum o spune şi denominaţia grădinilor.

„La politique des simples", îmi spune harnicul Zu, punînd la bătaie franceza sa spre a înţelege cît mai bine încîlceala de iţe.

Grădina e veche, precum anterioara, aparţinuse mandarinului Xu (Siu) şi e formată din trei părţi. Prima îşi propune să însumeze *grandorile supreme* prin intermediul aceloraşi bolovani şi blocuri de calcar din lacul Taihu, cu deosebirea că, de astă dată tema vizează crestele muntoase, cataractele celebre, grotele, ţelul artiştilor grădinari fiind de a realiza suma unor privelişti care smulg exclamaţii de uimire, oferind cele mai înalte stări, adică *stările supreme*. O rocă monolitică (de 5 tone şi lungă de 7 metri), stă vertical, parcă slăvind cîmpul nelimitat al fanteziei omului în mijlocul haosului şi al tenebrelor ; nimeni nu poate explica în ce mod a ajuns pietroiul în acest loc, ce mijloace tehnice de acum cinci secole au putut să-l clintească. Cea de a doua parte se dedică arhitectonicii, stilurilor de pavilioane, culturii lemnului tare (cedrul, palisandrul, lemnul Wumu şi alte esenţe tari) ; o galerie lungă, de sute de metri, integral acoperită, permite oaspetelui să vadă pe orice anotimp şirul de peisaje rare, sub ploi, pe viscol sau furtună, ceea ce dă măreţie spectacolului. Particularitatea coridorului stă în *ferestrele animate* care îi însoţesc curgerea ; nu seamănă două între ele, fiecare avînd altă formă, alt joc al canatului, alt tip de deschizătură, alt simbol, altă poveste şi, desigur, alt tablou vivant îndărătul ei (o rocă, un arboret, un semn verde, o umbră, o pată de lumină), totul

Scanned with OKEN Scanner

realizat cu rafinament, să educe gustul, să exalte mintea, să biciuie simţurile. Cea de a treia parte se consacră priveliştilor rurale ; *preaumilul* n-avea chef şi timp să plece la ţară, să vadă sate, să parcurgă distanţe, mizerie şi neprevăzutul unei atari călătorii, motiv să aducă exotismul rustic la el acasă, soluţie comodă, ce nu comportă riscuri, comportă cîţiva mii de *liang* * de argint. Aleea azaleelor e binemirositoare, arborii *ringo* (jinco) sînt foarte decorativi, umbrarele sînt acoperite de viţă de vie. Casele din argilă bătută cu maiul lipsesc, se înţelege, casele scoborîte în pămînt pînă în găvana ferestrei, cît batista de mică, şi mai lipseşte, desigur, omul-cobiliţar, imagini care nu îmbucurau ochii proprietarilor farisei. Ieşind din grădina cu miracole (de ce să mai rămîn ? prea multul şi prea bunul îţi dă o enervată saţietate !), abia ieşind, zic, am observat heraldica *preaumilului* proprietar, cuprinsă în treimea *Fu Lu Shou,* Fericire-Dregătorii înalte-Longevitate, semne magice gravate pe frontispiciul casei, prin care amfitrionul cerea divinităţilor să aibă parte de numitele haruri cu lingura mare.

---

* *liang* — unitate de măsură a greutăţii (31,25 grame).

Scanned with OKEN Scanner

Zeescul în China este aproximativ, nu are nici pe departe aura și fastul proprii hellenismului, bunăoară. Păstrîndu-și caracterul de taină, spiritul transcedental (ba chiar dilatîndu-le), zeescul chinez este mult mai apropiat de om, de lume, de lumesc. Dealtminteri, budhismul neagă ideea de divinitate, tăgăduiește existența unui Brahman (Dumnezeu), același neschimbat și pentru totdeauna ; există „prefacere", „devenire-autodevenire", „trecere", „calea" spre altceva. Nu vom discuta credințe, doctrine religioase și filosofice, ci doar felul — revelator pentru noi — în care acestea s-au precipitat în fruct, adică esența noțiunii de zeu-zeesc-zeitate.

Ca dintr-un corn al abundenței au curs în bibliotecile lumii cărțile despre zei, despre moravurile și îndeletnicirile acestora. S-ar putea întocmi un index al meseriilor protejate sau exercitate de zei, ne convinge Eugen Barbu, care poposește asupra chestiunii în al său *Jurnal*. Nu ne dă tîrcoale o asemenea rîvnă. Vom spune doar că zeii veneraţi de chinezi purtau adesea nume domestice, derivînd din profesiile sau științele pe care le creaseră. Iată cîțiva dintre zeii care au în nimb apartenența la o breaslă sau alta : al celor ce fac cîmpul roditor, al celor ce fac hîrtie, al tunetului, al mării, al căminului, al celor ce mor și al celor ce se nasc, al fertilității, al pensulei și scrierii, al celor ce storc vinul, al celor ce înalță metereze sau sapă șanțuri, al opulenței, zeul *bai lu*

(al portalurilor), al Literaturii (Wen Qiang, Marele Magistru al Poeziei), zeița fulgerelor („muma fulgerelor", care manevrează mari oglinzi pe cer), al nemuririi, al tîlharilor, al prostituatelor, al viermilor de mătasă, al examenelor, al longevității (cu acesta din urmă ne întîlnim în altă parte a scrierii noastre). Unii zei cumulau mai multe meserii. Este cazul lui Pao Xi, (Pau Si) cunoscut și sub numele de Fu Xi (Fu Si), înfățișat sub forma unui șarpe încolăcit, ceea ce îi mistifica materialitatea, împingîndu-l în zonele incerte ale dragonismului ; pe de altă parte însă toată suflarea chineză știa că Fu Xi, zeul-șarpe îi învăța pe oameni o sumedenie de lucruri utile : să domesticească animale pe lîngă casă, să prindă pește, să crească viermi de mătasă, să cînte, să măsoare cerul și distanțele dintre stele și, nu în ultimul rînd al însemnătății, să comunice prin semnele *pa kua*, cele opt trigrame, table de convorbire cu zeii, simboluri de proorocire mistică, bazate pe oracole, care sînt baza pictogramelor chinezești, a scrierii propriu-zise și, deci, a cunoașterii prin erudiție. Deși de esență mistică, aceste prime table caligrafice corespund cu cele opt simboluri ale universului, care ține în pîntecele său elementele primordiale cosmice și anume : cerul, pămîntul, apa, focul, tunetul, muntele, lacul, vîntul (numite de chinezi, în ordine *chen, kun, kăn, li, zhen-gien, kan, tui, i).* Lesne de detectat, încă din origini, puternicul filon de laicism, propriu celor sfinte, explicabil prin sentimentul unei excepțional de fertile solidarități cu elementele naturii, care îi domină pe chinezi. Enumerînd cele opt simboluri de materialitate care indică universul infinit n-am făcut decît să sugerăm o treaptă evolutivă a zeescului spre laicism, pentru că acest prim tablou de opt simboluri se va corecta și nuanța continuu, act determinat de însăși diversificarea meseriilor. Așa au apărut cele opt materii sacre, care șed la temelia lumii : bambusul, mătasa, lemnul, piatra, lămîia, dovleacul, pielea, metalul, adică exact cu ceea ce se ocupau, din cele mai vechi timpuri, oa-

menii. Proba de netăgăduit a celor spuse pînă acum sînt sutele de mii (poate milioanele) de ipostaze ale lui Budha pe teritoriul chinez, care prefigurează evenimentele de fiecare zi ale truditorilor și iată cum.

Să încep cu sculpturile rupestre *Fei Lei Fun*, însemnînd „Piatra care a zburat pînă aici venind din altă parte". Semnificația numelui trebuie căutată în lungul proces de influențare pe care budhismul l-a exercitat în China, provenind din India, locul de baștină al doctrinei. Enigmatica *Fei Lei Fun* e un spectacol uluitor, care biciuie fantezia, încîntă și sperie, în același timp ; numita Piatră e, de fapt, un masiv, uriașa cocoașă de bazalt a unei cămile care a împietrit lîngă orașul Hanzhou, la vest de Lacul de Vest, loc marcat printr-un templu de 1800 ani vechime (dinastia Sui), dedicat propovăduitorului budhist Li Kun. Dacă în trecutele veacuri pelegrinii veneau la „muntele sfînt" de aici întru prosternare și meditație, pelegrinii moderni vin să se uimească în fața monumentului straniu și încîntător, obiectiv turistic inegalabil. 280 de Budha sculptați în piatră împodobesc versantul nordic al masivului, formînd o panoramă în care zeescul și demonicul își dau mîna, bănuiesc, reușind împreună cea mai mare bizarerie pe care ochii mei au privit-o vreodată. Sublimul, grotescul, magnanimia, aforistica difuză, zăvorîrea în simbol, starea de contemplație fac laolaltă casă bună în aceste fantastice icoane săpate în trupul muntelui, basoreliefuri rupestre care își depășesc condiția cultică — cheia asta ne interesează pe noi ! — galeria cu zei însumîndu-se într-o teribilă cronică de laicism, pentru că iată ce spun încremeniții Budha din icoanele lor de piatră : cum se întîmplă germinația semințelor, care-s foloasele apei (muma existenței), la ce îi bun lemnul, cît de nedomolit și de elastic e bambusul, în ce mod lucră viermele la strălucitorul fir de mătasă, cît de folositor e bivolul — fratele necuvîntător al orezarului, cum înotăm prin pieritorul timp înconjurați de viețuitoarele de viață

lungă, ce ne trebuie pentru îndestularea trupului și altele. Citești în muntele de piatră ca într-o carte de dimensiuni uriașe, unde unicul personaj — Budha, bonomul, în toate vînturatul — propovăduiește adevărurile pămîntești. Fiecare icoană a mozaicului își are propria sa mișcare, se constituie într-un nemaipomenit film, gravat secvență cu secvență în trupul muntelui. Se apreciază că cele mai vechi au în jur de 1700 de ani și unica legendă (două cuvinte) care le însoțește este acest îndemn a te lăsa furat de misterul locului : „privește și ascultă !“ Dedesubt e un izvor susurînd pe prunduri, iar deasupra imaginile curg de-a latul muntelui, între cer și pămînt. Bănuiesc că specialiștii (în istorie, în mitologie, în arte) n-au descifrat nici pe departe ansamblul, adevărata lui cascadă de semnificații, mai cu seamă că minți ceva mai aprinse, ceva mai fecundate de speculații, încearcă să pună semn de egalitate între ceea ce stă gravat în *Piatra care a zburat pînă aici venind din altă parte* și așa zisul limbaj folosit de oameni pentru a comunica cu prezumtivii vizitatori de pe alte planete.

Să lăsăm fantasticul cu ale lui, spunînd aceste lucruri pămînteşti : templul care se învecinează cu ansamblul deține reputația, îmi spun însoțitorii, de a adăposti pe cel mai mare Budha (19 metri înălțime) statuie care, spre regretul meu, nu a putut fi văzută, așezămîntul fiind închis pentru restaurări (90.000 yuani alocații de stat), plus amănuntul că, în timpul revoluției culturale ostași înarmați au păzit templul contra celor dispuși să-i aducă stricăciuni (și nu invers, cum insinuau unele ziare din occident).

Alt viespar budhaic — cel mai mare, cred — se află în grădina Xi yuan (Si iuan ; Grădina de Vest) din Suzhou, o aglomerare de 700 statui ale lui Budha. Nu de cantitate e vorba, deoarece preamultul e dizgrațios, am fi loviți de satietate încă de la intrare ; suscită interes sala ce adăpostește

colecţia completă a celor 500 Budha, o enciclopedie a simbolurilor budhiste, avînd darul să ofere cea mai completă structură tipologică a doctrinei. Statuile sînt de argilă, vechi de 400 de ani, excelent conservate ; alături de valoarea estetică şi ritualieră, merită interes — cel puţin în egală măsură — tehnica legării luturilor ca acestea să dureze în timp şi învesmîntarea lor în glazuri şi culori (pe vremea ultimei dinastii, Cing) tehnică rămasă şi ea nedeslușită. În mijlocul sălii tronează Zeiţa Mizericordiei (Îndurării, Compasiunii, Binefacerii), cioplită în lemn de camfor şi avînd o mie de ochi şi o mie de braţe, dispuse în roată de păun. În dreapta sa se înşiruie 250 de Budha, purtînd cifrele pare, iar în stînga ceilalţi 250, cu cifrele impare. Inventarul de „budzi", cum se exprimă Kong, copleşeşte privitorul prin *iluzia de mişcare*, ce nu părăseşte o secundă fluviul de statui, adică perfecta expresivitate a părţilor care, prin cumulare, dau horbota de viaţă a ansamblului. Hazul e că fiecare Budha spune altceva : prin facies, poziţia corpului, expresia ochilor, gestică, simbol. Fiecare are un nume, un număr pe scara mitică şi legenda proprie. Vă daţi seama ce conclav de rostiri criptice are loc aici : mintea, spiritul, ochiul, auzul, simţurile sînt invadate zăpăcitor de „amestecul limbilor", acele semnale, forme, culori, expresii, gesturi, reacţii, grimase, iluzii optice, stări, atitudini, caractere. Îl pescuiesc din acest Turn Babel pe Chi Kun, un Budha simplu şi vesel, cel mai simpatizat de chinezi, deoarece aparţine celor sărmani, către care se îndreaptă toate faptele lui (numai bune) şi, în sfîrşit, îl contemplu pe „încheietorul de ploton", cel de al 500-lea Budha, Pen Li-luo (Păn Li-luo), care — după atîta vînzoleală mitologică — rechemă liniştea şi calmul, stînd în clasica poziţie de meditaţie pe calea către desăvîrşire Nirvana, ultimul stadiu al iniţiaţilor.

Nu uit să-l vizitez, în aripa celor cu numere impare, pe zeul meu, al 45-lea Budha, obligaţia oricărui pelegrin, pentru că zice localnicul :

„Spune-mi cîţi ani ai şi o să-ţi arăt în stăpînirea cărui zeu, bun sau rău, te afli pe această treaptă a vieţii tale".

Zeul meu e Sa Di Pi Dzo, numele său hindic. Interpretul Kong se bucură, zeul e dintre cei mai buni. N-are nici solemnitatea, nici efuziunea, nici fioroşenia, nici sporovăiala, nici grimasa, nici nerușinarea majorităţii zeilor de aici ; protectorul celor 45 de ani ai mei stă în jilţ, odihnindu-şi stînga pe genunchi, învestmîntat în *cea shia,* pelerina zeilor, ras în cap (în maniera manciuriană), cu urechi lungi şi lobii depărtaţi (atent la şoaptele universale), surîzînd uşor, neostentativ, privind mai degrabă înlăuntrul său decît înafară, dar ţinînd în dreapta sceptrul *rui* (jui), din lemn binemirositor, semnul de putere, fericire, echilibru şi pace, avînd deasupra băţului heraldic şi scama de noruleţ, însemnînd că pe zeu îl locuieşte pofta de înalt, evaziunea în alte sfere, în timp ce rămîne totuşi foarte pămîntean prin enormele sale sandale de lemn, nişte galenţi roşcovani, împrumutaţi parcă de la soldaţii legiunilor romane. Am omis să verific dacă Sa Di Pi Dzo e însemnat pe piept cu simbolul W, corespunzător hieroglifei *Wan,* care înseamnă virtute şi derivă din indiană. N-aş crede să-i lipsească acest semn de nobleţe tocmai zeului meu.

Cam atît despre zei.

•

Despre om aş vrea să vorbesc, aşa cum se întrupează acesta din respiraţia şuierată a mileniilor chineze şi din pîntecele de lut al Chinei, din psihologia mulţimilor şi din caracterele străzii.

Cînd, înaintea mea exact cu douăzeci de ani, Curzio Malaparte ateriza cu avionul în capitala Chinei, via lui obsesie îi cerea să fugă degrabă la muzeu pentru a vedea „Omul de

Scanned with OKEN Scanner

Peking", strămoşul nostru de un milion de ani. Omul acesta e o realitate istorică şi antropologică, înconjurată de cel mai înalt interes ştiinţific, aşa că exaltarea distinsului călător e întrucîtva motivată, ştiut fiind că italianul era pătimaş, savura lucrurile ieşite din comun. Denumirea „Omul din Peking" dată de el, nu este exactă, exemplarul e cunoscut în lumea ştiinţifică sub numele de „Omul de Zhoukoudian (gioucoutien)" (provincia Shansi, cam 50 kilometri sud-vest de Peking), China avînd descoperiri de acest fel în cîteva puncte, mă conving la Muzeul de Istorie, unde aflu şi lucrul scandalos, care l-ar face pe Malaparte să se răsucească în mormînt : în vitrina din Peking nu mai există decît copia în argilă a acelui craniu aparţinînd omului de un milion de ani, originalul fiind (prin nu se ştie ce tertipuri contrabandiste) în Statele Unite ale Americii. Originală e perechea de dinţi a „omului de Wenmo" (provincia Yunnan), vechimea lor depăşind milionul de ani. Ce lume, ce orizont, ce preocupări va fi avut omul de acum un milion de ani ? Sînt întrebări care ne propulsează în întunericul cel mai compact al antropologiei, pentru că nici chiar intuiţia sau fantezia, cei mai liber înaintemergători ai spiritului, nu cutează atît de departe (şi atît de imprevizibil) în labirinturile copilăriei omului. Mă gîndesc că ar fi fost plicticos să ştim tot, chiar tot, pînă la liziera genezei (sau ciclului ?), deoarece, paradoxal, am sărăci subit linia speciei ; inundat de luminile de cuarţ ale ştiinţei, omul — acest glorios călător în necunoscut — ar pierde exact ceea ce îl aureolează în regnul vieţuitoarelor : haloul de mister şi imprevizibilitatea constantă, care sînt, laolaltă, cel mai mare spectacol al planetei. Este mult mai însănătoşitor să aflăm că s-au petrecut pe scara istoriei omului cîteva întîmplări, şi astăzi familiare nouă, apte să ne dea sentimentul solidarităţii cu omul de ieri şi de totdeauna. Mai clar : dacă e greu să aflăm *ce a fost* nu ştiu care Om din negura vremii, şi e greu ! să ne întrebăm *ce a făcut* acel Om, pentru că munca este argu-

Scanned with OKEN Scanner

mentul continuității și permanenței făcliei umane. Iată două ipostaze de *homo faber* chinez, cărora același Muzeu de Istorie le atestă o vîrstă ce interzice orice termen de comparație cu Europa : în urmă cu mai bine de o jumătate de milion de ani, omul din suburbiile Pekingului stăpînea focul — aventura lui de Icar se încheiase ! — și practica vînătoarea, iar femeia lui își făcea mărgele din scoici, splendid colier naturist, pe care nu-l deosebești de cel de azi.

Cînd privești atît de departe prin ocheanul timpului în substanța propriei spețe, cînd exploatarea sinelui se petrece în termeni categorici și cu oglinzi de asemenea adîncime, ai o firească pornire spre glorificare — nu a unui anume tip uman — ci a omului în general, acest stindard de viață cu nimic comparabil. Reacția este motivată. Îmi iau drept martori și aliați pe anticii chinezi, care concep rosturile lumii exclusiv din unghiul omului. În China antică punctele cardinale erau cinci, cele diseminate în patru vînturi, iar al cincilea se afla în centru — omul — punctul de sprijin și echilibru al tuturor sensurilor și direcțiilor, inima fierbinte a spațiului și timpului, columna dintre cer și pămînt, osia vie a lumii. Omul devine, în aceste împrejurări, soarele universului. Sigiliul de lumină al acestei aspirații se perpetuează în steagul cu cinci stele al Republicii Populare Chineze, semnul celor cinci puncte cardinale, avînd în centru omul.

În cartea *Însemnări dinlăuntrul unei perne,* culegere de istorioare din dinastia Tang (tradusă și în românește), Kohung își imaginează Facerea în următorul fel : materiile fumegos-transparente s-au înălțat să alcătuiască cerul fumegos-transparent, cele grele ca lutul și întunecoase la vedere s-au lăsat la fund să alcătuiască pămîntul greu și întunecat, pe cînd între cele două lumi care se decantau plana *Cheng-Chen,* Omul-divin, personaj prin care mitul creației rezistă închipuirii noastre.

Scanned with OKEN Scanner

Nu pot să nu merg pe firul omului-demiurg, atît de prezent pretutindeni în China. Astfel ajung la Pham Po (la est de Xian, provincia Shansi), unde privesc vestigiile celui mai vechi sat cunoscut pînă acum pe suprafața planetei : locuințe, „străzi", ambianțe și obiecte de acum 6000 de ani. Dacă avem, cît de cît, o idee despre comuna primitivă, stadiul incipient-larvar al omului, aceasta se întemeiază pe reconstituiri și planșe desenate, mai mult sau mai puțin imaginative, deci plăsmuiri în care veridicitatea științifică e sinuos-variabilă, adevărul fiind dispersat în oceanul supozițiilor, precum vinele aurifer-argintifere în piatra sterilă. Alta e situația cu Pham Po, care nu imaginează și nu reconstituie nimic ; printr-o fericită incizie în calota pămîntului, Pham Po oferă însăși materia care conservă structurile „zorilor omenirii", cum o atestă proba de autentic a „începutului de lume", smulsă din somnul pămîntului, spre a etala vederii și cugetării noastre (nu fragmente, cioburi și așchii), întreg stratul original, secțiunea cuasicompletă a comunității primitive.

Muzeul este un soi de coborîre cu ascensorul în abisul geologic al morții, vizită făcută în stratul cel mai de jos, la bază, în materia celui mai bătrîn cataclism parafat, pentru că tot ce se află deasupra țipă de mai tînără moarte, de mai recentă pustiire pe orizontală, într-o polietajare a cenușilor umanității, care se așternstrat după strat, ca niște plăpumi de zestre pentru nunta continuă care se petrece acolo sus, în plină lumină, frenetică, vitală. Mireasa este „clipa cea repede ce ni s-a dat" — prezentul nostru discutabil. Și „clipa noastră" se mărită acum. Și ea va ajunge oale și ulcele, adică o altă plapumă geologică. Pînă una alta sîntem în vizită la cea mai bătrînă dintre mirese, pe raftul cel mai de jos, acolo unde se aude „cățelul pămîntului".

Călătoria noastră spre „acasă"—le primitiv are loc sub semnul celor „trei pești", emblema comunității, prezentă pe oalele de acum șase milenii. Conducătorul muzeului ne oferă

Scanned with OKEN Scanner

simbolul sub forma unei insigne, insemnul nostru de liberă trecere peste atîtea „rîuri" și „vămi" cînd, uitîndu-mă mai bine, bag de seamă că parabola biblică a celor trei pești, metaforă creștină, a fost copiată de aici, de la cei din fundul pămîntului.

„Plagiază lumea, plagiază", îi zic lui Iu An-ho, convins că nimic nu e nou sub soare.

Oamenii din Pham Po trăiau în aglomerări de tip celular, un soi de cetate sculptată în argile ; ceea ce vedem azi la suprafață, edificat pe înălțime și purtînd numele de Marele Zid, cei de acum șase milenii realizau în adîncime sub forma unui șanț de apărare, scutul proteguitor al comunității. Felul vieții în neolitic, cultura obiectelor, tipul de relații și-au extins aria temporal-spațială prin Pham Po : s-au găsit aici 45 de locuințe cu fundațiile (de lut bătucit) intacte, grîne depozitate în 200 de „urne gospodărești", hîrlețe și lopeți de piatră, ateliere de olărit și cuptoarele de ars ale acestor meșteri (6 centre), vîrfuri de săgeată din cremene alături de oseminte de animale răpuse, țesătură de in și cînepă, fuse cu greutăți de piatră (fusaiole), o mare necropolă (174 de morminte de adulți și 76 de copii), vase funerare, toate smulse din îmbrățișarea de Gobsec a mileniului IV î.e.n. Ultima secvență din filmul cavernelor este a copiilor de acum șase mii de ani, îngropați în poziție încovoiată, în urne, peisaj care îmi dă leșin, mi-e rău de la stomac și ies la aer, la soare, la viață, sărind din „mașina timpului" care mă ametise.

„N-am văzut cimitire pe unde am trecut, nu știu nimic despre obiceiurile funerare ale contemporanilor", îi spun lui Zu în franceză, care e grăbit să-mi dea detalii cu privire la programul după-amiezei, a zilei următoare și, brusc, tace, încremenit într-un zîmbet abia perceptibil.

Îl întreb același lucru pe Kong. Dulcele meu „neant" își confirmă omonimia, îmi spune — nici una, nici alta — că soarele e binevenit, adevărată fericire pentru gazde, care speră că oaspeții se simt bine, călătoria le prieste, sănătatea e de

Scanned with OKEN Scanner

partea lor. Am dat din cap, schimbînd cu Kong știutul zîmbet și înțelegînd că se confirmă ceea ce auzisem vag. Două lucruri nu vei afla în China : ce se întîmplă cînd moare un semen și cum se face dragoste. Pudoarea chineză pune peste cele două momente extreme ale „trecerii“ omului — perpetuarea (conceperea) și intrarea în neviață -- sigiliile tainei complete, inaccesibilă europenilor, lucru confirmat și cu prilejul morții lui Ciu En Lai și Mao Țzedun, cînd reprezentanții străinătății — șefi de guverne, mesageri prezidențiali, ambasadori — nu au avut acces la ceremonia tradițională a înmormîntării. Ei rațonează probabil așa : modificările radicale ale substanței umane nu trebuie să hrănească curiozitatea cuiva, în spectacole pasagere, cu speculații deșarte, o impietate față de omul-divin, a cărui sfințenie se cere apărată, deoarece e punctul născător de lumină din centrul de sensuri al celor cinci puncte cardinale ale destinului. Nu-i de blamat un astfel de zid al tăcerii, util stării de meditație care ne locuiește atît de rar.

Dar să revenim la sursa de energie din centrul punctelor cardinale chineze, spre a proba intensitatea acesteia prin „iluminările succesive“, care sînt marile invenții chinezești, martorii geniului și înzestrării de spirit ale omului multimilenar. În veacul V î.e.n. chinezul își geometriza ogorul, trasînd canale de irigație, adevărată inginerie agrară, ca apoi (cu mai bine de un secol înaintea nașterii lui Hristos) să dea oamenilor marea sursă de lumină și comunicare — hîrtia (fabricată din coajă de copac) ; certitudinea mișcării în spațiu și putința de a înregistra „accesele de trembolență“ ale scoarței terestre le datorăm tot omului din China — patria busolei (cu acul în direcția sud) și a seismografului (de lemn) în veacul III î.e.n. ; omul din China edifica Marele Zid, și azi un miracol al tehnicii constructive, în timp ce contemporanul său european era simplu „culegător“, pare-se ; omul din China face ca omenirea să aibă parte, cu două milenii î.e.n., de fluviul mătăsii,

Scanned with OKEN Scanner

țesătura care își soarbe lumina și căldura din soare ; mareea de porțelan tot de acolo vine, înavuțindu-ne cu vegetația delicat-luxuriantă, fragilă, aproape ireală, venită parcă din spuma mării ; inventivității chinezești datorăm praful de pușcă și — cu patru veacuri înaintea lui Gutenberg — tiparul, altă columnă de lumină în orizontul civilizațiilor embrionare din alte părți ; citirea cerului cu unelte de precizie astronomică și măsurarea timpului cu calendarul lunar derivă din născocitoarea minte a chinezului, ca multe altele, inventarul complet fiind o imposibilitate.

Ne-am putut face, pînă la acest punct al rostirii noastre, o imagine despre *vîrsta* matusalemică și *faptele* de excepție ale omului chinez, ambele aflate în admirația lumii ; e timpul să schițăm cîteva dintre virtuțile specifice ale acestui om, spre a vedea un posibil portret caracterologic, adică practica social-istorică a acestui om cristalizată în sferele conștiinței, ale moralei. Un început de a te apropia de ipoteticul portret sînt cele opt tipuri umane de bază, codificate încă de antici : profilactic-creator, sociabil-condescendent, franc, încrezător-propulsat spre culmi, impetuos-inflexibil, blînd-ingenuu (dulceața omului), calm-înțelept, vesel-inundat de lumină. Sînt reprezentări naive și se constituie astfel din nevoia de a fi puse în ecuație cu celelalte „opturi“ ale zeului Pau Si, prin trigramele primitive *ba gua* (pa cua) : cele opt elemente care stau la baza universului, cele opt substanțe fundamentale, cele opt instrumente de cîntat, cele opt feluri de relații de familie etc. Această reverberare de „opturi“ avea caracter magic, impus de religie, care propovăduia *regăsirea în dao (tau)*, restabilirea în natura omului a Naturii însăși, pe planul cel mai înalt al virtuții. Un singur filon adevărat, esențialmente constant și fertil, s-a păstrat din toată această exacerbare mistică, ajungînd azi dominantă a spiritualității și caracterului chinez : nevoia pe care o resimte de a trăi în simplitate, urmînd na-

Scanned with OKEN Scanner

tura și legile acesteia, în toate momentele existenței sale, ca individ sau colectivitate.

A cultiva simplitatea este supremul argument de cultură ! Iată adevărul pe care îl demonstrează comunitatea chineză pe plan moral-psihologic, făcînd din acesta fundamentul conduitei sale în milenii și evenimente cruciale. Tabloul caracterologic de care aminteam cu asta trebuie început, fiindcă toate trăsăturile definitorii pe care istoria de azi le conservă descind, vom vedea, din această sorginte, principala „genă" a chinezilor, „dat"-ul lor ancestral, din care China de azi arată lumii un întreg curcubeu de virtuți, în care spiritul revoluționar își află larg cîmp de acțiune concretă. Să enumerăm cîteva dintre aceste linii de caracter cu lungă bătaie : hărnicie, judecată sănătoasă, răbdare (adevărat monument), seriozitate neafișată, dîrzenie, modestie, ingeniozitate, independență față de prejudecăți, fermitate, spirit de sacrificiu, un acut gust de dreptate și adevăr, perseverență, sinceritate, prudență și circumspecție, echilibru, dragostea de viață și familie, fecunditate, logică practică (smulsă din abstracțiuni), fantezie creatoare, sociabilitate, umor. De aceea se clamează în toate limbile pămîntului că chinezii sînt tineri, veșnic tineri ca rasă și bătrîni sub raportul triadei înțelepciune-civilizație-cultură. Prea de multe ori europenii n-au observat bine, drept și exact manifestările firești ale chinezului, ceea ce a dus la erori mari. Una dintre acestea, în ordine socială : modestia chinezului nu înseamnă timiditate, moliciune, capitularea în fața greutăților, ci exact pe dos. Altă miopie în ordine psihologică : uitătura aceea neutrală, „apatică" (zicem noi) a chinezului nu este lipsă de orizont, fereastra unui spirit monocord, ci lumina îndelung filtrată a depozitului de tîlcuri pe care îl încorporează fiecare, proiecție venită dintr-o lungă cale străbătută pe brînci (practica social-istorică) și un autocontrol exemplar. Echilibrul, stăpînirea sinelui și a poftelor, măsura în tot și toate, nu trebuiesc confundate cu asceza, rău-înțeleasa și rău-

Scanned with OKEN Scanner

hulita de noi asceză. E o temă pe care lumea zbuciumată a acestui final de secol o dezbate cu tot mai multă osîrdie, spre a-i pătrunde sensurile, spre a găsi soluții socio-economice in extremis.

Toți sinologii, chiar și cei profund reacționari, ajung la concluzia că regimul popular și revoluția au reușit să ofere chinezului exact ceea ce avea absolută nevoie : să-și recucerească demnitatea și sentimentul marii Chine, pe care le investește în țeluri constructive precise. Iubirea de țară, atașamentul față de cauză, credința în țelurile asumate sînt sentimentele care fac din China celor 800 de milioane o forță de monolit. În muzeul de Istorie a Chinei există Statuia Trădătorului de Patrie, înfățișînd un ins căzut în genunchi, de care semenii se apropie rînd pe rînd și îl pălmuiesc (lucrare din fier, în mărime naturală, provenind din dinastia Sun, secolele IX—XIII e.n.). Ochii minții și inimii mele au văzut pretutindeni în China această statuie ce întruchipează, cu frapantă forță de sugestie și dramatism, cel mai înalt sentiment al chinezului : identitatea cu patria pînă la despersonalizare (pe care ignoranții și apatrizii o numesc fanatism). Statuia în cauză (nu neapărat cea concretă, expusă la muzeu), arborată în toate conștiințele și în toate momentele de atitudine ale colectivității, e o uriașă Operă de moralitate.

Comentînd zeii am văzut că aceștia, din aproape în aproape, sînt oameni, iar oamenii sînt zei, ne dăm seama după această incursiune în plasma vie a umanității chinezului, a cărui exemplaritate uimește și pune pe gînduri.

*

Voi vorbi, în ordinea succesiunii noastre — deloc paradoxal — despre cal, vietate căreia chinezul i-a înălțat un monument de bărbătească venerație, considerîndu-l luptător, pentru că știe prețul binelui și al răului, e aliat pe viață cu omul, deci este fratele necuvîntător al acestuia. Nu-i figură de stil,

Scanned with OKEN Scanner

zicere budhistă ori formulă magică, e un principiu de viață întemeiat dintr-o îndelungă și fertilă (pentru om), comuniune cu calul. E o confrerie tandră, pe care unul dintre truditori, omul, o întinde celuilalt truditor, calul, cuplul completîndu-se fericit în ordinea firii, și elementelor, în cîmpul cărora nu pot exista stadii și deosebiri. Există viață, pe care amîndoi o slujesc din răsputeri, forța unuia migrînd în celălalt și viceversa. De aceea și dorința acestei încrucișări de voință, de compasiune, de glorie reciprocă, fără fățarnice discriminări, pe care *Mitul Calului* le statuiază în om (în cal ele sînt statuate de muma natură). Pictorii și poeții Chinei din toate timpurile au sesizat substratul de frumusețe pe care se întemeiază această aspră și superbă dualitate, i-au dat glas în opere de largă audiență. Se detașează dintre acestea celebrii cai în trei culori care atestă arta desăvîrșită a sculptorilor și pictorilor dinastiei Tang (608—907 e.n.). Dar azi sîntem în măsură să consemnăm un *eveniment al calului* cel puțin tot atît de însemnat și, nota bene, mai vechi cu opt veacuri decît primul, la care se raportează logic.

Calul venerat de Om are în China un Akropolis, la fel de important sub raport științific și moral precum mormîntul celui de al treisprezecelea împărat al dinastiei Ming sau Pagoda Marii Gîște Sălbatice. Monumentul e puțin cunoscut deoarece descoperirea e de dată recentă (1974), lucrările pe fantasticul „șantier de cai luptători și războinici călăreți" sînt în curs, iar concluziile arheologice, istorice, estetice și morale abia se constituie în mintea — iradiată de miracol — a unei întregi pleiade de învățați. Vom devansa întrucîtva aceste concluzii, instrumentele noastre lucrînd — nu în teritoriile analizei științifice, după metodologii și rigori academice, apanajul ilustrului conclav, ci înlăuntrul oglinzilor rotitoare pe care ni le oferă bunul simț și incendiul sentimentelor. O cronică sentimentală, deci, care omagiază *Cavaleria Unirii*, pentru că aglomerarea de cai și luptători din argilă arsă nu este altceva

Scanned with OKEN Scanner

decît un avanpost al criptei unde zac rămăşiţele lui Qin Shi Huangdi, împăratul Ţin, care a unificat China acum douăzeci şi două de veacuri (primul din dinastia Qin). Tumulusul cu necropola se află pe un teren colinat, în districtul Lintong, la aproximativ 50 kilometri de Xian, capitala provinciei Shenxi (Şensi). Peste 500 de statui de ceramică au fost scoase la suprafaţă pînă în momentul de faţă ; ele înfăţişează, în mărime naturală, războinici şi cai de luptă, energicii scutieri de victorie ai împăratului unificator de ţară. Războinicii : sînt bărbaţi pe alese, încolonaţi în 72 de cohorte orientate spre est, purtînd coifuri şi platoşe, fiecare avînd peste 1,80 metri înălţime, încremeniţi în argilele lor arse, în timp ce — fapt uimitor — săgeţile, arbaletele sau lănciile pe care le ţin în mîini sînt autentice, din fier călit-meşteşugit, iar săbiile ofiţerilor din oţel strălucitor neatins de nici o pată de rugină, în ciuda faptului că zac aici din anul 210 înaintea lui Hristos. Se intră astfel în posesia unei surse de informare excelentă privitor la gradul înalt al prelucrării metalelor şi arta meşteşugarilor artizani din China de acum peste două milenii. Asta-i latura istorico-arheologică şi economică. La fel de însemnată este valoarea estetică şi tipologică a statuilor de războinici. Fiecare exemplar are o altă fizionomie, altă expresie, alt tip de coif, altă platoşă îl cuprinde, alt gest îl defineşte, alt mod de vestimentaţie ori fel de împletire în cozi al părului şi pieptănăturii, cultul detaliului şi severa voinţă de nepereche însoţindu-i tot timpul pe sculptorii care au realizat o galerie de unicate. Caii : numericeşte mai puţini decît războinicii (pînă în acest stadiu al lucrărilor) sînt copleşitori prin senzaţia de mişcare pe care o degajă, impecabili sub raport anatomic, avînd linie nobilă, căpăţînă prelungă, ochi ageri-scăpărători, nările dilatate, coama în vînt, unii dezlănţuiţi în largi cavalcade, alţii nechezînd a victorie ori îngenunchiaţi lîngă războinic, fratele căzut.

Scanned with OKEN Scanner

Conjurația sacră dintre om și cal egalează — sub raport etic și filozofic — valoarea istorică, științifică și estetică a acestei Cavalerii, dîndu-i unitate de structură, fluență narativă, fior omenesc, încît epopeea înfrățirii în luptă, a confreriei cavalerești, a curajului și victoriei intră pe merit în legendă, formă a eternității.

Nu voi încheia fără a avertiza cititorul că am rostit doar o infimă parte din această memorabilă poveste cu cai : din suprafața acelui tumulus, estimat a fi de 12.600 metri pătrați, s-a excavat doar a zecea parte, încît avuția va spori, probabil, pînă la 6000 statui, spun specialiștii, plus aurăria, obiectele de podoabă, țesături și vesminte, întreg arsenalul funerar și, desigur, tezaurul colosal pe care se contează a se afla, conform obiceiului, în mormîntul strălucitului împărat.

Simfonia cu cai de luptă pe care o sugerez este doar uvertura a ceea ce se va petrece aici de acum încolo. De pe colina asta se propovăduiește (cu nechezat de cal) acest adevăr naiv, plin de candoare și prospețime de tip vitalist, pe care nu l-aș vrea stricat de vreun raționament logic : cal și călăreț este ecuația victoriei în războiul pentru unire, deci *caii sînt oameni și oamenii sînt cai,* exact în măsura în care ni s-ar părea nouă că nu sînt, pentru că nimeni și nimic în lume nu poate separa cele două entități confraterne ce ard îmbrățișate în miezul luptei, cum nimeni și nimic pe lume nu poate măsura unde sfîrșesc virtuțile unuia și încep ale celuilalt, nici cîtimea cheltuirii de sine a unei jumătăți de cuplu, adică pînă aici e partea omului și de aici încolo partea calului. Așa ceva nu există.

Istorie acceptată : Calul venerează pe Om de milenii, inteligent, tandru, cu noblețe, supușenie și credință indiscutabilă. De ce ar fi atunci discutabilă cealaltă istorie : Omul să-l venereze pe Cal, recompensă pentru cheltuita forță și serviciile aduse desinteresat, tardivă dezdăunare pentru pinteni, biciușcă, nemeritate insulte, înechitabile pentru moralitatea a

Scanned with OKEN Scanner

doi luptători, care se aruncă în foc cu drepturi și datorii egale ?!

Calul celui mai mare pictor de cai Xu Pei-hun a fost prins de mine cu arcanul, vîrît într-o delicată țesătură de mătasă, luat subsuoară și adus în România, să poată reînvia în orice clipă a vieții mele povestea pe care v-am spus-o.

Scanned with OKEN Scanner

o mică febră gentilă chinezească

A ști că știi ce știi și a ști că nu știi ce nu știi, iată adevărata știință

Trebuia să se întîmple și asta.

Praful *acela* nu stă de un șir de zile, deșertul face bufeuri, își pompează spurcăciunile asupra nordului Chinei, strîngîndu-l pe om de beregată. Lucrurile sînt stranii, ca într-un film de Hitsckok : totul pare în cea mai perfectă ordine, vînt nu se iscă, frunzele arborilor stau nemișcate, nici un norișor de praf, soarele e la locul lui. făina albă a zilei nu încetează să curgă, și totuși *ceva* s-a întîmplat ; silențios, invizibil, în plină zi, atentatul se produce asupra omului. Cu nu știu al cîtelea simț, chinezul premerge numitul atentat, îl adulmecă în apele văzduhului, nu se lasă surprins, își pune de dimineață masca de tifon pe figură, încalecă bicicleta și pedalează energic prin aerul încă neinfestat, știind sigur că peste un ceas, două, la întoarcere, va înota altminteri prin atmosfera aceluiași bulevard. La Peking e o vorbă : *Cînd apar măștile, vin sigur musafiri violeți.* Li se zice astfel microbilor aducători de bronșite și astm, deși nimeni n-ar jura că a identificat această culoare la microscop. Mai degrabă în culoarea bolnavă a zilei, cu aerul tot mai vioriu, soare alb și un abia perceput zgomot de fond, curgînd ca o cenușă din păturile superioare ale atmosferei. Simptomele nu întîrzie : simți în nări miros de țipirig, înțepături pe trahee, pulmonii vibrează pergamentos, respirația devine cîlțoasă, locul inimii îi ia un bolovan, ai vrea să te tolănești undeva, dar te dor tîmplele,

ca și cum doi electrozi ar trimite incontinuu un firicel de curent fierbinte prin creier și albeața soarelui iscă pulsații în globii, tot mai obosiți, ai ochilor.

„Ar putea să vă vadă un doctor", îmi spune Kong cu delicatețe, deși nu mă plînsesem de nimic ; refuz decis, știindu-mă robust, cu o fiziologie care nu dă greș. Propunerea mă și intrigă, mă rănește în amorul propriu, mai ales că pică pe nepusă masă, fără obiect palpabil ; Kong înțelege apele în care mă scald, schimbă vorba și, cu o îngerească lumină pe față, reînnoadă aparențele, ne vedem de program, lumea pare mulțumită. *Pare*, zic, deoarece între dulcele Kong și zelosul Zu observ un tot mai des schimb al acelorași monosilabe, însoțit de cîte o privire asupra faciesului meu. Convorbirea lor îmi rămîne pe mai departe necunoscută, ziua curge în matca ei, sentimentele cîntă, ca niște strune, pînă după-amiază, pe la ceasurile optsprezece, cînd Kong spune ex abrupto :

„Termometrele chineze sînt mici, cît o scobitoare. Ați văzut vreunul ? Sînt foarte bune".

Mă uit la el, neștiind ce să cred ; e serafic și n-avea nici o urmă de viclenie în ochi. Iscat, urc în camera mea de hotel ; abia acum dau importanță acelui număr 13, care se hlizește la mine ori de cîte ori pătrund prin ușa înaltă, cît o poartă de manej. Îmi pun termometrul : treizeci și șapte cu șapte. O mică febră gentilă chinezească. Deci pătrunsese în edificiul meu celular un mic și gentil microb chinezesc, care lucra. Ies să-i spun vestea cuiva ; nu-i nevoie, Kong și Zu sînt în hol, mașina e la scară, aud cuvintele :

„Am putea merge la un spital, am și telefonat acolo".

N-am chef de speculații, surîd, bătut în propriile mele teritorii. Al Si, deși fără febră, dar răgușit și cu respirația îngreuiată, mă însoțește, bobinîndu-ne amîndoi pe ideea că nu consultația importă, ci ocazia de a ști cum arată un spital chinez. Mașina pătrunde într-un parc îngrijit, cu alei largi și garduri vii, geometrizate. Arborii din parc sînt foarte înalți

și foarte bătrîni, stelele din cer foarte vii, ceața serii plutește foarte jos, șoferul conduce foarte atent, zicînd să n-avem grijă, cunoaște el drumul, chiar și cu ochii închiși, farurile taie ceața, care pică în botul mașinii cu zgomot de rufă udă și, uite edificiul galben, dormitînd ca un submarin pe fundul oceanului înserării. Singura pată albă e doctorul, aflat în capul scărilor, își strînge pe sine halatul alb și zice *nihau*. Sînt orele nouăsprezece, ziua se numește miercuri, douăzeci și șase noiembrie, una mie nouă sute șaptezeci și cinci, orașul e Xian, undeva în nordul Chinei. O ușă se deschide și, ceea ce păruse un submarin în noaptea compactă, e Spitalul Poporului, aflăm din hieroglife.

Ceva asemănător mai pățise Curzio Malaparte, demult, tot într-un noiembrie (ciclurile se repetă), sînt douăzeci de ani de atunci, cînd italianul frenetic vizitase China și rostise un imn la adresa acestui popor pe care îl descoperea, un imn al bucuriei, încrederii și speranței ; neșansa a vrut să contracteze aceeași febră mică gentilă chinezească, pricinuită de același microb, mic și gentil, adus de aceleași cenuși violete, venite din Gobi, cu cai nevăzuți, în neștiute cavalcade, în straturile superioare ale atmosferei, în anotimpul cu respirația grea. Beleaua a debutat ca o glumă, dar gluma s-a îngroșat, bietul om a stat cinci luni încheiate în spitalele chinezești, răstimp în care s-a făcut bine, s-a întors în patria lui, dar a murit la un timp după aceea, de un alt beteșug, de care nu avusese știre...

„Să vă întocmim fișa", aud glasul de guguștiuc al doctoriței Tien Kai.

„Credeți că e nevoie ?" zic naiv.

Doctorița zîmbește îngăduitor, ia din fișier un carton și zgîrie cu penița sunetele numelui meu, avînd la îndemînă bilețelul pe care i-l întinsese Kong. Transcrie prenumele, silabisindu-l cu voce tare, Si-mi-on, adică Xi Mi-wen (Si Mi-văn).

Scanned with OKEN Scanner

„Bătrînul orezar din vest", spun cu gînd reflex, aceasta fiind traducerea sunetelor în chineză ; mi-o dezvăluise spiridușul acela din Shanghai, interpretul Chu, care traducea ca o mitralieră, fiind mirat că nimeni pînă la el nu-mi revelase acest secret onomastic, care sună agreabil pe chinezește.

„De ce boli ați mai suferit ?" îmi cade în auz trilul de pasăre ; doctorița e tunsă scurt, băiețește, și un aer cogitativ, foarte bărbătesc îi stăruie pe figura pistruiată. E întîiul obraz cu pistrui pe care îl văd în China.

„Respirați profund", îmi cere Tien Kai și pare mulțumită de ceea ce transpare în stetoscop din viața secretă a celulelor ; nu e pistruiată, pare astfel, cînd se concentrează, pigmenții galbeni ai pielii dau reflexe gri-nisipii, care dispar îndată ce fața se destinde, inundîndu-se de o lumină venind dinlăuntru.

„Eu sînt internistă, am terminat, acum va veni doctorul Tiu, de la O.R.L.", aud glasul de guguștiuc ; zic „Xiexie" (mulțumesc), la care și doctorița mulțumește, la rîndul ei, pentru „ocazia de a-mi fi făcut meseria" și iese.

Consultația nu e lungă, nici scurtă, important este ca fiecare amănunt să fie bine interpretat, întors pe toate fețele, după care lucrurile se dezvoltă de la sine, pare a spune fizionomia lemnoasă a lui Tiu ; sub halatul orelistului văd gulerul negru al salopetei, încheiat pe gît, cu sobrietate, ca al unui preot catolic. Rezultatul dublei consultații îl aștept într-o încăpere alăturată. Mi se dau niște boabe, ca de linte (antibioticul) și „bobițele de omag", cum i-am zis dezinfectantului care se presară pe limbă (pastile cît macul) pînă amăreala de albastru de metilen (mi se pare) badijonează hornul gîtului și scapi de toate relele sosite cu colbul din Gobi. Deși nu face temperatură, lui Al Si i se dau mai multe medicamente, e avertizat să se supravegheze (lucru înțelept, pentru că starea bronșică l-a însoțit tot timpul călătoriei pe acest bărbat al treimei noastre, încenușîndu-i zilele și nopțile, făcîndu-l să

respire greu sub masca de tifon, pe care abia în sudul sufocător a scos-o)...

Dar nu despre micile noastre peripeții vreau să vă vorbesc, ci despre seriozitatea și modul programatic în care se ocupă chinezii de sănătatea publică, obținînd rezultate care le fac cinste și care înseamnă mult, ținînd cont de antecedentele istorice ale acestui popor, care a trăit milenii de mizerie și boli.

La Shanghai, în pavilioanele expoziției economice locale, realizările de ordin medical mă impresionează în mod aparte. Cîteva instantanee decupate din filmul vizitei... Se replantează brațe secționate, operație pentru mulți incredibilă, pe care chinezii o practică de un deceniu (fotografii ale cîtorva oameni redați muncii)... Bisturiul cu laser făcînd incizii și înlocuind, într-un șir de afecțiuni bisturiul chirurgical... Coagulator cu ioni de argon folosit la boli ale ochilor... Aparat pentru extras cataracta prin undă ultrasonică... Pistol de injecție, fără ac, pe bază de aer comprimat (injectează 600 oameni pe oră)... Freză stomatologică cu rotor de mare viteză (400.000 turații pe minut, cu excluderea senzației de durere)... Anestezia sau, mai precis, analgezia prin acupunctură, avînd avantajul de a înlătura efectele secundare, nu e toxică și pacientul este menținut în stare de conștiență, medicul poate colabora cu el, factor important (pentru cei cu nervii tari se proiectează o peliculă făcută pe viu, în sala de operație). Aceasta este una din fețele medaliei : e „medicina nouă", cum spun chinezii, deoarece, consideră ei, medicina tradițională este tot atît de modernă, prin efecte, ca cea de ultimă oră. A doua față a medaliei sănătății publice este medicina tradițională, căreia i se acordă însemnătate egală și se practică paralel cu cea-laltă, în liberă competiție.

La Muzeul de istorie din Peking văd corpul uman, în mărime naturală, făcut integral din fier, cu suprafața găurită în 600 de locuri diferite, dispuse în „meridiane de acupunc-

Scanned with OKEN Scanner

tură" ; un soi de robot, confecționat în urmă cu peste două veacuri, pentru învățăceii în știința înțepării cu acul. Robotul e conceput ca un fagure, cu despărțituri pentru fiecare organ sau zonă corporală și funcționează în următorul fel : sutele de găuri sînt acoperite cu un strat de ceară, robotul se umple cu apă și, la numirea de către magistru a unei anume dureri, învățăcelul trebuie să înțepe „omul de fier" cu acul exact pe „meridianul durerii", în locul de unde se comandă încetarea durerii în cutare organ sau în cutare punct al corpului. Dacă țîșnește apă, înțepătura învățăcelului este considerată valabilă, se apreciază că știe anatomia corpului uman și „meridianele durerii", poate practica știința acelor de înțepat... Azi sînt la îndemîna fiecărui așezămînt de sănătate hărți anatomice minuțioase, alcătuite pe baza unor complexe cercetări, pentru practica acupuncturii la toate nivelele, într-un larg evantai de suferințe. Europa medicală se află de o jumătate de secol încoace sub fascinația descoperirii acestei terapeutici simple și eficiente, deși chinezii o practică de 4000 de ani. Dacă la început era privită ca o ciudățenie exotică, cu caracter magic (uneori), azi acupunctura este considerată ca făcînd parte din corpul medicinei. Interesul crescînd al oamenilor de pretutindeni pentru această disciplină, inclusiv a vîrfurilor medicinei moderne, se datorează acestui adevăr, clar (azi) ca bună ziua : acupunctura s-a dovedit a fi nu numai o terapeutică solidă prin efecte, ci purtătoarea unor teorii medicale surprinzătoare, capabile să aducă un curent de noutate, să corecteze unele erori de concepție ori să împlinească lacune ale medicinei clasice europene. Cîndva, în recentul trecut, aceasta se spunea mai pe mutește, cu jumătate de gură ; azi se afirmă răspicat, în deplină cunoștință de cauză, cu experimentări și demonstrații catalogate de către știință. Lucrurile au evoluat astfel în clipa cînd savanții au descifrat ecuația intimă, fundamentală, pe care se întemeiază acupunctura : posibilitatea de a

 acționa infinitezimal în cîmpul de echilibru dintre organis-

Scanned with OKEN Scanner

mul omenesc ca entitate funcțională și mediul înconjurător, cu care cel dintîi se află într-un neîntrerupt schimb de energie. A interveni în acest „dialog" cifrat ! iată șocul de noutate exercitat de acupunctură, ca un miraj. Conceptul omului integrat în mediu și „convorbind" permanent cu acesta, prin miriadele de stimuli cu care este „bombardat", se plasează categoric — deși venind din abisul celor patru milenii de practică „empirică" — în fondul eminamente modern, de ultimă oră, al medicinei contemporane. Breșa fiind făcută, au fost imediat demonstrate caracteristicile electrice ale punctelor și meridianelor de acupunctură, acestea nefiind decît „supapele" sau „porii necesari" ai schimbului de energie pe care îl revelam, al informației ce stabilește acel suprem echilibru dintre om și mediul ambietal.

Deteriorarea numitului echilibru înseamnă boală, leacul căreia se caută cu acul, pe această „hartă" electrică, ce reflectă fidel și dinamic tot ce se întîmplă înlăuntrul corpului. Medicul acupunctor e chemat să se miște ca un Dumnezeu în aceste (încă atît de puțin cunoscute) constelații, stabilind „zone de alertă" de-a lungul și de-a latul „meridianelor durerii", încît acul vine pur și simplu să „destupe", să irige, în punctul unde comuniunea dintre corp-mediu fusese vremelnic întreruptă, dialogul redus la tăcere. E în creștere continuă nomenclatorul de boli în care acupunctura intervine cu succes : dureri reumatice (sciatică, nevralgii), cam toate bolile funcționale a căror evoluție este fără leziuni (nevroze, distonii neurovegetative, insomnii, paralizii funcționale, constipații, boli alergice etc.), obezitate, dezalcolizare, tabagism și multe altele. Cum s-a născut această știință care fascinează și intrigă, totodată ? Prin acumulările succesive decantate în practica multimilenară, avuție dată din tată în fiu, din generație în altă generație și tezaurizată în arborele memorial al colectivității chineze, pentru că iată ce se întîmplă : practic în China nu există tratate de acupunctură, așa cum le înțelegem noi, eu-

Scanned with OKEN Scanner

ropenii, există hărți cu „meridianele durerii“ și ceea ce acupunctorul ține minte. Dar știm oare ce înseamnă acest „ține minte“ ? Nu încape îndoială că știința asta fabuloasă prin efecte s-a realizat potrivit proverbului : „A ști că știi ce știi și a ști că nu știi ce nu știi, iată adevărata știință“.

Vorbind despre viața la țară, aminteam, într-un alt loc al rostirii mele, despre ofensiva numită „doctorii desculți“, ce implică forțele umane și materiale ieșite din comun ; am impresia că — dincolo de caracterul său terapeutic — numita mișcare va avea, are de pe acum, efecte sociale și politice de primă importanță în viața chineză, despre care abia peste trei-patru decenii se va putea vorbi în deplină cunoștință de cauză.

Sînt la Spitalul Prieteniei din Peking (nu ca pacient, gentila febră s-a dus pe pustii) vizitez o secție unde copiilor tuberculoși li se fac perfuzii cu esență de plante ; infuzia se prepară după rețete străvechi, din amestec de ierburi, în dozaje riguros stabilite, aplicate după un grafic cu frecvență variabilă, întocmit de către doctorii acestui spital-pilot, care face dovada unor rezultate spectaculoase.

Ni se prezintă o fată de douăzeci și unu de ani, constructoare pe un șantier, victimă a unui accident grav, soldat cu strivirea oaselor bazinului și distrugerea unor funcțiuni de bază ; printr-o largă cooperare dintre chirurgi, interniști, dermatologi, urologi, care au îmbinat — pe parcursul a peste opt luni — datele medicinei tradiționale cu ale celei noi, au reușit, spune buletinul de sănătate, să o repună pe picioare, urmînd ca peste puțină vreme să fie redată vieții ; noi o cunoaștem la ultimul act al odiseei, refacerea rinichilor (distruși și aceștia) printr-un tratament complex cu esențe de plante, aplicat de urologul Hu. Ne istorisește chiar fata acest lung calvar, al doctorilor și al ei, evocînd, în același timp, larga solidaritate arătată de colegii ei de pe șantiere, unde avea să se întoarcă numaidecît.

Scanned with OKEN Scanner

„Avem patru îndatoriri : tratament, difuzarea cunoștințelor (prin conferințe, cursuri, asistență), profilaxie preventivă și muncă de cercetare", zice doctorul Hu, care face un portret al spitalului ; e ins impozant, înalt, uscățiv, alb pe cap tunsperie, cu aură de condor, purtînd un abia perceptibil zîmbet în tăietura enigmatică a buzelor și o aură de cărturar de viță, îl asemăn, nu știu de ce, cu Qu Yuan (Ciu Yuan), așa cum îl știm pe marele umanist din gravurile de epocă.

Spitalului îi spune *al prieteniei*, poate și pentru că oferă asistență și tratament străinilor care funcționează în China ; un diplomat român a fost vindecat de o boală cu care a luptat toată viața pe continentul european, ni se spune, rămînînd recunoscător doctorului Hu, care i-a redat „cea de a doua viață", după cum îi scrie de departe fostul pacient. Dar principalele forțe spitalicești se dedică cazurilor grave și bolilor de mare frecvență (bronșitele, mai ales) asupra cărora se dezvoltă munca de cercetare a celor 15 clinici, cu experimente, observații și sinteze care se difuzează în întreg spațiul național. Acest așezămînt de sănătate are legături de cooperare cu alte 12 spitale și 92 de unități productive (uzine, școli, cartiere) cărora le acordă asistență. 2200 de pacienți vin zilnic ambulatoriu la acest spital de mărime medie, dar cu o marcată prezență în viața medicală a Chinei.

Îl privesc pe Hu, bărbatul cu efigie de Qu Yuan, care evocă, fără pic de emfază, cum se regăsește truda lor în viața celor mulți, nu însă pe cît ar voi și nu îndestulător, cum le dicteză buna credință, motiv să ne îmbie să-i criticăm ; vorbește egal, într-o curgere monotonă, parcă ar rosti o poveste ce nu aparține subiectivității lui, e doar crainicul momentan al acesteia, își punctează frazele cu lungi pauze, înalță fruntea de condor, salută un personaj iluzoriu, deși Hu nu face altceva decît să sublinieze printr-o ușoară înclinare a capului, ideea care merită să fie reținută, cum se întîmplă, dealtfel, în această secundă :

Scanned with OKEN Scanner

„Acordăm grijă mare prevenirii bolilor. I-aţi văzut pe concetăţenii mei făcîndu-şi înviorarea de dimineaţă ?“

O, cum de nu, doctore Hu ?! Îi văd zilnic şi nu încetez a mă minuna. Nu pentru ceea ce fac. Nici măcar pentru cum fac, deşi lucrul e pasionant ; admir convingerea cu care, la proporţii de sute de milioane, China ştie să integreze exerciţiile gimnastice (termen impropriu) într-un regim de viaţă ce ignoră clipa trecătoare, construieşte obişnuinţele omului în raport cu idealul de plenitudine (de sănătate, în cazul nostru) la scara întregii comuniuni, ca să nu spun eternitate. Dar chestiunea nu poate fi expediată într-o frază, merită să poposim niţel, spre a-mi împărtăşi cîteva observaţii. Să luăm, bunăoară, aşa-zisa gimnastică de dimineaţă a chinezilor, devenită proverbială : ea nu-i moft, nu se petrece dintr-un ucaz al cuiva, sau în modul, cel mai adesea caricatural, în care se înregistrează evenimentul, cum că s-ar aduna o masă de oameni, care încep să execute la comandă mişcări gimnastice, nu. Cel mai adesea, programele de acest soi nu se petrec în grup, sau dacă da, acesta se constituie ad-hoc, cu totul întîmplător, sînt cete formate din membrii aceleiaşi familii, din vecini, cunoscuţi, locatarii străzii, ai cartierului etc. Unităţile de muncă şi instituţiile nu intră în socoteala noastră deoarece programele de înviorare se petrec, pe teritoriul întregii Chine, la orele şase dimineaţa. Exerciţiile la care mă refer au caracter individual, fiind adaptate persoanei, printr-un cumul selectiv din evantaiul larg al practicilor tradiţionale : această selecţie, concepută de fiecare pe baza nevoilor, a vîrstei, a deficienţelor fiziologice, a funcţiunilor propriului organism, devine program individual, liber asumat şi în deplină cunoştinţă de cauză, de ţel şi efecte. Ziceam că termenul de gimnastică nu-i cel potrivit, pentru că ce fac chinezii diferă mult de *suedeza* europenilor ; dimineaţa chinezului cuprinde un ansamblu de mişcări apropiate baletului (nu ritmat-sacadate, ca ale gimnasticii), cu piruete şi contorsiuni ale muşchilor, cu

Scanned with OKEN Scanner

lentori de joc unduios, din fascicule de mușchi și ligamente, pe care executantul le scoate din regimul obișnuinței, supune corpul altor pîrghii și altor solicitări decît ale zilei (sau ale profesiunii), brațele par a înota într-o pastă vîscoasă, întîmpină opoziția unor invizibili pereți de gumă, întind fire în spațiu, deschid arcuri, rup lanțuri și frînghii, totul executat lin, cu mișcări dulci, dar cu o teribilă și deloc sesizabilă încordare a mușchilor — *e qiquan* (țiciuan) *boxul chinezesc* — pe cînd picioarele realizează alt punct al acelui program, merg în asimetrie cu brațele, fac înșurubări oblice, palpează din labă mediul devenit fierbinte, umblă stînd locului, gen Marcel Marceau, pășind cu încetinitorul, sar mătăsos peste nevăzute garduri și corzi, fac ample reverențe aerului, se ghemuiesc în spinarea unor cai himerici, conducîndu-i din pulpe, punînd gamba, cavalerește, în acoladă, navigînd ca pe nori, lopătînd cu călcîiul ori luînd o poziție înfricoșătoare, de luptă, gata să izbească pe cumplitul agresor și multe alte drăcii, registrul lor fiind irepetabil și infinit, cum irepetabilă și infinită este sănătatea pe care, cu atîta osîrdie, o prospectează. Voi conchide, așadar : chinezul nu face gimnastică, își ia zi de zi trupul la întrebări, *îi spune bună dimineața* în modul cel mai propice, îl scoate din inerțiile și ruginile acumulate în repetata moarte, de cîteva ore, a nopții, îi face repertoriul aducerii la diapazonul vieții, unde lenevia, moliciunile, capriciul de trup, nevigoarea, fragilitățile, oboseala, greul, bolești, abdicarea la efort, eșecul, sînt de neconceput.

De la fereastra camerei mele situate la cel de al zecelea etaj al hotelului-building Qingjiang (Țingțiang ; Fluviu Multicolor), văd, de cîteva dimineți în șir, exact la ora șase, pe unul și același ins, instalat în același loc, în stradă, sub coroana unui platan fără podoabe, executînd un program monoton, deosebit de al celorlalți, dacă nu de-a dreptul bizar : cu picioarele depărtate, ușor lăsat pe vine, cu mîinile pe lîngă corp și palmele aruncate pinguinic în părți, respectivul exe-

Scanned with OKEN Scanner

cuta, timp de patruzeci și cinci de minute (pe ceas) o necontenită trepidație a mîinilor și picioarelor, vibrîndu-le în contratimp, ca tremuricii. Azi așa, mîine la fel, nu conteneam să-l urmăresc, tot mai incitat de rostul trudei sale. Îl întreb, în cele din urmă, cu precauție, pe zelosul Zu, care îmi spune :

„E clar, omul își stimulează creierul mic contra oboselii, respectiva figură bate la cerebel, acolo unde bulbul rahidian..."

Ar fi fost o nelegiuire să izbucnesc în rîs, cum eram gata s-o fac ; a lua în derîdere candorile unui chinez e o mare jignire, pe care neavizatul o face cu o penibilă lipsă de înțelepciune, fără a bănui cît pierde în ochii interlocutorului, care se va închide ca o mimoză.

Dar alergătorii ? Știați că marea majoritate a chinezilor pînă la treizeci de ani aleargă zilnic cîțiva kilometri ? Cîte doi, cîte trei, cel mai adesea de unul singur. Nu există șosea, bulevard, stradă, ulicioară, potecă de pădure, unde să nu vezi oameni alergînd dimineața. Sînt sportivi ! mi-am zis la început, dar îi găsesc pretutindeni. Cine-i pune să fugă ? Nimeni. Conștiința lor de sănătate și tăria de a se dezbrăca de prejudecăți. Nu se va opri un trecător să se mire de un alergător ori de felul cum un semen *îi spune corpului său bună dimineața*. E o treabă de bun simț și de seriozitate. Toate acestea ce spun ? Se plămădește aici, am impresia, o *civilizație a trupului*, cum a mai cunoscut omenirea prin vechii greci, prin romani, prin hindusii yoghini, de la care chinezii au preluat tot ce părea adecvat felului lor de a fi. Doctorul Hu include toate acestea în noțiunea, accesibilă europenilor, de *profilaxie preventivă* care, în accepțiunea chineză, nu-i atît prevenirea bolii, pe cît întreținerea stării de sănătate prin oțelirea neîntreruptă, programatică, a trupului, adoptarea unui stil de viață spartan, excelent sintetizat în proverbul : *cînd vine fericirea — fii prudent ; cînd vine necazul — fii dîrz*. Un recent întocmit studiu al UNESCO afirmă că poporul chinez se do-

Scanned with OKEN Scanner

vedește a fi, potrivit unor complexe criterii, unul dintre cele mai sănătoase din lume.

„Am dreptate, doctore Hu ?“

„Oaspetele are totdeauna dreptate“, grăiește doctorul cu dulceață, lăsînd fraza deschisă oricărui înțeles ; aduce, după toate probabilitățile, un alt grîu pe masa conversației, decît acela pe care îl măcina mintea mea, pentru că eu îi pusesem întrebarea mental, adică doream să mă edific dacă înțeleg exact lucrurile, fapt neînsemnat, la urma urmelor, deoarece totul se cuprinde în același măciniș.

„Aș putea să vă consult într-o chestiune, doctore Hu ?“, întreabă într-o clipă de avînt Iu Ăn-ho.

Sînt ochi și urechi, spune mișcarea suverană pe care o face doctorul cu fruntea de Qu Yuan. Zice Iu Ăn-ho :

„De tătînele meu e vorba. Aș vrea să-l lecuiesc cu zamă de plante și nu știu cum.“

„De ce suferă ?“ întreabă doctorul Hu.

„Tușește înecăcios“.

„De cînd ?“

„De la vîrsta de doi ani.“

„Și cît are acum ?“

„Șaptezeci și trei.“

Nici un tremur nu străbate linia enigmatică a buzelor doctorului Hu ; privirea lui de pasăre, cu sclipăt de argint, se mută lin, de la convorbitor la asistenții lui, parcă alunecînd pe un fir invizibil și zice, însoțindu-și vorbele cu aceeași suverană mișcare a frunții :

„Voi discuta cu colegii și veți primi o rețetă chinezească.“

Un greu de strunit drac din mine îmi spune că amicului meu i se vor recomanda „pilule aromate reci“, cum citisem eu însumi într-o carte chineză. Numita rețetă se prepară astfel : culegi stamine și pistiluri de peonii albe, înflorite primăvara, stamine și pistiluri de crini albi, înfloriți vara, stamine și pistiluri de lothuși albi, înfloriți toamna, stamine și

Scanned with OKEN Scanner

pistiluri de flori albe de prun pitic, înflorite iarna, agoniseală cu care aştepţi venirea primăverii, cînd toate acestea se usucă, se amestecă, se pisează, pînă se fac pulbere, se amestecă cu apă de ploaie adunată în „anotimpul ploios“, dacă e secetă, aştepţi pînă în celălalt an, apoi se adaugă rouă căzută în „anotimpul de rouă albă“, brumă din „anotimpul căderii brumei“, zăpadă din „anotimpul zăpezii puţine“, din pasta care se obţine se fac mici gogoloaie, de mărimea ochiului de dragon, care se pun într-o cupă veche, se îngroapă pe timp de iarnă la rădăcina unei flori şi gata, cînd tuşeşti iei o pilulă aromată rece şi trece...

Asta era reţeta pe care o ştiu eu. În după-amiaza zilei, doctorul Hu îi expediază oaspetelui său, Iu Ăn-ho, amestecul de ierburi preparat ; nu jur că ar fi identic cu al meu, dar nici că s-ar deosebi esenţial. Important e că amestecul cu pricina a călătorit în Europa, a ajuns în podişul Transilvaniei, la tătînele lui Iu Ăn-ho, avînd acelaşi nume, Iu Ăn-ho-tatăl, despre a cărui doftoriceală trebuia să-l întreb pe fiu :

„Cum îi merge, le ia cu folos, după prescripţii ?“

„Cu folos, Bătrîne-orezar-din-vest, însă în doze mai mici decît scrie în reţetă.“

„De ce ?“

„Zice, să-i ajungă.“

Scanned with OKEN Scanner

farul din labirint

Farul luminează pentru cei ce sînt departe, nu pentru cei ce sînt aproape

Am fost de-a lungul vieţii martorul dispariţiei multor personalităţi copleşitoare ale secolului nostru. Am putut astfel observa că există o pornire firească a oamenilor să conserve imaginea de tinereţe a celor mari, chipul lor de plenitudine în acţiune, de forţă ; este o psihologie compensatorie prin care compatrioţii lor îi aşază în panteonul recunoştinţei, ca stindard al continuităţii operei. Este modalitatea prin care eroii ràmîn tineri, îşi continuă destinul în noi valuri şi generaţii omeneşti. Aşa se întîmplă cu Mao Tzedun, a cărui prezenţă tînără, de revoluţionar înflăcărînd masele, a devenit simbol de unitate a energiilor Chinei de azi. În virtutea acestui adevăr, ne-am dus să-l vedem pe Mao tînăr, la obîrşia destinului său istoric, pe cînd el abia se avînta în lupta revoluţionară. Un tînăr mistuit de dreptatea şi vocaţia clasei lui se înregimentase în rîndul celor ce îşi luaseră sarcina să schimbe rînduielile în China împăraţilor, a mandarinilor şi moşierilor feudali, să proclame domnia poporului. Două decenii se scurseseră din zbuciumatul nostru secol şi epopeea revoluţiei chineze se declanşa ireversibil.

Mă aflu în Shanghai, oraş unde istoria Chinei vibrează deosebit de puternic. Pătrund în edificiul, deloc arătos, din strada Wan q, numărul 106, o căsută modestă, situată la liziera fostei concesiuni franceze din acest oraş. Aici a avut loc (la 1 iulie 1921) congresul de constituire a Partidului Co-

munist Chinez. O casă-muzeu. O casă care ni-l rememorează pe Mao tînăr. Opt cercuri comuniste au fost reprezentate la acest prim congres, între care cel din Hunan, creat şi condus de un tînăr cu înfăţişare blajină, ochi neliniştiţi şi o frunte de vizionar : era revoluţionarul Mao. Abia împlinise 28 de ani. În înfruntările congresului el dovedi însă maturitate, clarviziune şi o logică de fier.

„Je suis jeune, il est vrai, mais aux âmes bien nées, la valeur n'attend point le nombre des années" *, vine replica unui personaj din „Le Cid" de Corneille, adresată rivalului său. La fel ar fi procedat Mao într-o împrejurare, susţine unul dintre biografi, cînd tînărul revoluţionar — dealtminteri posesorul unei solide culturi — ar fi recurs la această replică memorabilă, spre a anihila un adversar care îi ridiculizase vîrsta prematură. Dar acestea sînt zîmbete ale istoriei. Metaforele ei. Istoria propriu-zisă este sobră şi dură.

Principiul construirii unui partid al comuniştilor chinezi a fost tema celor mai aprinse divergenţe la primul congres, pe parcursul căruia s-au reliefat calităţile tînărului Mao, care a combătut cu vehemenţă şi argumente cele două pericole extremiste : acela ca partidul să devină un club de studiu ce îşi asumă un rol pur propagandistic (poziţia dreptei) şi orientarea eronată ca partidul să acţioneze exclusiv în sînul muncitorimii, în ciuda faptului că forţele şi relaţiile de producţie ale Chinei din acea vreme erau preponderent feudaliste, clasa muncitoare abia se constituia ca forţă de sine şi pentru sine (poziţia stîngistă). Lucrările întîiului congres nu s-au încheiat în căsuţa din strada Wan q, unde începuseră ; un agent secret descoperă locul „subversiv" şi, în puţină vreme, apar formaţiunile poliţiei. Tîrziu însă, deoarece instantaneu congresul se mută la o sută kilometri distanţă, într-o ambarcaţiune ancorată

* Eu sînt tînăr, este adevărat, dar în cazul celor cu duh şi har (bine crescuţi) valoarea nu aşteaptă numărul anilor (trad. autorului).

Scanned with OKEN Scanner

pe lacul Nan hu („Lacul de sud"). Rapida și ingenioasa repliere s-a dovedit salutară. Documentele adoptate au o importanță limitată sub unghiul istoriei ; hotărîtor și fundamental rămîne sensul evoluției revoluționare, marcat de cele zece congrese ale Partidului Comunist Chinez, drumul de la izvor (1921) la vigurosul fluviu, așa cum se înfățișează azi șuvoiul comuniștilor chinezi. 70 de membri avea PCC la data întîiului său congres ; azi el numără 30 de milioane. Este un arc glorios peste timp, în bătaia căruia se reliefează puternic și semnificativ personalitatea lui Mao Tzedun. În fiecare noiembrie, cînd au loc serbările crizantemei, pe lacul din parcul Hongkou din Shanghai, o ambarcațiune este ornată cu milioane de crizanteme ; este un monument de piatră și flori ce reface fidel nava-amiral, nava-epopee, intrată în istoria revoluției chineze.

Dintr-un portret care domină un întreg perete al casei-muzeu ne privește cu ochi aprinși de febră, extraordinar puși în valoare de fruntea delfinică, revoluționarul de 28 de ani. Climatul odăii e acela de acum 55 de ani. Ceșcuțele de ceai, ornate cu albastre flori de cîmp, stau în neorînduială ; e stop-cadrul precipitatei plecări, reeditat cu fidelitate pentru cei 2000 de vizitatori care trec pe aici zilnic, în pelerinaj. Aflăm detaliile de la Yu Luo-ping, un tînăr foarte dăruit îndeletnicirii lui de ghid prin arborele memorial al evenimentelor revoluționare. Îl întreb :

„Ce sentiment ai întîlnindu-l zilnic pe revoluționarul de douăzeci și opt de ani, trăind mereu în preajma lui Mao tînăr ?"

„Cum revoluția a fost deschisă de generația precedentă, simt ce mare e răspunderea tinereții noastre de azi. Vom fi munții și apele cauzei căreia s-a consacrat tînărul Mao ; prin noi acești munți și aceste ape vor deveni mai roșii sub soarele victoriei. Încăperea asta e mică, dar semnificația ei este

imensă", îmi răspunde Yu Luo-ping, ghidul-propagandist, educator al generației sale.

Aceeași muncă o îndeplinește Shen, chinezoaica cea mai frumoasă pe care am văzut-o vreodată ; nu știu dacă superbia ei corporală m-a impresionat ori felul în care știe să fie convingătoare prin chiar aerul pe care îl respira. Bănuiesc că armonia și măsura sînt secretele ei, deoarece grația și frumusețea în stare pură e calitatea pe care o mai întîlnim pe ici, pe colo ; lipsește însă adesea arta de a o personaliza, de a-i da suport uman, prin armonie și măsură. Este ceea ce izbutește Shen de la Biroul de acțiune pentru Armata a 8-a, așezămînt muzeal dintr-o suburbie a orașului Xian, „cartierul gri", al sărăcimii, unde mă întîlnesc cu tinerețea incendiară a acelui nemaipomenit hoinar care a fost Malraux. Mă întîlnesc cu climatele din „Condiția umană" (1933) și, îndeosebi, din „Les conquerents" (Cuceritorii, 1928), scriere de tinerețe, care nu înțeleg de ce întîrzie să apară în limba română ; nedumerirea mea e cu atît mai mare cu cît prima, des evocata „La condition humaine" se petrece doar formal în China, pe cînd cea de a doua este, dacă nu mă înșel, singura mărturie europeană a unei mari conștiințe despre revoluția chineză la finele celui de al treilea deceniu al secolului nostru. Malraux pleacă din China doldora de impresii în anul 1927, urmînd ca în mai puțin de un an romanul „Cuceritorii", amestec de ficțiune și febrilă cronică revoluționară, să apară în librării, la îndemîna marelui public, creînd astfel un „al doilea front" în rîndul intelectualității progresiste europene, care se solidarizează cu acțiunile comuniștilor, menite să lovească represiunea ciangkaishistă și, mai apoi, cotropirea imperialismului japonez.

Dar să rememorăm telegrafic plonjeul în Extremul Orient al bărbatului-cometă, care a ars atît de viu în văzul secolului, sporind cu neepuizare conștiința de acțiune a contemporanilor lui ; în 1923 pleacă în Indochina ca arheolog, străbate Siam

Scanned with OKEN Scanner

și Cambodgia, face studii de specialitate, cercetări de artă veche, trece în China unde îl întîlnește pe Borodin, delegatul Cominternului, asistă la scenele de război civil la Canton și Shanghai, lăsînd să planeze asupra biografiei sale reale un șir de întrebări rămase pînă azi nelămurite, împinse în legendă și mit. A făcut oare într-adevăr parte Malraux din Comitetul celor doisprezece ? A condus el propaganda din Guangxi și Guangtung ? Care era misiunea lui exactă pe lîngă Borodin ? Prea multe hermetisme și voalate sensuri în „secvența chineză" a acestui film flamboyant, care se rupe brusc în 1927, cînd Malraux părăsește China, odată cu represiunea ciang-kaishistă, care infestează zările chineze pe orizontală. Poate vom avea răspunsul la aceste întrebări și la multe altele, așa cum ne-a sugerat Malraux cît timp a fost în viață, în „Anti-memorii" volumul I, promițînd dezvăluiri senzaționale după dispariția sa fizică, în următoarele volume ale acestei cărți de integrală confesiune, motiv pentru care manuscrisul cu pricina a și fost ținut în ultimii ani (înțelegem) sub cheie în seif. Ce va da oare la iveală tiparul ? Malraux nu putea rămîne decît enigmatic și după moarte, așa cum a fost în viață. E consecvent.

Înființarea la Xian a Biroului de acțiune pentru Armata a 8-a reprezintă etapa istorică imediat următoare „momentului Malraux", etapă pe care acest „roman deschis" al marelui scriitor, gînditor și revoluționar o face previzibilă. Ce era acest Birou ? Un organism de extraordinară vitalitate a Partidului Comunist Chinez, care luase calea luptei armate, se afla la Yenan în munți, sub numele de Armata a 8-a și Armata a 4-a. Era noua înfățișare pe care o dăduseră vremelnic comuniștii chinezi partidului lor, adecvîndu-se noilor împrejurări. Întemeierea, la Xian, 800 kilometri distanță de Yenan, în cealaltă extremitate a provinciei, a Biroului de acțiune pentru Armata a 8-a apărea ca o necesitate. Printre bărbații de inițiativă însărcinați cu organizarea și conducerea Biroului se aflau

Scanned with OKEN Scanner

Ciu En Lai și generalul Ciu De, amîndoi în floarea vîrstei la acea vreme.

„Acest avanpost va acționa ca un far, menit să atragă noi combatanți revoluționari", a zis Ciu En Lai, consemnează un martor ocular.

„De ce atît de departe de armatele noastre fortificate în munții Yenan ?" a întrebat cu nedumerire un activist al armatei.

Răspunsul a fost pe măsura spiritului pătrunzător al lui Ciu En Lai ; el a replicat folosindu-se, prin gest reflex, de acest des uzitat proverb chinezesc, cu valoare de simbol :

„Farul luminează pentru cei ce sînt departe, nu pentru cei ce sînt aproape."

Prin acest organ, care îmbina ingenios acțiunea legală cu cea ilegală, comuniștii păstrau o bună legătură cu masele largi, cu viața orașelor, receptînd pe acest canal tot ceea ce aveau nevoie : vești din tabăra reacțiunii, hrană, îmbrăcăminte, arme, noi combatanți în lunga bătălie. Am și sugerat astfel aria misiunii acestui important centru de fortificare a frontului antijaponez ; acțiunea lui viza îndeosebi tineretul, din mijlocul căruia recruta noile detașamente de voluntari patrioți. Un fapt : numai în trei luni, din mai și pînă în august 1838, acest centru trimite în munți 2288 combatanți (din care o treime fete).

Cum să descrii acest muzeu atît de neobișnuit ? Pătrunzi aici ca într-un labirint : sute de încăperi celulare se înlănțuie într-o horbotă arhitectonică indescriptibilă, șarpele edificiului (deliberat de culoarea fontei și avînd pretutindeni un singur nivel) înaintează în zig-zag, creînd necontenite curți interioare, viraje, bolți, burți, bulboane, chilii, cochilii, contraforturi, firide și foișoare, într-o inepuizabilă ciuleandră de piatră, în stare să anihileze orice spirit de orientare. Paradoxala cetate a revoluționarilor este derutantă și, de aceea, inviolabilă ; a și rezistat timp de nouă ani, ne informează frumoasa Shen,

Scanned with OKEN Scanner

din '37 pînă în '46, cea mai grea perioadă, cînd — în luna noiembrie a celui de al nouălea an — Ciang Kai-shi, ajutat de americani, dezlănțuie războiul civil și Biroul primește ordin să se retragă în zonele eliberate. Cronica celor nouă ani se află aici, în expresie palpabilă, materială : dormitoare-cazarmă, obiecte personale ale „soldaților speranței", depozite și ateliere secrete de unde au plecat spre Yenan efecte militare (opera croitorilor din „labirint"), arme de tot soiul, medicamente, strunguri, oțel și mercur (tunurile se confecționau în forjele improvizate de înșiși luptătorii, în grote), aparate de transmisie-recepție, semințe agricole (secerau dușmani și secerau recolte soldații Yenan-ului), tipărituri și, mai presus de acestea, o mare speranță în victorie. Nu era de fel ușor să acționezi în Xian la acea vreme, oraș înțesat de 50 centre de spionaj ale Gomindan-ului (o zecime din cetățenii orașului erau recrutați în această rețea), cișmele cu apă otrăvită, cu necontenite descinderi și provocări.

Și venindu-mi iar în minte eroii romantic-revoluționari descriși de Malraux, mă trezesc întrebînd :

„Voluntari din străinătate n-au acționat aici ?"

Shen ne duce în camera lui Norman Béthune, un doctor canadian, care a asigurat asistența medicală a centrului și a murit eroic aici, în China, la datorie, destin exemplar pe care panourile Biroului îl evidențiază în detaliu și cu recunoștință.

Precizează Shen, crainica bastionului :

„Au fost și români, după cîte știu, dar nu aici, în alte centre ; dacă voiți amănunte, vă putem furniza..."

Doctorii români Iancu David și Bucur Clejan au făcut parte dintre aceștia ; ei au muncit și luptat ca voluntari în cadrele Armatei a 8-a timp de 6 ani (1839—1945), după ce își făcuseră datoria în războiul antifascist din Spania, ca membri în Brigăzile internaționale. Iată fișa biografică de campanie a celor doi, așa cum se constituie aceasta din chiar memo-

Scanned with OKEN Scanner

riile scrise ale combatanților.* Autorul nu a făcut decît să imagineze un posibil dialog cu cei doi medici și, în consecință, formulează întrebările :

„În ce împrejurări ați luat act de dramaticele evenimente din China ?“

„Pe frontul Madridului se desfășurau bătălii îndîrjite. Împreună cu numeroși voluntari ai Brigăzilor internaționale, luptam pe frontul din sectorul Brunnete. În toiul acestor încleștări ne-a ajuns vestea că la 7 iulie 1937 imperialiștii japonezi au declanșat mișeleasca agresiune împotriva poporului chinez. Cînd, în urma înfrîngerii forțelor republicane spaniole, s-a pus problema retragerii Brigăzilor internaționale, alături de alți tovarăși mi-am manifestat dorința de a continua lupta împotriva fascismului pe frontul antijaponez. Era hotărîrea noastră de a nu înceta activitatea pînă ce fascismul nu va fi înfrînt...“ (Iancu David). „...Grupul de comuniști români din lagărul Gurs (Franța) a întocmit, în iulie 1939, un volum omagial pe care l-a trimis conducerii Partidului Comunist Chinez. Volumul era, de altfel, un număr special al revistei „Libertatea“, organul de presă al comuniștilor români din lagăr, prin care ne exprimam adînca simpatie față de lupta poporului chinez sub conducerea partidului său comunist...“ (Bucur Clejan).

„Cînd ați luat drumul spre China ?“

„În iunie 1939 am plecat în Anglia, unde am preluat o importantă cantitate de materiale medico-sanitare strînse de cetățeni englezi pentru a le transporta în China. În august m-am îmbarcat pe vaporul Eneas, care pleca din Liverpool spre Hong-Kong...“ (Iancu David). „...La 12 august 1939 am plecat spre Marsilia. Aici l-am întîlnit pe compatriotul meu David Iancu, care se îmbarcase și el pentru China, dar mai întîi trecuse pe la Londra, pentru a prelua medicamentele și

* Revista „Magazin istoric“, nr. 10, oct. 1971.

Scanned with OKEN Scanner

echipamentul medico-sanitar strînse prin donațiile organizațiilor progresiste din diferite țări. M-am îmbarcat și eu pe vasul Eneas, care plecase din Liverpool, făcuse o mică escală la Marsilia și se îndrepta spre Hong-Kong..." (Bucur Clejan).

„Șase săptămîni a durat călătoria, dar... intrarea în China îusese barată de atacul întreprins de japonezi împotriva orașului Canton, doar cu cîteva zile înaintea sosirii noastre. Doi medici voluntari au plecat la Ciun tzin pentru a lua legătura cu reprezentantul permanent al Partidului Comunist Chinez pe lîngă guvern, iar restul grupului ne-am îmbarcat pe un cargou francez cu direcția Indochina. Am debarcat la Haifong și de aici, cu trenul, am ajuns în orașul vietnamez Lang-Son, de la granița cu China. La începutul lunii octombrie ne-am aflat, în sfîrșit, pe teritoriul Chinei neocupate..." (Iancu David).

„Participau și medici din alte țări ?"

„S-au format trei grupuri de medici din diferite naționalități : germani, austrieci, polonezi, cehi, români, ruși, lituanieni, unguri și bulgari..."

„V-a rămas în memorie momentul sosirii ?"

„În orașele Nanning și Liuzou populația ne-a întîmpinat cu deosebită căldură. Am fost îndreptați apoi spre Guiyang, unde se afla sediul central al Crucii Roșii Chineze..." (Iancu David).

„Unde ați acționat ?"

„În decursul celor șase ani (1939—1945) cît m-am aflat pe pămîntul Chinei, am activat în cadrul a diferite unități militare, de pe fronturile din China de Sud și Centrală..." (Iancu David). „...Am fost repartizat primele șase luni în provincia Hunan. Prima sarcină : construirea și dotarea spitalelor divizionare..." (Bucur Clejan). „...Apoi am fost solicitați spre a ne da contribuția la pregătirea cadrelor sanitare necesare fronturilor..." (Iancu David).

„Cum lua ființă un spital divizionar în acele pustietăți ?"

Scanned with OKEN Scanner

„Am fost repartizat în provincia Hubei... În două săptămîni soldaţii au clădit o baracă mare care acoperea 500 paturi, s-a înjghebat o sală de operaţii...“ (Bucur Clejan).

„Armele dumneavoastră principale erau seringa şi bisturiul. Dar duşmanii ?“

„Am luptat împotriva malariei, tifosului exantematic, holerei, febrei recurente, am efectuat operaţii...“ (Iancu David).

„...Drumurile erau lungi şi uneori trebuia să le parcurgem pe jos... Îmi amintesc şi acum de acele zile de toamnă sau iarnă, cînd, pe ploaie sau ger, trebuia să tratăm bolnavii, să efectuăm operaţii în colibe dărăpănate sau bараci improvizate... De multe ori, ziua şi noaptea, activitatea ne era întreruptă de bombardamentele aviaţiei japoneze, care provocau mii de victime în rîndurile soldaţilor sau civililor...“ (Bucur Clejan).

„Ce combustiune interioară v-a hrănit ; aţi avut satisfacţii ?“

„Lucram cu un mare avînt, cu un puternic sentiment de dăruire. Oamenii în mijlocul cărora trăiam ne înconjurau cu atîta dragoste, încît nu simţeam nici o clipă că sîntem în altă ţară...“ (Iancu David).

„Dar insatisfacţii, căderi sau eşecuri ?“

„Am stat o perioadă la Tu Iuan-guan, apoi în regiunea Guangtung, de data aceasta împreună cu soţia mea Gizela, care venise şi ea în China, mînată de aceleaşi simţăminte ca şi mine... Am fost repartizat la spitalul Diviziei 20, în sudul provinciei Yunan. Soţia mea s-a îmbolnăvit aici de febră recurentă şi a încetat din viaţă, în urma unei sincope cardiace. A fost o grea pierdere pentru mine. Nu pot uita, însă, modul în care, în acele clipe grele, soldaţii Diviziei 20 au fost alături de mine. Catafalcul i-a fost împodobit cu coroane de flori, iar în jurul portretului îndoliat soldaţii au scris cuvintele : *„Cea care ne-a ajutat a pierit ; tot sudul ţării deplînge pierderea dragostei ei părinteşti“*. Înmormîntarea s-a făcut cu toate onorurile, ca pentru un ostaş căzut la datorie...“ (Bucur Clejan).

Scanned with OKEN Scanner

Epilog : Bucur Clejan a revenit în țară însurat cu chinezoaica Zhou daje (Giou daţie) și au împreună copila Xiaotan (Siaotan), care înseamnă Orhideea.

*

Iată destine care s-au cheltuit la aceeași cotă de ardere precum în fascinanta epopee romantic-revoluționară începută de Malraux în „Cuceritorii". Este fragmentul de istorie care își așteaptă romancierul de aceeași talie ; este tema care își așteaptă propria sa conștiință artistică. Eu n-am făcut altceva decît să arunc o fantă de lumină asupra tulburătoarei realități, spre a înlesni meditația noastră a tuturor la această „Eroică" derulată în alți timpi și în alte geografii, decît cele cunoscute.

Caut să disting figurile celor doi combatanți români din puzderia de fotografii de campanie din exponatele Biroului de acțiune pentru Armata a 8-a, sprijinindu-mă exclusiv pe o posibilă intuiție de ordin tipologic. Nu-i posibil așa ceva : cuprinși de febra luptei, a dăruirii pentru cauză, toți eroii seamănă între ei, au pe chip lumina sfîntă a credinței în ideal, indiferent de ce naționalitate sînt aceștia. Rău îmi pare că n-am avut prilejul să-i cunosc nemijlocit pe cei doi medici români, (aflu că doctorul Clejan a murit în 1975), că nu știu cum arată la față, spre a-i descoperi (poate) aici, în zona „Farului", pe chiar pămîntul pe care l-au cinstit prin fapta lor exemplară. Am asigurat-o pe Shen, ochiul viu și crainica așezămîntului, că cei doi compatrioți ai mei acolo sînt, în cohortele luptătoare care apar în nenumărate fotografii îngălbenite de timp, indiferent dacă ei sînt sau nu identificați cu nume și prenume, ceea ce nu mă împiedică să le aduc — după mai bine de trei decenii de la „ora lor de foc", și din orbita altei generații — omagiul și admirația mea de român, mîndru de a-i avea înaintași pe cei doi combatanți.

Casa în care mă aflu seamănă, spuneam, cu un labirint. Revoluția chineză însăși, atît de meandrată și făcînd față atîtor

Scanned with OKEN Scanner

vicisitudini, seamănă cu un labirint. Biografiile luptătorilor au fost, în destule cazuri, labirintice. Dar cu atît mai coplesitor este gustul victoriei, mîndria de a înflăcăra generaţiile de azi, cu pilda celor de ieri, spre mai binele celor de mîine. Confirmă această credinţă chiar prezenţa lui Shen în casa-muzeu. Ea fusese dansatoare într-un vestit ansamblu din Xian, publicul o aplaudase, numele de actriţă (Shen Wei-hua) fusese pe buzele tuturor ; dar a preferat să rămînă aici, să rămînă Shen (o Ileană), o anonimă, lucrînd ca propagandistă, adică vestala de veghe şi limpede rostire a adevărurilor despre poporul şi patria sa. A preferat să rămînă slujitoarea Farului.

Scanned with OKEN Scanner

Adîncul inimii e mai departe decît capătul lumii

Mă aflu în cartierul Dalu (Talu), din Shanghai, zona fostei concesiuni japoneze, pe strada Shangyin, la casa cu numărul 1, adresă de largă notorietate în China : e casa memorială a celui mai iubit scriitor chinez, Lu Xun, adică Lu Sin (1881—1936), al cărui destin a devenit simbol al spiritualității revoluționare din țara sa. Memoria lui stăruie în conștiința chineză ca un steag desfășurat. Ajungînd la Shanghai, primul nostru gînd e să venim în acest loc, unde a trăit, a scris și a luptat marele cărturar.

E duminică, 30 noiembrie, orele 8 dimineața, zi splendidă, cu ger sec, soare generos, frecvent în „anotimpul zăpezii puține", cînd „cerul e înalt și aerul răcoros" (metafora toamnei chinezești) și triumfă pretutindeni crizantema. Sînt zilele în care toate orașele Chinei arborează această floare în expoziții ce i se dedică, sub forma unor festivaluri ale bucuriei ; se omagiază frumusețea, echilibrul de spirit și sănătatea de trup, prin marea multicoloră de crizanteme, diluviu al vitalității, energiei și dinamismului, în care chinezii se recunosc ca într-o uriașă oglindă a sinelui. Tot ce-i edificiu, palat, templu, portal, turn, foișor, fereastră însorită, arc de pod, vapor lunecînd pe fluviu, pagodă la răscruci, altar străjuind înălțimile, se înveșmîntează în ghirlande de crizanteme, ca niște ploi de flăcări, de perle, de ametiste, de onixuri, de safire, de rubine,

Scanned with OKEN Scanner

de smaragde, a căror lumină curcubeică joacă incendiar deasupra aşezărilor, ca un taifun de magneziu.

Am o limpede bucurie că „bat la uşa" marelui scriitor într-o astfel de zi, metaforică prin excelenţă, în care fantezia chinezilor atinge apogeul. Noi, cei trei scriitori pelegrini din România, ne aflăm în acest loc nu numai pentru a oficia gestul pios, de breaslă, ci şi pentru a ne solidariza cu vocaţia umanist-revoluţionară a artei, cu rosturile acesteia de a sluji pe cei mulţi, de a fi stindard în construcţia socio-economică şi morală, de a se subordona operei de edificare a omului nou, a conştiinţei şi spiritualităţii sale. Este *credo*-ul lui Lu Sun şi al nostru, al celor trei prieteni ai lui veniţi de departe.

În traducere, particulele nominative Lu Xun înseamnă „Cel aprig" (*Lu*, numele mamei şi *Xun* — cel aprig), cum a şi fost toată viaţa acestui mare scriitor-gînditor, care se cuprinde în pleiada de întîie mărime a revoluţionarilor chinezi. În semn de omagiu, la intrarea în casa memorială, pe tăbliţa din care trecătorul află rostul acestui aşezămînt, se reproduce facsimilul-manuscris al lui Ciu En Lai despre Lu Xun — hieroglife gravate în bronz, la poartă — în timp ce în pragul casei, la uşă, în acelaşi stil, este reprodus numele lui Lu Xun caligrafiat de Go Mo Jo. Căsuţa e modestă, înghesuită, ridicată pe verticală în această stradă-sac, unde soarele sudului abia pătrunde în orele amiezii. A pătruns, în schimb, din abundenţă, soarele gîndirii şi simţirii chineze. E ultima locuinţă a scriitorului, a treia, în care a trăit trei ani şi jumătate (aprilie 1933-octombrie 1936). Se refac aici cu fidelitate, prin obiecte originale, climatele vieţii, muncii şi luptei scriitorului — biblioteca pentru nevoi curente; biblioteca secretă (cu literatură marxistă, mascată de un panou cu scriere japoneză, spre a nu fi la vederea nepoftiţilor); lucrări de Marx şi Engels traduse de Lu Xun în chineză; mărturii despre profesiile exercitate de acesta (marinar, ucenic într-o şcoală tehnică, doctor *xiucai*-siuţai, învăţăcel în ale

Scanned with OKEN Scanner

medicinei, meditator pentru cîteva limbi străine — engleză, japoneză, germană, rusă) ; numele conspirative ale lui Lu Xun (şaptezeci şi şase, în total), mod de a deruta pe copoii siguranţei şi poliţiei, aflaţi mereu pe urmele sale ; imagini ale locului natal — provincia Zhejiang (Geţiang) districtul Shaoxin (Şaosin) ; simboluri ale trecerii pe aici a multor luptători din ilegalitate (în odăi au avut loc numeroase întîlniri secrete) ; aparatul primitiv pentru inhalaţii (suferea de astm, trei pătrimi din plămîn îi fuseseră extirpate) ; fotografii de familie (el, soţia şi fiul) ; ceaşca de ceai (cu un mare şi neobişnuit capac-pernă, să menţină fierbinţeala cît mai mult — nu exista termos) ; caietul cu onorariile băneşti trimise, în majoritatea cazurilor, organizaţiilor revoluţionare ; patul de fier cu pavilion şi obiecte personale extrem de modeste, sărăcăcioase chiar, deşi — prolific fiind, cîştiga mult (unul din preceptele lui sună aşa : „Dacă trăieşti o viaţă excesiv confortabilă, munca ta se va moleşi negreşit din această pricină") ; salutul vizionar adresat în 1935 lui Mao Tzedun şi conducerii Partidului Comunist Chinez, pe cînd armata roşie muncitoresc-ţărănească ajungea victorioasă în nordul provinciei Shansi : „În dumneavoastră se pune speranţa Chinei şi a omenirii" ; jilţul de nuiele în care obişnuia să scrie ; pensulele cu care a scris cele şapte volume de eseuri şi pamflete antigomindaniste în această casă (nota cu două zile înainte de a muri : „Atîta timp cît aş mai fi în viaţă, n-aş pregeta să ţin în mînă pensula spre a mă confrunta cu pistoalele lor" (ale gomindaniştilor) ; ceasul deşteptător oprit la orele 5,20, aliatul de o viaţă al acestui mare salahor al spiritului ; şi calendarul rămas deschis la data fatală de 19 octombrie 1936.

Circulă în China nenumărate întîmplări, fragmente biografice, scene, citate din scrierile lui Lu Xun, care s-au desprins demult din corpul strict al istoriei literare şi din destinul marelui cărturar, au aură legendară, trăiesc independent şi semnificativ, au devenit simbol şi ideal al celor de azi, sînt maxime

Scanned with OKEN Scanner

de viață cotidiană, tîlcuri de comportament și operă moralizatoare a mulțimii. Iată o pățanie de acest tip, rod al simplicității și modestiei ce îi erau proprii lui Lu Xun.

Prin anii '30, scriitorul pătrunde în elegantul hotel „Pacea", cel mai luxos în Shanghaiul acelor timpuri, unde trăsese Bernard Shaw, aflat în culmea celebrității sale. Lu Xun își dădu întîlnire cu el aici, drept care veni îmbrăcat simplu, ca un țăran, cu surtucul-pelerină atîrnat pe umeri, cum umbla în mod obișnuit. Majordomul-cerber nu-l lăsă să intre, zicîndu-i că cei de rangul lui n-au acces acolo. Lu Xun dădu să plece, cînd — la o clipă de neatenție a omului cu galoane — o zbughi pe lîngă acesta, o luă pe scări (evită liftul cu liftierii impopoțonați, care l-ar fi oprit cu siguranță) și urcă astfel nu știu cîte etaje într-un suflet. La coborîre, marele, ilustrul, strălucitorul, adoratul Bernard Shaw îl condusese în persoană pînă la poarta batantă a elegantului hotel ; îl ținea amical de braț pe țăranul acela sărăntoc și bătrînicios. Personalul hotelului fu răvășit de un uragan de uimire și stupoare : un personaj atît de important, în fața căruia marii demnitari ai orașului stăteau aplecați și la o oarecare distanță, îl însoțea, iată, amical pe un amărît, pe un prăpădit, pe un nimeni. Vilva a făcut ocolul marelui oraș. A rămas celebru comentariul majordomului cu galoane, care — înmărmurit de ceea ce îi fusese dat să vadă — spuse aceste vorbe de pomină :

„Jur că țăranul ăsta face mai mult de doi *feni* (făni-bănuți), cum eram îndreptățit să cred."

Porecla „Domnul-Doi-Făni" a circulat un timp prin oraș. Curînd însă numele lui Lu Xun s-a transformat în renume. Și porecla așișderi. „Domnul-Doi-Făni" deveni un titlu de glorie. Lu Xun valora infinit mai mult decît își puteau imagina potentații vremii și acoliții acestora, aflați în slujba colonialismului. Prin verbul și fapta acestui bărbat glăsuiau prezentul revoluționar și viitorul comunist al Chinei. Opera lui Lu Xun inaugura o etapă nouă în literatura și arta chineză. Adagiului

Scanned with OKEN Scanner

aristocratic „artă pentru artă“ el îi contrapune principiul apartenenței de clasă a valorilor artistice, proclamînd deviza „artă pentru viață“. Literatura devine, în aceste împrejurări, pentru prima dată în China, armă de luptă socială și națională. În timpul regimului reacționar și corupt al lui Ciang Kai-shi (în chineză Jiang Jie-shi, și se pronunță Țiang Ție-și), Lu Xun înființează și conduce „Liga scriitorilor de stînga“, organizație ilegală, îndrumată îndeaproape de către Partidul Comunist Chinez. Se spunea în declarația-program a Ligii : „Arta noastră este împotriva feudalilor, împotriva burgheziei și este, de asemenea, împotriva moravurilor mic burgheze. Noi nu avem altceva de făcut decît să contribuim prin munca noastră la nașterea artei proletare“. Este semnificativă pentru această nouă orientare lucrarea lui Lu Xun „Adevărata poveste a lui A Q (A Kiu), întîia scriere din literatura chineză în care personajul principal al narațiunii — în trecut ales exclusiv din rîndul nobilimii — este, de astă dată, un om din mulțime. La fel și expresia literară a lucrării : locul limbajului sofisticat îl ia vorbirea din popor, isprăvile eroilor sînt spuse „pe limba hamalilor și a negustorilor ambulanți“, adică în limba vie, de fiecare zi, a poporului muncitor.

Era firesc să convorbim cu colegii chinezi despre modul cum se reverberează azi în viața literar-artistică a Chinei ideile revoluționare care l-au avut — în urmă cu patru decenii — promotor pe Lu Xun, Lu-Cel-Aprig. Sîntem oaspeții Institutului de cercetare pentru literatură și artă de pe lîngă Ministerul Culturii, prilej nimerit să schimbăm opinii profesionale cu oameni de breaslă. Transcriu idei și raționamente exprimate de interlocutorii mei, nu neapărat curgerea stenografiată a cuvintelor (a căror expresie particulară se estompează prin traducere instantanee) ; transcriu, mai degrabă, fondul ideatic, sensul demonstrației, preciziunea de atitudine față de o temă sau alta ajunsă în aria colocviului nostru prietenesc :

Primo.

Scanned with OKEN Scanner

Literatura nu este și nu poate fi un mijloc de răsfăț și plăcere. Putem fi întrebați de ce e nevoie să fie înnoită opera clasică chineză. Pentru că autorii din trecut au descris în spectacolele lor — potrivit unei tradiții impuse de dinastii — doar împărații, doar mandarinii, doar demnitarii, doar miniștrii, doar bogații, doar strigoii plăsmuiți de mitologie. Pînă nu demult erau 3000 de ansambluri, din care 2800 jucau exclusiv spectacole de acest gen. Este evident că pildele despre viața de huzur și moravurile feudale nu pot ajuta lupta actuală, o împiedică chiar, au asupră-i o influență nefastă. E nevoie ca opera chineză de tip clasic să dobîndească un conținut revoluționar, ceea ce se întîmplă în momentul de față. Pentru a face din opera „Bătălie în cîmp" un spectacol adevărat, scriitorii, compozitorii, actorii și scenografii au stat un timp în satul Tianzhuang (Tiengiuang) din provincia Hobei, trăind și muncind în mijlocul oamenilor de acolo. Tot astfel pentru perfecționarea operei „Detașamentul roșu de femei", dansatoarele au stat un timp în insula Hainan, încît nu-i greu să observi că femeile din operă se aseamănă mult cu insulare. Și asta e bine (Yan Su-guo, poet și dramaturg la Ansamblul de operă clasică din Peking).

Secundo.

În ultimii ani au apărut multe reviste de literatură și artă în China, practic în toate provinciile. Acestea au devenit un uriaș laborator de înnoire a culturii și artei, prin participarea directă la activitatea de creație a muncitorilor, țăranilor și soldaților. Dar o revistă de literatură și artă pe întreaga Chină nu apăruse pînă nu demult, nu era timpul să apară, direcțiile revoluționare în literatură și artă nu se precizaseră îndeajuns. De aceea, în ultimele luni au apărut un șir de reviste centrale, reprezentative pentru impulsul revoluționar ce însănătoșește viața literar-artistică. Poezia, proza, cinematografia, arta plastică, opera — sînt domenii care beneficiază azi de asemenea reviste care reflectă viața literar-artistică în ansamblu. Noua

Scanned with OKEN Scanner

revistă „Literatura poporului“, de exemplu, este condusă de tovarășul Yan Su-guo, cel care a vorbit adineaori (Yi Wen-Zhen, conducătorul Editurii de literatură din administrația de stat pentru reviste și publicații).

Tertio.

Neajunsurile scrierilor vechi nu țin numai de subiect și felul oamenilor înfățișați ; neajunsurile scrierilor vechi țin, în primul rînd, de gîndirea greșită că domeniul artei e ferit de lupta de clasă. Nu, nu e ferit, cum nu e ferită viața în general, în orice punct al ei ne-am plasa. Muncitorii, țăranii și soldații trebuie pe drept să ocupe scena, să se deprindă cu scrisul, cu toate artele frumoase. Pe scurt, să fie deopotrivă producătorii și beneficiarii culturii. Deviza noastră este : să producem opere de bună tradiție clasică, dar cu un conținut nou, revoluționar. Așa s-au născut operele „Lanterna roșie“, Shajiaban (Șațiaban) — concert, „Detașamentul roșu de femei“ și altele. Sincer vorbind, oamenii noștri nu se pot obișnui să vadă pe scenă rochii lungi sau dirijorul îmbrăcat în tunică neagră, cu coadă de rîndunică la spate. Ei vor să vadă oameni reali, de toate zilele. (Yuan Xue-pai, președintele Institutului de cercetare pentru literatură și artă).

Sînt idei și poziții care descind din moștenirea literară a lui Lu Xun, fac punte peste timp și leagă etapele dezvoltării culturii noi în China. Înainte de a judeca un aspect sau altul al felului în care se constituie cultura revoluționară a Chinei de azi, înțelept este să judeci lucrurile nepărtinitor, foarte aplicat, la condițiile specifice chineze și, desigur, renunțînd la întregul arsenal de „criterii europene“, care în cazul dat devin prejudecăți. Bine, dar asta nu-i posibil, nu putem renunța la criteriile noastre ! clamează unii. Le răspund : atunci nu judecați pe alții, nu luați numele și actele altora în deșert. Pentru că, vorba bătrînului Socrate (ca să nu folosesc, de astă dată, o zicere chineză, ci una „de-a noastră“) : „Păi, sigur că n-a văzut nimic, deoarece S-A LUAT CU SINE în acea călă-

Scanned with OKEN Scanner

torie". Vom înțelege că e bine să ne dezbrăcăm, în astfel de împrejurări, de toate inutilitățile, habitudinile, mentalitatea domestic-comodă, prejudecățile, de întreg plumbul ce ne însoțește, încercînd să pătrundem în noua natură (peisajistică și umană) simplu, direct, sincer, candizi și puri, neiertători dar drepți, precum natura însăși.

Aproape că nu există teză, raționament, principiu estetic, orientare cultural-artistică actuală chineză care să nu se revendice, într-un fel sau altul, din Lu Xun, generoasa lor matrice. În consecință, toate acestea pot fi raportate la opera marelui scriitor și gînditor, ca la un moment de referință.

Pentru că e sărbătoarea crizantemelor, și e duminică, și sîntem bine dispuși, și ne aflăm frumos alcătuiți pe dinlăuntru, ne ducem — noi, cei trei scriitori pelegrini — în parcul Hongkou din Shanghai, la mormîntul dintre cei doi arbori de tisă, plantați aici de doctorița Xu Huang-pin, soția lui Lu Xun și de către fiul celor doi, Zhou Hai-yin (Giou Hai-in). E o lespede neagră de granit, fără încărcături și podoabe, pe care este gravată o singură frază : „Aici e mormîntul domnului Lu Xun". Un grup de sculptori din Hanzhou au plantat aici o statuie cioplită de ei, tot din granit masiv, care îl înfățișează pe scriitor în mărime naturală, așezat în jilțul său de răchită, meditativ și bolnav ; bolnav de boala-boală și de nedreapta alcătuire a lumii. E înveșmîntat în pelerina tradițional-țărănească *cian-suan,* atît de prețuită în China.

Îmi aduc aminte cît de mult l-a iubit și omagiat președintele Mao pe acest bărbat, despre care a spus (în articolul „Despre noua democrație") „...El nu a fost numai un mare scriitor, dar și un mare gînditor și un mare revoluționar. Lu Xun a fost un om dintr-o bucată ; el nu avea nici umbră de supunere lingușitoare a robului, și tocmai aceasta este o foarte prețioasă calitate pentru oamenii din țările coloniale și semicoloniale. Lu Xun a fost cel mai drept, cel mai îndrăzneț, cel mai hotărît, cel mai devotat, cel mai înflăcărat, și, pînă la el,

fără seamăn erou național, care — reprezentînd majoritatea poporului — a dat asalt pozițiilor dușmanului pe frontul culturii. Linia de orientare a lui Lu Xun este linia de orientare a noii culturi a poporului chinez".

Alei de chiparoși albaștri curg, în dreapta statuii, pierzîndu-se în orizontul mov-încenușat al lui decembrie, des evocat în narațiunile semnate de Lu Xun. De aceea s-a și apropiat el cu dragoste multă de povestirile sadoveniene, în care freamătă natura României și a românilor ; de aceea a tradus (în 1935) „Cîntecul iubirii". În semn de mulțumire, așez pe lespedea de granit o crizantemă, „floare căreia nu-i pasă de frig".

Șapte milioane de hieroglife a lăsat drept moștenire Lu Xun, însumînd 22 de cărți și — pentru că „Adîncul inimii e mai departe decît capătul lumii" — a mai lăsat acest testament către fiul său : „Să nu devii om de litere, care rostește fraze goale ; să te dedici unei munci practice, ca să faci ceva util".

Porunca paternă a fost îndeplinită : Zhou Hai-yin, fiul lui Lu Xun, are azi 47 de ani, e tată a trei copii, trăiește la Peking și practică meseria de tehnician în radiofonie.

Scanned with OKEN Scanner

Învățătura care nu intră decît în ochi și în urechi seamănă cu un prînz luat în vis

Uzina chineză este o școală. Școala chineză este o uzină. Nimic exagerat ori de esență sofistică în afirmația mea. Cele două realități se întrețes în China pînă la identificare. Primul dintre termeni nu poate fi conceput în afara celui de al doilea și invers. Interacțiunea este, deopotrivă, conceptuală și funcțională, după cum ne vom convinge imediat.

Deschizînd un dicționar, vom afla noțiunile *uzină-fabrică* interpretate ca denumind : o formă de organizare a producției, avînd la bază diviziunea muncii, unde are loc prelucrarea sau transformarea unor obiecte ale muncii în materii finite, cu ajutorul unei tehnologii, într-o anume unitate de timp (cele 8 ore ale zilei de lucru), țintind un scop economic și social precis etc. etc. Definiția, deși pare a se afla în limitele unui adevăr general indiscutabil, exprimă doar o mică parte din realitatea industrială a Chinei de azi. E o definiție neîntreagă. Ea comportă serioase amendamente de ordin social, cetățenesc, etic, caracterologic, adică pe planul strict al omenescului, al constituirii de sine a muncitorului chinez, substanță tipologică tînără, fără tradiție în milenarul trecut al Chinei, cum tot tînără și fără tradiție este realitatea industrială chineză care se dezvoltă într-un tempo admirat de întreaga lume.

Ce resurse intime are această dezvoltare dinamică ? Se enumeră îndeobște factorii economic, demografic, talentul înnăscut pentru tehnică al chinezului (migală, răbdare, rigoare,

Scanned with OKEN Scanner

spirit inventiv, preciziune, disciplină) și cam atît. După aceea ne trezim în plin necunoscut, abolim fenomenologia științifică, zicînd vorbe de doi bani : „e un paradox tipic chinezesc", „raționamentul acesta scapă logicii noastre europene", „e trena de imprevizibil și mister mitologic care însoțesc actele contemporanului nostru, chinezul" și alte speculații lipsite de acoperire solidă. Se ignoră știința chinezului de a-și plasa actele, opera, lucrarea, într-un ansamblu ambiental (de reacții obișnuite, reguli de viață, și factorii de emulație psihosocială) care concordă, radial și pe multiple planuri, la reușita țelului fundamental propus. În cazul nostru : reușita în opera de industrie și viață muncitorească. În ordinea demonstrației noastre, alta e (poate fi) definiția noțiunii de uzină — fabrică în China și anume : locul unde muncești, unde înveți, unde locuiești, unde gîndești, unde te exerciți ca om social, unde păstorești celula socială numită familie, unde iei cu asalt, curajos și lipsit de prejudecăți, cultura, artele. Uzina chineză este o entitate înlăuntrul căreia nu poți vorbi numai despre producție, numai despre școlarizare, numai despre stilul de viață muncitorească, numai despre cultura și arta muncitorilor. Toate acestea se adună osmotic, formează un tot, univers muncitoresc complet, *comună muncitorească*, formulare improprie, dar sugestivă ca sens, comunitate finită a unui domeniu riguros definit. Aleg dinadins două unități muncitorești distincte — o uzină și o școală — spre a proba această intimă transfuzie dintre cele două realități, proprii viziunii integratoare de care vorbeam, înlăuntrul cărora diferențele particulare se estompează, dispar, veți vedea, reliefîndu-se în primul plan, indiferent de denominație, sîmburele ce însumează esența tuturor termenilor derivați : universul muncitoresc complet.

Fabrica de aparate de control din Xian este o uzină ca toate uzinele. Tot ce ni se arată poate fi ordonat în tabloul

Scanned with OKEN Scanner

obișnuit al unei întreprinderi socialiste, așa cum o cunoșteam sau o intuim.

Vîrsta fabricii — 20 de ani, din care 17 de producție efectivă. Forța umană — 4300 muncitori, a zecea parte dintre ei sînt tehnicieni și specialiști. Zestrea și structurile de aici: uzina „toarce" din 3400 de mașini, în 14 secții, realizînd peste 400 tipuri de aparate pentru industria chimică, petrolieră, siderurgică (manometre de presiune mecanică, manometre de tensiune electrică, holografe, calculatoare etc.), export în peste 20 de țări și așa mai departe.

„Aceasta e imaginea primului opt" îmi spune Shî, vicepreședintele comitetului revoluționar, gata să înțeleg că excursia noastră în cîmpul vieții uzinale ia sfîrșit.

Eroarea mea devine evidentă după ce trecem strada, în perimetrul celor de „al doilea și al treilea opt", unde *climatul uzinal* se prelungește firesc în tot ce viața muncitorească își revendică structurat și stabil: locuințele uzinei (blocuri cu două-trei etaje), școlile uzinei (grădiniță, școală primară, gimnaziu, universitate muncitorească), sănătatea uzinei (dispensar, creșă, farmacie), prăvăliile uzinei, fondul educațional al uzinei (1600 școlari pe diferitele trepte ale învățăturii), cultura și arta uzinei (cercuri de literatură, de plastică, ansambluri de teatru, de cîntece și dansuri).

Muncitorul Yan Yao-ting, de 52 de ani vîrstă, ne invită să bem un ceai în locuința sa, confortabilă și civilizată, situată la întîiul etaj al unui bloc uzinal. Soția lui, Yang Sha-xin, lucrează la creșa uzinei, băiatul cel mare (23 de ani) e muncitor, precum tatăl. Apare Li Wei-hui cu soția sa Du Ci-yuan (Tu Țî-iuan).

„Locuim în vecini, ne desparte un culuar și am fi bucuroși să ne faceți onoarea de a trece și pe la noi", zice bărbatul.

„Cînd nu te ocolesc prietenii, nu te ocolește nici fericirea", îl secondează femeia.

Scanned with OKEN Scanner

Le facem pe plac și, mai ales, facem cunoștință cu Du Rui (Tu Jui), în traducere literară Rui-cea-cu-multe-inimi, fetița tinerilor însurăței. Apoi, șederea noastră urmează cursul meandrat, plin de culoare, al întîmplărilor de tot soiul, care ne țin într-o perpetuă sărbătoare. Lucrătoarea la creșă ține morțiș să trecem prin imperiul de candoare și frenezie vitală a copilăriei. Școlarii din clasele mici arată ce se întîmplă într-o comună populară, la vremea cînd se culeg alunele, muncă ce le revine în exclusivitate. Asistăm la o lecție de desen pe tema : „uite munca ce îmi place mie". Horbota dansurilor și jocurilor în spațiul vast — cu alei, pajiști de zbenguială și terenuri sportive — al patrulaterului ce îl formează colonia uzinei. Tinerii — de la grădiniță la universitate — oferă un spectacol special preparat pentru noi : cîntece chineze și românești, dansuri (evocînd orașele, munții, roadele pămîntului, florile, sănătatea și ideile de luptă), gimnastică acrobatică și artistică, declamarea prin versete a principiului bizuirii pe forțele proprii, dansul panglicilor de mătasă și al plantei Lin-jî, care dă mii de ani de sănătate. Dealtminteri, întregul spectacol stă sub semnul acestei miraculoase și foarte prețuite plante, semănînd cu pogacea rotundă și grea a florii soarelui, cu deosebirea că sevele ei se perpetuează în toate anotimpurile și podoaba violacee de asemeni. Wu (U), șeful biroului administrativ avu idee să facă în cinstea noastră trei expoziții simultane : una a produselor fabricii, alta de pictură (300 de desene), a treia de literatură (cuprinzînd cărți, reviste și manuscrise) — toate trei fiind creația materială și spirituală a acelorași, muncitorii în uzină și în cîmpul culturii și artei amatoare. Jumătate din desenele expuse de muncitori au fost reproduse, aflu, în albume, ziare și reviste. Scriitorii amatori au tipărit în ultimii ani sute de lucrări (romane, povestiri, poezii, articole) ; Ding Ying-chuan (Ting Ing-ciuan) este unul dintre aceștia, autor al unui roman de largă notorietate, cu ediții succesive, a cărui acțiune se petrece în

Scanned with OKEN Scanner

uzină. Se intitulează „04“, cuprinde un sfert de milion de semne (cam 400 pagini), a fost editat în orașul Xian, prima ediție în 50.000 exemplare. Îl întreb pe autor :

„Ai avut suficient timp pentru a-l scrie ?“

„Săptămînal am cîte o jumătate de zi liberă, pe care o consacru lucrului în continuitate, potrivit zicalei : La drum lung se cunoaște puterea cailor, la drum lung se cunoaște inima omului.“

„Și a fost suficient ?“ întreb nedumerit.

„Nu a fost suficient, răspunde Ding Ying-chuan. Sigur că nu a fost suficient. Am citit din manuscris în fața muncitorilor și ei au apreciat că e folositor să ies din producție un timp, întîi trei luni, apoi încă șase, răstimp în care am terminat cartea“.

„Din ce ai trăit în acest timp ?“ întreb.

„Drepturile bănești, de angajat al uzinei, le-am primit neștirbite. Pentru că, iată ce se întîmplă : cînd eu, muncitor, scriu despre și pentru muncitori, tovarășii mei muncesc pentru mine cu bucurie și înțelegere. Acesta este onorariul meu cel mai prețios“, zice scriitorul-muncitor Ding Ying-chuan, formulînd — nu doar un postulat — un principiu de viață chinez.

Cam atîta despre uzina-uzină și omenia acesteia.

•

Să vedem cum arată o școală muncitorească în China. Școala de politehnizare din Nanking este o uzină creată pentru scopurile învățăturii ori, mai exact, un oraș muncitoresc în miniatură. Școală înseamnă aici atelierele-școală, adică uzina pentru uzul învățăturii dar — în egală măsură ! — și pentru scopul producției, cu plan comercial și contracte ferme. Are 20 ani această citadelă a învățăturii prin muncă și a muncii prin învățătură, răstimp în care a dat industriei petrochimice 4000 tehnicieni (în specialitățile energie electrică, energie termică și aparate de măsurat). Fiecare promoție însu-

Scanned with OKEN Scanner

mează cam 400 de elevi proveniți din rîndurile muncitorilor, țăranilor și soldaților, durata studiului politehnic variind între doi ani jumătate și un an, în funcție de gradul de specializare și locuri în procesul de producție. Condițiile admiterii la această școală : să fi absolvit școala de 10 ani, urmată de o practică obligatorie (în uzină sau în comuna populară), unde — urmare a unui comportament meritoriu — colectivul de muncă respectiv te propune să urmezi școala pe cheltuiala obștei.

Complexul școlar se întinde pe un spațiu construit de 13 hectare și poate fi numit, fără pic de exagerare, „orășelul tinereții". Corpul profesoral este format din profesori de meserie, din muncitori cu practică îndelungată și... din elevi, pentru că, am menționat, toți provin din cîmpul practicii, au de împărtășit din experiența personală, care trebuie confruntată și perfecționată în contact nemijlocit cu a fiecăruia și a tuturor. Subiectele de examen, bunăoară, nu sînt teme sau lecții însușite, ci probleme ale practicii cărora ești chemat să le dai soluții (ți se dă să repari un motor, să modifici un agregat, să rezolvi o avarie etc.). Profesorii-muncitori, muncitorii-profesori, profesorii-elevi și elevii-profesori trăiesc laolaltă, au cămine, ateliere de producție și studiu, program industrial, viață civică, viață cultural-artistică și sportivă, viață militară, ca o inexpugnabilă cetate, care se autoperfecționează prin resurse proprii și o riguroasă autoexigență revoluționară, derivînd din concepția Partidului Comunist Chinez privind munca, învățătura, știința, tehnica, creația și viața socială a comunității.

Noile mele cunoștințe — Dang (muncitor-profesor), Chen (elev-țăran) și Li (profesor-muncitor) — mă familiarizează cu trăsăturile etice și de caracter cărora li se acordă mare importanță în acest bastion al muncii, învățăturii, creației și moralității revoluționare, printr-un șir de precepte de viață, devenite simboluri și devize ale colectivității studioase, dintre care enumăr cîteva

Scanned with OKEN Scanner

Nevoia de a-ţi însuşi cunoştinţele înaintate : „A cultiva ştiinţa fără a iubi oamenii, înseamnă a aprinde flacără şi a închide ochii".

Răbdare şi perseverenţă în atingerea ţelului propus : „Pînă nu treci muntele, nu vezi valea".

Implicarea întregii tale făpturi în procesul de autoperfecţionare : „Învăţătura care nu intră decît în ochi şi în urechi seamănă cu un prînz luat în vis".

A te însoţi de modestie şi simplicitate : „În toate treburile trageţi-vă cu un pas înapoi şi veţi avea cîştig de cauză".

Simţul autocriticii : „Căinţa este primăvara virtuţilor".

Sîntem gata de plecare. Un ansamblu al artiştilor amatori din „citadela muncii şi învăţăturii" ne salută intonînd — pe româneşte — cîntecul muncitoresc „Întîi Mai" de Ciprian Porumbescu, care devine, iată, aici la multe mii de kilometri de patrie, steag al solidarităţii dintre muncitorii chinezi şi români.

Scanned with OKEN Scanner

galaxia tzî

„Cu timp şi răbdare, frunzele de dud devin borangic"

Ţine de datoria noastră de copii ai artei să pătrundem în Rongbaozhai (Jungpaugiai), gloriosul pavilion pentru lucrul cu cele patru elemente (*jung* — glorie, *pau* — cele patru elemente, *giai* — pavilion, loc de creaţie, de lucrare). Aşezămîntul e pe strada Liulichang, loc foarte cunoscut în Peking, care dă numele acestui cartier al capitalei chineze. Cele patru elemente la care face aluzie numele stabilimentului sînt hîrtia-tuşul-pensula-piatra de netezit, detaliere din care nu înţelegem mare lucru. E cartierul imprimeriilor, al gravurii în lemn, al artei litografice, îndeletnicire chineză veche de unsprezece secole. Începuturile acestor tehnici sînt semnalate în China în anul 868 e.n., reproduceri în alb-negru, ca la sfîrşitul celui de al 17-lea veac, în timpul dinastiei Ming, să apară litografia în culori. Nici una dintre arte nu cred să fi avut un rol social şi estetic atît de pronunţat în dezvoltarea ultimului mileniu de civilizaţie chineză precum arta litografiei. Dintre binefacerile acesteia citez : comunicarea prin largă difuziune (atribut democratic), conservarea operelor vechi (prin reproducere şi multiplicare), larga accesibilitate a acestei arte. Opera educaţională ce incumbă litografiei este greu de estimat deoarece transcrie (în imagine vizuală) şi răspîndeşte învăţăturile fundamentale, conţinutul cărţilor celebre, pildele marilor cărturari, semnele emblematice, natura geografică (lacuri, munţi, fluvii) şi natura de spirit, flora şi fauna, pe scurt, este oglinda

Scanned with OKEN Scanner

gîndirii și simțirii chineze. Litografia chineză nu-i nici grafică, nici pictură, nici sculptură, nici scriere de semne și idei, nici artizanat ; litografia chineză este, înainte de toate, *comunicare*, comunicare metaforică, adică fericita sinteză a tuturor acestor modalități ale artei. Ea s-a dezvoltat dintr-o nevoie vitală : chinezii au o structură perceptivă preponderent vizuală. Litografia este arta care hrănește această disponibilitate specifică. Largul evantai tematic, mobilitatea, limbajul clar, direct, pe înțelesul mulțimii, sînt rațiuni pentru care litografia a fost și rămîne pe întîiul loc al preferințelor artistice ale chinezilor, motiv ca fantezia lor mitologică să născocească zeul pensulei și hîrtiei, i-am uitat numele. Adăugînd la asta extraordinara capacitate a litografiei de a tezauriza picturile celebre de mare vechime (prin reproducere și multiplicare) avem tabloul virtuților artei-rege. De aceea e important Rongbaozhai. De aceea mă aflu aici.

Iată un tablou de 1600 ani vechime în care timpul a operat infinitezimal și continuu, estompînd linii, contururi, culori, decimînd materia ; opera trebuie salvată cu orice preț. Lucrarea bolind de „bătrînețe avansată" poposește mai întîi în atelierele de copiere : originalul se transcrie pe hîrtie de calc ori folie de polietilenă, fiecare culoare trebuind să aibă propria copie (copia de roșu, copia de negru, copia de verde, copia de galben). Intră în acțiune gravorii, care transcriu aceste cópii cu dăltuțe minuscule pe suprafețele de lemn de păr, muncă de o nesfîrșită migală, delicatețe și precizie, o compoziție putînd necesita peste o mie de fragmente de lemn sculptat ; ca să realizeze aceste bazoreliefuri miniaturale, sculptorul mînuiește vreo 80 de dăltuțe de diferite dimensiuni, unele mai subțiri decît vîrful de ac (cu acestea se gravează norul, ceața, rasterurile de gri, fumul, irizările de soare și lună, sfumatura lacurilor). În atelierele de reproducere (imprimeria) e lumea culorilor vegetale și minerale, a tușurilor, a pensulelor (măturici de palmier, cu smocuri de păr de lup, oaie sau iepure), a

Scanned with OKEN Scanner

sulurilor de hîrtie *shuen zhi* (din coajă de tei și paie de orez), a rolelor de hîrtie de mătasă ; fiecare culoare se imprimă separat, de pe propriul calup de lemn sculptat, policromia realizîndu-se prin succesivele suprapuneri. Se întinde culoarea uniform, în strat subțire, pe suprafețele sculptate, este așezată coala de hîrtie matasată, care se „calcă" cu maiul ignifug, făcut din fibră de palmier și învelit cu păr de coadă de cal, să reziste la umezeală. Procesul litografic se încheie în secția de pas-partout-uri : pictura este fixată pe sulul de mătasă, prin încleiere, în timp ce meșterul o descîntă frecînd dosul lucrării cu un bolovan de rîu, cu rotunjimi dulci. Pe cît de banal și simplu, pe atît de necesar acest al patrulea element (bolovanul de netezit) ; este tot atît de însemnat, susțin meșteriașii, ca și primele trei — hîrtia, tușul și pensula — cu care formează împreună o inseparabilă ecuație, a armoniei, numită Rongbaozhai.

O receptare superficială a picturii chineze, preponderent peisajistică, conduce la ideea eronată că aceasta e dominată de un ilustrativism monocord, diferitele elemente de relief, floră și faună revenind obsedant, ca niște leit-motive. E o cursă în care gîndirea plastică europeană e prinsă des. Țelurile intime ale oricărei lucrări au fost clar statuate încă de pictorii Chinei antice, rămase pînă azi neschimbate și anume : să transmită „spiritului lucrurilor", să povestească „tîlcuri" și, abia în rîndul al treilea, să încînte ochiul prin horbota de forme și contururi. Deci, esențele contează : acel *ci yun*, (țiiun) traductibil prin „duhul lucrurilor", „vocea" secretă a materiei, și *shang tung*, pulsul ondulatoriu al realității, frenezia vitală care o locuiește.

Putem argumenta asta prin ceea ce observase atît de subtil, încă din tinerețe, Mircea Eliade. În timp ce peisajul în pictura europeană se realizează strict între razele vederii pictorului, dintr-un singur punct deschis asupra lumii infinite (care e și locul privitorului), punctul fix, organizator al tu-

Scanned with OKEN Scanner

turor zărilor, pictorul chinez, din contră, se acomodează la zare, se replieză prin deplasări succesive, redă o parte a peisajului, apoi „fuge" altundeva, imprevizibil ; spațiul se ordonează în compoziția lui într-o succesiune de cercuri care se juxtapun și se întrepătrund, fără a „îngheța" într-un unic centru perspectivic, ci curge în flux, se distribuie într-o pluralitate de centre perspectivice, adîncimea spațială realizîndu-se prin suprapunere etajată de planuri, o pulsație neîntreruptă de „rotocoale", care se întretaie într-o curgere fără granițe, la infinit. E un „spațiu alveolar" care nu se definește, spune Mircea Eliade și, de aceea, nu-l cuprinzi niciodată în totalitate dintr-un singur punct, te angrenează în propria-i mișcare, te implică, te îmbie să cercetezi, să participi. Punînd în paralelă impresionismul european cu ceea ce impropriu am putea numi „impresionism chinez", Mircea Eliade definește „momentul european" prin impresie imediată, de nimic alterată în fragilitatea ei efemeră, totul fiind retinal, în timp ce „momentul chinez (este) încărcat de o sarcină metafizică... ca o arătare a veșniciei. Dincolo de schiță, de vremelnic, de întîmplător, presimțim taina și rînduiala cosmică de totdeauna. Detaliul se prelungește în TOT, totul se destăinuie în detaliu... O solidaritate a momentului cu eternitatea, care dă măreția simplă a picturii chineze..."

Să luăm motivul *shanshui*, munte-apă, care se îngemănează întotdeauna și sînt omniprezente în pictura chineză : munții apar ca un orizont de linii fugite, formele predilecte fiind abruptul, repezișurile și relieful conic, în mijlocul cărora plutesc eșarfele de ceață fumegos-lăptoasă, nori luminiscenți, care exclud descripțiile, dau frîu liber fanteziei și te duc în vis pe nesimțite. Senzația de plutire printre lucruri, forme și reliefuri este permanentă. Raporturile sînt ignorate, ca într-o pictură naivă. O pasăre, o floare, o plantă, o insectă, pot apare în peisaj disproporționat de mari sau mici, în funcție de caracterele specifice pe care a voit artistul să le dilate, scoțîn-

Scanned with OKEN Scanner

du-le în evidență ca sub lupa de microscop, în timp ce obiceiul în ansamblu rămîne abia schițat, e dependent de detaliul semnificativ, unde se află cheia întregului.

Tîlcurile morale, sensurile de viață, stările omenești se realizează în pictura chineză după un cod al semnificațiilor și corespondențelor. Cromatismul operei se întemeiază nu atît pe complementaritatea culorilor (acea logică coloristică pe care pictorii europeni o învață în școlile de belle-arte), cît pe simbolistica lor intrinsecă : pămîntul e galben, apa-neagră, focul-roșu, lemnul-verde etc. Nici un obiect nu apare în compoziție la întîmplare, fără a avea un sens, o motivație ideatică, în virtutea aceleiași simbolistici care împinge orizontul perceptiv neînchipuit de departe. Greerele este triplul simbol al vieții, morții și renașterii ; portocala e semnul fericirii ; prunul sălbatic înseamnă viață lungă (întocmai ca piersica, pinul, cocorul și țestoasa) ; dragonul (ideogramă dinastică) înseamnă unirea grației cu forța ; papagalul — fidelitatea femeii ; o poartă în flăcări — legea ; peștii sau perechea de rațe — fericirea conjugală, armonia cuplului ; șoimul — îndrăzneala ; crabul — lupta contra curentului ; bambusul — caracterul drept ; salcia — melancolica despărțire ; rodia — fecunditatea ; floarea de lothus — puritate și perfecțiune ș.a.m.d. Iată anotimpurile exprimate în limbaj floral : bujorul e emblema primăverii, lothusul evocă vara, toamna e a crizantemei, iarna se identifică cu prunul pitic sălbatic *(prunus mumei)* care dă flori albe, ca fulgii de nea, chiar neînfrunzit. Pictura chineză refuză uleiurile, acestea prea au corp, sînt vîscoase și grele, materialitatea lor supără ; chinezii preferă cernelurile și acuarelele în amestecuri și diluții de tot soiul, capabile de transparențe și nuanțări prin rarefiere, cu abundențe de griuri și tonalități dulci, intermediar-aburoase, o rafinată caligrafie a stărilor.

Un tablou nu este făcut să stea oricînd pe perete, cu atît mai puțin tot timpul ; desfășori sulul la momentul potrivit,

cînd simbolurile picturii converg cu starea ta de spirit, cu anotimpul, cu poziția astrelor, cu felul vremii de afară și atîtea altele. Este rațiunea pentru care picturile chinezești se rulează, sînt portabile, ușor de manevrat, lesne de păstrat; sulurile *kakemono* au cădere verticală, iar cele *makimono* se desfășoară orizontal (de la dreapta la stînga), denumiri păstrate din japoneză. Ornînd încăperea cu o pictură sau alta, chinezul se descrie pe sine. Succesivele exhibiții ce au loc în una și aceeași odaie sînt seismograful moral, cronica sentimentală ale celui ce locuiește acolo. Observația este valabilă, azi, la scară națională: pictura contemporană, în care preponderentă este tema muncii, reușește să continue în chip armonic, după opinia mea, pictura tradițională milenară, fiind seismograful moral, caracterologic, al comunității chineze, cronica (pictată) de opțiuni și credințe ale acesteia. Valori precum gustul, conștiința estetică, morala artei nu suferă vreo modificare, după cît am putut să observ, fie că ne situăm la un pol sau altul al relației individ-societate. Este interesant de observat cum subiectele promovate de revoluție (febra orezăriilor, culesul, domesticirea marilor fluvii, energiile descătușate, colaborarea omului cu mașina, viața comunei, starea eroică), se integrează organic în fluviul foarte egal și stabil al picturii chineze de totdeauna; nu se recurge la meandre, convulsiuni, false „revoluționări", școli, curente, metode, care să înoveze de dragul inovării, cum se întîmplă aiurea, nu o dată păgubitor și cu atît de vizibilă efemeritate. Nu. Pictura chineză a devenit revoluționară, adică așa cum este, înnoindu-și subiectele, sursa de inspirație, evantaiul tipologic (locul împăraților, al dregătorilor și mandarinilor l-au luat în scena picturii cei ce muncesc, care nu apăruseră niciînd în artele trecutului îndepărtat al Chinei). Accentul cade azi pe morala demonstrației, pe sensul educativ al picturii, adică o însănătoșire pe planul esenței, în timp ce limbajul, metoda, simbolurile, metaforizarea, evantaiul de stări și coduri estetice au

Scanned with OKEN Scanner

rămas aceleași, ale tradiției ; tractorul, mătasa roșie a steagului, liniile de înaltă tensiune, subiecte frecvente azi, apar negreșit în ambianța încărcată de sensuri, în peisajul codificat prin anume limbaj floral, animalier, tipuri de peisaj, în ordinea simbolisticii milenare, mod în care posibilele disonanțe se resorb, integrarea în noua realitate devine plauzibilă. Care va să zică, așa ne apare pictura ca scriere-descriere a sinelui.

*

Dar scrierea, semnul ? E tot pictură ! Nici nu se putea altfel ; indiferent de funcția lor diferită, *shu* (scriere) și *hua* (desen), uzează de aceleași elemente și răspund acelorași nevoi. Este evidentă această înrudire. Toți sinologii remarcă esența pictografică a scrierii chinezești. Caligrafiind semne, chinezul desenează în cel mai exact înțeles al cuvîntului. Numele chinezesc al semnului grafic este *zi* (țî), format din una pînă la mai multe zeci de trăsături de condei sau, mai exact spus, trăsături de pensulă, unealta scrierii chineze. Este important să definim *zi*-ul, acest simbol de valoare plastică intrinsecă, ce *nu se află în raport direct cu fonia, cu graiul,* operează o stenografie metaforică a lumii vizuale. Fraza se constituie din mozaicul acestor desene microscopice, cărămidă lîngă cărămidă, înlănțuire de pictograme ce curg filmic, născînd povestea, narațiunea desenată din vîrful pensulei.

Mă duc la tipografia *Xin Hua* (Sin Hua — China nouă) să cunosc *Galaxia zi* în spațiul ce îi este propriu. Este o citadelă a semnelor, cea mai mare din Peking, desfășurată pe un spațiu construit de 240.000 metri pătrați. Munca celor aproape 4000 tipografi se fructifică în două fluvii, unul de reviste și altul de cărți, care „înghit" împreună 10.000 tone de hîrtie anual. Revista ilustrată „La Chine", bunăoară, distribuită în peste o sută de țări, se imprimă într-un tiraj de 1.200.000 exemplare, iar „Steagul Roșu", revista teoretică a Partidului Comunist Chinez, apare într-un tiraj de două milioane și

Scanned with OKEN Scanner

jumătate (cotidienele de multe milioane se tipăresc în alt loc). Acesta-i jocul cifrelor. Mai interesant e jocul *zi*-urilor, înainte ca acestea să se imprime în cîmpul alb-imaculat al hîrtiei.

Stau în spatele tipografului Sun Phei-ru care culege *zi*-uri în vingalac; e cocoțat pe scaunul său etajat, un stativ trapezoidal de unde controlează casetele cu semne, stivuite fagure cu fagure, din podea pînă la o înălțime de peste un stat de om, formînd un „zid" semicircular în jurul tipografului culegător. Acesta pare astfel zidit în propria sa fortăreață de plumb, unde oficiază scufundat în singurătate și meditație; îl însoțește în această alveolă doar firicelul de lumină electrică, minuscul proiector atîrnat de frunte, ca la mineri. Se aseamănă în destule privințe munca asta cu aceea a minerului, dacă ținem cont că fiecare semn, fiecare simbol, fiecare pictogramă a scrierii chineze se extrage dintr-un arsenal de cîteva mii de *zi*-uri, operație pentru care e nevoie de o memorie concretă fenomenală, percepție vizuală rapidă și exactă, de putere de selecție în mare viteză, spontană și labilă, în același timp, asemănătoare cu a computerului. Este de crezut afirmația potrivit căreia tipograful culegător face parte, prin tradiție, din categoria celor mai culți oameni din China.

„Cîte semne ai în scoica asta a dumitale?" îl întreb pe muncitorul-cărturar Sun Phei-ru (Sun Pei-ju).

„Vreo patru mii", zice culegătorul, fără a se opri din migăloasa lui trudă, fără a mă privi măcar.

„Le recunoști pe fiecare dintr-o ochire?"

„Cam trei mii, pe care le șterg frecvent cu lumina ochilor, pe cînd celelalte..."

Nu aflu ce se întîmplă cu „celelalte", omul meu nu sfîrșește fraza spusă pe gură, e absorbit de fraza lui „scrisă" în vingalac, de fraza lui citit-muncit-pipăit-mîngîiată deopotrivă cu ochii, cu mintea, cu buricele degetelor. Nu și-ar lua ochii

pentru nimic în lume din căsuliile cu bobiţe de lumină pentru „a nu-şi pierde şirul", îmi şopteşte Kong, secundă în care mă retrag din spaţiul culegătorului, ies înafara acelui „zid" de semne, ruşinat că nu am înţeles — ceea ce ştiam, dealtminteri, din comuniunea cu tipografii ţării mele, cu care mănînc aceeaşi pîine şi respir acelaşi aer de peste 30 de ani — că ochii oricărui tipograf de pe mapamond, spiritul perceptiv al acestuia „merg înaintea mîinilor" ; acestea din urmă sînt „trase" pur şi simplu de ochii înaintemergători, de succesivele „iluminări" prin care neuronii creierului înregistrează pictogramele în fracţiuni de secundă şi fotografia lor „curge" instantaneu în buricele degetelor, încît orice întrerupere în lanţul acestei conlucrări asincrone derutează şi produce însemnată pierdere de timp.

Am avut întotdeauna o stare de religiozitate în faţa muncii tipografului, acest salahor anonim al spiritului, arhitectul întregului edificiu de lumină scrisă al umanităţii, căruia nu-i vom putea înălţa niciciînd înlăuntrul nostru un monument pe măsură. Acest sentiment pios, confratern, pentru marele nostru aliat şi prieten, tipograful, se precizează mai bine, devine mai copleşitor în prezenţa culegătorului de *zi*-uri, tronînd pe scaunul trapezoidal, zidit în casetele ce conţin întreg universul, „de la soare pînă la libelulă", spune George Călinescu, omagiind pe muncitorul care trebuie să distingă fulgerător între o imagine şi alta din zece mii de semne „aşa cum noi ar fi să deosebim fără zăbavă între un ac de pin şi unul de brad".

Practic, nimeni nu ştie cîte *zi*-uri însumează o casetă tipografică completă de semne. Se rostesc cifre care variază între şapte şi zece mii, suficient pentru a înţelege universul practic nelimitat al acestor „pietricele de mozaic" cu ajutorul cărora se poate construi o infinitate de înţelesuri expresive (cuvinte, cum le zicem noi), ocean lexical ce nu poate fi străbătut de cele mai luminate minţi într-o viaţă de om şi, de asemenea,

Scanned with OKEN Scanner

posibilităţi plastice de limbă care nu pot fi codificate, sintetizate într-un tot enciclopedic, de tipul (să zicem) unui *Larousse* lexical chinez. O asemenea ipoteză pare exclusă.

Acei români care au stat un şir de ani în China şi cunosc, mai mult sau mai puţin, această limbă la sursă, afirmă că ştiutorul a 3000 de semne are acces la lectura ziarelor şi la conversaţia uzuală, acest bagaj minimal nefiind echivalent, se înţelege, cu acelaşi număr de expresii (cuvinte); acestea din urmă sporesc în progresie geometrică, deoarece ansamblul limbii chineze, care e de structură combinativă, se realizează şi prin îngemănări de *zi*-uri, pictograme puse în ecuaţie, altoiuri de semne, prin eflorescenţe şi înmuguriri, capacitatea creării de noi expresii fiind trăsătură definitorie a limbii chineze, care este — atît din punct de vedere filozofic cît şi filologic — unitate în diversitate. Dealtminteri, istoria ne avertizează indubitabil: procesul de formare al scrierii chineze s-a încheiat cu trei milenii în urmă (pe cînd limbile scrise ale unor civilizaţii europene ce îşi revendică „vechimea heraldică" e de cîteva secole doar)! Aici, în China, se inventează (în anul 976) imprimeria cu caractere mobile şi tot aici, în China, apare întîia carte realizată prin imprimare („Siutra de Diamant", tipărită în anul 868). Dar să nu uit, lucrul cel mai însemnat al scrierii chineze: caracterul ei unitar, din care decurge şi cel naţional, avantajul de a fi ca limbă scrisă unică şi unificatoare, deoarece o descifrează fără dificultate cele 52 de naţionalităţi conlocuitoare ale Chinei, cu tot atîtea limbi vorbite proprii, dar exprimabile prin transcripţie în una şi aceeaşi scriere, cu unul şi acelaşi înţeles, provenind din limba *han*. Este miraculosul creuzet al scrierii chineze unice, naţionale, condiţie vitală sub raport social, politic, economic şi, nu în ultimul rînd, civilizatoriu. Scrierea chineză mi se pare a fi cel mai tulburător fenomen de democraţie a culturii, care a supravieţuit ca prin miracol putredei societăţi feudale ultrareacţionare, în burta căreia au intrat în disoluţie şi au dis-

Scanned with OKEN Scanner

părut atîtea valori de progres ; scrierea, în schimb, a scăpat (a putut scăpa) neatinsă de multele ulcerații ale feudalismului chinez, rămînînd în picioare, fără modificări importante — timp de 3000 de ani ! — pînă la noi, motiv să devină aliatul cel mai important, mai stabil, al procesului revoluționar actual, deoarece comunicarea cu cei 700 milioane de chinezi este directă, instantanee. Cînd pe afișul politic, pe pancarta roșie sau la gazeta de perete vrei să vorbești despre „cîmp" sau despre „ogor", n-ai decît să desenezi o fîșie de pămînt hașurată de canale de irigație ; este hieroglifa cu înțelesul de cîmp-ogor. Tot astfel semnul arătînd două uși batante, va fi lesne înțeles de oricine, în oricare punct al continentului chinez, deoarece e vorba de „ușă", de „poartă" de „portal", de „punct de intrare-ieșire" etc. așa cum o arată desenul, grafica, nuanța exactă reieșind din context ori din adnotările suplimentare pe metafora grafică (*zi*-ul), care va sugera neapărat, chiar într-un mod îndepărtat sau stilizat, forma reală a lucrului ori corpul material al noțiunii, conceptului sau abstracțiunii comunicate. Iată cum descriu acest fenomen doi tineri cărturari români (Mira și Constantin Lupeanu, în cartea „Pași în lumea chineză"), care au avut răgazul spiritual de a pătrunde în chip aplicat în intimitatea limbii și scrierii chineze : „...Semnul în chineză, nu numai că semnifică un sens, dar evocă un complex de imagini sugestive : *jian* (țien — a privi) este reprezentat printr-un „ochi" stilizat, de forma unui dreptunghi, așezat pe niște picioare și exprimînd ideea deplasării privirii spre obiectul cercetat ; *you* (prietenie) este reprezentarea schematică a două mîini unite. Semnul scrierii străvechi, ivit în vîrsta legendelor prin care oamenii își explicau fenomene și relații din natura și universul existenței lor, era chiar mai plastic și mai expresiv. Caracterul pentru „Est", *dong* (tung), era reprezentat printr-un soare într-un copac, est-ul fiind locul unde soarele „de serviciu" din cei zece sori ai lumii, după ce apărea din Valea luminii și era îmbăiat de

mama lui în lacul care începea de la Valea marginii, se urca, pentru a porni călătoria zilei de traversare a cerului, în uriașul copac *fu sang* sau *c'ung sang*, dudul sfînt. În spiritul aceleiași legende, caracterul pentru „lumină" era un soare deasupra unui copac, iar cel pentru „întuneric" ilustra un soare sub un copac, iar zorii corespundeau reprezentării a nouă sori, acesta fiind momentul cînd unul dintre ei urca pe cer, în timp ce ceilalți frați ai lui rămîneau pe ramurile dudului sfînt..."

Abia la acest punct al aventurii noastre în *galaxia zi* (ți), vom înțelege ce splendidă neghiobie zboară de pe buzele acelora care vorbesc nonșalant de „alfabetul chinezesc" sau de „limba monosilabică" a chinezilor. Bine-bine, ne-ar putea interpela cineva : totuși din ce se constituie avuția limbii scrise a chinezilor ? Răspund : din totalitatea (necunoscut de mare) a semnelor desenate, din metaforele grafice, multe ca frunza și iarba, ce închipuie toate obiectele din limba fizică și morală. Deși un nomenclator al *zi*-urilor s-a făcut, ne spun autorii mai sus citați, anume în anul 1716, pe timpul domniei lui Shang Tzu, respectiva lucrare însumînd 47.035 de semne grafice, care nu poate fi nici pe departe un dicționar exhaustiv, știută fiind capacitatea de proliferare metaforică ce intervine în relațiile limbă-scriere, noțiune-desen grafic (pictografic). Se spune că Go Mo Jo cunoaște și uzează de 60.000 de semne.

„Celelalte semne cad în conul de umbră al memoriei noastre active, fără să piară însă, exact ca acele întîmplări sau vise care zac în cîmpia veșnic verde a subconștientului nostru ; cînd sînt răscolite, reapar la lumină, așa și cu *zi*-urile rar intrebuințate, ele dormitează... „își termină fraza tipograful culegător Sun Phei-ru pogorînd de pe soclul trapezoidal ; sfîrșește de cules un „abzaț", cum i se spune în limbaj tipografic alineatului și — după ce ne preumblăm preț de o jumătate de oră prin „uzina luminii" — convorbitorul meu are,

Scanned with OKEN Scanner

iată, inițiativa să-și reia fraza exact de acolo de unde a „înghițit-o", pentru că culegătorul de *zi*-uri e supus unei maxime solicitări nervoase, lucrează cu atenția încordată, ca un pianist care cîntă pe o claviatură de 10.000 tonalități (în timp ce registrul tipografului culegător din Europa este de numai 26—32 de semne, după caz, diferența între cei doi fiind — veți fi de acord — astronomică !)

„Cîte semne culege un tipograf într-o zi ?" întreb, de astă dată fără sfiiciune, pe omul care își luase o pauză de lucru.

„Depinde cum paște calul", zice Sun Phei-ru.

E o zicere din jargonul tipografilor asta, mi se explică ; gradul de însușire a miilor de semne se măsoară cu viteza cu care „le paște" ochiul ager al culegătorului și, implicit, viteza cu care le „ciugulește" din căsuliile lor. Precizează convorbitorul meu :

„Un tînăr tipograf care a pipăit semnele timp de o jumătate de an, devine «învățăcel» în ale meseriei și culege pînă la trei mii de semne pe zi, ceea ce nu-i rău deloc. Noi, bătrînii, atingem pînă la șaptesprezece mii de semne pe zi."

Un calcul mental îmi spune că frecvența este de un semn la o secundă și jumătate. Uluitoare viteză de recunoaștere în acest holocaust al efemeridelor grafice ! Dar nu starea mea de uimire contează, ci starea de neobosealâ și prospețime a aceluia care se cheltuie în acest mod timp de 8 ore de lucru.

Și, ca un făcut, în acest mediu al fanteziei descătușate, al verbului și preamultului, mi se isprăvește al doilea și ultimul carnet de note cu care plecasem la drum ; cine ar fi crezut că voi înnegri cu însemnările mele peste 200 file de caiet ?! Gazdele observă amănuntul și, aflîndu-ne pe teritoriul nostru predilect, mi se confecționează încă trei carnete, ghilotinate la milimetru, leite cu primele două, spunîndu-mi-se :

„Să le umpli sănătos cu grîul adevărului".

„Voi încerca", promit.

Scanned with OKEN Scanner

„Cu timp și răbdare, frunzele de dud devin borangic", zice tipograful.

„*Xiexie*", mulțumesc gazdelor.

Urarea lor mă însoțește și acum, cînd răstocesc, alegînd de hoaspă, dînd la treier și la măciniș grîul adunat cu osîrdie în voiajul meu chinez. Îl revăd pe Sun Phei-ru care se saltă iar pe scaunul său trapezoidal (pauza lui se isprăvise) și de acolo, de sus, din *galaxia zi,* îmi zice :

„La-le-ve-de-le", într-o românească golită de consoana vibratoare „r", vorbire deprinsă de el în urmă cu doi ani, pe cînd fusese într-un schimb de experiență la Casa Scînteii.

„*Zaijian* (Țaitien)", îi răspund pe limba lui, deloc convins că nu mutilez fonic cele două cuvinte ale „la revedere-ului" chinez. Totul e să îndrăznești în materie de limbă. Persuasiunea este, cred, ca „picătura chineză", trece și prin piatră. Oare cîte pietre am perforat astfel ?

Scanned with OKEN Scanner

pîntecele chinez

Un sfert de portocală are același gust ca și o portocală întreagă.

Ideologia trece prin pîntece ! sună un raționament marxist. El poate fi întregit astfel : nu-i mai puțin adevărat că neclaritatea de scop, moleșeala de spirit, lenea cronică, spleen-ul, inerția ca mod de viață sînt și ele, pînă la un punct, isprăvi ale pîntecelui aflat însă la celălalt pol — îmbuibarea, preamultul, degenerescența prin posesiune. Ni se rezervă tîlcuri surprinzătoare dacă pătrundem în acest teritoriu cu verbul „a mînca — mîncare", conjugat pe chinezește, după rigori ce privesc (aparent) trupul dar relevă (cu deosebire) spiritul.

Dar să pornim de la pîntecele european, servul societății de consum. Realitatea a ajuns paroxistică deoarece contemporanul meu aruncă în pîntece, fără noimă și cu inconștiență, tot ce rodește pămîntul, apa și soarele. Trupul omenesc devine hîda moară de măcinat continuu, iar viața o nesfîrșită comă digestivă. Traiul larvar, de rob al pîntecelui și cavaler al consumului este viciu fundamental al omului de azi, pentru care *materia* a devenit religie iar *consumul* rațiune de a fi. Bunul simț, luciditatea, realismul, au tot mai puțin acces la împătimatul profesiunii de morar la propriul pîntece. O Sodomă și Gomoră fiziologică pîndește specia umană prin îndelung dospita hecatombă în care plonjăm cu bunăștiință, devastînd celula (care fusese dumnezeesc de frumos alcătuită), crescînd aluatul, spurcînd edificiul, împuținînd viața, nemilos macerată de otrăvurile cu care ne înconjurăm.

Scanned with OKEN Scanner

Apare mai evident faptul prin comparație, prin alăturarea binelui cu răul, pentru că mai există cîte o oază pe glob unde oamenii au — prin ce miracol ? — raporturi sănătoase cu pîntecele. Întîiul dintre aceştia este chinezul. Ce anume a reuşit el : nu lasă pîntecele să domnească, îl ține în frîu, ca hrana trupului să migreze în celule pe criterii de trebuință, exact cum lumina hrănește ochiul, sunetul — auzul, aerul — miraculosul frunziş al plămînilor. Nici o deosebire între aceste funcțiuni vitale ! afirmă sus şi tare chinezul. Țelul său : a realiza întîlnirea dintre simțuri şi rațiune, echilibrul dintre necesitate şi frumusețe.

Actul nutriției este în China ritual, constatăm invariabil de mii de ani. Observația rămîne de doi bani dacă nu încercăm să privim dincolo de coaja acestui raționament la îndemîna oricui. De ce este ritual ? Dintr-o acută nevoie lăuntrică pe care o reclamă virtuți cum sînt înțelepciunea, cumpătarea, simplicitatea, starea de frumos, situarea corpului uman în cea mai firească înlănțuire a elementelor, la confluența ciclurilor naturale, adică în vîrful piramidei biologice, unde celula umană şi funcțiunile ei trebuie să fi înmagazinat-sintetizat-decantat experiența bună a tuturor vietăților. În aceste împrejurări, corpul nostru devine, trebuie să devină, ecranul cel mai limpede expresiv al miracolelor naturii biologice. Fiind vietatea superlativ organizată, omul n-are voie să mănînce mai urît decît animalul din crîng, decît peştele din apă, decît pasărea din cer. Şi totuşi o face. Felul de a se hrăni al chinezilor este superba desmințire că se poate şi altminteri, dovada că întîlnirea dintre simțuri şi rațiune e realizabilă pe toate treptele corpului nostru. Sun Yat-sen, întîiul președinte al republicii chineze, a găsit cu cale să scrie în cartea sa *Amintirile unui revoluționar chinez* următoarele : „...Dacă pictura, plăcerea ochilor, muzica, deliciul urechilor, pot fi numite arte, este incontestabil că acelaşi lucru se poate spune despre nutriție, care mîngîie gustul. Prepararea alimentelor este o artă".

Scanned with OKEN Scanner

Întotdeauna masa chinezească are *o temă*, criteriile fiind diferite, greu de ghicit la întîia ochire. Vom începe cu „masa inițiatică", a bun-sositului, plasată în prima zi a vizitei, îndeobște liniară, simplă, uzînd de un protocol nesofisticat, scopul principal al gazdei fiind de a-l iniția pe oaspete, de a-l familiariza cu mediul, de a-l înscrie în ambianțele proprii mesei chinezești. Cîteva legi (nescrise) ale mesei inițiatice : a nu cantona prea mult atenția mesenilor la un subiect sau altul, a derula cu delicatețe și pe nebăgate de seamă cît mai multe climate ale ospeției chineze, a ști să depășești cu surîsul pe buze starea de impas, a fi dulcele aliat al oaspetelui în descoperirea bucatelor (gust, simbol, proprietăți), în descifrarea tîlcurilor pe care le închide fiecare fază de ceremonial. Pe scurt, pilotarea abilă, fără pic de ostentație, a oaspetelui care, lipsit de cunoștințele necesare, este luat sub protecția binevoitoare a gazdei. La cea de a doua masă însă oaspetele va trebui să știe tot ceea ce e de știut. Dar s-o descriem pe aceasta, pe prima.

Un ceai galben, molatec („catifeaua serii") sorbit în reprize scurte și dese, șezînd pe canapele și discutînd despre sănătatea oaspetelui, este puntea către masa inițiatică, teritoriu unde nu se pătrunde fără această pregătire prealabilă ; cînd se consideră că gazdele „și-au spălat ochii" îndeajuns cu imaginea operațiilor și viceversa (cunoaștere vizuală), cînd se consideră că mesenii și-au „clătit gura" cu destule vorbe de politețe (cunoaștere auditivă) și, în sfîrșit, cînd se consideră că ceaiul galben, înaintemergătorul mîncării, a pregătit pe îndelete templul-pîntece pentru ceea ce va să vină, așternînd în simțuri miresme și catifele (cunoaștere sensitivă), ni se aduc șervețele fierbinți, să ne împrospătăm obrajii și mîinile. Se purcede spre masa, obligatoriu rotundă, pe care se află „mîncările reci", așezate în nenumărate farfurioare ; e ceea ce europeanul numește aperitiv. Așezatul la masă se petrece în trei-cinci secunde, spre a nu jigni pe șeful ospățului (cel mai mare

Scanned with OKEN Scanner

în rang) care se va așeza ultimul, schițînd cu mîinile desfăcute gestul : poftim, luați hrana trupului. E startul mîncării. Îl oficiază Lin Lin, uscățivul cu ochelari și figura meditativă, vicepreședintele asociației pentru prietenia cu popoarele lumii, personaj despre care va mai fi vorba în această carte. Cînd oaspeții sînt în număr impar, tot impar va fi numărul gazdelor, raportul fiind de două ori plus unu ; triumviratul nostru e onorat, în virtutea acestei reguli, de șapte cinstite fețe (doi prozatori, un poet, un editor și trei activiști în domeniul culturii). Tot șapte e numărul „mîncărurilor reci" ; n-am cînd să mă ating de ele deoarece Lin Lin îmi pune primul în farfurie din fiecare bucățică, cum se cuvine oaspetelui de ales, așezat în stînga gazdei („de partea inimii").

Există o artă a aperitivelor, ajunsă la înalt grad de diversitate și rafinament ; simpla transcriere a „mîncărurilor reci" cu care m-am întîlnit în maratonul culinar chinez ar ocupa, bănuiesc, zeci de pagini, ceea ce nu este în intenția mea. Notez cîteva feluri mai frecvente. Pastramele, bunăoară : de rață, vacă, porc și oaie, tăiate în felioare subțiri, cît lamele de chewing-gum, însoțite de măruntaie de pasăre, între care tronează negreșit membranele înotătoare de labă de rață, *ia pu,* ca niște grămejoare de cocoșei sau inele de aur. Crevetele roșcovan nu va lipsi din meniu (în sud, mai ales) secondat fie de alge marine (alb-translucide) fie de „iarba părului negru" (o vegetație deșertică ce crește în șuvițe lungi). Din categoria *tien,* oaza dulce a „mîncărurilor reci", foarte căutat este miezul de nucă fiert în ulei de soia și învăscut în glazură de zahăr, *tianhetaoxin* („dulcele miez de nucă" avînd ca scutieri alunele, migdalele și semincioarele de pin. Murăturile ne introduc în ecuația *suan-xian-la* (acru-sărat-iute) ; castraveții, roșiile, morcovii, ridichile roz, castanele, ciupercile, căței de usturoi dulce *dan tzu suan* apar sub formă de flori, fluturi și stele, fiind scenografia policromă a mesei. Legumele și fructele dau culorile vii, vesele, pe cînd nuanțele temperate

Scanned with OKEN Scanner

— ocrul, siena, maroul, brunul, bordoul — vin de la sosurile de soia, de la ingrediente și picanterii, multe la număr. Readuc echilibrul, cu argumente dulci, salata de bambus, cireșele zaharate și longanele *lizi* (liți, fructa cît nuca a unui arbust tipic pentru zona extrem asiatică ; are miez alb, cu suculențe dulci-aromate și un sîmbure negru la mijloc, de unde și numele de „ochiul dragonului", fructă descrisă pe îndelete de mine într-o carte despre Vietnam). Chinezii n-au brînză, o sinceră mirare îi stăpînește ori de cîte ori ceri *jisi* (țișî, care nu-i altceva decît adaptarea fonetică a englezescului *cheese)*; au în schimb brînză de soia, dacă o putem numi astfel, cremă solidificată, dulceag-făinoasă, uvertura meselor tradiționale. Vin la rînd ouăle, sub formă de omletă sărată, omletă dulce, albuș de ou sărat, dar cel mai adesea sub formă de „ouă înflorite" sau „ouă îngropate", *sunghuadan,* la vederea cărora europeanului i se face părul măciucă și o nobilă scîrbă îl însoțește, inutil și fără temei, vă asigur, „ouăle putrede", cum le mai spunem, fiind un deliciu pe care doar prejudecata îi oprește pe unii să le îngurgiteze cu supremă desfătare. Dar să descriu trufandaua : ouăle de rață se conservă într-un înveliș de var, se îngroapă în pămînt circa 50 de zile, pînă se produce coagularea dorită, încît albușul devine negru-gelations, gălbenușul așișderi, cu reflexe verzi-albastre și gata. Se consumă felii-felii, atins cu ingrediente. Dau oricui sfatul să-și alunge aversiunea întreținută de aspectul neîmbietor al acestor ouă și va fi răsplătit regește : orizontul gustativ i se va lărgi considerabil prin violenta noutate a acestei experiențe care nu trebuie ratată. Odată înregistrat în registrul papilelor mele gustative, asigur pe sceptici că am reluat exercițiul „ouălor îngropate" ori de cîte ori mi s-a oferit prilejul.

În timpul „mîncărurilor reci" se abordează doar subiecte ușoare, din linia primă a politeței. Altminteri strici piesa, ceremonialul se duce pe apa sîmbetei. Bucatele se degustă, deloc alandala, se cheamă una pe cealaltă, după volutele celor

Scanned with OKEN Scanner

„cinci zodii“ ale gustului (acru, dulce, sărat, amar, iute), într-o liberă orchestrație de voluptăți și senzații, cu poliedria de forme și culori, totul însoțit auditiv de susurul pianisim al conversației, care curge ca o cantilenă, pe cîteva subiecte : evocarea drumului lung și obositor, lauda tăriei oaspetelui de a nu obosi și de a ajunge sănătos în China, dezvoltarea zicalei „dulce ca mierea e prietenia noastră“, popas asupra succeselor în profesie, elogiul celor de acasă și, în sfîrșit, apelul — vă rugăm să ne criticați, vrem să învățăm de la voi. Rachiul de sorg *maodai (maotai)* a cărui tărie îți ia răsuflarea, parafează — ca o bătaie de gong — diversele capitole ale acestui ritual liturgic ; ceva mai slab și cu o undă de dulce este *shaosin*, tescovina de orez, care se bea fierbinte, cum tot fierbinte se bea *mijiu* (miției), vinul de orez din satul lui Lu Xun, specific nordului chinez, tonifiant de culoare alb-spălăcită (semănînd cu grecescul *uzo*, însă mai catifelat, mai gros, mai cu damf). Recordul de tărie îl deține *hsi făng* („Phoenix-ul din Shensi“) ce are calitatea de a te tăia pe verticală cu „ferăstrăul de 60 de dinți“, aluzie la numărul de grade al băuturii. Probabil că și licorile acestea au sporit neîndeminarea mea în a folosi beți-șoarele de lemn care înlocuiesc cuțitul și furculița ; apuc în gol ori pierd bucățica cine știe pe unde (cîteodată în poala vecinului) și pătez mai tot timpul fața de masă. Scuzele mele sînt ne la locul lor : aflu că bucuria gazdei este mare tocmai cînd oaspetele pătează fața de masă, indiciu că mănîncă cu saț, că apreciază bucatele. Mă încăpățînez totuși să nu abuzez de această clauză favorizantă a ospeției ; în scurt timp, după cîteva exerciții, îmi regăsesc abilitatea de a lucra cu beți-gașele de pomină (învățasem ceva-ceva în urmă cu o duzină de ani, la întîiul voiaj în China). Al Si și Iu An-ho mă intrigă prin sîrguința lor de a manevra fără greș bețele (e o prestidigitație asta, un joc de pîrghii controlat prin mișcarea abia perceptibilă a degetelor) motiv ca mesele fără ceremonial, cînd mîncăm de unii singuri, să se transforme în nesfîrșite compe-

tiții ; atingem astfel tustrei idealul în materie — apucăm cu bețele, fără dificultate, șervețelul de hîrtie ori bobul de orez.

Acesta-i preambulul. Aceasta-i mica poveste a „mîncărurilor reci". Urmează masa propriu-zisă, pe parcursul căreia afli o sumedenie de tîlcuri și, dacă ai un acut simț al observației, „îți afli prețul", deoarece felul mesei ce ți se oferă este oglinda cotei la care te apreciază amfitrionul. Toate nuanțele, absolut toate nuanțele, contează la o masă tradițională chineză. La Xian, oraș nordic, ni se oferă bucate ale locului, cu pronunțată aură dinastică. Obiceiul cere ca supa să fie plasată spre finalul mesei, dacă nu chiar ultima ; cum „cina nordică" ce ni se rezervase are mai mult de trei feluri (are nouă, minus „mîncărurile reci", în număr de tot atîtea, pentru simetrie) se face o derogare : felul întîi e supa de pește cu albuș de ou, căreia îi urmează quinta gastronomică pasăre-porc-oaie-pește-colțunași, cum o cere regula, nu însă fără a o pigmenta cu *sucai* (suțai — „cele trei mîncări fără carne"), o combinație de fasole verde, inimioară de bambus, ciuperci și cocoloașe de cocă de orez umplute cu praz, toate fierte în abur. E marca distinctivă a provinciei. „Mărturisește-mi ce ai mîncat ca să-ți spun de unde vii", afirmă o zicală chinezească.

Sudul Chinei cheamă în noi alte gusturi și voluptăți culinare. La Shanghai cina bun-sositului (opt feluri) e concepută ca pretext între două „supe ale fanteziei", punctele forte ale meniului. Țelul unei atari formule : să facă dovada temperamentului și fanteziei omului din sud. Una dintre supe e plasată la începutul cinei și, calităților obișnuite de gust, frumusețe și aromă, li se adaugă, de astădată, al patrulea atribut, al sonorității : după ce langusta a fiert împreună cu „tot ce-i verde", supa în clocot se toarnă, sub privirile noastre, într-un vas cu turtișoare crocante de orez, atunci scoase de la foc (seamănă cu pasca evreiască), ceea ce produce un lung șuierat, la diferite tonuri și intensități, nori de abur, moment pe care partenerii mei îl gustă prin exclamații de bucurie.

Scanned with OKEN Scanner

„Are un sunet plin", e de părerea Shen, starostele ospățului.

„Plin și de lungă durată", îi țin isonul ceilalți ; gazdele avuseseră grijă să fie opt la masă, numărul ideal.

Ambianța este propice, iar „supa muzicală" sau „supa care ațîță poftele" vine ca o simfonie a sferelor. În finalul cinei (ca să nu zăbovesc asupra amănuntelor), la al șaptelea fel, penultimul — care trebuie să fie întotdeauna de maximă strălucire — apare a doua „fantezie" : *hai tang li ci pien-tang,* supă de ouțe de prepeliță, transparentă, vag dulceagă, în care bijuteriile minusculei zburătoare plutesc gulerate, ca niște lothuși mov. Stări încețoșate îți dau tîrcoale, o plutire, un zbor diafan, celest ; nu degeaba îi spune „supa care te duce în liniște". Spre a nu-i dezamăgi pe cei ce vor să știe cuprinsul dintre cele două magnifice acolade ale meniului, iată lista : găină umplută, plăcinta „mantia primăverii", varză lungă, orez cu seminciore de nufăr, *lien țzî cau,* pește „Mandarin", fructe. Reușita fiind totală, vine să ne salute autorul capodoperei, Hua Yi-shen, bărbat scund, gros, tuns perie, cu fața inundată de lumina bonomiei sale. Îl întreb :

„Ce te mai pasionează înafara artei de a găti ?"

„Legile", răspunde el, aplecîndu-se budhaic, cu mîinile împreunate.

Hua Yi-shen, artistul bucătar al hotelului Cing Cean („Fluviul multicolor") din Shanghai este parlamentar, deputat în Adunarea Reprezentanților Populari din întreaga Chină.

La Hanzhou recepția are la bază „mîncări povestite", însoțite de mici narațiuni și istorioare, pe considerentul că bucatele — pe lîngă plăcerea ochiului, a mirosului, a gustului — trebuie să fie plăcute și auzului. „Găina cerșetorului" face parte dintre acestea : se ia o puică (găinușă neouată încă), i se scot mațele, se umple cu felurite cărnuri, mirodenii, se învelește în foi de lothus, dulci-amărui, se îmbracă în cojoc de

Scanned with OKEN Scanner

slănină, în foaie de pergament, spre a reține toate substanțele, apoi se vălătucește cu lut argilos, se lipește jur-împrejur și se coace la foc mic, timp de trei-patru ceasuri. Aceasta-i rețeta, însă povestioara din care derivă sună astfel, o transcriu bob cu bob, așa cum o prind din gura lui Liu Tzun-tziu, gazda noastră, prin tălmăcirea lui Kong : ajunse prin aceste locuri Pu Yi, ultimul împărat al dinastiei manciuriene Tzing, pe care întîmplarea îl făcu să nu mănînce toată ziua, cînd prinse în nări un miros plăcut și merse pe firul lui, adulmecînd, pînă dădu de un templu, sub zidul căruia văzu un cerșetor, care tocmai frigea o găină ; o prinse la loc deschis și, neavînd unelte, o sfîrtecă, scoțîndu-i mațele cu ghiarele, dar cum s-o coacă ? n-avea de nici unele ; foamea, doamnă mare, îi dădu ideea s-o învelească în argilă, s-o coacă în jar, ceea ce sărmanul om făcu, înfometat și cu aţîţare. Găina ieși o minunăție, ne asigură Pu Yi, împăratul hoinar, care binecuvîntă clipa și dădu ucaz în toată împărăția să se adopte „găina cerșetorului“ drept piesă de rang a breslei bucătarilor.

„Este unica moștenire pe care o preluăm de la ultimul os împărătesc și să ne cadă bine ceea ce am așternut în stomac, tot rostind, cu aleasă plăcere, această poveste pentru oaspeții povestitori“, sfîrșește amfitrionul.

Deci asta era, totul fusese ticluit, cu delicată grijă, pentru uzul nostru de profesioniști ai narațiunii. Zicem mulțam pentru fapta-surpriză și, la o rapidă înțelegere din ochi, Iu An-ho pogoară din pomul memoriei sale o pățanie antonpanistă, de tipul Haplea, cu un hîtru nesătul, care își face efectul și lumea e mulțumită.

N-am evocat peștele, personajul numărul unu al bucătăriei chineze. Cel mai agreat-căutat-tranșat-răsfățat pare a fi *kui yu*, peștele „Mandarin“, din familia răpitorilor, are moravurile știucii, botul plat și dinții-pieptene, prezent (într-o formă sau alta) în orice mediu care se revendică din tradiție. Viața pe marile fluvii ale continentului chinez a impus

Scanned with OKEN Scanner

această comuniune cu peștele. Mîncăm „Mandarin“ preparat în stilul sampanagiilor, rețetă simplă, sănătoasă, evocată de scrierile de demult. Este apucat de coadă peștele dințos, încă viu (trebuie să se zbată în mîna bucătarului) și cufundat, timp de 4—5 minute, în apa clocotindă, unde s-au dizolvat mirodenii ; scoasă de acolo, carnea albă, dulce-acrișoară, se stropește cu sos brun-roșcat de soia, cu oțet, cu zahăr și se mănîncă cu tăiței de șuncă și omletă. Pe platou rămîne scheletul hilar al răpitorului și vîrful crud al cozii, de unde îl ținuse bucătarul asupra clondirului în clocot. O masă în care baza a fost „Mandarinul“ e bine să se încheie cu compot fierbinte de sîmbure de lothus, excelent pansament al stomacului, ceea ce și folosim de îndată. Se întîmplă asta pe Yangtse, la Nanking, în prima sîmbătă a lui decembrie, pe amurg, cînd muncitorul Li, gazda noastră, ne citește o poezie de el compusă în cinstea celor trei prieteni veniți de departe, pe cînd afară vremuiește, cu vînt și ploaie mărgelată, piezișă, galopînd prin vegetația sudului și de-a lungul celui mai mare fluviu al Chinei, care muge teribil, lovește în maluri și spumegă ca un buhai cosmic.

Orașul Suzhou nu-și desminte reputația de arbitru al bunului gust ; cineva a voit dinadins ca această „capitală a artelor tradiționale“ (țesut-cusutul, broderia în mătasă, evantaiele, bambusul, grădinile semiramidice, despre care am vorbit mai la vale) să avem parte de un ospăț compus și subordonat în toate detaliile sale esteticului. Încărcătura momentului o ghicim din comportamentul lui Zu, cuprins de febrilitate ; fusese la bucătărie și i se aburiseră (nu numai ochelarii, pe care îi șterge de zor) tîmplele, pometii masivi, de tip asiat, pleșuvia frunții, e plin de broboane, ca unul ieșit din baia de aburi.

„O masă poetică“, zice Zu gutural, după care tace mîlc, însă drăcușorul din privirile lui promite un eveniment.

Masa e rotundă, cu partea mediană turnantă, încît bucatele defilează prin fața noastră în înțelesul exact al cuvîntului. Ni

Scanned with OKEN Scanner

se spune că pilonii cinei vor fi două personaje-vedetă ale gastronomiei tradiționale, realizate prin arta compoziției. Niște alegorii. Prima o constituie „peștele de aur", plin de strălucire, multicolor, copiat după natură la proporții hiperbolice, „materia constructivă" fiind un amalgam de bucate (rață, cireașă, longană, gălbenuș de ou, ridiche roz, ridiche albă, crevete, sămînță de pin, pipotă de găină, algă și nu mai știu ce) totul realizîndu-se cu o inginerie a migalei și un foarte exact simț de a reproduce natura. „Pasărea Phoenix renăscînd din cenușile sale sacre", a doua alegorie, este imaginată de bucătarul Han Pen-chuan în acest mod fantasmagoric : gîtul „ca o flacără" al păsării legendare — crevete mărunt, ou tare, cireașa de mai, tocătură de crab ; aripile „de cenușă" — felii de carne de vită tăiate în lungul fibrei ; penele „gușatei" — gălbenuș de ou ; creasta — sfeclă. Regăsim voluptatea plastică în absolut toate felurile „mesei poetice", veritabilă cascadă de metafore : figurine de prăjituri din făină de orez înfățișînd păsări (sărate) și fructe (dulci), supă de crap în care plutește un clopot de albuș pe care e desenat (din ciuperci, frunze și bobițe de tot soiul) un peisaj sudic, „crizantema de Suzhou", cu petale franjurate (fidea fiartă în ulei și „laminată" în zahăr colorat), „urechi de argint" (bureți transparenți din pădurile nordului Chinei), ard fosforescent și, datorită rarității, sînt o neîntreruptă trufanda.

Ar fi cinism din parte-mi să abuzez de răbdarea cititorului, căruia — știu — „îi lasă gura apă" ; mă consolez însă că răul pe care vi l-aș face e floare la ureche pe lîngă răul permanent și real pe care îl trăiește, în descrisele împrejurări, Iu An-ho, care, vai ! are un sfert de stomac, mănîncă doar *mi fan* (orez) și face gesturi de îmbărbătare (precum Popeye, mîncătorul de spanac), zicînd :

„Ce să-i faci, bătrîne ? Deși mi-am rezecat rînza din pruncie, tot io-s ăla mai pogan. N-am nici pe dracu'" (Dator sînt să

Scanned with OKEN Scanner

recunosc că vorbele lui se adeveresc ; nu s-a îmbolnăvit, n-a zăcut, a ţinut la tăvăleală).

Mă grăbesc să spun că numărul mare de feluri ale meniului chinezesc e dezlegat de ideea de cantitate, se subordonează integral calităţii, pe criterii de gust, formă, culoare, ţinută estetică, rafinament, îndrăzneală creatoare, fantezie debordantă ; de aceea, a mînca dintr-un fel oarecare înseamnă mai degrabă „a gusta", „a degusta", „a ciuguli", zice-ţi-i cum vreţi, deoarece *miniaturizarea bucatelor,* bine observată de Eugen Barbu, vine nu din economicitate, ci dintr-o aparte viziune asupra ideii de hrană. Opulenţa gastronomică înseamnă diversitate gustativă, un cît mai larg evantai de „acte" ale acestei piese, practic inepuizabilă. Nutriţia îşi depăşeşte funcţia fiziologică, devine artă, se învecineaza cu spiritul, generînd o filozofie pe măsură, excelent sintetizată în această maximă pe care o aşez pe frontispiciul capitolului în care navigăm : „Un sfert de portocală are acelaşi gust ca şi o portocală întreagă". E o zicere care spune tot, ca un sigiliu de noblețe.

De aceea horbota culinară pe care o descriu nu impresionează pe nimeni în China, ea se înscrie în limitele firescului (cu condiţia ca locul firescului să nu-l ia nefirescul) ; fie că e bucătar ori simplu consumator, cînd se înconjoară cu bucate, chinezul e zeu, oficiază în templu. Dacă în Europa consumatorul îşi poate permite să n-aibă habar de cum se prepară bucatele, în China asta e de neconceput, aduce a blasfemie şi, oricum, contravine spiritului chinez care concepe nutriţia ca stil de viaţă, formă materială a frumuseţii şi echilibrului interior. Sub acest unghi, fiecare chinez poate fi socotit un bucătar potenţial (chiar este), cunoştinţele lui în materie fiind substanţial superioare în comparaţie cu ale unui profan din orice parte a globului. Dovada sînt „bucatele cu participare", care abundă în gastronomia chineză. Colţunaşii, de pildă, se fierb la faţa locului, cu participarea mesenilor,

Scanned with OKEN Scanner

conform principiului „ceea ce faci cu mîna ta iese bun“. Se instalează pe masă vasul cu apa în clocot, deasupra tronează o construcție polietajată, formată din cutii hexagonale, care se îmbucă una în alta, avînd în interior rasteluri de lemn, pe care „dorm“ colțunașii, fierbînd lent în abur (foitajul este de orez iar umplutura e de carne din trei vietăți, la alegere, tocată mărunt, asociată cu „tot ce-i mărunt și binemirositor“). Mușchiulețul crud de oaie pripit în clocot, se bazează tot pe „participare“, meseanul fiind implicat în toate fazele preparării și anume : în mijlocul mesei se plasează o sobiță cu furnal, căptușită jur-împrejur de o vană cu apă în clocot, unde fiecare își aruncă bucățica de carne crudă, trebuind s-o piloteze tot timpul cu o furculiță de metal, lungă de un cot ; pe măsură ce se pătrund, bucățelele sînt tăvălite în sosul de soia, foarte picant, după care iau calea gurii, însoțite de tăieței de orez.

Ar fi o greșeală de neiertat să nu evoc „rața pechineză“, marca de heraldism și popularitate a bucătăriei chinezești. S-au emis atîtea istorii — multe reale dar și tot atîtea pure invenții — încît e o îndrăzneală azi să repovestești un intermezzo gastronomic cu rață, de teama de a nu plictisi pe răsfățații întru exotism asiatic. O fac totuși din credința că nu de puține ori numitul răsfăț se cîștigă „după ureche“, păgubitor și exaltant, informația eronată continuîndu-și astfel drumul, etalată ca o cocardă de șamani fără templu și fără scrupule. Este cazul subiectului RAȚA, cea mai speculantă, poate, chinezărie. N-am pretenția de a ști totul, nici măcar de a ști mult ; voi povesti însă cu exactitate filmul unui „prînz bazat exclusiv pe rață“, în destule privințe deosebit de ceea ce spuseseră înaintemergătorii. Dar nu disputa contează, pe cît ceea ce se întîmplă în separeul drapat cu mătăsuri ocru-aurii al restaurantului „Rața pechineză“, din cartierul Ta Sha Na al Capitalei, în penultima zi a acestui voiaj lung și plin de învățăminte, o sîmbătă molatecă de decembrie,

Scanned with OKEN Scanner

strînși la masa noastră de adio, un adevărat regal gastronomic.

Închinăm un degetar de *tachau* (rachiu de Sechuan), unul dintre cele opt *maodai*-uri renumite) la „mîncările reci", toate de rață : membrană înotătoare, inimă, splină, „ou înflorit", piftie din sgîrciuri de labă. În deschidere, „supa tuturor măruntaielor" (i-aș zice de potroace, dacă n-ar avea gust derutant-mătăsos, cînd dulce-acrișor, cînd iute-amărui, ori amestecul acestora), îi urmează ficat și pipotă la grătar, servite pe suport din foiță de făină de langustă, ca un pergament. Toastează gazda și atingem cumpăna ospățului cu rață, moment pe care îl vestește ivirea făinoaselor — mucenici de grîu fierți în abur, turtișoare de susan, lipii de orez și mazăre — de strictă trebuință pentru operația următoare. Rața coaptă, întreagă, este adusă pe tavă de către cel care a preparat-o, în aplauzele tuturor ; e rumenită, strălucitor-crocantă, are „zale", e învelită într-un lac translucid care se întărește la foc și conservă de minune sucurile închise acolo ermetic, ca într-o autoclavă. La cea mai ușoară atingere, învelișul sticlos se face țăndări și apare la iveală rața proverbială, răspîndind efluvii de miresme ; se tranșează și, rînd pe rînd, se împachetează în lipii bucățile de carne fragedă, plimbate prin *mienjiang* (mienţiang), sosul picant de rață (ce reunește cele „cinci zodii culinare", acel sărat-dulce-acru-iute-amar deja cunoscut cititorului). Ceea ce nu știe cititorul, presupun, este o altă subtilitate proprie mesei chinezești : imaginea plastică a mesei se compune după o savantă știință cromatică și un riguros tablou coloristic, încît nu faci greșeala să așezi alături o fructă și o legumă, să zicem, care au culori distonante și nu sînt complementare etc. Sau : o veritabilă masă chinezească alternează în chip obligatoriu bucatele în funcție de „materialitatea" lor ; zemoaselor le urmează crocantele, fraged-blîndele sînt urmate de cele „care dau dinților de lucru", cele seci le schimbă pe lipi-

Scanned with OKEN Scanner

cioase, dulcile pe sărate ş.a.m.d. Armonia este criteriul ce unifică toate aceste preocupări sisifice, destinate bucuriei omului, omeniei lui. Cel mai insignifiant detaliu îmbracă, în atari împrejurări, prin repetiţie şi profundul suport moral, simboluri epopeice. Ceea ce păruse hilar capătă o tulburătoare motivaţie ; ceea ce păruse a veni din zona „exoticului pur" se dovedeşte a fi mesajul unei robuste înţelepciuni... Caut să formulez, scurt şi coerent, tocmai acest adevăr, deoarece îmi soseşte rîndul la toast, ca de atîtea ori în lunga călătorie ; mai-marele ospăţului cere să fie aşezat în mijlocul unei mese capul de raţă despicat în două, semn că bucatele au fost bine primite şi bucătarul poate fi satisfăcut. Luîndu-i-se această piatră de pe inimă, el reapare radios, aducînd crema de carne de raţă terciuită cu bătătorul, garnisită cu *paizai* (paiţai), varză lungă albă dulce şi *iuzai* (iuţai), varză lungă verde amăruie. Se pune capac ospăţului cu *mando* (manto), găluşti de orez, în care se îngroapă cîte un măr, se dau prin zahăr, prin seminţe de susan şi se coc la foc mic ; fiecare mesean trece gogoloaiele fierbinţi prin blidul cu apă pe care îl are în faţă, ca „fructa în aluat" să se stingă, să se roage în voie şi hap ! masa-i isprăvită, mulţămim, spectacolul s-a terminat.

Scanned with OKEN Scanner

stampe

Unuia îi plac ridichile, altuia perele.

Nici o plantă — exceptînd orezul — nu a cîştigat un teren atît de vast, statornic şi definitiv, cum a făcut-o soia, realitate copleşitoare în viaţa Chinei. Din soia derivă untul, laptele, diverse grăsimi, uleiul, sosurile de tot felul, brînza, turtişoarele (care ţin loc de pîine), anumite tipuri de ciocolată. Orice mîncare provenind din lumea vegetală poate fi bănuită de a fi de soia, la aceasta adăugîndu-se penetrarea acestei plante în industria cleiurilor, a nasturilor şi nu mai ştiu pe unde. Enciclopedismul soiei s-a insinuat în toate cutele călătoriei mele încît, şi acum, după lungul răgaz de timp ce mă desparte de călătorie, corpul meu este încă îmbibat (prin obsesie psihologică) de damfurile proprii plantei-minune.

*

Au trecut mai mult de şapte decenii de cînd — în anul 1903 — a fost pusă în afara legii practica „picioarelor de păpuşă", obicei chinez străvechi, mandarin, ce consta în miniaturizarea forţată a labei piciorului de femeie, pentru dobîndirea „nuferilor de aur", cum erau numite minusculele picioruşe, a căror creştere era oprită la vîrsta adolescentină, prin succesive bandajări strînse, pînă ce chinul, mutilarea, insinuau o supremă satisfacţie estetică, mult gustată de către cei din vechime. Mi-a fost dat să văd destule bătrîne cu

Scanned with OKEN Scanner

„nuferi de aur“ tiptopăind, ca niște păpuși, pe străzile Chinei, imagine care mi-a dat fiori de fiecare dată prin neomenia, absurdul și cruzimea ce le încorpora ; sînt bătrînele din generația „mei“, generația „pitică“, bătrîne care sînt de cel puțin 74 de ani vîrstă. Am fost în schimb, de o mie de ori fericit văzînd generațiile mai noi, tinerețea feminină a Chinei, trăind și crescînd natural, sănătos, exuberant, în ordinea firii, luîndu-și drept aliați sportul, mișcarea, dansul, exercițiile spartane, care fortifică și mențin vioiciunea de trup, dînd alt ideal și alte criterii esteticii feminine, acestea decurgînd din etic, și întorcîndu-se tot acolo.

*

Trenul în China este o veritabilă instituție. Distanțele fiind lungi, frenezia economico-socială a țării sporind necontenit și operînd masive dizlocări de populație reclamate de opera constructivă, chinezul își petrece o importantă cantitate de timp călătorind cu trenul. Parcurgerea distanțelor pe calea ferată devine, în aceste împrejurări, un mod de a trăi, mă conving după ce acopăr distanța dintre Nanking și Peking (2000 km) în acest mod foarte instructiv pentru mine. Remarc dintre amănuntele „vieții din tren“ prezența *celui ce vorbește neîntrerupt*. E crainicul trenului care îl întreține pe călător pe temele cele mai variate ; spune de vreme, de distanțe, de gări, de realizările pe unul din fronturile construcției, de mersul evenimentelor, de ora mesei în vagonul restaurant, de lecția politică, de sfaturi de bună sănătate, de localitățile prin care se trece, de sfaturi trebuitoare tuturor și cîte și mai cîte. Fiecare secundă a timpului călătoriei este intens folosită pentru operă informativ-educațională, observ. Ceaiul, papucii și prosopul ți le pune la dispoziție calea ferată și tot astfel mesele, costul cărora este inclus în biletul de călătorie (care are un preț foarte coborît, aproape simbolic). Așternutul, ușor manevrabil, are forma unui sac de

dormit, plapuma vătuită e legată în șnururi și găitane, perna e obligatoriu dantelată, „stingerea“ se petrece la orele 21 fix, cînd toți călătorii alunecă în somn (tace, în sfîrșit, crainicul) și se trezesc la 6 cînd *cel ce vorbește neîntrerupt* își inaugurează ziua de lucru.

*

Adio Xian, al doilea oraș al nordului Chinei. E sîmbătă, sfîrșit de februarie, frig, soare. Suim în turbopropulsorul „Trident“ (are într-adevăr alura furcii lui Neptun), cu destinația Shanghai ; schimbăm nordul cu frig pentru sudul promițător de cald. Localnicii spun că-i destul de cald și aici, lucru de care noi, rebegiții, nu ne-am convins de fel. Aeronava rulează pe coaja de bitum a aeroportului înaintînd spre coridorul de decolare ; în dreapta și în stînga defilează suprafețe de pistă pe care au fost întinse la soarele palid boabe de sorg și boabe de grîu. Mai încolo, un bulevard de floare albă de bumbac pe trupul călduț și nu prea solicitat al aeroportului, fapt de impresionantă hărnicie. Benzile de pămînt dintre pistele de fugă, acel pămînt vast, al nimănui, e semănat cu grîu. Imaginați-vă, oameni buni, fraza-îndemn care trebuie rostită în aceste locuri, sub catapeteasma cerului : e timpul, dragi piloți, să secerăm grîul de pe aeroport !

*

Se împlinește un sfert de veac de cînd funcționează la Peking Institutul central al naționalităților, bastion de învățătură a Chinei multinaționalităților. Peste 10.000 studenți au absolvit institutul în acest răstimp și s-au întors la rosturile lor, de-a lungul și de-a latul vastului teritoriu chinez locuit de 52 naționalități, spre a se exercita ca specialiști în domeniul politicii, al istoriei, al limbii și dialectelor, al artelor (muzică, plastică, coregrafie) și alte discipline, indiferent de spațiul geografic chinez și limba care îi este proprie locului respectiv (cea oficială, *han*, ori mongola, coreeana, uigura, kazaha, tibetana etc.) — toate acestea fiind acoperite de un

larg evantai de facultăți, care au la îndemînă o bibliotecă însumînd o jumătate milion de volume, dintre care 70.000 în limbile naționalităților conlocuitoare. Gratuitatea învățămîntului și asistenței sociale în acest institut este integrală (studenții proveniți din cîmpul muncii beneficiind de salariu tot timpul studiului). Iată cele 5 criterii de primire în institut : candidatul trebuie să descindă din rîndul muncitorilor, țăranilor sau soldaților, fiind purtătorul concepției despre viață a acestor categorii sociale, să aibă o bună sănătate, să fi absolvit cursurile liceale, să fi lucrat cel puțin doi ani nemijlocit în producție, să nu fie căsătorit. Diploma obținută aici este echivalentă cu a oricărui institut sau facultate de pe teritoriul Chinei. Gazdele noastre — studenți și profesori — ne oferă detalii despre felul învățăturii, condițiile de viață și studiu ale celor 1500 de studenți (cît însumează o serie), mijloacele didactice și științifice de care dispune institutul, o expoziție a realizărilor studenților în profesiunile pe care le reprezintă sau în care se specializează, munca de cercetare științifică pe care o desfășoară — atît studenții cît și profesorii — paralel cu procesul didactic.

Stau de vorbă cu Shen Pin-sin, o bătrînică de 75 de ani, renumită scriitoare și distinsă cercetătoare, care funcționează aici ca profesor ; e mărunțică la trup, tunsă scurt, băiețește, are ochi foarte vii și o simplicitate cuceritoare (e îmbrăcată în costum de postav, de culoare maro, în tunică cu găitane și pantaloni).

Activitatea sa extradidactică la ora de față : traduce din engleză în chineză (limba *han*) monumentala operă enciclopedică *Istoria lumii*.

•

A nu scrie despre bicicletă înseamnă a ignora o realitate puternic expresivă a vieții chinezului. Bicicleta e mijloc de deplasare, de transport, cal de povară, unealtă de muncă,

Scanned with OKEN Scanner

aliatul intim al chinezului iutealergător. Extraordinar de rapida (şi silenţioasa) mobilitate a marilor grupuri omeneşti în spaţiu, uşurinţa acestora de a se plia şi replia în ansamblul de munci, servicii şi necesităţi în vastul teritoriu al Chinei se datorează — în mare măsură — biciclismului pe care comunitatea chineză îl practică pe scară mare.

M-am tot întrebat, văzînd marile aglomerări de biciclete (parcaje de mii şi mii de vehicule la un loc) cum îşi recunoaşte omul velocipedul din acest Turn Babel. Răspunsul îl aflu plimbîndu-mă printr-un astfel de cîmp compact de biciclete parcate, date în păstrare unei fetişcane. Iată dezlegarea enigmei : fiecare călăreţ pe două roţi are în buzunar un soi de sigiliu gravat pe o aşchiuţă de bambus, un semn de identitate, ce reface semnul heraldic, de noblețe şi autenticitate, utilizat de împăraţii dinastici. Pe o aşchiuţă de bambus cu fibră tare sînt gravate nişte semne personale, un totem, cu simetrii şi curgeri complicate de linii, semne criptice în care se concentrează identitatea (sub formă de desen sau hieroglifă) şi fantezia născocitoare a apropitarului. Lemnul-sigiliu este despicat exact la mijloc, ca desenul să se separe în părţi simetric egale : o jumătate rămîne atîrnată de coarnele de berbece ale velocipedului, pe cînd cealaltă jumătate rămîne în buzunarul biciclistului. Cînd vine să-şi ia căluţul din parcaj, fetişcana-cerber confruntă bucăţelele gemene ale sigiliului, care formează un tot, o structură inteligibilă, grijulie ca cele două jumătăţi să se alipească la milimetru, după care zîmbeşte calină, semn că totul e în regulă, identitatea e recunoscută fără echivoc.

Aceeaşi „cheie“ sigură era folosită şi de împăratul nu ştiu cărei dinastii, care îi transmitea generalului său (comandantul bătăliei pe nu ştiu care front pentru a declanşa atacul conform dinainte pregătitei strategii) lemnul-pecete, lemnul-poruncă, lemnul-dezlegare, lemnul-voinţă, care era chiar *personalitatea itinerantă* a emiţătorului, adică ţinea loc de si-

Scanned with OKEN Scanner

giliu, semnătură, binecuvîntare, amprentă, simbol de unicitate şi, totodată, ambasadoriat în plenipotenţă.

Semnul nepereche se exercită azi ca unealtă de lucru la scara mulţimilor în ambianţa unei încîntătoare democraţii. Nu m-ar mira dacă semnul acesta de lemn s-ar utiliza drept „cheie de seif" la bănci şi la depozitele de valori.

*

Despre giganticul mausoleu al lui Sun Yat-sen au scris toţi înaintaşii mei întru Nanking, fosta capitală a Chinei, oraş sudic prin excelenţă, pe care cripta funerară a întîiului preşedinte îl veghează şi îl aureolează. Poate-i o şansă că plouă, tună şi fulgeră, se descarcă energiile văzduhului, deoarece văd ansamblul monumental altfel decît am citit în cărţi.

Acoperişurile de porţelan de culoare ultramarin plutesc solemn, ca nişte transatlantice, prin oceanul insipid-moluscoidal-fumegos al văzduhului saturat de ploaie. Vremea-i atît de mohorît-plumburos-încenuşată încît, iată, albastrul — ştiuta de noi culoare rece — drapează orizontul ca un steag fierbinte, al bucuriei şi speranţei. Iluzia optică pe care ţi-o dau cele 392 de trepte ce urcă abruptul pînă la mausoleu — atîtea vor fi fiind oare? (nu-mi place să mă uit prin pliante, le-am numărat singur, suind această golgotă) — amplifică iluzia optică a dispariţiei edificiilor din vîrful Colinei Purpurii; acestea se descoperă treptat, pe măsură ce escaladezi treptele crucificate în spaţiul piramidal (aproximativ 80.000 metri pătraţi). Trei rînduri de porţi şi portaluri străjuiesc urcuşul spre criptă: marea poartă de deschidere a ansamblului, poarta cu trei arcuri şi portalul intermediar. Acesta din urmă ţine în arcul său o lespede verticală în care e gravat cuvîntul omagial la adresa marelui dispărut, deci este funcţional, vesteşte călătorul cine odihneşte în vîrful colinei; este mult mai incitant înţelesul mitic al lespezii — paravanul de marmură are rostul de a alunga du-

Scanned with OKEN Scanner

hurile rele, care, potrivit credinței, înaintează numai în linie dreaptă. Noi urcăm ondulatoriu, facem volute — nu din prejudecată — din pricina ostenelii.

Trei ani încheiați (1926—1929) a durat zidirea acestei hiperbole în marmuri, care se dedică morții, dar glorifică viața. În sala comemorativă ne întîmpină Sun Yat-sen, cioplit în marmură albă, în mărime naturală, șezînd într-un jilț. Pare a se fi așezat adineaori. Soclul e îmbrăcat în basoreliefuri cu scene din activitatea revoluționară a defunctului. În camera funerară stela-statuie : Sun Yat-sen pare a pluti pe orizontală în rotonda criptei. Ies degrabă, să respir aerul viu al zării. Șuieră pinii prelung sub vîntul ce se prăbușește neîncetat asupra colinei, ulii plutesc în văzduh prin largi rotocoale, laurii ce străjuie versantul par mai pergamentoși sub cerul pluvios. Se vede lesne de aici, de sus, cît de necruțător e „dialogul“ colinei-mausoleu cu mormîntul fastuos al primului împărat Ming, aflat pe colina vecină. Cinci secole îi desparte pe cei doi și — mai ales ! — China situată la cei doi poli opuși ai existenței sale : somnolența și inerția feudală față în față, cu frenezia și dinamismul luptei revoluționare.

Mausoleul dedicat lui Mao Tsedun care se ridică în aceste zile în inima orașului Peking, apare — în acest larg orizont al „dialogului peste timp“ — ca o columnă a Chinei de azi, în care memoria fostului președinte întruchipează eroismul popoarelor chineze care își edifică prezentul și viitorul comunist.

Scanned with OKEN Scanner

setea de nemurire

Mai bine o zi om decît o mie de ani umbra lui

Comunitatea chineză a cochetat tot timpul cu nemurirea. A fost în veci nepotolita ei aspirație, o sete ce își are materia și trupul în cele mai mari construcții ale eternității, care sînt piramidele și sfincșii Chinei de totdeauna.

Să începem cu Marele Zid. Ce este el ? Zid de apărare, de ocrotire, de proteguire în fața năvălitorilor, deci o cale de închidere în substanța proprie, care trebuia perpetuată în vecii vecilor. A fost voința primului împărat al dinastiei Cing ca Marele Zid să fie înălțat fără crîcnire, punîndu-se la bătaie absolut toate resursele umane și materiale ale întîiului mare stat feudal chinez, care dorea să se nemurească legînd zările imperiului prin apocalipticul șarpe din piatră, lung de zece mii de *li* (cinci mii de kilometri). Dacă examinăm faptele din unghiul istoriei, vom observa că Zidul n-a fost o bizarerie a energicului împărat Cing Shî Huan-ti ; din contră, Meterezul Roșu, cum i s-a spus Marelui Zid la început (anul 221 î.e.n.) s-a născut din trupul și carnea tuturor fortărețelor care împrejmuiseră micile state înainte de actul unificării. Este o sinteză și un triumf la scara evoluției sociale, încît se realiza, fundamental și simbolic, nobila aspirație a autodevenirii, pe larg măturata vatră a stătulețelor care trăiseră învrăjbit, prin spulberarea tuturor zidurilor despărțitoare și însumarea valorilor chineze, ce renășteau — ca în miracolul de pasăre phoenix — din propriile cenuși, ocrotite de fabu-

loasa cingătoare de piatră, de care lumea trebuia să țină cont. Vom spune că Marele Zid devine, în aceste împrejurări, ceea ce s-a și menținut de-a lungul mileniilor în ochii celor ce îl priveau dinafară, un Zid Psihologic, cel puțin tot atît de însemnat ca și inexpugnabilitatea sa strategico-militară. N-am îndoieli că înțelepciunea chinezilor a contat substanțial și pe acest al doilea aspect. Dar să rostim ceea ce avem de rostit despre acea zi de luni, 24 noiembrie, măturată de vînt subțire, ce ne tăia orizontul cu coasele lui albastre și parcă respiram eter, atît de pătrunzător era frigul prin care înotam, ca niște pelegrini porniți spre o Mecca greu accesibilă, pentru că acestea sînt împrejurările în care ne cățărăm, biciuiți și cu celula frîntă, pe una din vertebrele fantasticului balaur de piatră.

Locul în care mă aflu se numește Pa ta ling, după versantul montan pe care meterezul îl urcă amețitor, hălăduind șerpește pînă în zările viorii, tot timpul sub geana cerului și pe sub norii de plumb, rostogoliți pe diagonală, ca niște poloboace prăvălite în hăuri de nepătruns, de unde se ridică, propulsat de curenți contrarii, lungi eșarfe de ceață vînăt-lăptoasă, care ne lovesc, plici-placi ! cu zgomot de rufă udă. Ne înfigem brațele în marginile crenelate ale monstrului, urcînd pieptiș, pe gîfîite, porțiunea dintre două turnuri de observație, unde se aprinseseră cîndva focuri pe culmi ; acum trei bărbați sosiți din România își adaugă focul lor uimirii și entuziasmului funciar, culminat în această privelițte ce rămîne pe viață. Îmi aduc aminte că și Călinescu se încredințase spinării dragonului de piatră, fapt care îi păru nebunesc, drept care exclamă : cine poate urca un continent pe scară ?

Parapetul pe care îmi așternpașii, ca pe un bulevard al nemuririi, este conservarea Zidului în formulă Ming, dinastie omnipotentă, în viziunea căreia fantasticul scut a atins apogeul indistructibilității sale. Mari blocuri de piatră stau în

Scanned with OKEN Scanner

baza construcției, lată de șapte pași buni, din care țîșnesc două ziduri de cărămidă arsă, platoșe curgînd paralel, umplute cu pămînt bătătorit, înalte tot de șapte pași buni, însă îngustînd treptat corpul trapezoidului, încît partea superioară a acestuia, acolo unde ne aflăm noi, parapetul este de numai șase pași buni, exact lățimea necesară pentru trecerea concomitentă a șase călăreți. Sînt și eu un astfel de călăreț, dacă mă iau după mintea mea speculativă și plăsmuirile care mă locuiesc tot timpul acestei expediții, încît în sîngele meu nu mai contenesc cavalcadele mov inaugurate azi dimineață.

Stînd în spinarea Marelui Zid, mă întreb care a fost prețul dat nemuririi pentru această operă de spaimă și încîntare. Prețul ei este truda, jertfa și moartea cohortelor de constructori, care s-au cheltuit, sub magia unui hiperbolic și oriental Meșter Manole, în trupul bizarului golem, care le este monument de slavă și cutremurător mormînt. Memoria ancestrală chineză spune că a pierit un milion de oameni sub Marele Zid, cifră strict deductivă, a bunului simț, deoarece socotitorii dinastiilor succesive n-au ostenit să scrie în cronică această față a epopeii, rezumîndu-se la materialitatea evenimentului, cum că Zidul a înghițit un șir de munți de pămînt (150 de milioane metri cubi), un șir de stînci (50 de milioane metri cubi de piatră și cărămidă), un șir de păduri (îmbucătățite pentru mijloacele de transport la mare distanță) și altele. Tot memoria ancestrală spune că din 182 de care cu alimente, care se îndreptau în lungi caravane către nepămînteasca lucrare, doar unul singur ajungea la picioarele Marelui Zid, pentru a îndestula foamea lucrătorilor de pe metereze, celelalte trebuiau să fie consumate de către cărăuși sau vîndute spre a supraviețui în lungul drum către șantierele nemaivăzutei construcții. Doar cîntecele-bocet ale acelui timp, readuse în conștiința chineză de către poeți, mai păstrează nealterată sodomia lucrării prin acorduri precum :

Scanned with OKEN Scanner

...plînsul pustiei
se aude și astăzi în vînt
peste mormintele
celor ce Marele Zid au durat...

Cine sînt ei, sacrificații întru Zid ? Scrierile nu ne spun, scrierile sînt mute. Și tot astfel timpul, neiertătorul și atoatelecuitorul. Aflu mai degrabă cine sînt cei ce au venit după aceea, de-a lungul miilor de ani, să vadă minunea cu ochii, s-o pipăie cu degetele ; îi identific pentru că s-au semnat pe zidirea sacră, în absolut toate limbile pămîntului, și-au gravat numele pe munca sisifică a înaintemergătorilor anonimi, făcînd sacrilegiul de a pîngări în acest chip milionul de oameni sacrificați întru Zid. Nu mă voi lamenta în deșert, pentru că se întîmplă în toate punctele cardinale, pe toate paralelele și meridianele pămîntului, ca marile monumente să fie scrijelate, tatuate, deteriorate de uraganul de prostie, tembelism și indolență care conduce mîna celor înfometați de slava și nemurirea ce nu li se cuvin nici cît negrul sub unghie. Ce mai contează încă o filipică contra acestora ! Voi îngenunchia, mai degrabă, pe soclul nepăsării lor, cu știutul „iartă-i, zeule mare, că nu știu ce fac", secundă în care mă trezesc că și pavimentul meterezului este gravat de acizii aceleiași inconștiențe : din loc în loc, dalele frunții superioare a Marelui Zid, aleea de acces pentru călăreți și pușcași, poartă cicatricea acelor vizitatori care avuseseră țîfna de a-și săpa în piatră conturul piciorului și a se iscăli apoi în pecetea labei proprii. Pașii mei, Cutărică, au umblat pe aici ! țipă nerușinat aceste sigilii ale bădărăniei care acționează indiferent de vîrstă, credință și naționalitate.

Trebuia să-l găsesc și pe concetățeanul meu. Autograful său n-are înflorituri și logoree sentimentală, ca ale majorității, are conciziune, ca o fulgerătură de cuțit, aplicată sec, sigur, solemn : „Sandu din R.P.R.". Sînt trăsături care îl și scot, întrucîtva, din banalitatea și infracțiunea premeditată

proprii celorlalte. Pare a zice mica puşlama : a trecut pe aici un suflet de om, numit Sandu, nu importă stricta identitate, pe cît mîndria de a fi ajuns pînă aici un român. Cu alte cuvinte, numitul semnala nu atît o prezenţă de sine, pe cît una de stirpe etnică, se simţea sol al patriei sale. O astfel de preschimbare a răului în mai puţin rău putea veni din *ţara dorului*, transferată minţii şi braţului unui valah anonim, aflat faţă în faţă cu eternitatea ; s-a agăţat de ea *ca român* şi nu ca un prost oarecare, cu nume şi prenume, s-a lipit de coapsa eternităţii ca un rău frumos, fapt pentru care îi iert pe jumătate gestul de a fi scos briceagul şi a fi lucrat cu lama lui în Zidul sacru.

Mă îndeamnă la asta şi blînda „mustaţă de viţă vie", basorelief floristic ce ornează, din zece în zece paşi, ferestruicile puşcaşilor meterezului, tăiate longitudinal în parapetul crenelat ; prin simplă însumare aritmetică, îmi dau seama că pe întreaga şerpuire a Marelui Zid motivul cu „mustaţa de viţă de vie" a fost multiplicat de o jumătate de milion de ori, încît la scara infinitului, sufletul meu devine clement şi pogor din spinarea celui mai mare monument al planetei perfect împăcat.

Ne aşteaptă la picioarele Marelui Zid şoferii Li şi Liu, fericiţi că cei trei români le-au oferit bucuria de a fi suit două segmente din porţiunea cea mai abruptă a meterezului, ceea ce nu fac în genere vilegiaturiştii.

„Îşi pierd suflul, ca şi cum i-ar fi izbit cineva cu un pumn în stomac", îmi explică Li, rîzînd cu toată gura şi mă pofteşte în automobilul gata încălzit.

Drept recompensă pentru ceea ce admirase el de jos, îmi oferă ca amintire două cioburi de granit, solzi din solzii dragonului de piatră, a cărui cerbicie tocmai o încercasem.

Ce era să fac ? Nu puteam jigni mărinimia acelui om, drept care strecor pietricelele în buzunar, simţindu-mă foarte culpabil. Le voi oferi unuia care se laudă pe toate drumurile

Scanned with OKEN Scanner

că a adus acasă astfel de fragmente de pe Akropolis, din piramide şi Sfincs, din Turnul din Pisa şi de pe nu mai ştiu unde. Treacă mînia zeilor asupră-i.

*

Tot ce ţine de plăcerea de a trăi stă, în tradiţie chineză, sub semnul eternităţii, motiv ca fericirea pămînteană să fie benevolenta refraţie a acestui mare har, pe care îl psalmodiază toţi muritorii ce aspiră la nemurire. Secunda de plăcere e secunda de eternitate, par a zice mileniile chineze prin glasul monumentelor. O spune convingător de limpede „Capitala plăcerilor împărăteşti", cum i se mai spune Palatului de Vară din Peking, conceput şi ridicat sub semnul lui *Shou*, zeul de viaţă lungă. Fiecare pietricică, fir de iarbă, strop de apă, pală de vînt se ordonează sub magia obsedantă a acestui cult de tip vitalist, din care marii chinezi şi-au făcut emblemă de destin.

Aştern aceste rînduri sorbind ceai verde-amar-înmiresmat din cupa de porţelan pe care e zugrăvit *Shou Sim*, Bătrînul de viaţă lungă, ins cu craniu diform, dolicocefal-ţuguiat, omul de dincolo de vîrstă şi de dincolo de timp, a cărui figură cogitativă este înseninată de fuiorul moale-alb al bărbii matusalemice şi de mustăţile pe oală, curgînd ca două rîuri de lapte, în timp ce ţine pe umărul drept sceptrul longevităţii, beţigaş sculptat în lemn cu balsam, împodobit cu cele două piersici îngemănate, simbol de viaţă lungă, cum tot simbol de viaţă lungă este cerbul cu rămuroase coarne pe care călăreşte miticul personaj, umblînd ca vîntul şi ca gîndul, deoarece blînda vietate n-are splină, nu cunoaşte oboseli, şade locului doar cît timp stăpînul său adastă cufundat în înţelepciuni, drept care îngenunchiază la picioarele acestuia, şi tot simbol de viaţă lungă sînt şoarecii-lilieci care zboară jur-împrejurul capului pleşuv al omului-zeu. *Shou Sim* este personificarea longevităţii. Există şi un semn emblematic al acestei credinţe pe care

Scanned with OKEN Scanner

îl găsesc multiplicat de mii de ori în ambianța și structurile *Yiheyuan* (ihăiuan), cum i se zice Palatului de Vară, aflat sub dictatura *Shou*.

Pătrundem în „Capitala plăcerilor împărăteşti" prin poarta de răsărit, din strada Kuenming-hu, ca întîia revelație a universului paradiziac ce ni se oferă să fie cu adresă, au grijă gazdele : Turnul zeului literaturii. Mulțumim precipitat, *Xie-xie*, pentru delicatul dar, grăbiți să ridicăm ochii spre zeul breslei în care salahorim, dar turnul cruciform e în umbră, semn că zeul nu-i acasă, de unde datoria noastră de pelegrini să-l căutăm altundeva, în Grădina armoniei virtuoase, iar în caz că nu-i nici acolo — și nu este ! — e de mers din templu în templu, ni se spune, din pavilion în pavilion, din colină în colină, din insulă în insulă, din izvor în izvor, din așezămînt în așezămînt, prin labirintul cu miracole al acestui vast teritoriu (circa 300 hectare), încălziți de har și cu speranța neștirbită, pentru că golgota cunoașterii e lungă și drumul către Verb așișderi. Facem întocmai și răbdarea noastră-i nesfîrșită, cum nesfîrșită-i încîntarea ce pogoară în noi, ocupînd celulă cu celulă.

Ne cheltuim de peste o jumătate de oră în tihnita promenadă prin Galeria cu Boltă, foișor de lemn, lung de un kilometru și jumătate, alcătuit din grinzi îmbucate și tavan aerat-plutitor, ca un voal de naiadă. Fiecare centimetru al coridorului este zugrăvit în culori vii, gama verde-albastru-roșu-galben, ocru-auriu, culorile spectrale ale tradiției, ce reproduc imagini celebre ale peisajului chinez, iconografia unor legende, transcripția unor poeme tezaurizate în fantezia mulțimilor, secvențe din simbolistica populară, pățanii din mult savurate romane, piloni de conștiință publică (iată personajele narațiunii fantastice a lui U Ceng en, stînd la o masă cu bunătăți înainte de a porni în marea lor aventură a cunoașterii spre soare-apune, odisee asupra căreia vom poposi în

Scanned with OKEN Scanner

alt loc). Coridorul are 273 de segmente, a cîte cinci-şapte compoziţii fiecare, adevărată cronică pictată a civilizaţiei chineze. În stînga avem tot timpul lacul Kouenming, o oglindă opalescentă de 200 de hectare, strălucind în bătaia soarelui, cu vagi contaminări de verde, din verdele grădinilor împrejmuitoare, zic rafinaţii văzului, excepţie făcînd lunile de iarnă, cînd natura îşi pierde hlamida, podoabele sărăcesc, în cîmpul acvatic se insinuează tonalităţi de cobalt şi albastru de Prusia, încît Jin xuei ho, (Ţin siuei ho), Marea aurie, cum i se mai spune, încetează de a fi Marea aurie, are focuri mocnit-fumegoase, cu flăcări indigo, care-i sporesc şi mai mult misterul, cum se întîmplă la ora de faţă.

Mă conving că teritoriul acesta aparţine *apollinicului chinez,* ca să folosesc o expresie improprie, însă la locul ei ca termen de comparaţie pînă stabilim duhul locului. Zic apollinicul chinez, ţinînd cont de spiritul solar care domneşte în tot şi toate, materia şi lucrurile încetează de a mai fi, rămîn doar aura acestora, balsamurile, trena de mister cu care au fost investite, adică : armonie, parfum, echilibru, înţelepciune, belvederi, reverie, culori, stări fulgurate, extaz. Pe scurt : *plăcerea în stare pură,* la care au lucrat, spune cronica, generaţiile de meseriaşi a opt veacuri în şir, pînă ce materia a fost adusă la acest grad de desăvîrşire şi rafinament. Impresionează polimorfismul edificiilor : acestea nu au propriu-zis stil, sînt chintesenţa fanteziei milenare pe plan constructiv, întîia grijă fiind a irepetabilităţii, ceea ce a generat o horbotă de forme şi volume, templele şi palatele fiind, rînd pe rînd, hexagonale, rotunde, rombice, triunghiulare, cruciforme, trapezoidale, despletit-labirintice, piramidale, faguriforme, sinusoidale, în trepte, celulare, spiralate, în evantai, după cum o cere situaţia, locul şi sensurile investite. Tot astfel putem judeca formele apei de aici : pîraie, bulboane, izvoare de cristal, cascade, cursuri molcome şi lungi, bazine, salbe de lacuri, golfuri, toate pogorînd din treaptă în treaptă pînă în

Scanned with OKEN Scanner

sînul odihnitor al acestei mări mici, care e vara aurie și iarna de cobalt. Denominația stabilimentelor e un șir de metafore : Palatul norilor bine orînduiți, Podul cingătoarei de jad, Portalul lunii ce te îmbie, Grădina plăcerilor armonioase, Templul mării de înțelepciune desăvîrșită, Colina miilor de culori, Pavilionul pentru ascultarea cîntecelor de privighetoare, Aleea frumoaselor peisaje, Sala în formă de evantai și atîtea altele.

Cine le-a născocit pe toate acestea ? Geniul popular anonim. Opera este a mulțimilor, desigur, deși acestea nu s-au bucurat de ea pînă în anii puterii populare, cînd porțile fabulosului palat au fost deschise larg și frumusețea a revenit în stăpînirea autorului ei de drept, poporul. Ctitorind acest paradis pămîntean, împărații n-au făcut decît să-și omoare o țîfnă, să-și astîmpere un moft, să-și dea frîu liber unui capriciu, adăugînd încă o mărgea în salba nelegiuirilor lor, plătind iluzia nemuririi cu foamea, sîngele și moartea anonimilor. Să privim actul de naștere al Palatului de Vară și vom constata că la baza lui stă dezonoarea, o tranzacție oneroasă de buduar : împărăteasa concubină Ci-Si (Țî Sî), mama penultimului împărat Kuang-xu (Kuang-siu), a subtilizat, pur și simplu, banii destinați echipării unei flote menite să apere China de atacul anglo-japonez, făcînd ceea ce numim noi azi o deturnare de fonduri, devenită de pomină, spre a ridica în buza lacului Kuenming, pe Colina longevității milenare, palatul sub semnul lui *Shou*, în care se putea ajunge, spune povestea, prin subterane secrete direct din Palatul imperial. Împărăteasa își făcuse singură acest cadou cu prilejul aniversării a cincizeci de ani de viață, operă prin care se voia proiectată în eternitate. Faptul nu s-a produs : împărăteasa hoață s-a proiectat singură în ridicul și dezonoare, eternitatea fiind destinată exclusiv, ne dăm seama azi, jertfei meșterilor anonimi. Deduc de aici că brațul nemuririi nu poate fi forțat, gînd pe care mi-l sugerează și sutele de Budha care plachează

Scanned with OKEN Scanner

mozaicat, în *terracotta* galben-sulf, templul Marea înțelepciune desăvîrșită, care tronează în vîrful Colinei longevității milenare, semănînd cu o enormă carapace de broască țestoasă, și aceasta simbol de longevitate, de nemurire.

De aici de sus văd pînă departe în linia orizontului și în toate cutele zărilor tatuate cu poftă de nemurire, cum vede însuși *Shou Sim,* bătrînelul matusalemic al chinezilor, cel dincolo de vîrstă și dincolo de timp, cu deosebirea că n-am sceptrul pe umărul drept, nu călăresc cerbul cu rămuroase coarne, care să-mi îngenuncheze blînd-supus la picioare și nu-mi umblă șoarecii-lilieci jur-împrejurul sferei mele gînditoare. Cum n-am văzut, nu văd și nu voi vedea, bănuiesc, eternitatea cu ochii, prefer să privesc în *contre-jour*-ul amurgului mieriu mulțimile umblînd care încotro prin imperiul falsei noastre nemuriri și, asemeni sutelor de măști budhaice ale zidului de care mi-am lipit spinarea, îmi asmut cîinii văzului spre insula Nanhu, din mijlocul mării mici, spre care curge Podul celor Șaptesprezece arcuri, numărul fatidic al tuturor întîmplărilor mele fundamentale, bune și rele, de-a valma, cifra mea de destin, pe care îmi place să o isc de aici, ca un zar rostogolit pe Dîmbul sacru, la vale, sub impuls vitalist, în lumina lui *Shou.* Nu mă grăbesc să deschid ochii să văd ce cade.

•

Durata în vreme și lăcomia întru nemurire se demonstrează prin dezlegarea succesivă a enigmelor pe care le închid mormintele dinastice. E un limbaj pe deplin revelator privind elucidarea înțelesurilor ideii de nemurire, asupra cărora abia de acum încolo vor sta aplecați învățații.

Murind, împărații Chinei au pogorît în pămînt însoțiți de tot ceea ce, ipotetic, le-ar fi trebuit pentru crezuta și atavic dorita de ei reîncarnare, adică integrarea în circuitul vieții eterne : hrană, arme, soldați, femeile iubite, cai, vin, hlamide,

Scanned with OKEN Scanner

aurărie și pietre scumpe, sceptrul de putere, sigiliul, pînă și scribul cu virginala foaie de piatră, gata să graveze întîiele porunci, întîiele legi ale revenitului întru domnie eternă.

Spre a ne face o idee despre necontenitul balans între viață-moarte-eternitate, exorcism atît de agreat de marii chinezi, într-o zi cu lumină incertă am ieșit din Peking la o depărtare de un ceas cu mașina, la nord-vest de Capitală, în amfiteatrul-potcoavă a munților Yen (ai Rîndunelelor), masiv de rezonanță în geografia și istoria Chinei, deoarece în antichitate existase Tara Yen, formată din teritoriile ce împrejmuiesc Pekingul. O și mai mare notorietate are acest lanț de munți deoarece a primit în sînul său cele 13 morminte ale dinastiei Ming, pe care le păzește cu îndărătnicie, ca un cerber, fără a le trăda secretele. Un singur mormînt a fost descoperit, smuls cerbiciei masivului Yen, motiv să-l vizităm și noi, dar nu înainte de a savura drumul cu ceremonialuri care duce acolo.

Ca să ajung în platoul mormintelor, trebuie să trec pe sub colții Muntelui Tigru, în stînga, și pe sub aripile de piatră, cu înzorzonate platoșe, ale Muntelui Dragon, în dreapta, cei doi paznici ai amfiteatrului-țintirim, care formează o trecătoare riguros controlată. E Calea Sacră sau Calea Sufletului (a Duhului) Shendao (Șentau), alee lungă de șapte mii de pași, lată de șapte, pe care hălăduiești molcom, în meditație, cu gîndul la cele trecătoare. Ajung astfel la granița dintre viu și neviu, marcată prin Pai fong, superbul portal de ceremonial, cioplit în marmură albă, cu cinci deschideri în arc, sprijinite pe șase picioare dreptunghiulare, adevărate columne, care susțin poarta de 437 de ani. Dragonul sculptat se zvîrcolește în marmură, dînd parcă o continuă trepidație aripilor superioare ale porții, încărcate cu evantaiul copertinelor de faianță smălțuită, imitînd căpriorii și streașinile lungi, în dulce înclinare, ale palatelor tradiționale cu acoperișuri de lemn ; este o metaforă despre agonia puterii (dra-

Scanned with OKEN Scanner

gonul) sub arcurile de triumf care nu-i mai servesc acum. Calea mă trece abia sesizabil, peste un pod cu trei volute, căruia îi urmează poarta cu tot atîtea deschideri, Marea Poartă Roşie, pe axul căreia, la şapte sute de paşi distanţă, se află broasca ţestoasă (iar simbol de viaţă lungă ! decupată din blocul amorf, dreptunghiular, greu ca moartea, aşezat pe verticală, părînd a strivi vietatea nemuririi ; e Pei ting, Pavilionul cu Stelă, ce nemureşte virtuţile unui împărat prin monumentul plantat la vămile pustiului. Spaţiile dintre simboluri se comprimă, totemurile merg în descreştere, însă limbajul lor se înteţeşte, ca în ăuirile de bocet : la numai jumătatea distanţei anterioare, marcată de porţi, trec printre doi piloni, un semiportal, în dosul căruia se înşiruie, pe două rînduri paralele, flancînd Calea Sacră pe ambele sale laturi, cele 36 de hiperbole în piatră de granit, peste mărimea naturală, sugerînd o duzină de tipologii fundamentale (filozoful, demnitarul, războinicul), o duzină de animale domestice (calul, cămila, elefantul) şi o duzină de animale fantastice, nedomolite de om (unicornul, leul, dragonul), ultimele două duzini făcînd parte din categoria vietăţilor sfinte, cărora li se atribuie puterea de a distruge spiritele rele. E de o aţîţată nebunie sacră acest coridor al giganţilor ce oficiază ceremonia „luatului de bun rămas“ al celui ce merge în luturi, ritual de purificare şi „ceas bun“ pentru eterna călătorie ; fantasticii scutieri sînt gravi, neguroşi, încremeniţi în durere, doi cîte doi, în cupluri ce ignoră regnul sau specia cărora aparţin, dar într-o perfectă rînduială şi simetrie de ritual, pentru că dacă prima pereche stă în picioare, cea de a doua va sta obligatoriu în genunchi, cursul asincron al poziţiilor închipuind o prezenţă încă îndepărtată a cortegiului funerar, ca în partea a doua a aleii giganţii să îngenuncheze într-o unanimă prosternare în faţa strălucirii ce apune şi, act final, ritualul sfîrşeşte cu generalii şi demnitarii aliniaţi în încremenire şi onor.

Scanned with OKEN Scanner

Voind să alungăm morga și frigul acestor ceremonii, care începuseră să ne paralizeze voința și gesturile, noi, cei trei pelegrini, stricăm pe loc convenția, fastul, legea tenebrelor, și — dulci copii ai soarelui, ai vieții, ai pămîntului — ne cățărăm în spinarea vietăților mitologice, călărind animalele de bun augur pe deșălate, convinși că la simpla lor atingere sîntem purificați, ca nou-născuții, adică toate relele se mută în megaliții de piatră. Eu mă arunc pe o mult-răbdătoare cămilă — nu zărisem inorogul pe alee, calul meu de destin, în care îmi învestesc îndeobște speranțele mele de bine — și frigul cocoașelor cămilare mă electrizează, dacă nu cumva o fi fost fiorul acela al descărcărilor de rele ; fapt e că pogor de acolo și fug la prietenul meu, inorogul (ce este, printr-un ciudat transfer de fantezie a celui ce l-a cioplit, jumătate dragon) mă arunc în spetele lui, pentru a fi rapid în miracolul pe care îl săvîrșește, dau pinteni calului meu cu corn în frunte și îl zgîlțîi teribil de unicorn, să arate tot ce-i în stare.

Calea Sacră se isprăvește în buza unui palat pe măsură : mausoleul Cheang ling, cel mai mare templu de cult din ansamblul „celor treisprezece", ridicat să-l proslăvească pe al patrulea împărat al dinastiei Ming Yung Le, care a avut ideea (și curajul, pentru acea vreme) să transfere capitala de la Nanking la Peking. Două portaluri, a Dragonului și a Păsării Phoenix, își cern asupra capetelor noastre harul purificator, permițîndu-ne să pătrundem în teritoriul tihnei, meditînd la pieritorul timp și la ființa umană de asemenea pieritoare : în scoica verde-albastră de brazi și chiparoși se deschide vederii un complex de clădiri succesive, populînd virginalul loc în valuri concentrice, fiecare nouă jumătate de cerc fiind o altă curte interioară, către un nou pavilion, toate orînduite spre a pune în valoare Ling En Tien, Pavilionul Binecuvîn-

Scanned with OKEN Scanner

tării (a primirii Harului), unde se celebrează ultimul popas al cortegiului funerar, loc de apogeu, împrejmuit cu o triplă balustradă de marmură albă — albul e doliu aici ! — ale cărei horbote și spume sînt ultimul țipăt solar, pămîntesc, înainte de a pătrunde în lumea tenebrelor. Palatul Harului e ca o rugă la orgă murmurată de tuburile de bași ; acoperișul dreptunghiular, cu dublă față și țiglă smălțuită în galben-sulf, părînd enormă corabie răsturnată în apele eternității (87,3 metri lungime, 47,28 lățime), se sprijină pe 50 de coloane din lemn de *nan mu,* camfor din provincia sud-vestică Yunan, trunchiuri pe alese, cu verticalitate ireproșabilă, fiecare avînd identitate de trup pe lungimea trebuitoare, zece metri și fiecare avînd același centru de echilibru, același număr de tone greutate și aceeași circonferință, pe care Iu An-ho și Al Si abia o cuprind ținîndu-se de mîini. Umblînd printre coloane, cu ochii țintuiți în tavanele corabiei răsturnate, ești stăpînit de un amețitor joc al volumelor, adevărată ciuleandră la bulboana dintre viu și neviu, încît te întrebi ca beatul cel mai beat : încotro merge nava ? unde tot fug columnele ? de ce bubuie orga ? cine primește jertfa ? cum pogoară harul ? cît va mai dura uraganul ? spre care punct alunecă spiritele ? din ce orizont curge liniștea ? pe unde se află întunericul ? cam cît de departe-i lumina ?

Ies în curtea interioară din spatele pavilionului. Aici e altarul tăiat în marmură masivă. Oalele de jertfă și tămîie stau alineate, căscînd enorme guri spre cerul plumbos, își cer ofrandele. Vîntul soarbe orice ipotetic fir de balsam ori tămîie, furișîndu-se metalic prin țiterele chiparoșilor, care strigă agonic, țiu ! în timp ce coroanele brazilor acompaniază cu viu-viu ! Nu mai e de stat. De aici încolo e movila, e necunoscutul, e pîntecele de pămînt care încă n-a fătat enigma cu care a fost fecundat. Palatul subteran, cu mormîntul, cu bogățiile, cu jertfele, cu întreg ritualul împămîntenirii lui, continuă să rămînă o taină, a cărei dezlegare revine

viitorului, lucru valabil pentru toate cele douăsprezece palate subpămîntene care n-au fost (n-au putut fi) încă dezhumate, scoase sub pupila uimită a contemporanilor ori sub pupila la fel de uimită a cerului, care n-a văzut de mii de ani aceste „cîrtițe de aur" ale sfidării și nimicniciei.

Mă îndrept spre unica hrubă desferecată de om, la Ting ling, unde zac rămășițele penultimului împărat al dinastiei Ming, care și-a comandat o criptă croită pe măsura orgoliului și înfometării sale de nemurire : palat subpămîntean cu 5 încăperi, pe o suprafață construită de 1 195 metri pătrați, la adîncimea de 27 metri. Cheia pătrunderii aici a fost găsită tîrziu, abia acum două decenii, în mai 1956, cu totul întîmplător, cînd nimeni nu mai spera să fie dezlegat misterul (tentative au fost destule, inclusiv ale cotropitorilor japonezi, care au făcut săpături, dornici de îmbogățire, asumîndu-și riscul de profanatori de morminte). A fost șansa unui țăran de a da, în acel mai de pomină, peste o cărămidă în care erau săpate aceste trei semne : *suei tao men* (spre ușa tunelului). E momentul cînd în teritoriul arheologilor lumii pătrunde o violentă, foarte proaspătă, lungă și orbitoare fantă de lumină. Lungimea și foloasele acesteia sînt direct proporționale cu timpul (zeci și sute de ani) și investitura de efort pe care Republica Populară Chineză le cheltuie la ora de față, cu negrabă și rațiune științifică, pentru recuperarea tuturor vestigiilor și completarea cunoștințelor noastre privind viața și moartea domniilor Ming.

Odăile palatului subpămîntean, paralelipipedice, fără piloni de susținere, asemeni unor catedrale de sare, urmează linia semnului plus, mijlocia fiind odaia ofrandelor, din care se prelungesc celelalte patru, cîte una spre fiecare punct cardinal, păzite — conform emblematicei mitologice — de cele patru animale fantastice : la nord e camera mortuară, păzită de țestoasă, la est și vest, păzite de dragonul albastru și respectiv de tigrul alb, se află cavourile împărăteselor (rămase

Scanned with OKEN Scanner

goale deoarece însoțitoarele „Fiului Cerului“ pe pămînt n-au murit după împărat cînd, potrivit rînduielii, ar fi trebuit să fie înmormîntate separat), iar la sud antecamera palatului, păzită de pasărea roșie. Fabuloasele vietăți nu apar, prezent e doar duhul lor. Sala ofrandelor adăpostește trei tronuri de marmură albă, cu insemnele împărătești : cel mare aparține suveranului, numit cînd Uan Li, cînd Chen Zong (Cen Țong), încadrat de două mai mici, ale împărăteselor concubine Xiao Tuan (Siau Tuan) și Xiao Qing (Siau Țing). În fața fiecărui tron sînt cîte cinci „mese ale tăcerii“, pe care adastă cele cinci vase de ceramică smălțuită, prezente în orice altar — două sfetnice, două cupe pentru hrană și vasul pentru tămîie. Se mai află aici candelele eterne, tot de ceramică, niște ciubere pîntecoase pline cu ceară și ulei de susan ; acestea nu și-au îndeplinit rostul de a risipi întunericul pînă în veci de veci, din pricina acelei banale legi a fizicii care demonstrează că o flacără într-o încăpere durează atîta timp cît există oxigen (adevăr pe care nici forțele oculte nu l-au putut eluda, iar „eternitatea“ candelelor a durat doar cîteva zile). Coșciugele din sala mortuară, în număr de trei, făcute din lemn masiv și vopsite în roșu, stau pe un soclu, al împăratului în mijloc, al împărăteselor în stînga și dreapta acestuia, tustrele fiind încadrate de o mulțime de lăzi pline cu lucruri scumpe : obiecte de aur și argint, bani, arme, brocaturi, țesături de mătasă (între care se disting coroana imperială lucrată în fir de aur, ceainicul de aur încrustat cu pietre prețioase, carafa de jad cu capac de aur și, desigur, bijuteriile). Acest univers de dincolo de închipuirea omului a fost zăvorît cu trei porți succesive, cioplite din blocuri de marmură albă (grele de 40 tone fiecare), proptite pe dinlăuntru cu cîte un popic-rezemătoare, de dimensiunea unui stat de om, simple și eficace autoîncheizători, deschiderea lor fiind ecuația cea mai complicată a pătrunderii în subterane. Trebuie „citite“ pe îndelete aceste porți-lespezi, care sînt pecețile nepătrunderii în Marea Taină :

Scanned with OKEN Scanner

pe întreaga lor suprafață există o scriere criptică ce psalmodiază „numărul nouă", simbolul puterii supreme (ministrului i se cuvine „numărul trei"). E și mesaj și ornament, în același timp, cabala avînd forma unor cuie de marmură orînduite în simetria multiplului de nouă (9 × 9), alcătuind astfel un bazorelief de ciubuce bulbucate, cîmp pe cît de bizar pe atît de modern, de un uimitor efect estetic.

E timpul și locul să ne întrebăm din nou : care-i prețul monstrului sacru pe care l-am vizionat ? Sînt cîteva prețuri ale acestei penibile nemuriri. Prețul bănesc : 8 milioane de *liang* * de argint cu care s-ar fi putut asigura hrana în orez necesară unui milion de chinezi pe viață (timp de 65 de ani). Prețul în muncă, în sudoare, în sînge : 65 milioane de zile lucrate, pe un răstimp de 6 ani, cu un efectiv zilnic de 30 000 de lucrători. Prețul în moarte : acesta nu se mai știe exact, n-a fost consemnat de scribii pontifilor.

Totul se menține în zonele inimaginabilului, un superlativ al lui plus și minus. Pe cît de mărețe și strălucitoare sînt opera, tezaurul, fastul ceremonialier, țesătura tainei, pe atît de prăpăstioase și inumane sînt mijloacele care au dus la acestea. Da, sînt culmi ale geniului chinez, dar ele închid, dincolo de magnanimia văzut-pipăită, și culmile neomeniei sub forma unui avertisment privind înțelesul noțiunilor de valoare, artă, eternitate. E drept și moral ca un ochi al meu să exulte, să fie în extaz, iar celălalt să plîngă pînă se vor surpa înlăuntrul meu toate prejudecățile venind din maxima, de multe ori mincinoasă, „scopul scuză mijloacele". I se opune o altă zicere, foarte răspîndită în China, în care ecuația omdurată are ca soluție de viață acest adevăr radical : „Mai bine o zi om decît o mie de ani umbra lui". Este, cred, cea mai reală, mai demnă definiție a conceptului de eternitate. Prin cruzimea și neomenești le lor fapte, împărații Ming n-au izbu-

* 32 liang = 1 kilogram.

Scanned with OKEN Scanner

tit să plonjeze în eternitate, cum atît de cumplit au rîvnit; nefiind ai oamenilor, adică umani, ei au sfîrșit prin a fi, vai! de mii de ani, umbra omului.

Prin mormintele Ming am crescut întru frumusețe, dar am și murit în aceeași proporție.

Scanned with OKEN Scanner

apa cu nouă dragoni

Oriunde te-ai afla, la marginile lumii, tot sîntem vecini

O miercure cu soare (dinţos) şi un friguleţ care te biciuie cu strune de argint, tăindu-ţi răsuflarea. Maşina ne duce spre izvorul Huaching, o staţiune cu apă termală, situată la 25 kilometri de Xian, în direcţia est, într-un peisaj ondulat-stîncos, veşnic verde, aşezat pe o orgă de ape dătătoare de sănătate, ştiute în urmă cu 3000 de ani — începînd cu dinastia Giou, trecînd apoi prin Ching, Han, Tang, cînd aşezămîntul atinge apogeul de faimă. Un împărat al dinastiei Ching (îi uit numele) construieşte stabilimentul cu ape fierbinţi, păstrat — în linii mari — pînă în zilele noastre. E un palat al odihnei, vilegiaturii şi tămăduirii prin apa de 40 de grade Celsius, venind din miezul de foc al pămîntului. Oglinzi de apă în care se răsfrînge lîna de berbec, verde-albastră, a muntelui Li, la doi paşi de noi, o ramificaţie a masivului Cin Lin (1205 metri altitudine), prin excelenţă stîncos, cu calcare ferestruite de izvoarele fierbinţi din adînc, ce debordează bilbocăit — eliberator aici, la Huaching (cu un debit total de 110 tone de apă pe oră), prin gurile a nouă dragoni făcători de minuni. Staţiunii i se mai spune, dealtminteri, „Apa cu nouă dragoni“, numele ei popular.

„Fericirea ar sosi a doua oară la noi dacă cinstiţii oaspeţi veniţi de departe şi-ar cufunda trupurile în scalda dătătoare de puteri“, ne invită gazda, după ceremonialul de bun sosit.

Scanned with OKEN Scanner

Clipa noastră de ezitare este imediat observată, drept care — parcă nimic nu s-ar fi întîmplat — gazda continuă cu glas egal :

„Înainte de eliberare, aici existau doar treizeci de vane, acum sînt 400, fapt ce permite să se perinde anual prin acest fluviu de sănătate peste un milion de oameni ai muncii, fericiți de a avea în stăpînire acest paradis în care doar împărații, mandarinii și marii demnitari avuseseră dreptul de a pune piciorul."

Pe alei, sub baldachinele de lemn, în pavilioanele de tihnă, pe băncile de piatră, în geana lacurilor, lîngă izvoarele rostogolite din stîncă în stîncă, sub legănătoarele sălcii pletoase — întîlnesc oameni de toate profesiile, de toate vîrstele, sosiți din toate provinciile continentului chinez.

Imaginea celor de demult este pretutindeni prezentă. Ciang Kai-shi, bunăoară, se retrăsese aici — nu doar să se scalde — spre a se zăvori în această potcoavă de munte, unde gomindaniștii sperau să supravieţuiască, să-şi apere falanga capitulardă în fața japonezilor. N-au apucat. În dimineața zilei de 12 decembrie a anului 1936 viesparul acestora a fost împresurat ; era o ceață lăpturie, nici o adiere nu clătina părul lung al sălciilor și privighetorile nu apucaseră să trezească crîngul. Ciang Kai-shi se trezi între focuri de armă. Reuşi să iasă pe fereastra ce da în munte ; își uită acolo dantura falsă, un pantof, rupînd-o la sănătoasa pe poteci întortochiate, escaladă zidul împrejmuitor, își zdruncină zdravăn șira spinării (avea să se resimtă ani de-a rîndul) și o tuli în munte. Cam pe la orele 8 dimineața fu prins, legat ghem și dus unde trebuia să fie dus...

Privesc, după 40 de ani, odaia răvășită, rămasă așa cum a lăsat-o prea grăbitul ei locatar : patul metalic, lat, cu somieră de bambus împletit, două scaune (tot de bambus), un secretaire cu oglindă și cam atît, plus geamlîcul ce dă spre pădure, cu cerceveaua ciupită de gloanțe, un răboj al isto-

Scanned with OKEN Scanner

riei... Este ziua, ora și clipa din care Ciang Kai-shi intră în stăpînirea Huangchuan — Izvorul Galben, cum este numită metaforic „lumea cealaltă", deși sfîrșitul împăratului-manechin avea să se producă mult timp după această dată. Însă aici a fost el marcat, însemnat pentru totdeauna.

Vom trece acum de la hîd la frumos. Altă față simandicoasă care a petrecut aici ore de tihnă și încîntare a fost Yang Gui-fei, favorita împăratului Huang Zong (Huang Țong), ale cărei farmece, capricii, răsfățuri și lux orbitor au intrat în legendă. Ni se arată iatacul drapat cu mari flori galbene al prea frumoasei Yang și pavilionul unde se captase izvorul cel mai plin de energii ascunse, ca strălucitorul trup al acestei femei să aibă o scaldă cum n-a mai avut vreo altă femeie.

Povestește gazda, evocînd deopotrivă istoria și legenda, pare-mi-se :

„Sosea cu mare alai, înainte de căderea serii, ocolea trei rînduri de porți, cobora pe acest peron cu lei, nu însă înainte de a fi poruncit fetelor să alerge pe aleile stabilimentului, să răscolească umbrarele, să nu se fi ascuns acolo pisicile gata de tămbălău și mieunat ; nu suporta zgomotul de nuntă al pisicilor, dar îi plăcea să le privească în lumina de amiazi, cînd acestea se mișcă incendiate de soare."

Pătrund în prima odaie a iatacului imperial, a Risipirii ostenelelor drumului, unde șade o enormă pisică de jad verzui, jucîndu-se cu o gutuie. Urmează încăperea a doua, a Primăverii veșnice, plină de miresme și uleiuri scumpe, unde țiitoarea împăratului își punea haine de scaldă, ca să pogoare apoi, în halatul de brocart și conduri perlați, în ultima odaie, a Izvorului dătător de nemurire, vana propriu-zisă, placată în porțelan ceruliu, unde era întîmpinată de băieși și băiețițe, de „apa neîncepută a celor nouă dragoni", pregătită la fierbințeală potrivită, clară ca cristalul.

Scanned with OKEN Scanner

„Băieşii care apucaseră să-i privească frumuseţea de trup n-aveau voie să supravieţuiască — îşi toarce gazda povestea şi o virează brusc : Fericirea ar sosi a doua oară la noi dacă cinstiţii oaspeţi veniţi de departe şi-ar băga trupurile în scalda dătătoare de puteri.“

Dau din cap că da, sînt gata să mă îmbăiez ; acelaşi lucru l-ar face Iu Ăn-ho, dar întreabă gospodăreşte :

„La ce ajută apa asta, tovarăşi ?“

„Oaselor dă sănătate, pielii tinereţe, prospeţime şi alungă bolile din stomac“, declamă însoţitorii noştri în cor.

„Mă scald, Bătrîne orezar din vest !, decide exuberant Iu Ăn-ho. La rînză nu mă poate ajuta apa asta, că io am un fărtai de rînză ; îmi va scoate, bag-sama, reuma, ce zici ?“

Al Si refuză, mormăind ceva pe după masca de tifon, nu riscă şi bine face, nu-i de fel în apele lui. Arunc de pe mine multele lînuri (în ciuda generozităţii solare şi a verdelui peisaj, afară sînt minus 7 grade Celsius), Iu Ăn-ho face la fel şi, lăsîndu-le în paza pisicii de jad, ne vîrîm trupurile în apa cu miracol, fără băieşiţe şi neintimidaţi de faima înaintemergătoarei noastre ; ne bălăcim, făcînd izbucuri, cu răsturnări pe spate, ca în iazurile morilor din Transilvania. Nu ne stinghereşte memoria imperială care mai stăruie prin toate ungherele ; noi sîntem cu ale noastre, scalda o facem ţărăneşte, cum ştim noi, fără însă a uita să smulgem cît mai multă putere din gura spurcată şi binecuvîntată a celor nouă dragoni, care umblă prin apă şi prin trupurile noastre.

„Putere şi nemurire !“ cere Iu Ăn-ho cu toată puterea corzilor sale vocale şi pereţii iatacului răspund cu ecou, aruncînd cuvintele în tavanul de sticlă, oval, cu lumini mascate în marmuri.

Ne spălăm spinările reciproc şi ieşim, considerînd că cele nouă fiare mitologice şi-au transferat îndeajuns puterea asupră-ne. După toate probabilităţile, sîntem dragoniţi acum. Fac sudaţie întins pe *kan*, pătuceanul din odaia Risipirii oste-

Scanned with OKEN Scanner

nelilor, de unde convorbesc cu Iu An-ho instalat în odaia Primăverii veşnice. Convenim că sîntem doi senatori romani aflaţi în Baia din Forum, petrecîndu-ne dulcea tihnă în conversaţie şi treburi filozoficeşti, pe cînd mădularele înfăşurate în cearceaf — precum în toga nobiliară — aruncă afară aburii tuturor relelor. E o rugă asta, a trupului pe cînd spiritul aleargă în pajiştile fanteziei, unde totul devine posibil...

Uite alaiul împărătesc — de unde sosit şi cînd strecurat prin multele porţi ? — avînd în frunte, încărcată cu străluciri, pe femeiuşca răsfăţată de împărat, în faţa căreia toate spinările se îndoaie. Cum de îi uit numele ? Mi se picură în auz vorbele Tai Zhen (Tai Gien — Cea Pură), porecla curviştinei, cum poruncise împăratul să fie numită ţiitoarea lui, dîndu-i drepturi deosebite faţă de toate celelalte, era socotită împărătească, gest pe care nu-l mai făcuse vreun alt „fiu al cerului", era o blasfemie, o spurcare a tronului.

„Trece Duduia Cui-vrei-cui-nu-vrei", exclamă şerbii din orezării, poreclind-o pe voia inimii lor.

„Trece Cea Pură,

în mătăsoasă trăsură..."

îşi încordează lira poetul curţii, drapînd cu ode zilele şi orele falsei împărătese, glossîndu-i fiecare pas, fiecare gest, fiecare capriciu, insinuînd că versurile lui sînt pînză pentru eternitate.

În grădini sînt aprinse degrabă lumînările-crengi, care îşi varsă lacrimile de stearină în gulerele de pergament încreţit ce le cuprind pe la jumătate ; eunucii pun flacără, fuga-fuguţa, şi în lampioanele din aleile principale, închid maimuţele în cuştile de bambus, aşază perne moi sub longanieri şi sub arborii *lizhi* (ligi), încărcaţi de rod la timpul acesta, motiv ca fructele mici, ca nişte nucşoare, să se scuture la cea mai mică adiere de vînt, să pice la pămînt, cu zuruit lung, de grindini, zgomot care o enervează pe Yang Gui-fei, ştie asta întreaga curte, de unde şi nevoia de a aşeza perne sub arbo-

Scanned with OKEN Scanner

rii prea roditori. Fetele se răspîndesc ca lişiţele pe lac, se topesc prin iatacuri, ocupîndu-şi posturile la frecatul pereţilor cu bobiţe de piper aromat, cum se obişnuieşte la vizitele de cel mai înalt rang. Caii istoviţi de efort fornăie prin şoproane, mai marele slugilor adună steagurile cu phoenicşi, colbăite acum, drapelele cu dragoni cu fir, cimbalele şi tobele, care cîntaseră tot drumul, amuţesc, fete îngenunchiate pretutindeni tămîiază seara din tave în care ard mirodenii şi beţigaşe de santhal, evantaiele împărăteşti din pene de fazan sînt strînse, din lectica cu baldachin, purtată de opt eunuci mascaţi, pogoară strălucita făptură, păşind pe scăriţa cu trei fuştei de abanos, în mijlocul unei linişti mormîntale, cu întreaga asistenţă prosternată la pămînt. Prima doamnă a curţii o ajută pe Cea Pură, întinzîndu-i dreapta, îi adresează cu glas supus urarea de bun venit, urmată de fraza :

„Cît de mult ne-ai lipsit, tu, strălucirea pămîntului", după care o poftește să binevoiască a-şi schimba hainele de drum.

Şi — Zeule mare — ce veştminte pline de strălucire îi acopereau trupul superb ! Culoarea „verde putred", cum e arama coclită, e preferinţa favoritei (o ştiu toţi curtenii) : în pelerina ei de călătorie, croită din mătasă grea, căzînd în largi falduri, „verdele putred" joacă ape-ape, pînă în căptuşeala blăniţei de hermină, pe care ochiul abia o zăreşte la mişcările de amplitudine, pentru că mantia e prinsă de mijlocul femeii cu cingătoarea-corset, de două palme lăţime, spuzită de mărgăritare, safire, onixuri, ca un harnaşament cu ţinte. Rochia, lungă pînă la ouţele călcîielor, e de culoarea vişinei, vătuită cu flori pastelate (abundă culorile mierii, ceaiului, tutunului şi prazului) totul împăcîndu-se de minune cu condurii satinaţi, tiviţi cu fir răsucit, auriu-argintiu şi, desigur, cu bereta, alb-herminată şi ea, prinsă în conciul negru, ca de abanos, cu un enorm ac perlat, înfipt diagonal în găteala capului, ce iradiază un aer de prinţesă — cum nu e ţiitoarea, dar cum ştie să fie în toate împrejurările. Nu se desparte

vreodată de „luna degetelor", cum i se zice ramei de brodat, rotundă ca luna, pe care o ține în mîna stîngă, cu grație și semeție. Lectica cu pereții de lemn sculptat, susținută în verigi groase, de aur masiv, avînd cîte șapte phoenicși auriți pe fiecare față, dispare acum și, la o bătaie din palme, apar preutesele de ritual aducînd noile podoabe pentru cap, noua cingătoare cu pandantive de argint, condurii spuziți de pietre scumpe, marama îmbibată în arome, eșarfa dantelată pentru acoperit umerii, vasul pentru clătit gura și mîinile, pana pentru îndepărtat praful, caseta cu unguiente și esențe, brocartele pentru orice oră și orice vreme, umbrelele din mătasă imprimată, subțire, sfeșnicele care o însoțesc pretutindeni pe Cea Pură și multe altele, fiecare obiect avîndu-și servul mînuitor și locul dinainte fixat, încît nimic neprevăzut nu poate să apară în ceremonialul sosirii la scaldă, totul decurge în perfectă rînduială, ca o respirație de fecioară. Un nou rînd de muzicanți umplu stabilimentul cu sunete dulci, abia scăpate din țitere și viorile cu gît de ibis.

De la bucătării curg efluvii de miresme îmbietoare. Cade noaptea, curtenii sînt nemîncați, istoviți de griji, însă nimenea nu se gîndește la mîncare și la somn ; armata de eunuci care a mînuit porțile, a însuflețit grădina, a purtat lectica împărătească, își așteaptă răsplata, va veni clipa împărțirii darurilor, cum tot clipa asta o așteaptă slujnicuțele, fetele care au primenit și aromit iatacurile, au tămîiat seara. Iar scena asta dulce nu întîrzie : nouăzeci și nouă de cupoane de atlas împărătesc sînt împărțite, în exclamațiile de bucurie ale asistenței și tot nouăzeci și nouă de cupoane de mătasă cu desene fel de fel se distribuie în cel de al doilea val al cadoului, fiecare cupon fiind însoțit cu cîte un *liang* de argint, un pieptene și un ac de os, pentru partea femeiască, și cîte o ulcică de vin și o pipă cu bobițe de opiu, pentru partea bărbătească. Nu lipsesc de la împăr-

Scanned with OKEN Scanner

ţirea darurilor bucătarii, muzicanţii, lampagiii, grădinarii, băieşii şi băieşiţele, grăjdarii, toate meseriile stabilimentului împărătesc.

Lui Iu Ăn-ho, suavul poet al curţii, îmbrăcat în pelerina-i albastră de trubadur şi cîntînd din *baisă* (paisă), un soi de nai, i se dau trei şiraguri de bani de aramă roşie, un lampion ţesut cu perle şi un sceptru de lemn scump, cum i se cuvine oricărui Magistru în ştiinţa literaturii...

„Ce să fac cu bota asta ?“ mă întreabă intrigat Iu Ăn-ho, smulgîndu-mă din visul împărătesc ; în locul pelerinei lui albastre, de trubadur, firavu-i trup se învelește, văd, cu un halat banal, de baie, lung pînă în podea, şi ţine în mîini un beţigaş de bambus, avînd la unul din capete sculptată o mînă : e *lao-tou-lo*, „bucuria bătrînilor“, cum se numeşte mîna asta de lemn, lungă de doi coţi, cu care se scarpină bătrînii pe spinare şi în locurile unde ajungi anevoie.

E o sculă tradiţională aflată la mare cinste.

„Ptiu, stuchiască-i mîţele, ce le mai dă prin cap !“ se uimeşte Iu Ăn-ho şi, deloc surprins de cursul lucrurilor, strecoară mînuţa de bambus sub halat, pe şira spinării, chemînd din secoli fericirea unui scărpinat imperial.

Siderată de gest, enorma pisică de jad pare a fi strănutat (sau aşa o văd eu), gata să scape dintre labe gutuia galbenă, daurită.

„Să-i fi fost oare şi dumneaei de folosinţă ?“ întreabă candid Iu Ăn-ho, privind unealta dătătoare de bucurii.

Facem presupuneri — că da, că ba — fără a rosti numele ţiitoarei pe care o evocăm ; în flecăreala noastră ea se numeşte impersonal „fata aceea“, fel de a nu-i lua numele în deşert şi a nu strica nimbul de legendă care o înconjoară. Dar şi delicateţea se arată a fi nelalocul ei, deoarece îmi

cade în auz filipica unui personaj dintr-o carte abia citită * care ne dojenește astfel :

„Cuvîntul «fată» este cel mai curat și mai luminos. Față de aceste făpturi încerc o mare venerație, ca pentru animalele fabuloase ori păsările rare, ca pentru florile și ierburile neobișnuite. Pe voi, care spuneți vorbe murdare, vă opresc să mai pomeniți fără rost acest cuvînt. Ați înțeles ? Iar dacă nu-l puteți ocoli, înainte de a-l spune, spălați-vă gura cu apă ori cu esență de ceai ! Am să-i smulg dinții și am să-i scot ochii aceluia care va îndrăzni să-mi încalce porunca."

Noi, abia ieșiți din scăldătoarea cu nouă dragoni, nu rostisem vorbe murdare (nici măcar cu gîndul) ; totuși ne îmbrăcăm cu grăbire, nerăbdători să ne clătim gura cu ceai.

Sorbim ceai fiert în apă termală, țîșnită din inima pămîntului, prin gurile spurcate și binecuvîntate a nouă dragoni. Un ceai cum nu mai băusem. Un ceai de ispășire, de revenire pe solul realităților, pentru că iată ce-i este dat să audă Bătrînului-orezar-din-vest din partea cinstitelor gazde :

„Oriunde te-ai afla, la marginile lumii, tot sîntem vecini."

Despărțirea decurge ca atare :

„Rămîi cu bine, vecine."

„Mergi sănătos, vecine."

---

* Romanul *Visul din pavilionul roșu*, tradus din limba chineză veche de Ileana Velișcu și Iv. Martinovici.

Scanned with OKEN Scanner

artiștii cu cobilița

Trebuie să mănînce mulți șerpi mici cel ce vrea să devină balaur

Zicem adesea, mai în glumă, mai în serios : viața e o scenă și noi actorii ei. Dacă în Europa zicerea are nonșalanță, e o metaforă, în China aceasta devine o copleșitoare realitate. Spectacolul chinez reproduce viața cu fidelitate, este oglinda și, totodată, aluatul născător de nouă viață.

Scena chineză, prin tot ceea ce vorbește ea simțurilor — proză dramatică, dans, cîntec, operă, arta declamării — își asumă rolul de înaintemergătoare a vieții, exaltă optimismul, starea eroică, virtuțile, destinele exemplare. Pîinea și sarea spectacolului chinez : scopul său moral. Spectacolul chinez va avea întotdeauna o temă etică, m-am convins. De aceea, în loc de considerații estetice savante, voi povesti (în măsura posibilului) „ce spune" scena — nu atît ochiului și auzului — pe cît inimii, conștiinței de mai bine al spectatorului, care vine la spectacol, mai mult decît oriunde în lume, pentru a se instrui, a se modela. E o tradiție asta. Încă pe vremea celor din vechime, personajele teatrului chinez erau purtătoarele unor virtuți clar descifrabile, aveau „chei" și simboluri, din care spectatorul trebuia să deslușească tîlcuri moral-caracterologice. S-a scris despre substanța metaforică a teatrului chinez, despre „codul" de simboluri, alegorii, valoarea ideatică a culorilor cu tîlc. Se amintește, bunăoară, de o carte a meșteșugului grimei în care se descriu 1800 de variante de a se farda omul scenei. Sau, convenția vrea ca

Scanned with OKEN Scanner

roşul să fie pe scenă semnul distinctiv al cinstei şi corectitudinii ; negrul — al dîrzeniei şi perseverenţei ; albul — al trădării ; galbenul — al vitejiei şi eroismului ; auriul — al evaziunii în mitologie, în celest.

Pornind de la acest mare har — claviatura uriaşă a posibilităţilor de expresie scenică — teatrul revoluţionar chinez a făcut din spectacol un extraordinar aliat al operei social-politice şi morale. Am prilejul să văd întreaga gamă de spectacole care au loc în China, susţinute fie de mari ansambluri, pe scena unor teatre de largă notorietate, fie de trupe restrînse, trăind în oceanul artei amatoare, jucînd pe scene improvizate, în natură, în spaţii ale muncii cotidiene, în cluburi de uzină, în amfiteatre de cartier, artiştii fiind invariabil oameni ai muncii din toate straturile populaţiei, din toate profesiile, din toate generaţiile (de la bătrîn la copil), creînd impresia — foarte însănătoşitoare, de altfel, că ziua celor 800 de milioane de chinezi se compune din ceasuri ale muncii şi ceasuri ale „spectacolului muncii". Atît de mult se împletesc cele două ipostaze ale comunităţii, concepute ca derivînd una din alta şi condiţionînd una reuşita celeilalte, ca într-o înlănţuire de tip siamez. Tema este prezentă, ziceam, pretutindeni, oricare ar fi apariţia scenică, fără nici o deosebire. Să vedem, aşadar, de unde pînă unde se întinde cîmpul narativ a tot ce apare şi se mişcă pe scenă, adică artiştii operei clasice chineze, cîntăreţii în coruri, mînuitorii instrumentelor de cîntat tradiţionale, recitatorii de poeme şi versete, oamenii mimei, ai măştilor, ai acrobaţiei. Enumăr medii şi subiecte cărora se consacră întregul evantai de forme artistice, indiferent de specie, gen şi modalitatea de exprimare : lauda imnică a tuturor meseriilor dătătoare de bunuri trebuitoare omului (cultivatorii de orez, de ceai, ţesătorii, tractoriştii, pescarii, sampanagii pe marile fluvii, oamenii lumii electrice, tăietorii de păduri, împletitorii de bambus, marinarii), elogiul virtuţilor militare (viaţă grănicerească,

Scanned with OKEN Scanner

epopeea *Marşul cel lung,* victoriile armate asupra duşmanului), cîştiguri în sfera moralei şi a soliditătii de caracter (în societate, în şcoală, în familie). Cîntecele dintr-un spectacol al Ansamblului armatei (Peking) evocă, firesc, virtuţile ostăşeşti, partizanatul, jurămîntul de credinţă către ţară, victoriile repurtate în războiul antijaponez („Să-l surprindem pe duşman atacîndu-l pe la spate"), viaţa grănicerească, „nechezatul cailor de luptă ce gonesc prin stepă", muncile de la care nu lipsesc ostaşii (în orezării, în lupta cu apele, în construcţii) ; dar tot aici aud *Cîntecul pentru rapida creştere a copiilor,* de o desăvîrşită candoare şi gingăşie. Dansurile ansamblului municipal din Xian sînt ale tăietorilor de pădure (naţionalitatea *yan,* provincia Yunnan), ale cultivatorilor de sorg, ale tinerilor care deprind arta cavaleriei, ale furtunii învinsă de oameni, ale fostului boier care şi-a pierdut privilegiile. La Hanzhou balerinii intepretează *Dansul trasului de ţintă pe mare* (de o desăvîrşită expresie plastică), *Dansul apei aducătoare de fericire* (în stilul minorităţii *Shî,* provincia Ceţian) sau cel al grănicerilor roşii de la Marea de est. Un spectacol al şcolarilor din Nanking reproduce întreaga lume de preocupări ale celor mici pentru a se instrui şi a fi utili comunităţii. Subiectele prezenţelor scenice ale micilor artişti : În drum spre şcoală, Ştim cum să transportăm cerealele cu căruţa, Eu sînt un călăreţ al poporului, Eu sînt un mic membru al comunei populare, Micii gardişti roşii trec podul peste Yangtse, Aşa culegem noi ceaiul, Sora mea se află la ţară, Pekingul se apropie de voi (evocînd construcţia unei căi ferate ce leagă noi provincii de Capitala Chinei).

Un rol de prim ordin în spectacolul chinez îl joacă opera de tip clasic cu subiect revoluţionar, (proză dramatică şi balet) care s-a impus în ultimii ani prin cîteva lucrări de largă notorietate, cum sînt *Traversînd zece mii de munţi şi zece mii de ape, Lanterna roşie, Cucerirea muntelui Tigru, Ceaiul, Bătălia în cîmp,* toate vizionate, integral ori frag-

Scanned with OKEN Scanner

mentar, pe diferite scene, amatoare sau profesioniste, în Capitală și în provincie, oriunde călătoria se întîlnea cu acest tip de spectacol, cel mai popular, mai complet și mai instructiv, în același timp, motive pentru care actualul progres revoluționar îl stimulează pe toate căile.

Opera *Bătălie în cîmp*, bunăoară, este o creație colectivă, în 5 acte, din care spectatorul află următoarele : într-o noapte de toamnă tîrzie, cu stele multe pe cer, cotropitorii japonezi invadează baza revoluționară din munții Taihan, pe care nu o vor deține lungă vreme, datorită detașamentului de partizani condus de Zhang Yun-kan, (Giang iun-can) a cărui vitejie se evidențiază prin scoaterea din uz a unei căi ferate ajunsă în mîna dușmanului prin ocuparea fortăreței acestuia, prin capturarea depozitelor de cereale și de armament, mod specific prin care numitul detașament face joncțiunea cu Armata a 8-a, mintea, inima și brațul pedepsitor al întregului război antijaponez. Opera *Traversînd zece mii de munți și zece mii de ape — Marșul cel lung*, a fost scrisă prin anii '50 de Cen Ci-tung, și refăcută succesiv de autor, el însuși participant la campania devenită legendară. Întreaga poveste, așa cum a fost aceasta înregistrată de istoria revoluției chineze, este minuțios „spusă" prin limbajul foarte rafinat al baletului, care beneficiază în acest caz — spectacolul are loc pe scena teatrului Capitalei — de o scenografie extraordinară, aptă să susțină ritmul trepidant, curgînd în cascadă, al tablourilor derulate în mereu alte naturi, alte întîmplări, alte peisaje, alte tipologii (însumînd sute de personaje). Dacă mă gîndesc bine, e transcripția finală a acestui important fragment de istorie chineză în limbajul cel mai larg accesibil al dansului, al culorii, al mimei și acrobației scenice, care au — mă conving — infinite subtilități expresive. Iată Omul cu pete albe pe față ; este dușmanul, trădătorul, uneltitorul de rele, îl recunoști după umbletul său tîrșîit și molatic, fără vigoare, după îmbrăcămintea neagră. Eroul dîrz, drept, lup-

Scanned with OKEN Scanner

tător pentru binele mulțimii, este îmbrăcat în roșu sau albastru. Se umple scena de ostași ce poartă bețe cu ciucuri de culoare galben-sulf : spectatorul avizat înțelege că sînt cavaleriștii în cavalcadă, care se opresc, în sfîrșit, în ropot de tobe, dau bețele altora, semn că au descălecat de pe imaginarii lor cai, Gestica măruntă, diferitele „figuri" ce se cuprind în codul actoricesc chinez au un rol primordial în descifrarea fondului emoțional, ce merge la nuanțări inimaginabile : un joc al mîinii spune că eroul vorbește în șoaptă, altul avertizează că acesta se sprijină de un zid imaginar plantat acolo instantaneu de imaginația spectatorului ce reacționează reflex la diversele „comenzi" metaforice ale jocului actoricesc. Există un „alfabet" al jocului cu steagul, des uzitat în scenele de luptă, felul piruetei ori săritura sînt adjectivele foarte exacte ale frazei compuse prin mișcări balerine, salturile acrobatice în plin dans sînt tot atîtea strigăte și hemoragii emoționale, indicînd momentele-cheie, subliniate îndeobște de instrumentele de percuție (toba și cimbalul), toate acestea înlesnind mult rolul instructiv-educativ pe care și-l asumă spectacolul.

Să nu uit a menționa cîteva instrumente tradiționale chineze, care aduc șuvoaie de sunete, uneori atît de stranii pentru auzul nostru. *Erhu* (arhu) este vioara cu două corzi, are sunet profund, plin, situat undeva între vioara clasică și violoncel ; e un soi de vioară de a doua, de întins registru, foarte abilă în a realiza volute melodice, atît de proprii extremului asiatic. *Leiqing,* (leicin), este vioara cu trup minuscul (cît o tobiță de mărimea unei cutii de conservă, uneori), cu un gît lungit hiperbolic și glas mai profund decît prima. *Panghu* seamănă leit cu *leiqing,* cu deosebirea că gîtul instrumentului este metalic, sunetul mai țîndărit, bun să acompanieze dansurile *yang*. *Sanse* (sansă) este vioara cu trei corzi (cum o spune și numele său), și gîtul lung, des întrebuințată în acompaniamentul de țambal și chitară. *Pipa*

este chitara chineză străveche, în formă de pară spintecată în două, aducînd a cobză ; tot a cobză aduce *tompla*, mai bulbucată decît prima şi avînd un gît lung, de lebădoi crucificat pe pieptul celui ce îi iscă strunele. *Shougu—şoucu shou* — mînă, *cu* — tobă) este marea tobă îngemănată, de mînă, de culoare roşie, în formă de clepsidră, larg răspîndită în zona munţilor Ciambe, unde trăieşte minoritatea coreeană ; există varianta uriaşă a acesteia, la care trebuie să bată 4 persoane deodată. *Cen* e un hibrid între ţiteră şi harpă, are 21 de corzi ; derivă din antichitatea chineză, cînd avea, îndeobşte, 13 strune ori, cea mai veche, doar 7, la care se cînta cu o singură mînă. *Sîn* este naiul cu tuburi metalice, un veritabil snop de tuburi, în care se suflă printr-un muştiuc ; este fratele bun al tuturor celor pe care le-am descris, plus ţambalul, cu care se însoţeşte, şi un soi de tilincă chinezească. Dar naiul-nai ? Există şi acesta, e *baise*, dar numai la muzeul de istorie a Chinei, şi anume pe o statuietă ce înfăţişează o fată călare cîntînd din enigmaticul instrument (provincia Shansi, anul 664) ; să fi migrat oare aici de la noi, din civilizaţiile mediteraneene, ori invers ? Asta rămîne o enigmă, desigur, pe care nici măcar Gheorghe Zamfir, „noul Pan“ al lumii moderne, nu o poate dezlega. Nici nu e rostul lui. El trebuie să cînte, să îmbucure lumea.

Un spectacol de mare frumuseţe şi vitalitate dat de ansamblul marinei şi aviaţiei în Teatrul Expoziţiei din Peking m-a convins despre ceea ce aş numi „noul rol al corului“ în spectacolul chinez de azi : formaţiunea corală încetează de a fi masă înţepenită, perfect neutrală, din contră, se implică în atmosfera sugerată de cîntec, rostirea vocală se însoţeşte cu gestică multă — legănări, aşezări pe jos, o pădure de mîini ridicate (mîna mulţimii), culminînd în largi tablouri de poziţii şi atitudini compuse (cîţi cîntăreţi atîtea poziţii). E, desigur, o înnoire, o plasticizare a corului, care iese astfel din rigorile clasicismului, dînd corp şi expresie ideii de partici-

Scanned with OKEN Scanner

pare, de implicare, sîmburele viu al artei revoluționare. Ceva asemănător se întîmpla în corurile antice, care povesteau prin cîntec marile drame și tragedii, amplificînd vocea unor Homer, Sophocle ori Euripide. Alt argument că înnoirile pot veni și prin reîntoarcerea la cei din vechime, la înțelepciunea și sfintele gesturi care îi nemurește.

Observ în dese rînduri că prezentatorul de spectacol nu menționează numele autorului de text, de cîntec ori al interpretului.

„Nu se obișnuiește, uneori", îmi spune Kong, dulcele meu „neant", luîndu-și masca aceea impenetrabilă pe care zîmbetul difuz, aburul enigmatic, mulțumirea, seninătatea de tip budhaic o îmbracă în tot atîtea straturi, parcă de miere.

„Cum adică nu se obișnuiește ?" revin.

„Faptul rămîne la aprecierea colectivului teatral. Uneori cer autorii înșiși să nu le fie menționat numele. Din modestie. Nu e o regulă", vine răspunsul lui Kong.

Rămîn contrariat. Nu comentez. Stau dus pe gînduri. Gazdele observă. Discutăm despre acest obicei discutabil. Iată, adunate laolaltă, argumentele lor, așa cum le recoltez din românească lui Kong și franțuzească lui Zu, amîndouă lipsite de nuanțe și aproximative : Cîntă acea privighetoare care-i cea mai bună în stol. Are vreun rost să știm cum o cheamă ? Poate că da, poate că nu. Important este să cînte, să se producă. Smulsă din tentația gloriei, din goana după cîștig etc., arta devine interesată de sine, exclusiv dedicată poporului, de către popor. Pentru că, iată ce se întîmplă în realitate : unul sculptează un bulgăre de jad, altul un munte, ridicînd recolte sub soare, altul apără un kilometru de graniță, altul stăvilește un rîu. Semnează toți aceștia ? Se semnează ei cu nume și prenume ? Nu. E minunatul și echitabilul anonimat. Arta o fac masele, precum grîul, oțelul, învățătura, lupta.

„Umilința exagerată ascunde în sine mîndrie", aduc în dispută acest raționament al înțelepciunii chineze.

Scanned with OKEN Scanner

Tot ce se poate ! continuă colocviul nostru triumvir. Însă nu de umilință e vorba aici. De modestie și înțelegere. De aici izvorăște, poate izvorî, noblețea și valoarea anonimatului. A semna, a personaliza, a distinge, a singulariza înseamnă doar aparent a prețui valoarea individului ; înseamnă, mai degrabă, prețuirea individualismului egoist, care îi scoate valoarea din context, o singularizează, o răsfață și o strică uneori, își sfîrșesc preopinenții mei opiniile despre non-semnătura lucrării de artă.

E un punct de vedere ce nu poate fi acceptat *telle-quelle*, dar nici respins *a priori*. Trebuie meditat asupra lui și, mai ales, examinat în contextul realității care îl naște, îl propulsează în conștiința celor mulți. Autorul (semnat) al acestei scrieri își are, neîndoios opinia privitor la cele spuse, monedă pe care nu o aruncă în talgerul balanței, deoarece sarcina lui nu este de a împărți atît de relativa (totuși) dreptate, pe cît de a fi *cronicarul* cît mai fidel al fenomenologiei chineze.

Dealtminteri, faptul semnalat este, cred, o inițiativă cu caracter experimental, care coexistă, văd, cu opusul acesteia — identitatea operei de artă, așa cum se practică aceasta de cînd lumea. Îmi este dat să constat, uneori în unul și același spectacol, existența ambelor orientări, care se exercită, în liberă competiție, pînă la ora cînd conștiința publică va opta pentru una sau alta dintre poziții.

*

Un bilet de intrare la un spectacol, oricît de bogat ar fi acesta, costă în China 20 *feni* (cam 20 bani), o nimica toată, argument al accesibilității și democratismul artei scenice. Sălile de spectacol sînt totdeauna pline ; un program bine întocmit ajunge ușor la cîteva sute de spectacole. Foarte frecventat în China este turneul colectivelor actoricești, spectacolele date la locurile de muncă (în plin cîmp agrar, în hale industriale, în școli). Crește în amploare mișcarea „Artiștii cu co-

biliţa“ întemeiată pe principiul : du lumina artei la cel ce munceşte ca să-l ajuţi şi, ajutîndu-l, ajută-te şi pe tine, adună ca o albină mierea experienţei muncitorilor, ţăranilor şi soldaţilor, care se cere preschimbată în artă revoluţionară, folositoare muncii şi bizuirii pe forţele proprii. „Artiştii cu cobiliţa“ sînt nişte luminatori ai satelor, fac apostolat, rol care nu trebuie înţeles unilateral, ca fiind difuzor, ci în egală măsură — *receptor* de virtuţi, obişnuinţe, trăsături proprii celor ce se află la „izvoarele izbăvitoare ale muncii“. Sînt artiştii pelegrini, instalaţi într-o garnitură de tren, într-un autocamion cu prelată ori într-o caravană de căruţe, care circulă de-a lungul şi de-a latul Chinei ; au scena şi teatrul „făcute pachet“, îşi cară casa după ei, precum melcul căsulia proverbială (decoruri pliante, obiecte scenice făcute să intre unul în altul, totul miniatural şi modificabil, ca în laboratorul unui eschibiţionist, încît practica „teatrului de buzunar“ devine, iată, necesitate înţeleasă (desigur), dar şi un joc care fascinează, un *hobby* chinez, dacă poate exista aşa ceva.

La spectacolul la care asist n-am intrat cu un bilet de 20 *feni ;* spectacolul la care asist a venit el singur la noi la hotelul nankinghez unde locuim, în horbota unui parc odihnitor, vital, care dezice iarna calendaristică prin verdeaţa multă, pe care sudul Chinei o conservă şi o perpetuează precum o vară ce nu are început şi sfîrşit. „Spectacolul ce a venit la hotel“ e al şcolarilor din ţinut, care vor să salute prin deliciile artei, oaspeţii veniţi de departe. Ca atare, restaurantul s-a transformat în sală de spectacol, holul în scenă, biroul directorului în cabină de machiaj, culuarele în culise scenice, scările — refugiu al formaţiunilor actoriceşti, cabinetul bucătarului-şef — depozit de instrumente de cîntat, contabilitatea — spaţiu de apocalipsă, se aciuase acolo recuzitera cu arsenalul ei babilonic.

Asistăm la un program variat, minuţios întocmit, cu grija de a nu omite — pe parcursul celor 90 de minute de specta-

Scanned with OKEN Scanner

col (durata optimă !, susține „regizorul de trei coți“) — nici-una din speciile de mare popularitate și anume : solo voce, micile formațiuni corale și instrumentale, baletul acrobatic, recitatorii, scheciul, corul imnic, corul hazliu, fragmente de operă, jocurile (și un soi de bîză chinezească), dialogurile scăldate în clinchete de rîs. E foarte colorat „spectacolul care a venit la hotel“, e candid și pur, al fanteziei și vitalității, cum sînt și prichindeii-actori, școlarii sosiți din palma provinciei să își ducă la bun capăt — cînd sobru și solemn, cînd contaminați de o irezistibilă bunăvoie — sarcina de a saluta oaspeții veniți de departe. Defilează prin fața noastră fauna întreagă a instrumentelor tradiționale, galeria de personaje (mori de rîs văzîndu-i pe actorii „de trei coți“ jucînd bătrîni încărcați de ani, avînd chelii, „barba-fluviu și mustață-rîu“), profesiunile Chinei personificate în copii, copiii întruchipînd tipologiile și opera celor maturi, „peisajele vivante“ întruchipate plastic de trupurile micilor actori, care devin „copac“, „balaur“, „bicicletă“, „paparudă“, „soare“, „zeu“, „partizan“, „ploaie“, „apus“, „întuneric“, „regret“ — tot ce cu mintea nu gîndești. Curg dinaintea ochilor noștri dansurile cu buchetele de flori, cu copaci de hîrtie, cu evantaie, cu tamburine, cu eșarfe, cu snopi de orez, cu puști de lemn, cu floarea soarelui, cu dragoni de pergament, cu săpăliga, cu fructele pămîntului, cu hieroglifele învățăturii, cu „caii cu coama-n vînt“ (elastice vergele de bambus), cu „tigrul“, cu „calea ferată ce leagă orizontul“ (magistrala feroviară a Chinei), cu steagul, cu ceaiul aromat, cu soarele și luna ! Un băiat și o fată poartă superbe costume românești.

„Sînt darul personal al președintelui Nicolae Ceaușescu, îmi spun Kong și Zu radioși. E amintirea vie, semnul trecerii sale pe aici.“

Din timp în timp, revine în spectacolul celor mici, ca un refren țipat-cîntat, apelativul adresat auditoriului :

Scanned with OKEN Scanner

„Și mulțumim încă o dată uncheșilor pentru aplauzele ce binevoiesc a ni le da, da, da...“

Onomatopeea (intraductibilă, dealtminteri) se reverberează, ca un fluviu de argint, cutreierînd hotelul devenit templu al artelor și copilăriei fericite, umplîndu-ne pe noi de vrajă. Ni se cîntă și un cîntec în limba română : imnul brigadierilor din filmul „Răsună valea“.

„Hei, lup ! hei, lup ! hei, lup ! Pummm !!!“ irumpe corul cu forță și entuziasm debordant (ceea ce vrea să fie refrenul „Hei, rup ! hei, rup ! hei, rup ! Bummm !“)

E foarte nostimă neputința chinezului de a pronunța consoana explozivă „r“ ; lucrul este valabil în absolut toate cazurile, la mari și mici, pentru că ni s-a mai cîntat pe scenă din „opela Lăsună valea“, din „Tlicololul lui Ciplian Polumbescu“, special pentru „plietenii sosiți din Luomania“. Amicul nostru „Holea“, calamburgiu de forță, se arată nesecat în combinațiunile pe care le recoltează, umblînd ca Vodă prin lobodă de-a lungul și de-a latul cîmpului lexical românesc astfel chinezizat.

„Diseală melgem la cilc“, ne anunță victorios Kong, care depusese mult efort să ne satisfacă dorința a vedea senzaționalul circ chinezesc la el acasă ; circul de stat din Peking e în turneu, cel municipal de asemeni, drept care sîntem oaspeții unei trupe de amatori din suburbiile Capitalei.

O trupă oarecare, ni se spune, dar sîntem unanimi în a o considera strălucită, prin varietate, forță imaginativă, har acrobatic, echilibristică, prestidigitație, jonglerie, fachirism, practici „dragonice“ (și draconice), în care un Iosefini îmi apare un amator. E un spectacol-caleidoscop, un spectacol-cascadă, un spectacol-bulboană, un spectacol-uragan, dacă ținem cont cum se compune și se descompune fiecare scenă, fiecare punct din program, fiecare apariție, acestea „explodînd“ la propriu și la figurat, în străfulgerări de artă, de știință, de rafinament, de frumusețe, de fantezie, de bun gust funciar.

Scanned with OKEN Scanner

Scena, cît un peron de cale ferată, e cutremurată de cavalcada fără istov a acelei trupe (nu mai mare de 15—20 inși), care fac de toate : lansează din tălpile picioarelor umbrele colorate și piramide de carton în cerul sălii de spectacol, reproduc „vocile planetei“ (privighetoare, avion, glonte, pasărea paradisului, rachetă, balenă albastră, vîntul subțire prin pădurea de pini, ibisul, grohăitul de țestoase în nisipurile Mării de est în nopțile cu lună ale dulcii lor împerecheri, viscolul pe Acoperișul lumii, foiala viermilor de mătasă în frunzele de dud, guițatul porcului de Tibet, fluieratul roții de cauciuc în viraj, explozia unei bombe, implozia unui rîs ce contaminează întreaga sală, șfichiul biciului care stinge dintr-o pleaznă flăcările unor lumînări), femeile-pește apar și dispar, cinci fete joacă „diabolo“ (sfîrleaza de bambus cu popicul plimbat pe sfoară într-o diafană caligrafie aeriană), dansul leilor, dansul puricilor, dansul lampioanelor, dansul shamanului în pelerina bleumarin, dansul peștișorilor roșii deasupra capetelor spectatorilor și necontenitul lor pescuit cu undița, dansul pe picioroange de bambus, dansul cu lassoul, dansul pe biciclete, dansul pe motociclete, dansul pe monociclete și alte multe dansuri, care fac să palpite celula, să vibreze arterele, să vîjîie capul, într-un perpetuu uragan al sîngelui. E împrejurarea în care noțiunea de „circar“ denumește pe artistul total. E o calitate care se dobîndește conform principiului : „Trebuie să mănînce mulți șerpi mici cel ce vrea să devină balaur“.

Dar aplauzele ? Aplauzele într-un spectacol chinez le dau, în primul și în primul rînd, cei de pe scenă ; da, ați citit bine, actorii sînt aceia care se aliniază la rampă și răsplătesc pe spectator cu aplauze, îi mulțumesc pentru că a binevoit să pătrundă în templu, să cinstească lăcașul. Abia în rîndul al doilea va aplauda, eventual, spectatorul ; zic eventual, deoarece am văzut în destule ocazii cum cel ce asistase o oră-două la un spectacol ce nu l-a mulțumit îndeajuns, s-a ridi-

Scanned with OKEN Scanner

cat fain-frumos de pe scaun și a plecat din sală, cu mîinile în sîn (gestul cel mai frecvent al chinezului cînd acesta umblă lela, fără vreun scop anume). A ieșit din teatru, fără să tresară o fibră în ființa lui, petrecut de actorii ieșiți în liziera scenei și aplaudînd frenetic. E un gest care derutează și intrigă, egal cu o blasfemie în optica europeană ; dar nu și în optica chinezească, unde asta înseamnă francheță, duritate chiar, pentru că adevărul este totdeauna dur, tăios, iar spectatorul chinez nu-i dispus la complezențe și farafastîcuri de mîntuială, adică să aplaude așa, de ochii lumii. Ele, aplauzele, nu pot fi mincinoase, unse cu mierea care nu o merită ori stropită cu otrava fățărniciei, va zice chinezul. Aplauzele sînt *o lucrare*, ca oricare alta, ele presupun sinceritate de cristal și neprefăcătorie. Deci...

Deci, ieșim după spectacol în noaptea orașului. Din teatrul de cartier, mare cît o hală, ies cei două mii de spectatori, inundînd largile bulevarde transformate în fluvii de oameni care se grăbesc la casele lor, pedalînd pe biciclete. Mîine dimineață se vor scula la orele cinci, cum se întîmplă pretutindeni în această țară unde dimineața e perpetuă. Diminețile Chinei. Doar bicicletele știu cît de scurt și de adînc e somnul oamenilor din continentul chinez. Doar ele, care îl însoțesc, la bine și la greu pe chinez.

De cele mai multe ori chinezul nu circulă de unul singur pe velociped ; suie în șa, pe cadru ori pe portbagajul „bivolului cu pedale“ cîte doi, cîte trei chinezi, o familie întreagă. Cei ce fuseseră, pînă adineauri spectatorii echilibristicii pe bicicletă, practică ei înșiși „figura“ pe bulevarde, vorbind, zgomotos în noaptea compactă, rîzînd din toată inima cînd se antrenează într-un carambol biciclistic sau în busculadele frecvente la răspîntia străzilor perfect geometrizate.

Sînt foarte tulburat și greu de meditație pentru tot ceea ce văd, simt, miros, pipăi și trăiesc în această Chină fabuloasă, paradoxală, neostentativă, reală.

Scanned with OKEN Scanner

O Chină ciudată, poate, dar lipsită de prejudecăți și plină de omenie neelaborată, frustă, pe care o respiri ca aerul.

Nu pot adormi. Notez impresiile despre abia vizionatul spectacol, în această ultimă zi a voiajului meu chinez, gîndindu-mă că — la drept vorbind — întreaga mea călătorie s-a derulat sub semnul Spectacolului. China însăși a fost, este, va rămîne, un Spectacol copleșitor, care mă va locui, lucrînd în ființa mea, pînă în ultima clipă a vieții.

Mîine dimineață mă voi scula și eu devreme. Va fi dimineața patriei, pe care o simt cum mă cheamă, cum mă soarbe matern, prin oceanul misterios al nopții infinite.

Scanned with OKEN Scanner

E dimineața patriei...

Cuvîntul care ți-a zburat nu-l poți ajunge nici călare

E dimineața patriei. Sar în picioare și văd că ceasul de pe noptieră arată abia 4,30. Ațipesc din nou, ca într-o topenie. La 5,20 sînt din nou în picioare, bucuros să mă aflu pe verticală, bucuros să mă aflu pe ducă. N-aș vrea să risipesc nimic-nimicuța din ceea ce am strîns ca o harnică albină. Îmi prepar reîntoarcerea minuțios. Un pic de yoga : echilibrul e bun, pulmonii s-au iscat, trăiesc cu întreaga lor vegetație vitală. N-am timp să aţîţ focurile din zona plexului solar, cum ar trebui. Mi se aduce breakfast-ul cu exactitate de metronom (6,20) : turtișoară de orez, susan, stafide, o ulcea de iaurt de bivoliță. Le înfulec, gîndul fiindu-mi mereu la acel ACASĂ, unde acum e ora 0,20 (tot timpul am ținut acest calcul temporal paralel). Mă înscriu, ca de obicei, în ritmul zilei chineze. Dar ritmurile se amestecă acum, derutant. Din ritmul zilei chineze sar brusc în ritmul patriei, revin apoi, și tot așa, mereu în balans, pînă bate ceasul și vine cerberul chinez, cu spusa :

„*Zaoan* (Ţaoan — bună dimineața)".

„*Nihau* (bună ziua)", îi răspund cu vioiciunea celui ce e treaz de o veșnicie.

Îmi ridică bagajele pe căruciorul cu roţile silenţioase, care se îngroapă în covorul gros, de un lat de palmă, și conversează cu bunădispoziție, dar eliptic, cum e obiceiul aici :

„*Zuojia yuan* (țuotia iuan — scriitor, departe), din care trebuie să înțeleg că „respectatul de noi tovarăș *scriitor* are plăcerea, în zorii acestei zile, să plece *departe*".

„*Women shi hao pengyou* — noi sîntem prieteni buni)", îi spun cerberului meu, un bătrîn candid și bun, cum sînt toți chinezii pe care i-am cunoscut. Cînd, cum și în ce mod mă voi revanșa pentru nesfîrșita bunătate în care m-au înconjurat ?! Plec din acest hotel parcă rușinat, parcă culpabil pentru lipsa mea de deciziune, pentru lipsa mea de faptă.

Un soare glorios se revarsă siderurgic și orizontal, pe coaja de bitum a aeroportului din Peking. Rămasul bun de la gazde. Aceeași, știută de acum, invitație : să revenim, să revenim neapărat ! Și, fapt dezarmant ! aceeași observație stereotipă, dar sinceră :

„În munca noastră există lipsuri, n-am întocmit programul foarte bine, cum am fi vrut, vă rugăm să ne criticați."

Îi îmbrățișez pe acești copii mari, pe acești oameni fără seamăn, care știu să fie curați ca lacrima, trăind în candoare și delicatețe, ca niște adolescenți fără moarte, ori — din contră — știu trăi aspru, tăios, inflexibil, în necruțare, fanatic (uneori), ca marii bărbați locuiți — în ciuda puținătății de trup și a puținătății de mijloace — de o energie terifiantă și o rezistență de fier, pe care noi, europenii, sîntem incapabili de a le concepe.

Mă îndrept spre aeronavă vibrînd din toate celulele. Urc în zburătoarea Boeing 707, simțindu-mă vital, bine înfipt în planeta oamenilor numită Pămînt. Pasărea asta este o prelungire a patriei, este covorul fermecat pe care voi aluneca în spațiul meu, în mine, este corabia pe care voi naviga, precum Ulysse spre Ithaca, este o creangă înflorită venind din pomul țării, ca să mă reîntorc la trunchi, la sevă, la arborescența națională, statul meu celular de simțire, de idee, de faptă, de credință, de vis, de verb, de destin, de viață fără de moarte. De cum pun piciorul în pasărea cu insemnele

Scanned with OKEN Scanner

Românieі, fluturînd din buze arse o „bună dimineaţa“ homerică, de dincolo de limbă, de spaţiu şi timp, îmi cresc rădăcinile pînă în centrul de foc al pămîntului, am un nume, un rost, mă numesc român, am fost pînă colea, am călătorit, am văzut, am înţeles şi nu îmi este ruşine de nimeni, de nimic în lume. Destinaţia mea este România.

Trebuie să aţipesc un milion de ani, după care să mă trezesc, să beau un pahar de apă, apoi să adorm încă un milion de ani, spre a deconta tot ce am văzut, tot ce am înţeles (din prima ochire). Stewardesele şi regula zborului nu mă lasă să-mi astîmpăr acest elementar hatîr.

A locui într-o pasăre. Un ministru pe care îl cunosc de o viaţă (afirmă el) are chef de conversaţie, prea se simte singur, descopăr într-un fotoliu pe ambasadorul plăcut inimii mele, generalul companiei aviatice e perla şi safirul încărcăturii ce urcă în slava cerului, iar călătorii — absolut toţi călătorii — devin instantaneu prietenii mei, statutul moral al oricărui zbor de durată. Voi zbura cu ei, buni-răi, optsprezece ore, şi nu-i bine să-l supăr pe zeul zborului nici cu atîtica.

Plutesc la unsprezece kilometri deasupra scoarţei. China, cît e ea de mare, de necuprinsă, alunecă îndărătul păsării, estompîndu-se asemeni unui tărîm în care parcă n-aş fi fost. Ce repede pier impresiile, amintirile ! De aceea e bine să fie legate de hîrtie cu aţa cernelii, ceea ce fac — ca un posedat — pe cînd fraţii mei de cale dorm duşi. E un nonsens să dormi cînd totul e în mişcare. Alunecă pe sub burta avionului ultimul metru al teritoriului chinez.

Care va să zică, adio bambus, adio bob de orez, adio bivol multruditor, adio cotiugă şi ţarini, adio portaluri, pavilioane, temple, pagode, palate, altare, vietăţi stingătoare de foc, adio Shou, semn de viaţă lungă, adio „medici desculţi“ şi „artişti cobiliţari“, adio Kong, dulcele meu neant, adio Zu, zîmbet sceptic dar atoatebiruitor al călătoriei mele, adio

Scanned with OKEN Scanner

Oraș interzis, adio Trei pești și omule de un milion de ani, adio împărații Ming și voi grădini de vis, adio lacuri cu sfumatură lăptoasă, adio mîluri, adio munți albaștri, adio Malaparte, adio Lu Xun, adio Yangtse și vapoare în plutire, adio copii în care palpită misterul viitoarei Chine, adio crizantemă, an lunar și sărbătoare a lampioanelor, adio floare albă de cireș și arbore de camfor, adio tămîie de santhal, și voi, cei 500 de Budha, adio Guifei, curvișstina scăldată în „apa celor nouă dragoni", adio Bătrîne orezar din vest, adio mică gentilă febră chinezească, adio turn Pisa chinez, adio colină U, adio Mao, adio Malraux, Egon Erwin Kisch și Bernard Shaw, adio *zi*, adio omule de bronz, îngenunchiatule în căință, adio Chină a ceaiului, adio familii pe biciclete, adio rață pekineză, adio artizani, prestidigitatori și voi martiri ai migalei, adio prieteni, adio China...

Jos se profilează Bangladesch, mi se pare, uite golful Bengal, se desfășoară sub noi universul acvatic al Gangelui, fluviul sfînt al hindușilor.

Bună ziua, Gange! Survolez întinsa, apocaliptica deltă, cu fluvii încîlcite, răstocite mîluri, teritoriu hîd, parcă nimănui folositor. Multe convulsiuni sînt aici, lupte surde, măcinișuri secrete și dospiri geologice. Loc de scursură și decantare, în același timp, pentru o nouă calitate.

Bună ziua, Gange! Spațiu devastat, cît vezi cu ochii, lins metru cu metru de umbra păsării care ne cară. Exultă sub noi fluviul sfînt, tresăltînd din toate fluviile ce îl compun, lungile, largile, plinele ori secatele, totdeauna răvășitele și foarte meandratele fluvii, brațe ale Gangelui, hălăduind elefantin, cumva trist, întru infinit și eternitate. Am convingerea că numai de aici, din ochiul bulbat al cerului, pot fi privite fluviile în adevărata lor despuială, în descarnare, bilbocăind din pustielnica lor ființă, încît le vezi fundul hîd — stătut, malurile mîncate de pecingine, roase de un cancer al spa-

Scanned with OKEN Scanner

ţiului, pentru că prea se hlizesc aceste fete bătrîne ale pămîntului asiat din gingiile lor însîngerat-cărămizii.

Bună ziua, Gange ! Crengile tale de apă nu-s frumoase privite de sus, nu-s „poetice". Sînt, în schimb, pline de forţă, de mister şi miracol nepămîntean. Cam toate curg în direcţia în care mergem noi, sud-sud-vest, încît parcă le desfăşurăm noi înşine, fătate din pasăre şi azvîrlite de-a lungul şi de-a latul pămîntului răbdător, răsfirate ca nişte strune de argint, arterele vitale ale păsării încărcată de viaţă şi, de aceea, risipitoare de altă viaţă. Este motivul pentru care avionul pare a ieşi necontenit din ape, corpul său delfinic, de argint, pare a fi zeul înaintemergător al acestor ape, trimisul lor cu veste, trimisul lor cu omenire, trimisul lor cu speranţă.

Bună ziua, Gange ! Ai, monstrule sacru, o fantezie de neimaginat. În dreapta, se desfoliază, ca un enorm lothus de mercur, ceea ce omenirea numeşte Delta Gangelui. Bun sosit, Gange, eşti la apogeu, la saţietate, la triumful deplinătăţii tale. Din argintiu devii, iată, ocru-gri şi atemporal. Înainte de a cădea în mare, în ocean, plictisul, indiferentismul şi somnolenţa ta, îmi par mitologice. Apa ta, bătînd pasul pe loc, pare a fumega, eliberînd astfel preaplinul conştiinţei pe care şi-a asumat-o. Am senzaţia că sîntem la marele stăvilar al slobozirii fluviilor în lume, loc vegheat de zeul Okeanos, cel cu 4000 de fiice, după cum zic anticii.

Bună ziua, Gange ! Fluviul acesta n-are gură de vărsare, are guri, imposibil de ştiut care e de prima mărime, care de a doua, toate sînt ca nişte guşi de şarpe boa, mătăhăloase, hîde, somnambule, păstoase, părînd a se revărsa, magmatic şi purulent, din chiar pîntecele pămîntului. Golful Gangelui pare un zid fumuriu, de genune, care se confundă undeva cu cerul. Iar crengile fluviului, despletitele, deshămatele, curg apocaliptic în lume, umblînd împleticit prin delta dospit-bolborositoare, cu mlaştini, munţi, estuare, jungle, luturi surpate, tărîm nedecantat, indecis, orb şi tîmp, cît vezi cu ochii,

Scanned with OKEN Scanner

pe distanțe de sute de kilometri, cu zone unde nu a călcat picior de om, fătătoare a lumii, stăpînită de enigme, blesteme, bucurii groase, gemete, icnete de început de scoarță, rîgîieli de cuaternar, beții de soare larg și libertăți imposibil de dus, mereu sorbiți de niște orizonturi hulpave, de care mintea se sperie, simțurile intră în alertă agonică, retina refuză să le înregistreze ca fiind reale. E libertatea în stare pură. E mumanatură, neiscată încă, aflată la ora zero, cînd pîndește cu întreaga materialitate și forță de bestiariu — întregul evantai al posibilităților ei, de la neîntinata ei superbie, pînă la monstruoasa ei animalitate, formele extreme ale miracolului, acordurile alpha și omega ale aceleiași simfonii, lătrînd în geana roșie a planetei.

Bună ziua, Gange! Jos își țipă existența un oraș: e Calcutta. În față argint-viul fluviilor. Sînt magnezice, apoi tot mai de plumb și, în sfîrșit, de cobalt. Dacă mintea mea ar fi imaginat vreodată Ziua întîi a genezei, cu pămîntul și apele, cu ieșirea din Kaos și despărțirea elementelor, spre a da relief lumii materiale, imaginea nu ar putea fi decît aceea care mi se revelează acum, acolo jos, sub burta păsării. E clipa. N-am văzut și (poate) n-am să mai văd așa ceva.

Adio, Gange! Rămîne în urmă acest teritoriu cu plumb topit și arbori lichizi, gheenici, în care soarele, apa, mîlurile, zarea și neepuizarea se amestecă, fac un aluat geologic pe care îl numim vestul Indiei, golful Bengal și așa mai departe.

Stau la geamul oval și mă bucur de asfințit, cel mai reușit spectacol care poate fi văzut aici, sus, deasupra Gangelui. Se desenează mai întîi un firicel de lumină portocalie la orizontul vestic al bolții, linia se dilată apoi, se face funie, eșarfă, stea, în cîmpul căruia încep să izvorască culorile de roșu, prima fiind vermillon, crescînd pînă la purpur, urmează un evantai irizat de carmine, jucîndu-și îndelung flamboyantele focuri, după care se instalează, plin și solemn, roșul car-

Scanned with OKEN Scanner

dinal, drapînd — ca o togă papală — o imensă postată de cer, e oceanul în care irump fluviile de lac garanță, norii de movuri, furtunile de gri-petrol, ploile cu albastru de Prusia, uraganul de indigo și, în sfirșit, niagara cernelurilor pune stăpînire pe cer, instalînd neagra noapte, prin care noi evoluăm ca un astru abandonat, condus exclusiv de complicatele mașinării de bord, care văd, adulmecă, pipăie, simt, măsoară, decid în contul nostru, rătăciți în straturile superioare ale nopții terestre. Cred că nu mă înșel afirmînd că aici, sus, noaptea este mai compactă, mai grea, mai materială decît cea care se cerne acolo jos, niște firimituri ale nopții cosmice.

Sînt ostenit de imagine, cu sațietate de văz, prin simțuri îmi curg fluvii de mercur, furnicîndu-mă, îmi micesc ochii și privesc noaptea altminteri, cu totul altminteri, rece, static, filtrînd caruselul voiajului prin *celălalt* din mine, ca printr-un ecran de iască. E bine așa, nu mă mai devastează infinitul. Am scăpat de vîrtej și vertij. Demonii nopții s-au retras în mlaștinile ce le aparțin. Genunea a devenit lumea-lume, bună de privit-meditat, stînd picior peste picior în fotoliul păsării de zbor, indiferent de ceea ce s-ar putea ascunde în esența materiei, inconștient de natura pîntecului de Gange, care trebuie să mai fie undeva, dedesubt, de hiperbolica lehuzie terestră a acestui fluviu monstruos.

Pogor mai mult în mine și cîmpul fluviot, abia vizibil în noaptea de turnesol, se fluidizează, devine o stampă cu neguri, o lung derulată mătasă cu desenuri fugite, în culori fumegos-pastelate, în care arabescul se estompează și curge, pînă la imaterial, pînă la abur, pînă la respirație, pînă la privitul invers, cînd irisul pică în pînzele azuriu-strălucitoare ale subconștientului și se apropie ultima columnă a treziei tale, copil desculț, în cămeșoaie albă, purtînd deasupra creștetului ram de nenufar...

Voi adormi acum, mă voi prăbuși în vis, meridianele, paralelele, fusele orare, timpul și spațiul vor trece prin mine

Scanned with OKEN Scanner

inefabil, nedureros, ca lungi steaguri de aer fluturate într-un templu de aer, în care bat clopotele de aer, pentru un om de aer...

De ce să-i zic, în definitiv, adio Gangelui ? Cum aș putea fi atît de nesăbuit ? Cum aș putea să fac o astfel de greșeală ? Nu vreau să adorm. Vreau să jur să revin pe Gange. Strig, de aceea, pe curînd, Gange ! Ție, fluviu sfînt, îți voi dedica următoarea mea carte de hoinăreală prin lume. Oho ! Dar, pînă una-alta, am de rostit *Cartea Chinei*. Ea mă stăpînește indiscutabil în clipa asta de dulce-devastare. Cunosc autori care nu se așează la masa de scris înainte de a-și fi definitivat titlul cărții. Deci, se poate și așa. Din contră, alții pendulează într-o lungă și agonică neștiință de titlu și după ce au pus punct final respectivei cărți. Pare-mi-se că cel care vă povestește face parte dintre acești din urmă autori, deoarece și în acest al doisprezecelea ceas se află în indeciziunea de a se fi fixat la un titlu ca lumea (cuvintele *Cartea Chinei* n-au ambiția de a fi un titlu, ele trădează o intenție, enunță tema). Cuvine-se de aceea ca însuși cititorul să fie părtaș (la bine și la rău) în dulcele chin autoricesc de a zice da ori ba în confruntări precum acestea. Un titlu ar putea fi *China reală*, voind a sugera prin asta cartezianismul și omniprezența Chinei demitizate. Prea e arid și declarativ, un titlu-beton, mă avertizează cel de al doilea din mine. *China ignorată* ori, și mai pe sufletul pelegrinului, *Descoperirea Chinei ;* gestul poate părea enorm, în fața căruia chiar cei ce descind din stirpea lui Columb pălesc (obiecție plauzibilă, în limitele bunului-simț). *China vecină*, titlu menit să intrige, dar sugerînd sentimentul însănătoșitor al prieteniei care unește popoarele noastre, în ciuda distanțelor geografice incomensurabile. Să nu metaforizăm pe teme fundamentale ! obiectează, pe drept, spiritul lucid care mă locuiește. *China de aproape*, ar putea fi titlul celui care s-a așternut cu osîrdie să aprofundeze stilul de viață chineză ; posibila inhibiție apare atunci cînd ești întrebat :

Scanned with OKEN Scanner

bine-bine, dar cît de aproape, amice? *China tînără, China vitală, China proteică,* sînt ipostaze ale stării de perpetuă tinereţe care te însoţeşte cu neepuizare în continentul chinez; dificultatea vine din faptul că prea sînt titluri partizane, titluri-definiţie. Un titlu precum *Respiraţia Chinei* ar putea imagina frenezia autodevenirilor din universul chinez, dacă n-ar fi în discuţie cuvîntul acela descins prea din zonele anatomicului. *China roşie,* titlu corect, simbol limpede, nu zic nu, dar prea e titlu-steag (îmi cade în auz reacţia celui de al doilea din mine, cenzorul meu inexpugnabil). *Fascinaţia Chinei,* generic plauzibil, dar eu nu sînt, am mai spus-o adeptul necontenitei uimiri în faţa realităţii cu care mă confrunt, nu sînt (nu vreau să fiu) robul ei, îngenuncheatul, nu. *China purpurie,* încearcă pe al nu ştiu cîtelea diapazon fantezia incendiată, însă contrargumentul vine ca o ghilotină, întrebînd: de unde atîta luminiscenţă şi mieroşenie? Şi încă...

Văzut-ai că nu-i tocmai uşor, iubite al meu cititor. Parcă mă aflu într-un labirint. Un caleidoscop de titluri, toate bune şi, dimpotrivă, toate nebune. Las editorului rostul alegerii ori — mai în linia adevărului — o las chiar cititorului. Considerîndu-mă dezlegat de trebuşoara asta, zic precum George Calboreanu, cel care a vizitat China imediat după Eliberare, cînd alţii nu avuseseră încă această şansă şi, întrebat fiind ce anume a văzut acolo nemaipomenit, el ar fi răspuns solemn, ca un Budha balcanic, coborînd în subsolurile vocii lui de colosală extensie: „China? China este de nerecunoscut!“

Avioanele nu-s prielnice meditaţiei. Mă fac difuz pe dinlăuntru. Am mintea fulgurat-speculativă, afirm, deşi parcă zisesem contrariul mai la vale. Mă dezic acum. Unde mă aflu? Unde o să ajung? Unde o să aterizez? Îmi defilează prin minte alte şi alte titluri de carte posibile. Nici unul nu-mi convine. Nu exprimă (pare-se) inexprimabilul. Ce zi e azi? E 8 decembrie, de dinaintea Gangelui, dacă nu mă înşel.

Scanned with OKEN Scanner

E 8 decembrie, era noastră, a celor ce am fost în China. Cum naiba se potrivesc toate în lumea asta ? Cum am putut să uit ? Ziua de 8 decembrie are în China chinezilor o semnificaţie aparte : e ziua de fine de ciclu, de sfîrşit de operă, de lucrare încheiată, temeinicită, oferită zeilor — rotundă, întreagă, durabilă. În ziua de 8 a lunii decembrie, chinezii sărbătoresc lucrările trudit-binecuvîntate ale anului ce a trecut şi se petrece ceremonia spălării păcatelor unui drum, ale unui an întreg. Tot astfel, isprăvesc şi eu un drum, o experienţă, un miracol, o carte, în incendiul căruia îmi spăl greşelile (posibile) ale acestei călătorii scriind cu verbul, cu colţul inimii, cu conştiinţa mea că oamenii pot fi pretutindeni oameni, indiferent de culoarea pielii sau punct cardinal.

În ziua de 8 a lunii decembrie chinezul resfiră în bătaia soarelui boabele de orez agonisite, exact cum fac însumi în *Cartea Chinei*, ogor în care am pus o sută cincizecci şi trei de mii şapte sute douăzeci şi nouă de cuvinte-boabe (liber e cititorul să le numere), recolta Bătrînului orezar din vest, recolta unei experienţe unice.

„Cuvîntul care ţi-a zburat nu-l poţi ajunge nici călare“, mă avertizează din urmă continentul înţelepciunii chineze.

Oare mi-a zburat vreun cuvînt nelalocul său ?

Scanned with OKEN Scanner

scurtă cronologie chineză

Sec. 21—16 î.e.n.	Dinastia Xia (Sia).
Sec. 16—11 î.e.n.	Dinastia Shang sau Yin.
Sec. 11 — anul 700 î.e.n.	Dinastia Zhou (Giou) de apus.
770—475 î.e.n.	Perioada „Primăvara și Toamna“ (a statelor dezmembrate).
475—221 î.e.n.	Perioada „Țările combatante“.
221—207 î.e.n.	Dinastia Qin (Țin).
202 î.e.n.	Prima răscoală țărănească condusă de Cheng Shen și Wu Guang (U Cuan).
207 î.e.n. — 24 e.n.	Dinastia Han de apus.
25—220	Dinastia Han de răsărit ; se produc marile ieșiri chineze spre lume (Coreea, Vietnam, Japonia, Birmania, India, Pakistan, Sri Lanka, Imperiul roman etc.
220—265	Perioada „Cele trei regate“ — țările Uei, Shu și Wu (U).
350 (aprox.)	Qu Yuan (Ciu Yuan), celebru poet al Chinei antice.
551	Se naște Confucius (Kong Fu-zi), (moare în 479).
581—618	Dinastia Sui.
605	Începe construcția canalului Peking-Hanzhou (Hangiou), lung de peste 2000 kilometri.

Scanned with OKEN Scanner

618—907	Dinastia Tang ; are loc unificarea țării, se adoptă importante măsuri pentru dezvoltarea agriculturii, se impune renumita ceramică în trei culori.
624—705	Domnește Wu Ce-tian (U Ță-tien), prima și ultima femeie împărat a Chinei.
629—646	Călugărul budist Xuan Zang (Siuan Țang) — întreprinde un pelerinaj în India, care durează 17 ani, timp în care străbate 50 de regate și împărății, experiență consemnată în cartea sa *Însemnări despre țările apusului* (646).
664	O statuetă înfățișînd o fată călare cîntînd din *baise* (nai) descoperită în provincia Shansi atestă existența în China a „fluierului lui Pan“.
750	Apogeul poeziei clasice chineze prin Li Tai-pe (moare în 762) și Du Fu (moare în 770).
907—979	Perioada celor 5 dinastii și a celor 10 țări combatante.
800 (aprox.)	Codificarea scrierii. Crearea simbolurilor, a caracterelor (țî).
868	Apare *Sutra de Diamant*, prima carte imprimată din lume.
960—1279	Dinastia Sun.
976	Se inventează imprimeria cu caractere mobile.
1206—1227	Invazia mongolă a lui Gingis Han.
1279—1368	Dinastia Yuan.
1280	Savantul Guo Shou-zin (Cuo So-țin) descoperă anul (cu cele 365 de zile) și mișcarea de revoluție în jurul soarelui, în

Scanned with OKEN Scanner

	timp egal (cu o diferență de 26" față de măsura actuală).
1298	Apare cartea veneţianului Marco Polo despre călătoria pe uscat din Europa, în întreaga Asie, inclusiv China, vizitată în anul 1275.
1403	You Lô transferă capitala ţării de la Nanking la Peking şi întreprinde expediţii contra barbarilor.
1368—1644	Dinastia Ming
1644—1840	Dinastia Cin
1675—1678	Nicolae Milescu Spătarul, cărturar umanist român, întreprinde o călătorie în China, în urma căreia publică cartea *Descrierea Chinei,* lucrare de mare valoare ştiinţifică şi documentară.
1780	Apare cea mai răspîndită ediţie a romanului *Călătorie spre Soare-apune* de Wu Cheng-wen (U Ceng-uen) (1505—1510 ? — 1580) tradus şi în limba română (prima ediţie în 1967).
1791	Apare prima versiune a romanului *Visul din pavilionul roşu* de Cao Xue-qin, tradus şi în româneşte din limba chineză veche de Ileana Hogea-Velişcu şi Iv. Martinovici, (Ed. Minerva, 1975).
1840	Războiul opiului.
1840—1919	Perioada revoluţiei burgheze vechi.
1881	Se naşte Zhou Shu-ren, care se va numi mai tîrziu Lu Xun (Lu Sin), marele scriitor revoluţionar (moare în 1936).
1912 (1 ianuarie)	Proclamarea oficială a Republicii Chineze, cu capitala la Nanking, avîndu-l preşedinte pe Sun Yat-sen.

Scanned with OKEN Scanner

1914 (8 iulie)	Sun Yat-sen și adepții săi înființează la Tokyo, Partidul Revoluționar Chinez.
1917 (10 septembrie)	În provincia Guandun se proclamă guvernul provizoriu al Republicii Chineze, condus de Sun Yat-sen.
1920 (aprilie)	Apare prima traducere a manifestului Partidului Comunist.
1920 (mai)	Se constituie prima grupare comunistă la Shanghai.
1921 (1 iulie)	Are loc congresul de constituire a Partidului Comunist Chinez, în Shanghai.
1923—1927	André Malraux călătorește în Indochina, Siam, Cambodgia și China (Canton, Shanghai).
1924—1927	Primul război civil revoluționar.
1925 (12 martie)	Moare Sun Yat-sen.
1927 (1 ianuarie)	Uhan este proclamată capitala Chinei revoluționare.
1928	André Malraux publică romanul *Les conquerents (Cuceritorii)*, primul roman consacrat revoluției chineze.
1928 (4 mai)	Ia ființă Armata Roșie Chineză la baza revoluționară din munții Tzingan.
1931 (iulie)	Armata roșie chineză înfrînge armata gomindanistă a lui Ciang Kai-și.
1931 (27 noiembrie)	Ia ființă Guvernul central provizoriu al muncitorilor și țăranilor, avîndu-l în fruntea sa pe Mao Tzedun.
1932	Egon Erwin Kisch publică volumul *La Chine secrete (China secretă).*
1933	Apare romanul lui André Malraux *La condition humaine (Condiția umană).*
1934 (16 oct.)	Începe Marșul cel Lung (de la sud spre nord).

Scanned with OKEN Scanner

1937	Apare cartea *„China și poporul Chinei de la origini și pînă azi, după studii și documente“* de Negru Mihail.
1946 (4 mai)	Hotărîrea Comitetului Central al Partidului Comunist Chinez privind confiscarea pămînturilor moșierești.
1949 (31 ianuarie)	Armata Populară de Eliberare intră în Peking.
1949 (21 aprilie)	Forțarea fluviului Yangtse.
1949 (27 mai)	Eliberarea orașului Shanghai.
1949 (1 octombrie)	Se proclamă, la Peking, Republica Populară Chineză, avîndu-l în fruntea sa pe Mao Tzedun, președinte al Guvernului Popular Central și președinte al Consiliului Militar Popular Revoluționar.
1955	Apare cartea *Împărăția soarelui* de Eusebiu Camilar (Espla).
1955	Apare cartea *Am fost în China nouă* de George Călinescu (Espla).
1956	Apare cartea *Prin țara celor șase sute de milioane* de dr. Petru Groza (Espla).
1965	A doua vizită în China a lui André Malraux.
1967	André Malraux publică *Antimemoires (Antimemorii),* vol. I.
1970	Apare *Jurnal în China* de Eugen Barbu.
1971 (iunie)	Tovarășul Nicolae Ceaușescu, președintele României, face o vizită de prietenie în China, în fruntea unei delegații de stat și de partid.
1974	Apare *Rapsodie în jad* de Mihai Negulescu (Editura Eminescu).
1975	Apare volumul *Pași în lumea chineză* de

Scanned with OKEN Scanner

Mira Lupeanu și Constantin Lupeanu (Editura Sport-turism).

1976 (ianuarie) Moare Ciu En Lai.

1976 (septembrie) Moare Mao Tzedun.

1976 (octombrie) Tovarășul Hua Kuo Fen este ales președintele Comitetului Central al Partidului Comunist Chinez, președinte al Consiliului de Stat al Republicii Populare Chineze și președinte al Comisiei Militare a C.C. al P.C.C.

Scanned with OKEN Scanner

cuprins

A trăi într-o pasăre 5
Gangele refuzat 13
Caii, ah, caii sînt mov şi ireali... . . . 25
Cap de Golf 40
Ceaiul de dinaintea ceaiului 56
Viaţa pe fluviu 68
Bambusul şi mătasa 83
Cotiuga, uşoară ca fulgul 98
Temple, palate, pagode 109
Sub arborele de camfor, mare cît o catedrală 127
Zei, oameni, cai 147
O mică febră gentilă chinezească . . . 165
Farul din labirint 179
Domnul Doi-Făni 191
Citadela 200
Galaxia ţzî 207
Pîntecele chinez 221
Stampe 236
Setea de nemurire 243
Apa cu nouă dragoni 261
Artiştii cu cobiliţa 270
E dimineaţa patriei 284
Scurtă cronologie chineză 293

Scanned with OKEN Scanner

Lector: CORNEL POPESCU
Tehnoredactor: CONSTANȚA VULCĂNESCU

Apărut 1977. Bun de tipar 25.07.1977. Tiraj 20 170 ex. broșate. Hîrtie tip A. de 80 g/m². Format 16/61×86. Coli editură 14,95. Coli tipar 19. C.Z. pentru bibliotecile mari și mici 8R—92.

Tiparul executat sub comanda
nr. 1259 la
Întreprinderea Poligrafică
„13 Decembrie 1918"
str. Grigore Alexandrescu nr. 89—97
București,
Republica Socialistă România

Scanned with OKEN Scanner

editura
CARTEA
ROMÂNEASCĂ

Lei 9,

Scanned with OKEN Scanner

Scanned with OKEN Scanner

Scanned with OKEN Scanner